

T.C.
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

**KADI HASAN BİN ALİ MANASTIRÎ
FİRÂK-NÂME (TENKİTLİ METİN)**

ALİ YÖRÜR

TEZ DANIŞMANI
YARD. DOÇ. DR. CUMHUR ÜN

EDİRNE 2013

T.C.
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

ALİ YÖRÜR tarafından hazırlanan KÂDİ HASAN BİN ALİ MANASTIRÎ FİRÂK-NÂME (TENKİTLİ METİN) Konulu YÜKSEK LİSANS Tezinin Sınavı, Trakya Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 15.-16. maddeleri uyarınca 15.11.2013 Cuma günü saat 14.00'da yapılmış olup, tezin* Kabul edilmesine..... OYBİRLİĞİ/OYÇOKLUĞU ile karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYELERİ	KANAAT	İMZA
Prof. Dr. Ali İhsan ÖBEK	<i>Kabul edilmesine</i>	
Yrd. Doç. Dr. Cumhur ÜN (Danışman)	<i>Kabul edilmesine</i>	
Yrd. Doç. Dr. Tuncay ÖZTÜRK	<i>Kabul edilmesine</i>	

* Jüri üyelerinin, tezle ilgili kanaat açıklaması kısmında "Kabul Edilmesine/Reddine" seçeneklerinden birini tercih etmeleri gerekir.

T.C
YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
ULUSAL TEZ MERKEZİ

TEZ VERİ GİRİŞİ VE YAYIMLAMA İZİN FORMU

Referans No	10021009
Yazar Adı / Soyadı	ALİ YÖRÜR
Uyruğu / T.C.Kimlik No	TÜRKİYE / 51928370386
Telefon	5432162754
E-Posta	sensizlilik-00@hotmail.com
Tezin Dili	Türkçe
Tezin Özgün Adı	Kadı Hasan Bin Ali Manastırî Firâk-nâme (Tenkitli Metin)
Tezin Tercümesi	Kadı Hasan Bin Ali Manastırî Firâk-nâme (Critique Text)
Konu	Türk Dili ve Edebiyatı = Turkish Language and Literature
Üniversite	Trakya Üniversitesi
Enstitü / Hastane	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Bölüm	Türk Edebiyatı Bölümü
Anabilim Dalı	Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı
Bilim Dalı	Türk Edebiyatı Bilim Dalı
Tez Türü	Yüksek Lisans
Yılı	2013
Sayfa	243
Tez Danışmanları	YRD. DOÇ. DR. CUMHUR ÜN 16843632070
Dizin Terimleri	
Önerilen Dizin Terimleri	
Kısıtlama	36 ay süre ile kısıtlı

Tezimin, Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi Veri Tabanında arşivlenmesine izin veriyorum. Ancak internet üzerinden tam metin açık erişime sunulmasının 04.12.2016 tarihine kadar ertelenmesini talep ediyorum. Bu tarihten sonra tezimin, bilimsel araştırma hizmetine sunulması amacı ile Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi tarafından internet üzerinden tam metin erişime açılmasına izin veriyorum.

NOT: Erteleme süresi formun imzalandığı tarihten itibaren en fazla 3 (üç) yıldır.

04.12.2013

İmza:

Tezin Adı: Kadı Hasan Bin Ali Manastırî Firâk-nâme (Tenkitli Metin)

Hazırlayan: Ali YÖRÜR

ÖZET

Manastırlı Kadı Hasan Bin Ali, 16. yüzyılda yaşamış Klasik Türk Edebiyatı şairidir. Hayatı hakkında sahip olduğumuz bilgiler sınırlıdır. *Firâk-nâme* adlı mesnevisi ve manzum *Hadîs-i Erbaîn Şerhi* olduğu bilinmektedir. Bu çalışma *Manastırlı Kadı Hasan Bin Ali*'nin *Firâk-nâme* adlı mesnevisi üzerine temellendirilmiştir.

Firâk-nâme mesnevisinin İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi'nde ve Kütahya Vahit Paşa Kütüphanesi'nde olmak üzere tespit edilen iki nüshası vardır. Bu nüshalar temin edilmek suretiyle yapılan bu çalışma üç bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde *Manastırlı Kadı Hasan Bin Ali*'nin hayatı ve Türk Edebiyatında Firâk-nâme'ler hakkında bilgi verildi. İkinci bölümde *Firâk-nâme*'nin nüshaları, dil-imla ve tür-şekil özellikleri hakkında bilgi verildi. *Firâk-nâme*'de bulunan iktibaslar, deyimler ve atasözleri gösterildi. Üçüncü bölümde *Firâk-nâme*'nin tenkitli metni ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın sonunda sonuç, faydalanılan kaynaklar ve dizin yer almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Klasik Türk Edebiyatı, Mesnevi, Manastırlı Kadı Hasan Bin Ali, Firâk-nâme.

Name of Thesis: Kadı Hasan Bin Ali Firâk-nâme (Critique Text)

Prepared by: Ali YÖRÜR

ABSTRACT

Manastırlı Kadı Hasan Bin Ali was Classical Turkish Literature poet who lived in 16th century. We have limited information about his life. It is known that a masnavi named *Firâk-nâme* and in verse *Hadîs-i Erbaîn Şerhi* were composed by him. This study is about the masnavi named *Firâk-nâme* composed by *Manastırlı Kadı Hasan Bin Ali*.

There are two copies of *Firâk-nâme* – one in İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi and the other in Kütahya Vahit Paşa Kütüphanesi. Depending on these copies, this study is composed of three sections.

This first section is about *Manastırlı Kadı Hasan Bin Ali*'s life and *Firâk-nâme*'s place in Turkish Literature. The second section gives information about copies of *Firâk-nâme* and its style and characteristics. In the third section exists *Firâk-nâme*'s critical.

In the final part of the study, resources relied on index take place.

Key words: Classical Turkish Literature, Masnavi, Manastırlı Kadı Hasan Bin Ali, *Firâk-nâme*.

ÖNSÖZ

Köklü bir edebiyata sahip olan Türkler, tarih boyunca zengin bir edebiyat geleneği oluşturmuşlardır. Türklerin İslamiyeti kabul etmesiyle, İslam kültürünün etkisiyle Türk Edebiyatı, başta İran edebiyatı olmak üzere Arap Edebiyatından da oldukça etkilenmiştir. Taklitten uzak olan tesir ile Türk şairleri ve nasirleri özgün eserler meydana getirmişlerdir.

16. yüzyıl, Osmanlı döneminin her alanda zirvede olduğu bir dönemdir. Siyasi zaferlerin yanında sanat ve kültürel faaliyetler, özellikler edebi faaliyetler bu yüzyılda oldukça önem kazanmıştır. Önceki asırlarda devam eden bu faaliyetler bu dönemde olgunluk çağına girmiştir. Diğer alanlarda olduğu gibi edebiyat alanındaki gelişmişlik de en verimli asrını yaşamıştır. Bu yüzyıl, Türk Edebiyatı temel eserlerinin verildiği ve sonraki dönemlerdeki şairlere öncülük eden bir altın çağ olmuştur.

Divan şairleri, farklı konularda birçok mesnevi yazmışlardır. Leyla vü Mecnun'lar, Yûsuf u Züleyhâ'lar, Hüsrev ü Şîrîn'ler, Cemşîd ü Hurşîd'ler, Gül ü Bülbül'ler ve Firâk-nâme'ler söz konusu mesnevilere verilebilecek başlıca örneklerdir.

Klasik Türk Edebiyatının zirve döneminde yaşayan *Manastırlı Kadı Hasan Bin Ali*, bu edebiyatın üstatları olarak kabul edilen şairlerin yanında vasatı aşamayan orta sınıf bir şair olarak çağında ve sonraki çağlarda isminden söz ettirememiştir.

Yüksek lisans tezi olarak hazırlanan *Firâk-nâme* hikayet tarzında yazılmıştır. Çoğunlukla nesir olan metinde nazım pasajlarına da tesadüf etmek mümkündür. Metnin kuruluşunda izlenen yol genel olarak klasik mesnevi anlayışına uymaktadır. Eser dini-tasavvufi bir aşk hikayesi niteliği taşımaktadır.

Firâk-nâme'nin yaptığımız bu çalışma ile edebiyat tarihimizin yapısına bir taş daha eklenmesini umarız. Üç bölümden meydana gelen çalışmanın birinci bölümünde *Manastırlı Kadı Hasan Bin Ali*'nin hayatı ve Türk Edebiyatında *Firâk-nâme* adlı eserler hakkında bilgi verilerek birinci bölüm tamamlanmıştır.

İkinci bölümde nüshalar hakkında bilgi verilmiştir. Metnin daha iyi kavranabilmesi için bir özet yapılmıştır. Eserde kullanılan nazım şekilleri ve vezinler belirtilmiştir. Yine bu bölümde iktibaslar kaynak gösterilmek suretiyle belirtilmiştir.

Üçüncü bölümde *Firâk-nâme*'nin tenkitli metni ortaya konulmaya çalışılmıştır. Tespit edilen iki nüshadan hareketle yeni bir metin oluşturularak nüsha farkları dipnotlarda gösterilmiştir ve tenkitli metin ortaya konmaya çalışılmıştır. Metin kurulurken İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi'nde bulunan nüsha, daha hacimli ve tam metne daha yakın olduğu için bu nüsha esas alınmıştır.

Çalışmanın sonunda *Manastırlı Kadı Hasan Bin Ali ve Firâk-nâme* mesnevisi hakkında sonuç kısmı, dizin ve kaynakça yer almaktadır.

Eserin incelenmesi ve karşılaştırmalı metnin kurulmasında dikkatten kaçan veya bilgi eksikliğinden kaynaklanan eksik ve hataların telafi edilmesini temenni ediyoruz.

Çalışmalarım ile ilgili her türlü sorunumda yardımcı olan danışman hocam Yard. Doç. Dr. Cumhur ÜN'e teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca Lisans ve Yüksek lisans öğrenimim boyunca engin bilgi ve tecrübelerinden istifade etme şansı bulduğum değerli hocam Prof. Dr. Ali İhsan ÖBEK'e, yardımlarını hiçbir zaman esirgemeyen saygıdeğer hocam Doç. Dr. Müberra GÜRGENDERELİ'ye ve her zaman yanımda olan hocalarıma, aileme ve arkadaşlarıma teşekkürü bir borç bilirim.

ALİ YÖRÜR

EDİRNE – 2013

İÇİNDEKİLER

ÖZET	I
ABSTRACT	II
ÖNSÖZ	III
İÇİNDEKİLER	V
KISALTMALAR	IV
BİRİNCİ BÖLÜM	1
1.1 16. YÜZYIL OSMANLI DEVLETİ'NE TOPLU BAKIŞ	1
1.1.1 Siyasi Durum	1
1.1.2 Edebi Durum	1
1.2 MANASTIRLI KADI HASAN BİN ALİ	3
1.2.1 HAYATI	3
1.2.2 EDEBİ KİŞİLİĞİ	4
1.3 TÜRK EDEBİYATINDA FİRÂK-NÂME	5
İKİNCİ BÖLÜM	9
FİRÂK-NÂME	9
2.1 NÜSHALAR	9
2.2 FİRÂK-NÂME'NİN ÖZETİ	10
2.3 DİL VE İMLA	12
Söz Varlığı	12
İmla Özellikleri	12
Ünlülerin Yazılışları	13
Ünsüzlerin Yazılışları	13
2.4 TÜR VE ŞEKİL ÖZELLİKLERİ	13
2.4.1 Tür Özellikleri	13
2.4.2 Nazım Şekilleri	16

2.4.3	Vezin	17
2.5	FİRÂK-NÂME'DE TAHKİYE UNSURLARI:	I
	ŞAHIŞLAR	18
	ZAMAN	21
	MEKÂN	21
2.6	MUHTEVA ÖZELLİKLERİ	23
2.6.1	Ayet-i Kerimeler	23
2.6.2	Hadis-i Şerifler52
2.6.3	Deyimler ve Atasözleri	46
	ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	49
	METNİN KURULUŞU İLE İLGİLİ AÇIKLAMALAR	49
	METİNDE KULLANILAN TRANSKRİPSİYON ALFABESİ ...	51
	METNİN ARA BAŞLIKLARI	52
	TENKİTLİ METİN	54
	SONUÇ	230
	KAYNAKÇA	231
	DİZİN	235

KISALTMALAR

C.	:Cilt
İ	: <i>Firâk-nâme</i> 'nin Süleymaniye Kütüphanesi Nüshası
Haz:	:Hazırlayan, Hazırlayanlar
s.	:Sayfa
S.	:Sayı
T.D.K.	:Türk Dil Kurumu
T.D.V.	:Türkiye Diyanet Vakfı
Prof.	:Profesör
Yay.	:Yayınları
K	: <i>Firâk-nâme</i> 'nin Kütahya Vahit Paşa Nüshası
a.g.m.	:Adı Geçen Makale
Üniv.	:Üniversite
Ktp.	:Kütüphane

BİRİNCİ BÖLÜM

1.1 16. YÜZYIL OSMANLI DEVLETİ'NE TOPLU BAKIŞ

1.1.1 Siyasi Durum

16. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin her alanda zirvede olduğu dönemdir. Devletin sınırları üç kıtaya yayılarak en geniş sınırlara ulaşmıştır. Ordu ve donanmanın zaferleri her geçen gün artmıştır. Devlet adamları dürüst, ahlaklı ve dirayetli kimselerdir. Ekonomik olarak devletin hazineleri dolu ve halkın refahı iyidir.

Bu yüzyıldaki siyasi olaylara bakacak olursak; Yavuz Sultan Selim Çaldıran'da Şah İsmail'i yenilgiye uğratarak Doğu sorununu ortadan kaldırmıştır. Daha sonra Filistin, Hicaz, Mısır ve Suriye Osmanlı Devleti'ne katılmış, İslam dünyasında önemli bir yere sahip olan 'Halifelik' Osmanlılara geçmiştir.

Yavuz Sultan Selim'den sonra tahta geçen Kanuni Sultan Süleyman Batı'da büyük zaferler kazanmıştır. Avrupa'da Macaristan alınarak Viyana kapılarına dayanılmıştır. Yine denizlerde donanma büyük zaferler elde etmiştir. Akdeniz bir Türk gölü haline gelmiştir. Yüzyılın sonlarına doğru bu parlak dönem eski gücünü ve ihtişamını kaybetmeye başlamıştır. Sokullu Mehmet Paşa'nın ölümünden sonra duraklama dönemine girilmiştir.

1.1.2 Edebi Durum

16. yüzyıl, Osmanlı Devleti'nin kültür, sanat ve edebiyat yönüyle altın çağını yaşadığı bir devir olarak karşımıza çıkar. Bu dönemde padişahların kendileri şiir

yazmışlar; sanatı, sanatçıyı koruyup kollamışlar, onları maddi ve manevi olarak her zaman desteklemişlerdir. Dönemin hükümdarlarından Kanuni Sultan Süleyman (Muhibbî), Divan Edebiyatının en çok gazel yazan şairlerinden birisidir. Padişahın dışında sadrazamlar, vezirler, şeyhülislam, kazaskerler ve diğer devlet adamları alimleri, şairleri, sanatkarları korumak, ilim ve sanat adamlarının geleceklerini emniyet altına almak vazifelerini gönüllü olarak üstlenmişler, sanatın ve kültürün gelişimine katkıda bulunmuşlardır.¹

Bu yüzyılda Divan Edebiyatı iyiden iyiye gelişmiş, daha önceki yüzyıllarda örnek aldığı İran Edebiyatıyla boy ölçüşebilecek seviyeye gelmiştir. Bu devirde Divan edebiyatı ortak İslam kültürü içerisinde eser verirken Türk şairleri kendi duruş ve düşüncelerini, gelenekleri, toplumun yaşayışını, Türkçe'nin dil varlığı içinde yer alan atasözleri, deyimler vb. milli unsurları İslamî malzemeyle yoğurmuşlar ve İran şiirinden ayrı bir Türk şiiri yaratmışlardır.²

16. yüzyıl kaside, gazel ve mesnevîde zirve ve olgunluk dönemidir. Devletin siyasi ve ekonomik gelişmesine bağlı olarak şiirdeki ilerleme hızlanmış; Fuzûlî, Bâkî, Hayâlî gibi şiire yön veren ustalar yetişmiştir. Bu yüzyılda aruzu kullanmada mükemmelliğe erişilmiş ve şiirdeki ahenkle en parlak dönemine ulaşmıştır.

Divan edebiyatının en büyük şairleri bu yüzyılda yetişmiş, devrin padişahları Yavuz Sultan Selim (Selîmî), Kanuni Sultan Süleyman (Muhibbî), II. Selim (Selîmî), III. Murat (Murâdî) kendileri şiir yazmış, etrafındaki şair ve sanatçıları korumuşlardır. Divanındaki 2082 gazel, 23 muhammes ve tahmis, 30 murabba ile Muhibbî, Edirneli Nazmî ve Zâtî'den sonra en çok gazel yazan şairdir. Manastırlı Kadı Hasan Bin Ali'nin yaşadığı dönem olan Sultan III. Murat da şair bir padişahdır. Üç dilde divan tertip edecek kadar çok şiiri vardır. Türkçe 1400 gazeli vardır.³ Kanuni Sultan Süleyman'ın:

“Halk içinde mu‘teber bir nesne yok devlet gibi

¹ N.S.Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, MEB, İstanbul 2001, C.1, s. 515

² Mine Mengi, *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, Akçağ, Ankara 1995, s. 153.

³ *Büyük Türk Klasikleri, Ötüken*, İstanbul 1986, C.3, s.197

Olmaya devlet cihânda bir nefes sıhhat gibi”⁴

beytini, Yavuz Sultan Selim’in:

“Şîrler pençe-i kahrında olurken lerzân

Beni bir gözleri âhûya zebûn etti felek”⁵

beytini ve III. Murat’in:

“Murâdî nesne yok zâhir amelden

Velî âyine-i ibret-nümâyız”⁶

beytini padişahların şairlik özelliklerine örnek olarak verebiliriz.

16. asırda kültür, sanat ve edebiyat merkezi haline gelen İstanbul’un dışında özellikle şehzadelerin çıktıkları sancak merkezleri de sanatın ve sanatçının korunduğu, şiir ve musiki sohbetlerinin düzenlendiği ortamları oluşturmuştur. Konya, Amasya, Manisa, Trabzon, Kütahya, Edirne Anadolu’da birer ilim ve kültür merkezi haline gelmiştir.⁷ Yine bu dönem sadece şiir ve edebiyatla sınırlı kalmamıştır. Tarih, mimari, musiki, nesir alanında da önemli eserler verilmiştir.

1.2.1 MANASTIRLI KADI HASAN BİN ALİ

1.2.1 HAYATI

Katalog Kayıtlarında Manastırlı Kadı Hasan Bin Ali

Süleymaniye Kütüphanesi’nin Kemal Edip Kürkçüoğlu Koleksiyonuna 00049 numara ile kaydedilen, Firâk-nâme/Kadı Hasan Bin Ali Manastırî şeklindedir.

⁴ İskender Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, Kapı Yayınları, İstanbul, 2005, s.433

⁵ a.g.e. s. 355

⁶ Nihat Sami Banarlı, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, MEB, İstanbul, 2001, C.1 s. 562.

⁷ Haluk İpekten, *Divan Edebiyatında Edebî Muhitler*, MEB, İstanbul, 1996.

Kütahya Vahit Paşa Kütüphanesi'nde 43 VA 983/1 mumara ile kaydedilen, Firâk-nâme/ Manastırlı Kadı Hasan Bin Ali şeklindedir.

Kaynaklarda Manastırlı Kadı Hasan Bin Ali

Manastırlı Kadı Hasan Bin Ali'nin hayatı hakkında elimizdeki bilgiler oldukça sınırlıdır. Buna rağmen şairin III. Murat (1574–1595) döneminde yaşadığını bir takım kaynaklardan öğrenmekteyiz. Bu konuda bize yardımcı olabilecek ilk kaynak Bursalı Mehmed Tahir Efendi'nin *Osmanlı Müellifleri*'dir⁸. Bu eserdeki kayıta, şairin Sultan III. Murat devrinde yaşamış fazilet sahibi ve edebiyatçı kadılarından olup Manastırlı olduğundan bahsedilmektedir. Bir de manzum *Hadîs-i Erbaîn Şerhi* olduğu bildirilmiştir.

Manastırlı Kadı Hasan Bin Ali'nin hayatı hakkında bir diğer kaynak Mehmet Nail Tuman'ın *Tuhfe-i Nâilî*'sidir⁹. Buradaki kayıt da Osmanlı Müellifleri'nin tekrarı niteliğindedir. Manastırlı olduğundan, kadılık yaptığından, *Firâk-nâme* isimli eseri ve *Hadîs-i Erbaîn Şerhi* olduğundan bahsedilmektedir.

1.2.2. EDEBİ KİŞİLİĞİ

Klasik şairlerin hayatlarını ve edebi yönlerini tespit için çok önemli olan tezkirelerde Manastırlı Kadın Hasan Bin Ali'ye dair bilgiye rastlanılmaması onun edebi yönünü tespiti konusunda bizi yalnızca kendi kanaatlerimizi belirtmeye mecbur kılmıştır.

Eserinde kullandığı dil ve anlatım özelliklerine bakıldığında iyi bir tahsil gördüğünü söylemek mümkündür. Çünkü metinde Arapça ve Farsça şiirler bulunmaktadır. Bunların yanında yaşadığı devrin dil ve üslup özelliklerini eserine yansıtmıştır. Yine eserde halk deyişlerine ve atasözlerine tesadüf etmek mümkündür.

⁸ Bursalı Mehmet Tahir Efendi, *Osmanlı Müellifleri*, Haz: A.Fikri Yavuz, İsmail Özen, Meral Yayınları, İstanbul, 1972, C.2, s.192

⁹ Mehmet Nail Tuman, *Tuhfe-i Nâilî*, Haz: Cemal Kurnaz- Mustafa Tatçı, Bizim Büro Yayınları, Ankara, 2001, C.1, 195

Nazımda ve nesirde oldukça başarılı olduğunu söylemek mümkündür. Yine bu eseri süslü nesir özelliği taşımaktadır. Uzun tamlamalar metinde çokça yer almaktadır.

1.3 TÜRK EDEBİYATINDA FİRÂK-NÂME

Firâk-nâme kelimesi Arapça *firâk* (ayrılık, ayrılma; sevişenlerin ayrılması)¹⁰ ile Farsça *nâme* (mektup, yazı, kitap, ameller defteri, ta'lik yazı)¹¹ nin bir araya gelmesinden oluşan bir birleşik isimdir. Türk Edebiyatında Firâk-nâmeler bölümünde bu konuda tek çalışma olan Prof. Dr. Orhan Kemal Tavukçu'nun *Ayrılığın Terennümü: Eski Türk Edebiyatında Firâk-nâmeler*¹² adlı makalesinden yararlanılmıştır.

Klasik Türk edebiyatının başlangıcından bu yana yirmi dört adet firâk-nâme tespit edilmiştir. Bunlar farklı isimlerde yazılmışlardır. Ama sadece isimlerine bakarak değerlendirildiğinde hepsinin vatandan, sevgiliden ayrılma üzerine yazılmış olduğu gibi yanlış kanıya ulaşma ihtimali vardır.¹³

Türk edebiyatında yazılmış firâk-nâmeleri, yazılış tarihine, göre şöyle sıralamak mümkündür:¹⁴

Âşık Paşa: Fırkat-nâme

Aruzun *mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ûlün* kalıbıyla yazılmış olan eser toplam altmış iki beyitten oluşmuştur. Fırkat-nâme gurbette sevgiliden ayrı kalmanın zorluğu, aşıkın ağlaya ağlaya gözlerini kaybetmesi gibi konuları içermektedir. Bilinen tek nüshası Berlin Kraliyet Kütüphanesi'nde bir mecmuada bulunmaktadır.

¹⁰ Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat*, 23.Baskı, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara, 2006

¹¹ Mehmet Kanar, *Farsça-Türkçe Sözlük*, Say Yayınları, İstanbul, 2008

¹² Orhan Kemal Tavukçu, "Ayrılığın terennümü: Türk Edebiyatında Firâk-nâmeler", Türkiye Araştırmaları Dergisi, C. 5, S. 10, s.197-220.

¹³ Orhan Kemal Tavukçu, *a.g.m*, s 201.

¹⁴ Orhan Kemal Tavukçu, *a.g.m*, s.201

Firâk-ı Mahmud Paşa

Yazarı belli değildir. Murabba‘ nazım şekliyle yazılan bu manzume Mahmud Paşanın azledilmesini ve sonunda idam edilmesini anlatmaktadır. Aruzun *mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün* kalıbıyla yazılmıştır. Bilinen tek nüshası Halîlî’nin Fûrkat-nâmesi ile birlikte bir mecmua içindedir.

Dervîş: Firâk-nâme

Atatürk Ü. Ktp. Âgâh Sırrı Levend, 582, 285a; “*Firâk-nâme-i Dervîş rahmetullah*” şeklinde kaydedilmiştir.

Firâk-nâme

Yazarı belli değildir. Atatürk Ü. Ktp. Âgâh Sırrı Leven, 582, 285; “*Firâk-nâme-i diğêr*” şeklinde kaydedilmiştir.

Firâk-nâme

Yazarı belli değildir. Aruzun *mefâ‘ilün mefâ‘ilün fe‘ülün* kalıbıyla yazılmıştır. Atatürk Ü. Ktp. Âgâh Sırrı Levend, 582, yk. 285b-286a; *Diğêr Firâk-nâme* şeklinde kaydedilmiştir.

Firâk-nâme

Yazarı belli değildir. Aruzun *mefâ‘ilün mefâ‘ilün fe‘ülün* kalıbıyla yazılmıştır. Atatürk Ü. Ktp. Âgâh Sırrı Levend, 582, yk. 287a; *Firâk-nâme-i mergûb ebyât* şeklinde kaydedilmiştir.

Sürmeli-zâde, Firâk-nâme

Atatürk Ü. Ktp. Âgâh Sırrı Levend, 582, yk. 287b; *Firâk-nâme-i Sürmeli-zâde* şeklinde kaydedilmiştir.

Yunus Emrem, Firâk-nâme

Atatürk Ü. Ktp. Âgâh Sırrı Levend, 582, yk. 287b; “*Firâk-nâme-i Yunus Emrem rahmetullahi aleyh*” şeklinde kaydedilmiştir.

Dervîş, Firâknâme

Atatürk Ü. Ktp. Âgâh Sırrı Levend, 582, yk. 288a; “ *Diğer Firâk-nâme-i Dervîş* ” şeklinde kaydedilmiştir.

Firâkî Efendi, Firâk-nâme

Atatürk Ü. Ktp. Âgâh Sırrı Levend, 582, yk. 290a; “ *Firâk-nâme-i Firâkî Efendî* ” şeklinde kaydedilmiştir.

Halîlî, Fûrkat-nâme

Firâk-nâmelerin en meşhuru ve belki de aynı isimlerle klasik eserlerin yazılmasının en büyük sebeplerindedir. Aruzun *mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün* kalıbıyla yazılmıştır. Fûrkat-nâme’nin 16 nüshası tespit edilmiştir.

Bursalı Celîlî, Hecr-nâme

Aruzun fe‘ilâtün mefâ‘ilün fe‘ilün kalıbıyla yazılmış olup 485 beyitten oluşmaktadır.

Firâk-nâme-i Sultân Bâyezîd

Yazarı belli değildir. Manzumenin orijinal metni Topkapı Sarayı Müzesi Arşivinde 8525 numarada kayıtlıdır. Aruzun *mefâ‘ilün mefâ‘ilün fe‘ûlün* kalıbıyla yazılmıştır.

Gurbet-nâme-i Sultân Cem

Yazarı belli değildir. Bilinen tek nüshası Fransa’da bulunmaktadır.

Kadı Hasan Bin Ali, Firâk-nâme

Kadı Hasan Bin Ali hakkında bilgi veren tek kaynak Bursalı Mehmet Tahir Efendi’nin *Osmanlı Müellifleri*’dir. Sultan III. Murad devri (1574–1579) şairlerinden olup Manastırlıdır. Firâk-nâme’nin iki tane yazma nüshası tesbit edilmiştir.

Süleyman Nahîfî, Hicretü’n-Nebî ‘Aleyhi’s-selâm

Aruzun *müfte‘ilün müfte‘ilün fâ‘ilün* kalıbıyla yazılmış olup 800 beyitten oluşmaktadır. Te’lif tarihi belli değildir.

Nâdire, Firâk-nâme

Nadire, 19 yy Çağatay şairlerindedir. Tercî’-i bend nazım şekliyle yazılan manzume onar mısralık dokuz bentten oluşmaktadır.

Hüseyin Râcî Efendi, Hicret-nâme

Mesnevi nazım şekliyle yazılan eser aruzun *müfte‘ilün müfte‘ilün fâ‘ilün* kalıbıyla yazılmış olup 364 beyitten oluşmaktadır.

‘Azîz, Mersiye-i Mahsûsa-i Fûrkat-nümâ der hakk-ı Cenâb-ı Hüseyin-i

Şehîd-i Kerbelâ

Bir kerbela mersiyesi olan bu eser 15 beyitlik dört bendden oluşmaktadır. ‘‘Azîz’’ adlı birisi tarafından yazılmıştır.

Süleymân Nazîf, Firâk-ı Irâk

Süleyman Nazîf’in bu eseri manzum ve mensur 15 parçadan oluşmaktadır. Eserin Tamamı Irak’ın kaybından duyulan üzüntüyü anlatmaktadır. *Firâk-ı ‘Irâk* iki kez basılmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

FİRÂK-NÂME

2.1 NÜSHALAR

Firâk-nâme mesnevisinin kütüphanelerde bilinen iki yazma nüshası bulunmaktadır. Bu nüshalar şunlardır:

İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi Nüshası¹⁵

İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi Kemal Edip Kürkçüoğlu Koleksiyonu 00049'da kayıtlıdır. İstinsah yılı H. 991 olan bu nüshanın müstensihi Maraşlı Osman Bin Abdu'l-Kadir'dir. Nüshanın yazısı “nesih”dir. Bu nüshanın varak sayısı 117'dir. Reddâdelerden anlaşıldığına göre nüshada 3 sayfa eksiktir. Her sayfada 16 satır bulunmaktadır. Eser 1b – 117a sayfaları arasındadır. Nüshada başlıklar kırmızı mürekkep ile yazılmış olup Farsçadır. Yine iktibasların üzeri kırmızı renkle çizilerek belirtilmeye çalışılmıştır. Eserin nazım bölümleri iki, nesir bölümleri tek sütunludur. Nüshanın ilk beyti;

Bismillāhirrahmānirrahīm

Maṭla‘-ı envār-ı kelām-ı kadīm

Son beyti ise:

Aña kim ins ü cin olmuşdur me'mūr

Nedīmi hüdhdüd idi hemdemi mūr” şeklindedir.

¹⁵ İncelemede bu nüshanın adı, kısaca “İ” olarak yazılmıştır.

Kütahya Vahit Paşa Nüshası¹⁶

Kütahya Vahit Paşa Halk Kütüphanesi 43 vA 1357’de kayıtlıdır. Bu nüshanın yazısı ‘‘ta‘lık’’ dir. Varak sayfası 92’dir. Sayfaları eksik ve karışıktır. Her sayfada 17 satır bulunmaktadır. Eser 1b – 92a sayfaları arasındadır. Nüshada başlıklar kırmızı renk ile yazılmıştır. Eserin nazım bölümleri iki, nesir bölümleri tek sütunludur.

Nüshanın ilk beyti;

Bismillāhirrahmānirrahīm

Maṭla‘-ı envār-ı kelām-ı kadīm

Son beyti ise;

Aña kim ins ü cin olmuşdur me‘mūr

Nedīmi hüdhdü idî hemdemi mūr’’ şeklindedir.

2.2 FİRÂK-NÂME’NİN ÖZETİ

Eski Yunan hekimleri zamanında Akl isimli cihan filozofu hükümdar vardır. Bu İskender gibi güçlü olan Akl, çocuk lezzetinden mahrumdur. Karısı Nefs-i Nefis ile Allah’a dua ederler ve bir çocukları olur.

Bu çocuğa Dil adını koyarlar. Çocuk büyüyünce Hiss-i Müşterek isimli bir bilgin pîre teslim ederler. Çocuk bu pîrin yanında bütün ilimleri, bilgileri öğrenir ve tahsilini tamamlar. Dil beden kalesinde gezip dolaşırken Danyal’in kütüphanesini görüp içeri girer. Orada eski tılsımlı bir kitap görüp o kitabı yanına alır.

Bir gece o kitabı okumaya başlar. İskender ve Hızır hikâyeleri ve Ab-ı Hayat rivayetleri bahsine gelir. Bunları okudukça gözü kararır, kendini kaybeder. Günden güne benzi sararır. Dünyanın bütün hekimleri ve filozofları gelip derdine çare olmaya çalışırlar ama çare bulamazlar.

¹⁶ İncelemede bu nüshanın adı, kısaca ‘‘K’’ olarak yazılmıştır

Beden kalesinde, Nazar isimli açığızlü birisi vardır. Bir gün Dil'in huzuruna çıkar ve halini sorar. Dil ona Ab-1 Hayata ulaşmak istediğini söyler. Nazar da Dil'e yardım edeceğine söz verir.

Nazar hemen yola çıkar. Bir sabah yüksek burçlu olan Afiyet şehrine gelir. Burasının sahibi Namus adlı birisidir. Nazar bunun huzuruna çıkar, Ab-1 Hayata ulaşmak istediğini söyler. Namus da Ab-1 Hayatın iffetten ve ismetten ibaret olduğunu söyler. Nazar burayı terk ederek tekrar yola çıkar. Bir sabah Şöhret şehrine ulaşır. Buranın padişahı Fahr'dır. Nazar Fahr'ın sarayına ulaşır, Ab-1 Hayatı Fahr'dan sorar. Fahr Nazar'a Ab-1 Hayatın mal toplayıp lütufla yemek olduğunu söyler. Nazar Şöhret şehrinde çıkıp gider. Yolu bir dağa düşer. Burada çok büyük makamda olan Rahib vardır. Nazar orada Rahib'in hilelerini görüp oradan gider. Nazar daha sonra Hayret denizini geçerek Hidayet şehrine gelir. Burada yüce makamda olan Himmet isimli biri vardır. Nazar Himmet'in huzuruna gelip Himmet'e Ab-1 Hayatı sorar. Himmet de ona bu sırrın hesap ve fikr ile bilinmeyeceğini söyler ve ona yol gösterir.

Nazar Himmet'den ayrılıp yola koyulur. Diyâr-1 maşıkda olan Aşk isimli padişahın kızı Hüsn'ün bulunduğu Şehr-i Didara ve Bağ-1 Ruhsara gitmek ister. Çünkü Ab-1 Hayat oradadır. Ama Nazar yolda birçok tehlike atlatır. Nazar Rakib'in vilayetine uğrar. Rakib oranın beği ve valisidir. Sonra Rakib ile beraber yola çıkarlar. Ka'be-i Muazzamaya varırlar. Buranın alemdarı Kamet adlı misafir sever birisidir. Bunlara ikram ve ziyafet verir. Sonra Nazar Rakibi orada bırakıp tekrar yola çıkar. Yolda Zülf'ü görür, Zülf ona başı sıkınca kurtulması için birkaç kıl verir.

Nazar bir sabah Şehr-i Didara varır. Hüsn'ün silahtarı Gamze'dir. Gamze tam Nazar'ı öldürmek isterken Nazar'ın kulağındaki bendi görür. Gamze'nin kılıcı bağında da bundan vardır. Bunlar Nazar ile Gamze'nin kardeş olduklarını göstermektedir. Çünkü bunları anneleri göz değmesin diye takmıştır.

Gamze, Nazar'ı Hüsn'ün huzuruna çıkarır. Nazar Hüsn'e bir yakut gösterir ve Hüsn Dil'e aşık olur. Dil'i bulmaları için Nazar'ın yanına Nağme ve Hayal'i koyarak gönderir. Dil, Hüsn'ün resmini görünce ona aşık olur ve Hüsn'ün yanına gitmeye karar verir. Akl'ın Mütfekkire isimli filozofu olanları ona anlatır. Sonra Akl Nazar,

Hayal ve Nağmeyi yakalayıp hapse attırır. Nazar, daha önce Hüsn'ün kendisine vermiş olduğu ve içinde *ism-i azam* duası olan bir yüzük sayesinde oradan kurtulur. Kendisini Çeşme-i Fem kenarında bulur. Burası Ab-1 Hayat'tır. Sonra oradan su içmek isterken yüzüğü suda düşürür. Kendini Rakib'in menzili civarında bulur. Rakib onu kuyuya atarak hapseder. Nazar oradan Zülf'ün vermiş olduğu kılı yakarak kurtulur ve Şehr-i Didar'a gelir.

Nazar orada bütün olanları Hüsn'e anlatır. Hüsn, Gamze'yi orduyla beraber Akl'a gönderir. Tevbe ordusuyla Gamze ordusu savaşır ve Tevbe askerleri yenilir. Akl, Tevbe ordusunun yenik halini görünce içi parçalanır. Sonra Akl, Dil'e nasihatler vererek Hüsn'ün diyarını almak için Hüsn'ün şehrine yürürler. Savaşta Dil yaralanıp esir düşer. Akl oğlunu kurtarmak için Hüsn'ün üzerine yürür. Yapılan savaşta Akl esir düşer.

Hüsn, Dil'i Çah-ı Zenahdan'a attırır. Hüsn'ün cerrahları Dil'in yaralarını iyileştirirler. Dil'i Bağ-ı Ruhsarda rasat-gaha götürür. Hüsn Dil'i görmek ister ve orada görür.

2.3 DİL VE İMLA

Söz Varlığı

Dil özellikleri bakımından 16. yüzyıl Türkçesinin özelliklerini taşıyan bu eser Arapça, Farsça ve Türkçe kelimelerden oluşmaktadır. Eserde nesir ve nazım karışıktır. Nesir çok ağdalı ve ağırdır, terkipler uzundur. Eserde Türkçe, Arapça ve Farsça kelimelerin yazımında ve imlasında az da olsa yer yer istikrarsızlıklar ve yanlış yazımlar bulunmaktadır. Eserde Arapça ve Farsça kelime ve terkipler Türkçe kelimelere göre daha fazladır. Yine eserde atasözleri ve deyimler de kullanılmıştır.

İmla Özellikleri

Genelde imlaya dikkat edilmiştir. Nüshalarda birbirine yakın yazımlar bulunmaktadır. Eserde Kuran-ı kerimden birçok ayet bulunmaktadır ve yine az da

olsa Hadîs-i şerîfler bulunmaktadır. Metinde Farsça etkisiyle ‘kim’ in yanı sıra ‘ki’ bağlacıyla yapılmış ki’li cümleler vardır. Farsça ‘çü, çün’ gibi edatlar ile ‘bî, der, nâ’ gibi ön ekler de vardır.

Eserde imla açısından göze çarpan en büyük hususlardan birisi de, Farsça bir edat olan “ki” edatı, bazen aslına uygun olarak “كه” şeklinde yazılırken bazı bölümlerde ise “كى” şeklinde yazılmıştır. Bu durum metnin yalnızca birkaç yerinde değil birçok yerinde karşımıza çıkmaktadır.

Yine Metinde bazı kelimelerin aslında olan “ ء ” harfinin yerine Türkçenin ses bilgisine uygun olarak “ ى ” harfinin kullanıldığı görülmektedir.(قاييم ، دايم ، عجايب)

Ünlülerin Yazılışları

Türkçe kelimelerin ünlü harflerin yazılışında istikrarsızlık görülmektedir. Arapça, Farsça bazı kelimelerde kelime başlarındaki “a” ünlüsü bazı sözcüklerde düzenli olarak medli elif olarak yazılmıştır.

Kelime başında “o, ö, u, ü” ünlüleri (او) ile gösterilmiştir.

Ünsüzlerin Yazılışları

Kelime başında “ t ” ünsüzünü koruyan kalın ünlülü kelimelerde bu ünsüz tı (ط) harfi ile yazılmıştır . Yine “niçe, nice” olmak üzere iki şekli olan “niçe” kelimesi imlaya bağlı kalınarak okunmuştur. Yine “saç, ağaç” kelimelerinin yazımında “sac, ağac” tercih edilmiştir.

2.4 TÜR VE ŞEKİL ÖZELLİKLERİ

2.4.1 Tür Özellikleri

Edebiyat ürünleri; nazım ve nesir olarak ikiye ayrılırlar. Bununla beraber nazım ve nesir karışık olarak yazılmış eserler de vardır. Modern edebiyat teorileri

artık edebiyatı nazım ve nesir olarak ikiye ayırmamakta, nazım ve nesir karışık üçüncü bir grup olarak kabul etmektedirler.

Edebiyat, bütün topluluklarda sözlü ürünler olarak başlar ve bu dönemde manzum özellik taşır. Çünkü sıralı ve bağlantılı ifadeler insan hafızasında daha kolay yer edinir ve daha kolay aktarılabilirler. Nazımın nesre bu tür avantajlarının olması yazılı kültürün başladığı devirlerde bile edebiyatın uzun zaman nazm ağırlı olmasını sağlamıştır. Bununla beraber edebiyatta söylemenin yanı sıra anlatmanın da olması nesrin varlığını zorunlu hale getirmiştir. Bu nedenle bütün gelişmiş edebiyatlarda gelişmiş nesir mevcuttur.

Klasik edebiyat eserlerini sınıflandırmada hangi esasların göz önünde bulundurulacağı araştırmacıların bakış açılarına göre farklılıklar göstermektedir. Bir eseri sınıflandırırken tür, tarz, şekil özelliklerinden hangisinin ölçüt olacağı hala kesin değildir.

Metin incelemelerinde nazım-nesir farkı sonucunda birçok şekil, tür bulunmaktadır. Ancak nazım-nesir karışık metinler için yapılan sınıflandırmalar çok azdır. Bu kısmın üçüncü bir anlatım yöntemi olarak kabul edilmesi gerektiğini düşünüyoruz.

Firâk-nâme'yi mesnevi diye isimlendirmenin en doğru olacağını düşünüyoruz; çünkü eserdeki manzum parçaların çoğu mesnevi biçimindedir.

Metnimizi mesnevi olarak isimlendirmemizin sebepleri şunlardır:

Şekil Bakımından:

Metindeki nazım bölümlerinin yarısına yakını mesnevi şeklinde kafiyelenmiştir. Nazım birimi beyittir. Her beyit kendi içinde kafiyelidir. Beyitlerin kafiye düzeni aa bb cc dd ... şeklindedir. Eserde nazım bölümlerde daha çok *mefâ 'ilün mefâ 'ilün fe 'ülün* kalıbı tercih edilmiştir. Bu kalıp daha çok mesnevi nazım şekillerinde kullanılan kalıptır.

İçerik Bakımından:

Belli bir konuyu işleyen mesnevilerin belli bir yazılış tarzı vardır. İslami geleneğe uygun olarak besmele ile başlar. Sonra Allah'ın varlığını, birliğini Tevhid veya Allah'a yalvarma, yakarışı dile getiren münacat bölümü bulunur. Sonra Hz. Peygamber övgüsü, miraca yükselmesi, dört halife övgüsü ve eserin niçin yazıldığını gösteren (Sebeb-i Te'lif) bölümü ile esere giriş yapılır. *Firâk-nâme*'de birbirinden başlıklarla ayrılmış olmasa da besmele, tevhid, Peygamber övgüsü ve mirac mucizesi, Peygamberimizin ailesine ve ashabına övgü, dua ve sebeb-i te'lif bölümleri bulunmaktadır.

Mesnevilerde asıl konu bölümünde işlenen konular farklılıklar gösterir. Bu farklılıklar Divan edebiyatında birçok türün ortaya çıkmasını sağlamıştır. Yine mesneviler bu bölümdeki konularına göre sınıflandırılırlar.

Bitiş bölümü Allah'a hamd ve dua, sultana övgü ve ömrünün ve saltanatının devamı için dua biçiminde bir sıralamada oluşur.

Firâk-nâme şekil ve içerik özellikleri yönüyle mesnevi olarak isimlendirilebilir. Nesir nazım karışık olarak kullanılması farklı bir yön olarak kabul edilebilir.

Eserde betimleme ve öykülemeye dayanan anlatım şekilleri kullanılmıştır. Olayların anlatımında daha çok nesir, durum ve çevre betimlemelerinde nazım kullanılmıştır.

Nesir bölümleri sıklıkla secilidir. Cümlelerde üçlü tamlamalara (zincirleme tamlama) yer verilmiştir. Bu özellikleri ile *süslü nesir* özelliği taşımaktadır.

Devrinin sanat ve edebiyat anlayışından doğan bu nesir şiirin hakimiyeti görülür. En önemli özelliği “*seci*” denilen nesir kafiyesidir. Kafiyeli söyleyiş cümleye musikili bir ahenk ve anlatım gücü verir. Teşbih ve mecazlar başta olmak üzere çeşitli anlam ve söz sanatları her vesilede sık sık kullanılır. Arapça ve Farsçadan kelime, söz ve terkipler alıp kullanmak, cümleler arasına Arapça, Farsça,

Türkçe beyitler, mısralar, manzum parçalar, ayetler hadisler, İslam büyüklerine ait vecizeler serpiştirmek sanatkarâne nesirde görülen diğer özelliklerdir.¹⁷

Eserde 114 şiir bulunmaktadır. Bu şiirler Kıt'a, Mesnevi, Beyt, Mısra gibi adlarla eserin içinde değişik dağılık olarak bulunmaktadır.

2.4.2 Nazım Şekilleri

Eserde nazım ve nesir karışık olarak yer almıştır. Şiir unsurlarında genellikle durum, kişi ve çevre betimlemelerine yer verilmiştir. Mesnevi, beyt, nazm, kıt'a, matla', mısra gibi birçok nazım şekli bulunmaktadır. En çok yazılan nazım şekli mesnevidir. Metinde bulunan nazım şekilleri ve sayıları aşağıdaki gibidir:

Nazım Şekli	Sayısı
Mesnevi	55 (1'i Farsça)
Beyt	38 (3'ü Farsça) (1'i Arapça)
Nazm	17 (1'i Farsça)
Kıt'a	4
Matla'	3 (1'i Farsça)
Mısra'	6 (1'i Farsça)
TOPLAM	124 (7'si Farsça) (1'i Arapça)

¹⁷ Rasih Erkul, *Eski Türk Edebiyatı*, Pegem Akademi Yayıncılık, Ankara, 2004, s. 136 - 137

2.4.3 Vezin

Firâk-nâme'de en çok hezec bahrinin *Mefâ'ilün Mefâ'ilün Fe'ülün* kalıbı (65) kullanılmıştır. Hezec Arapça'da "güzel sesle ve bağırarak şarkı söylemek" demektir. Bu müseddes kalıp kısalığı ve işlekliliği nedeniyle daha çok mesnevi biçiminde yazılmış uzun hikâyelerde kullanılmıştır.¹⁸ Bu kalıpla yazılan mesnevi nazım şekillerinin dışında nazm, kıt'a ve beyitlerde de bu kalıp kullanılmıştır. Bu kalıbı hafif bahrinin *fe'ilâtün mefâ'ilün Fe'ilün* kalıbı (23) takip etmektedir. Bu kalıp, hafif bahrinin Türk şiirinde kullanılan tek kalıbıdır. Kolaylığı ve kısalığı sebebiyle birçok mesnevi bu kalıpla yazılmıştır.¹⁹ Metnin Türkçe nazım bölümlerinde kullanılan kalıplar aşağıdaki gibidir:

Bahir	Kalıp	Mısra'	Beyt	Nazm	Kıt'a	Mesnevî	Matla'	TOPLAM
Seri'	Müfte'ilün Müfte'ilün Fâ'ilün	-	-	1	-	-	-	1
Hafif	Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün (Fâ'ilâtün) (Fa'lün)	-	3	2	2	17	-	24
Muzari'	Mef'ûlü Fâ'ilâtü Mefâ'ilü Fâ'ilün	3	3	1	1	-	-	8
Hezec	Mefâ'ilün Mefâ'ilün Fe'ülün	-	20	11	1	34	-	66
	Mef'ûlü Mefâ'ilün Fe'ülün	-	-	1	-	-	-	1
	Mef'ûlü Mefâ'ilü Mefâ'ilü Fe'ülün	-	1	-	-	1	-	2
	Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün	-	-	-	-	1	-	1

¹⁸ Haluk İpekten, *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*, Dergah Yayınları, İstanbul, 2003, s.167

¹⁹ Haluk İpekten, *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*, Dergah Yayınları, İstanbul, 2003, s.264

Remel	Fe‘ilün								
	Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün	1	3	-	-	-	1	5	
	Fâ‘ilün								
	Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün	1	1	2	1	-	-	5	
	Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilün	-	-	-	-	1	-	1	
TOPLAM		5	31	18	5	54	1	114	

2.5 FİRÂK-NÂME’DE TAHKİYE UNSURLARI

ŞAHIŞLAR

Tahkiyeye dayalı mesneviler, hikâye ve roman gibi birçok unsurlardan oluşmaktadır. Kişiler tahkiyeli anlatım biçimlerinde vazgeçilmez öğelerinden birisidir. Anlatmada bir kadro oluştururlar. Bu kadroda her kişinin rolü vardır.

Mesnevilerde olayların canlı olarak devam etmesi için olaylara yön veren kişiler vardır. Anlatılarda şahıs deyince akla ilk gelen insandır. Yine insan olmadığı durumlarda kendisine insan özellikleri verilen diğer nesnelere bulunur. Böylece hayvan, eşya, semboller de mesnevi kişisi olmaktadır. Hüsn, Dil, Bade, Akl, Güneş, Ay, Zahit vb. kavram ve varlıklar mesnevilerde şahıs olarak bulunabilmektedir. Firâk-nâme’nin şahıs kadrosu şu şekilde sıralanabilir:

Dil:

Yunan diyarının hükümdarı olan Akl’ın oğludur. Büyüyünce bir pîre teslim edilir ve bütün ilimleri öğrenir. Beden kalesinin bekçisi Nazar vasıtasıyla Ab-ı Hayatı arar. Hüsn’e aşık olur.

“Ve mevlūd-i girāfū’l-fiṭratuñ maḳām-ı refī’in miyān-ı arz ve felek beyne’l-hayvān ve’l-melek bildiler ve ciger-gūşe-i muḳbillerinūñ nām-ı bedī’in Dil kıldılar.”(vr.7a)

Hüsn:

Diyar-ı Maşrık hükümdarı olan Aşk’ın kızıdır. Şehr-i Didar’da yaşamaktadır. Dil’in şeklini görüp ona aşık olur.

“Hāver-i zemīnūñ meh-rūları ve Hıṭā [vü] Çīnūñ miskīn mūlarından şemsiyyetü’ş-şü‘ā ve bedriyyetü’l-iltimā’ Hüsn-i kamer ruḥsār adlu bir zühre ‘izārı ve bir duḫter-i sa’d aḫteri ve kamer-cebīn ü ḫurşīd manzarı var idi kim rüy-ı mehveşi güzellik āsmānında ḫurşīdle rū-be-rū ve ebrū-yı kemānkeşi melāḫat meydānında māh-ı nev ile hem-pehlū idi. Ne ḫurşīd-i rüy-ı cihān sāyesinūñ yeryüzünde ḳarasın görmüş ve ne māh-ı āsmān pāyesinūñ çerḫ-ı berinde menzil-i bālāsına irmiş” (vr.30a)

Akl:

Yunan diyarının hükümdarıdır. Dil’in babasıdır.

“Cām-ı cihānı nümā-yı māzīde şüret-i ḫāl ve istiḳbālden bir vechle keşf-i mişāl ve ‘arz-ı cemāl itmişlerdür kí zamān-ı ḫukemā-[y]ı Yunan ve devrān-ı ḳudemā-[y]ı Süryānda İskender-saṭvet ve Eflāṭūn-ḫikmet ‘Aḳl-nām bir feylesof-i cihān ve feylesof-i şāḫib-ḳırān var idi” (vr.5a)

Nefs-i Nefis:

Dil’in annesidir. Akl’la beraber çocukları olmayınca Allah’a dua etmişler ve çocukları olmuştur.

Himmet:

Hidayet şehrinin hükümdarıdır. Nazar'a Ab-ı Hayata ulaşmasında yardım eden kişidir.

“Bu ‘ummān-ı baħr-ı endiŖe vü fikret ve bu ƙulzüm-i bī-kerān-ı girdāb-ı hayretde bu sevāhilüñ gāyetinde ve merāhilüñ nihāyetinde bir cezāre-i necāt ve hazāre-i hayāt-nām bir ferħunde maƙām vardır kī Himmet-nām bu baħr-ı endiŖenüñ nehengi ve bevādī piŖenüñ pelengi sāhil-i necātuñ delīli ve Ŗehr-i Hidāyetüñ hādī’s-sebīl ol diyāra Ŗehr-yār ve vālī-i Ŗehr ü diyārdur. Nām-ı Ŗerīfine Himmet ve maƙām-ı münīfine Ŗehr-i Ŗöhret dirler.”(vr.24a)

Rahip Zerk:

Zühd dağında Riya mabedinde yaşayan bir rahiptir. Nazar Ab-ı Hayat yolunda oraya uğramıştır.

“İçinde ehl-i temcīd ve tevħīd-i murtāz u tecrīd Zerƙ nām bir imām-ı vahīd ve hümām-ı ferīd Ŗāhib vardır kī zebānı gencīne-i du‘ā ve āsitānı ka‘be-i Ŗıdƙ u Ŗafādurur miħrāb-ı Ŗerāda ve seccāde-i ğabrāda rüy-ı zerdı ve sīne-i pür-dāğ u derdi nīlüfer gibi gözi yaŖına ğarƙ ve lāle-Ŗıfat ħāƙ u ħūna müstağraƙdurur”(vr.19b)

Gamze:

Nazar’ın kardeŖidir. Ŗehr-i Didar’da Hüsñ’ün silahtarıdır. Nazar’la karŖılaŖınca annelerinin bağladığı bağdan kardeŖ oldukları anlaŖılmıştır.

“Ƙılıcın yastanur yatmış bir dilāver gördiler. Zehr-āb-ı ecelden tīğ-i ħünbārına āb ve ħançer-i ābdārına seng-i cefāyla tāb virüp tīğ-i tīzinden ve ŖimŖir-i ħün-rīzinden pehlüvān-ı sipihrüñ cigeri ƙanla ƙolmuş ve cevŖen-i sīmīn ve zer ü zerrīn endāmında ħalka ħalka olmuş bir tīr-i endāz-ı çālāƙ idi kim bir oƙ atımı yerden

sîneler zaḥm-ı tîrinden şad çāk idi. Adı Ğamze-i tîĝ-zen ve laķabı ciger delen idi’’(vr.55b)

Zülf:

Nazarın başı derde düřtüĝünde kurtulması için saç teli veren kişidir.

‘‘Meger kim ḥüsn-i dil-nüvāzuñ kemend-i nāzla meydān-ı ‘izār ve ‘arşa-i ruḥsārda Zülf-i kemend endāz adlu Hindistān serfirāzlarından bir cānbāz-ı çābük bāzı vardı kim kemend endāzlıkda ve kemīn sāzlıkda şeb-rev-i ‘ayyār ve bād pā-yı rüzĝār idi’’(vr.46b)

ZAMAN

Zaman, edebi eserlerin en önemli yapı unsurlarından birisidir. Sözlü olsun yazılı olsun eserde anlatımda muhakkak vardır. Yine tahkiyeye dayalı anlatımlar zamana baĝlıdır.

Firāk-nāme mesnevisinde zaman belli deĝildir. Dil’in doĝması, Nazar’ın Ab-ı hayatı araması, savaşın olması hikayede yer almaktadır ama olaylar arasında zaman belli deĝildir. Kısaca hikayede uzun bir zaman vardır.

Yine metinde rûzî, vakt-ı subh, vakt-i şeb, nice rûz, bir ĝün, nice ĝün gibi zaman kavramları da kullanılmıştır.

MEKÂN

Mekân, edebi eserin en önemli unsurlarından birisidir. Yer ve mekân isimleri anlatımın önemli parçasıdır.

Firāk-nâme mesnevisinde Acem, Arab, Bağdat, Irak, Çin, Dicle, Fırat, Hind, Ka‘be, Ken‘an, Rum, Türkistan, gibi gerçek mekânlar; dağ, deniz, şehir, kuyu, saray, kale gibi hayali mekânlar vardır.

“Dil-i nev-cüvânı bir zamân esîr-i çâh-ı zenehdân ve mübtelâ-yı bend-i zindân idüp ‘Akl-ı tâcdârı zülf-i tarrâr vilâyet-i zengbârda çârmîha çeküp giriftâr ve diyâr-ı Çîne iletüp dâr ide”(vr113b)

“Hulefâ-yı ‘Abbâsvâr sebz libâsla her bâr kenâr-ı şattı ve Ceyhun-ı âbâd ve diyâr-ı Dicle-i dâru’l-mülk-i Bağdâd idüp ser-külâhum rif‘atde fark-ı mâha hem-ser olmuşdı ve perçem-i siyâhum mihr-i zerrîn külâha sâye şalmışdı.”(vr.77a)

“Pes kaç‘-ı ‘alâyıķ-ı evtân ve men‘-i ‘avâyıķ-ı ezmânla terk-i dâr u diyâr ve ‘azm-i ka‘be-i kûy-ı nigâr idüp çünkim ol kıble-i Hicâz u ‘Irâka nüzül ve harîm-i Ka‘be tü’l-‘uşşâķa dühûl itdüm”(vr.79b)

“Ġamze-i dilâver dahı Türkistân-ı Moğol serverlerinden bir niçe kavş-i felek gibi çerh okun atıcı tîr-endâz ve hilâl-ebrû-yı kemân sâzla cüfte kemânlu ve ikişer kurbânlu tîg ü sinân ve hançer-i berrân getirüp her taraıdan ney-sitân-şifat nîzelerle şaf şaf kendi kılcıyla dirilür harâmiler ve kan içici ġarâmiler ‘azm-i râh idüp gitdi ve Nazar-ı ‘ayyârı gözci idüp kal‘a-i beden serhaddine yetdi.”(vr97b)

2.6 MUHTEVA ÖZELLİKLERİ

2.6.1 Ayet-i Kerimeler

Kitābün ünzile ileyk

“Sana kitap indirildi” A’raf, 2

Varaḫ-nigār **kitābün ünzile ileyk** ve kıṣṣa-güzār naḥnü naḫuşşu ‘aleyk münşî-i cerīde-i ümmü’l-kitāb ve naḫḳāş-ı şaḥīfe-i faşlü’l-ḥiṭāb āfitābü-llāhi nūru’s-semāvāt ve māhtābü’l-ḥamdü li-llāhillezī ce‘ale’z-zulumāti ve’n-nūr.

Naḥnü naḫuşşu ‘aleyk

“Biz sana naklediyoruz” Yusuf, 3

Varaḫ-nigār kitābün ünzile ileyk ve kıṣṣa-güzār **naḥnü naḫuşşu ‘aleyk** münşî-i cerīde-i ümmü’l-kitāb ve naḫḳāş-ı şaḥīfe-i faşlü’l-ḥiṭāb āfitābü-llāhi nūru’s-semāvāt ve māhtābü’l-ḥamdü li-llāhillezī ce‘ale’z-zulumāti ve’n-nūr.

Allāhü nūru’s-semāvāt

“Allah göklerin ve yerin nurudur” Nur, 35

Varaḫ-nigār kitābün ünzile ileyk ve kıṣṣa-güzār naḥnü naḫuşşu ‘aleyk münşî-i cerīde-i ümmü’l-kitāb ve naḫḳāş-ı şaḥīfe-i faşlü’l-ḥiṭāb āfitābü-**llāhi nūru’s-semāvāt** ve māhtābü’l-ḥamdü li-llāhillezī ce‘ale’z-zulumāti ve’n-nūr.

El-ḥamdü li-llāhillezī ce‘ale’z-zulumāti ve’n-nūr

“Allah zulümatı ve nuru yarattı” En’am, 1

Varaḫ-nigār kitābün ünzile ileyk ve kıṣṣa-güzār naḥnü naḫuşşu ‘aleyk münşî-i cerīde-i ümmü’l-kitāb ve naḫḳāş-ı şaḥīfe-i faşlü’l-ḥiṭāb āfitābü-llāhi nūru’s-semāvāt ve māhtābü’l-**ḥamdü li-llāhillezī ce‘ale’z-zulumāti ve’n-nūr**.

Meşeli nūrihi ke-mişkātün fihā mişbāḥ

‘‘O’nun nurunun temsili içinde lamba bulunan kandil gibidir’’ Nur, 35
 Mişbâh-1 eşbâh-1 **meşeli nūrihi ke-miškātün fihā mişbâh** ve iz kâle rabbüke
 li’l-melâiketi innī cā’ilün fi’l-arzi halîfeh.

Ve iz kâle rabbüke li’l-melâ’iketi innī cā’ilün fi’l-arzi halîfeh

‘‘Bir zamanlar Rabbin meleklere: Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım
 demişti’’ Bakara, 30

Mişbâh-1 eşbâh-1 **meşeli nūrihi ke-miškātün fihā mişbâh** ve **iz kâle rabbüke**
li’l-melâ’iketi innī cā’ilün fi’l-arzi halîfeh.

Ve iz kılınā li’l-melâ’iketi-scüdū li-âdem

‘‘Biz meleklere Adem’e secde edin dediğimiz zaman’’ Bakara, 34

Medîne-i ünsden huṭbe-i **ve iz kılınā li’l-melâ’iketi-scüdū li-âdem**
 zümresinde ḥıṭṭa-i şavma‘a-i ‘âlem ve zâviye-i ka‘be ve zemzemde mu‘tekif, kâffe-i
 ümeme ve ‘âmmе-i erbâb-1 himeme lisân-1 gaybden ve zebân-1 lâ-raybden terennüm-
 i bî-nidâ ve tekellüm-i bî-şavt ü şadâ ile.

Fe-secede‘l-melâ’iketü küllühüm ecma‘ın

‘‘Meleklerin hepsi secde ettiler’’ Sa‘d, 73

Mihrâb-1 zemîn u âsmâna şaf şaf ve ṭaraf ṭaraf kıyâm u ku‘ūd u rükū‘ u sücüd
 idüp râki‘ün ve sâcidun **fe-secede‘l-melâ’iketü küllühüm ecma‘ın.**

Yüsebbihüne lehü bi’l-ğudüvvi ve’l-âşâl

‘‘Orada sabah akşam onu tesbih ederler’’ Nur, 36

Zihî ‘aṭâ vü nevâl ü zihî celâl ü şeref

Zihî kemâl-i cemâl-i cemîl-i celle celâl

Muḫaddes-i ceberût u müsebbeḥ-i melekût

Yüsebbihüne lehü bi’l-ğudüvvi ve’l-âşâl

Mā-zāga'l-başar

“Göz şaşmadı” *Necm, 17*

Huşûşân ol mukahhal-i çeşm-i **mā-zāga'l-başar** ve münevver-i tal'at iktarabeti's-sā'atü ve-nşakka'l-kamer kí 'ayn-ı 'uluvv-i himmeti nergis zār-ı harem-i nāsūta iltifāt-ı nazar kılmadı ve nazar-ı 'afv-ı 'işmeti 'abher-i gülzār-ı melekütü 'aynına almadı.

İktarabeti's-sā'atü venşakka'l-kamer

“Saat (kıyamet) yaklaştı ve ay yarıldı” *Kamer, 1*

Huşûşân ol mukahhal-i çeşm-i mā-zāga'l-başar ve münevver-i tal'at **iktarabeti's-sā'atü venşakka'l-kamer** kí 'ayn-ı 'uluvv-i himmeti nergis zār-ı harem-i nāsūta iltifāt-ı nazar kılmadı ve nazar-ı 'afv-ı 'işmeti 'abher-i gülzār-ı melekütü 'aynına almadı.

Eş-şu'arā'i yettebi'uhümü'l-gāvün

“Şairlere onlara da sapıklar uyar” *Şuara, 224*

Āyāt-ı mu'ciz-i āşārla ve beyyināt-ı i'cāz-ı şi'ārla bevādī bedāyi'-i belāgatde **eş-şu'arā'i yettebi'uhümü'l-gāvün** ve vādī-i şānāyi'-i feşāhatde bülegā-yı zū-fünün fī-küllü vādin yehīmün.

Fī-küllü vādin yehīmün

“Her vadide hayran olurlar” *Şu'ara, 225*

Āyāt-ı mu'ciz-i āşārla ve beyyināt-ı i'cāz-ı şi'ārla bevādī bedāyi'-i belāgatde eşşu'arā'i yettebi'uhümü'l-gāvün ve vādī-i şānāyi'-i feşāhatde bülegā-yı zū-fünün **fī-küllü vādin yehīmün**.

Ve esrá bihi mine'l-mescidi'l-ħarāmi ilá'l-mescidi'l-aķşá li-nüriyehü min āyātina'l-kübrá

“O ki kulu Muhammedi bir gece ayetlerimizi gösterelim diye Mescid-i Haramdan Mescid-i Aksaya götürdü” İsrâ, 1

Çavlihi te‘âlâ: *Ve esrâ bihi mine'l-mescidi'l-ħarâmi ilâ'l-mescidi'l-aķşâ li-nüriyehü min-âyâtina'l-kübrâ.* fe-evħâ ilâ ‘abdihi mâ-evħâ.

Fe-evħâ ilâ-‘abdihi mâ-evħâ

“Allah verdiği vahyi kuluna verdi” Necm,20

Çavlihi te‘âlâ: Ve esrâ bihi mine'l-mescidi'l-ħarâmi ilâ'l-mescidi'l-aķşâ li-nüriyehü min-âyâtinâ'l-kübrâ. *fe-evħâ ilâ-‘abdihi mâ-evħâ.*

Ve hüve bi'l-üfuķi'l-a‘lá

“O en yüksek ufukta idi” Necm 7

Ve hüve bi'l-üfuķi'l-a‘lá. Şümme denâ fetedellâ. Fe-kâne ķâbe ķavseyni ev ednâ. Ve ‘alâ-âlihi ve aşħâbihi ve ħayra aħbâbihi ve enşâbihi ve ‘aleyhim efdâlü’s-şalâti ve ekmelühâ ve ekmelü’t-taĥiyyâti ve efdâlühâ mâ-ťale‘a âl ve belâġa âl ve küllü mâ-kâne mensüben ileyhim. Selâmüllâhi mecmü‘an ‘aleyhim.

Şümme denâ fetedellâ

“Sonra yaklaştı ve sarktı” Necm, 8

Ve hüve bi'l-üfuķi'l-a‘lá. *Şümme denâ fetedellâ.* Fe-kâne ķâbe ķavseyni ev ednâ. Ve ‘alâ-âlihi ve aşħâbihi ve ħayra aħbâbihi ve enşâbihi ve ‘aleyhim efdâlü’s-şalâti ve ekmelühâ ve ekmelü’t-taĥiyyât ve efdâlühâ mâ-ťale‘a âl ve belâġa âl ve küllü mâ-kâne mensüben ileyhim.

Fe-kâne ķâbe ķavseyni ev ednâ

“Aradaki mesafe iki yay kadar hatta daha yakın oldu” Necm, 9

Ve hüve bi'l-üfuķi'l-a‘lá. Şümme denâ fetedellâ. *Fe-kâne ķâbe ķavseyni ev ednâ.* Ve ‘alâ âlihi ve aşħâbihi ve ħayra aħbâbihi ve enşâbihi ve ‘aleyhim efdâlü’s-

şalâti ve ekmelühâ ve ekmelü't-tahiyyâti ve efđalühâ mâ-tale'a âl ve belâğa âl ve küllü mâ-kâne mensüben ileyhim.

Şāniyeşneyni iz-hümā fi'l-gār

“Mağaradaki iki kişiden biri” Tevbe, 40

Ol zamān kí ħalvet-i güzīn-i kūh-ı ‘uzlet ve vīrāne-nişīn-i deşt-i ğurbet olup tār-ı ‘ankebūt-ı nisyāndan ğār-ı hicrāna perdedār ve hümā tal‘at hevāsıyla **şāniyeşneyni iz hümā fi'l-gār** idüm.

Enzele ‘alā-‘abdihi’l-kitāb

“Kitabı kuluna indirdi” Kehf, 1

Varağ-nigār-ı **enzele ‘alā-‘abdihi’l-kitāb** ve kışşa-güzār-ı fī-kaşaşihim ‘ibratün li-üli’l-elbāb.

Fī-kaşaşihim ‘ibratün li-üli’l-elbāb

“Onların kıssalarında sır sahipleri için ibretler vardır” Yusuf, 111

Varağ-nigār-ı enzele ‘alā-‘abdihi’l-kitāb ve kışşa-güzār-ı **fī-kaşaşihim ‘ibratün li-üli’l-elbāb**.

‘Alleme bi’l-ķalem

“O, kalem ile öğretti” Alak, 4

Münşī cerīde-i **‘alleme bi’l-ķalem** ve naķķāş-ı ħarīta-i ‘alleme’l-insāne mā-lem ya‘lem lisān-ı mecāz ve zebān-ı ta‘miye vü elġāzla ‘ulemā ‘allemeni ve fuşahā lekād kellemenī.

‘Alleme’l-insāne mā-lem ya‘lem

“O, insana bilmediği şeyleri öğretti” Alak, 5

Münşî cerîde-i ‘alleme bi’l-ķalem ve naķķāş-ı ĥarîta-i ‘*alleme’l-insāne mā-lem ya’lem* lisān-ı mecāz ve zebān-ı ta‘miye vü elġāzla ‘ulemā ‘allemenī ve fuşahā leķad kellemenī

Fenzurū ilā-āşār

‘‘Eserlere bak’’ *Rum*, 50

Ma‘deletinden būstān-ı cihan-ı *fenzurū ilā-āşār* meydān-ı siyāsetinde aşĥāb-ı fil ü seġsār termīhim bi-ĥicāretin min siccīl ĥāmī’s-sünneti ve’l-farz ve mehāmī innā ce‘alnāke ĥalīfete fi’l-arż bi’t-ţavli ve’l-arż bi’l-ķat‘i ve’l-ķarż

Termīhim bi-ĥicāretin min siccīl

‘‘Sert taşlar atıyorlar’’ *Fil*, 4

Ma‘deletinden būstān-ı cihan-ı fenzurū ilā-āşār meydān-ı siyāsetinde aşĥāb-ı fil ü seġsār *termīhim bi-ĥicāretin min siccīl* ĥāmī’s-sünneti ve’l-farz ve mehāmī innā ce‘alnāke ĥalīfete fi’l-arż bi’t-ţavli ve’l-arż bi’l-ķat‘i ve’l-ķarż

İnnā ce‘alnāke ĥalīfete fi’l-arż

‘‘Muhakkak biz seni arzda bir halife kaldık’’ *Sa‘d*, 26

Ma‘deletinden būstān-ı cihan-ı fenzurū ilā-āşār meydān-ı siyāsetinde aşĥāb-ı fil ü seġsār termīhim bi-ĥicāretin min siccīl ĥāmī’s-sünneti ve’l-farz ve mehāmī *innā ce‘alnāke ĥalīfete fi’l-arż* bi’t-ţavli ve’l-arż bi’l-ķat‘i ve’l-ķarż

Ve kāne ĥaķķān ‘aleynā naşru’l-mü’mīnīn

‘‘Mü’mīnlere yardım etmek bizim üzerimize bir haktır’’ *Rum*, 47

Ve netīce-i irādetine tefvīz ü teslīm idüp tevkī‘-i *ve kāne ĥaķķān‘aleynā naşru’l-mü’mīnīn* ve menşūr-ı ve kezālike neczī’l-muĥsinīn şafĥa-i cebīninde ġün gibi ṭālī‘ ve levĥa-i ruĥsār-ı sīmīninde bedr-sıfāt lāmi‘ ef‘āl-i ĥuda‘ ve bid‘a‘ ve aķvāl-i muĥtera‘ ve mübteda‘ ĥalķ-ı cihāndan merfū‘ ve ehl-i zamāndan medfū‘ idi.

Ve kezālike neczī'l-muḥsinīn

“Muhakkak biz iyi davrananları böyle mükafatlandırırız” Saffat, 105

Ve netīce-i irādetine tefvīz ü teslīm idüp tevkī'-i ve kāne ḥaqqān'aleynā naşru'l-mü'minīn ve menşūr-ı **ve kezālike neczī'l-muḥsinīn** şafha-i cebīninde gün gibi ṭālī' ve levḥa-i ruḥsār-ı sīmīninde bedr-sıfāt lāmi' ef'āl-i ḥuda' ve bid'a' ve aqvāl-i muḥtera' ve mübteda' ḥalq-ı cihāndan merfū' ve ehl-i zamāndan medfū' idi.

Ve 'alleme'l-esmā'e küllehā

“Allah bütün isimleri öğretti” Bakara, 31

Pes me'ālim-i 'ālemü'l-esmā ve mu'allim-ḥāne ve **'alleme'l-esmā'e küllehā** şadrında Ḥiss-i müşterek-nām bir pīr-i hümām celiyyü's-şadr ve imām-ı 'aliyyü'l-kadre ol meh-i bedri ta'līme teslīm ve tefhīme taşmīm eylediler.

Merace'l-baḥrayni yeltekiyān

“İki denizi birbirine kavuşmak üzere salıvermiştir” Rahman, 19

Cezāyir-i **merace'l-baḥrayni yeltekiyān** ve ḥazāyir-i beynehümā berzahun lā-yebğiyan beyne'l-baḥreyni ve fī-vasaṭi şāti'ü'n-nehrayn iksīr-i bād u āb ve kimyā-yı hevā vü türābda Cezīre-i Berzah-nām bir maḳām-ı ferḥunde-fercāmda nokṭa-i ḥāmdan ḳal'a-i beden ve ḥişār-ı ten adlu sīmīn fām ve sīm endām bālā bülend bir ḳal'a-i ercümend vardı.

Beynehümā berzahun lā-yebğiyan

“Aralarında bir engel vardır, birbirlerine karışmazlar” Rahman, 20

Cezāyir-i merace'l-baḥrayni yeltekiyān ve ḥazāyir-i **beynehümā berzahun lā-yebğiyan** beyne'l-baḥreyni ve fī-vasaṭi şāti'ü'n-nehrayn iksīr-i bād u āb ve kimyā-yı hevā vü türābda Cezīre-i Berzah-nām bir maḳām-ı ferḥunde-fercāmda nokṭa-i ḥāmdan ḳal'a-i beden ve ḥişār-ı ten adlu sīmīn fām ve sīm endām bālā bülend bir ḳal'a-i ercümend vardı.

Ve rafe'nāhü mekānen 'aliyyā

‘Biz onu yüce bir yere yükselttik’ Meryem, 57

Mi'mār-ı kûbbe-i 'ulyā ve mühendis-i **ve rafe'nāhü mekānen 'aliyyā** künbed-i a'lāya ve tāk-ı mu'allāya binā urduqda ve qal'ai zümür-rüdde bu zerrîn serîri kurduqda ol hîşâr-ı gerdün-vaqârın sirişt-i 'anber bârın ve gılvîr-i felekle müşkîn-gubârın

Lem yuhlaq mişlühā fi'l-bilād

‘O ülkeler içinde benzeri yaratılmamıştı’ Fecr, 8

Bir kaşr-ı Şeddādî ve burc-ı müşeyyedî kim **lem yuhlaq mişlühā fi'l-bilād**dur.

Rāziyeten marziyyeh

‘O senden sen ondan hoşnut olarak’ Fecr, 28

Gāh münāzara-i 'aqd u hall kıluḡ her zaman 'izzet-i serāy-ı qudsde 'işret-i rāziyye ile **rāziyeten marziyyeh** ve gāh devlet-i fenā-yı ünsde ni'met-i marziyye ile fî 'işetin rāziyeh.

Fî-'işetin rāziyeh

‘O artık hoşnut bir hayattadır’ Karia, 7

Gāh münāzara-i 'aqd u hall kıluḡ her zaman 'izzet-i serāy-ı qudsde 'işret-i rāziyeh ile rāziyyeten merziyyeh ve gāh devlet-i fenā-yı ünsde ni'met-i marziyye ile **fî-'işetin rāziyeh**

Üdhulühā bi-selāmin āminîn

‘Oraya selametle güven içinde girin’ Hicr, 46

Levha-i bābında yazılmış kí **üdhulūhā bi-selāmin āminīn** ve şafha-i müşk-bārında kazılmış kí hāzihi cennātü ‘adnin fe’dhulūhā hālidīn.

Hāzihi cennātü ‘adnin fe’dhulūhā hālidīn

“*Adn cennetine ebedi olarak girin*” Taha 76; Zümer, 73

Levha-i bābında yazılmış kí üdhulūhā bi-selāmin āminīn ve şafha-i müşk-bārında kazılmış kí **hāzihi cennātü ‘adnin fe’dhulūhā hālidīn**.

İnneke le-‘alā-ḥuluḳin ‘azīm

“*Muhakkak ki sen pek büyük bir ahlak üzeresin*” Kalem, 4

Didiler kim bu ravza-i ‘ulyānuñ nāmūs-ı ekberi ve bu riyāz-ı ḥaḍrānuñ ṭāvus-ı aḥḍarı Nāmūs adlu ve Cemşid-i kāvūs kebāsetlü ve Behmen-i tūsī firāsetlü bir cüvān-ı şāhib-vaḳār menşūr-ı ‘Aḳl-ı tāc-dārı bu diyārda vālī vü şehr-yārdur kí mekārim-i aḥlāḳ-ı seniyyesi maşdüḳa-i **inneke le-‘alā-ḥuluḳin ‘azīm** ve meḥāsin-i evşāf-ı zekiyyesi inne ibrahīme le-evvāhün ḥalīm.

İnne ibrahīme le-evvāhün ḥalīm

“*Muhakkak İbrahim çok yumuşak huylu ve halim idi*” Tevbe, 114

Didiler kim bu ravza-i ‘ulyānuñ nāmūs-ı ekberi ve bu riyāz-ı ḥaḍrānuñ ṭāvus-ı aḥḍarı Nāmūs adlu ve Cemşid-i kāvūs kebāsetlü ve Behmen-i tūsī firāsetlü bir cüvān-ı şāhib-vaḳār menşūr-ı ‘Aḳl-ı tāc-dārı bu diyārda vālī ve şehr-yārdur kí mekārim-i aḥlāḳ-ı seniyyesi maşdüḳa-i **inneke le-‘alā-ḥuluḳin ‘azīm** ve meḥāsin-i evşāf-ı zekiyyesi **inne ibrahīme le-evvāhün ḥalīm**.

Ve küllü ḥızbin bimā ledeyhim ferihün

“*Her grup kendilerinininkine güvenmektedir*” Rum, 32

Bildi kim bir temşil-i bī-ma‘nā ve te’vil-i mālā ya‘nī dir ve lā-yüsmenü ve lā-yügnā min cū‘il-cünūni fūnūnün **ve küllü ḥızbin bimā ledeyhim ferihün** diyüp Faḥruñ ol dār-ı şöhret-i ğurūrundan ve serāy-ı şevḳet-i sürūrundan mülk-i fenā ve

menzil-i ehl-i dünyā gibi el-āfilīn li'l-gāfilīn ve'l-bākıyatü's-şālihāt diyüp Fahr-ı dil-şikeste himmet-i pest diyüp.

Ṭal'uhā ke-ennehü ru'ūsü's-şeyāṭīn

“Onun tomurcukları şeytanların başları gibidir” Saffat, 65

‘Abūs-ı kāmṭarīre ve mir'āt-ı hevāsı dil-i zālīm gibi tīre ve āyine-i semāsı āh-ı mezālīm gibi hīre olmuş terāḥüm-i eṣcār u terāküm-i şāhsārıla bir kūh-ı sengīn kī **ṭal'uhā ke-ennehü ru'ūsü's-şeyāṭīn**.

Ve tenḥūtüne mine'l-cibāli büyütā

“Dağlardan ustaca evler yontuyorsunuz” Şu'ara, 149

Kūh u vādīde ve şahrā vü bevādīde **ve tenḥūtüne mine'l-cibāli büyütā** hükümüyle ‘āmiller.

Ülā'ike lehümü'l-la'netü ve lehum sü'ü'd-dār

“İşte lanet onlara, cehennem onlarıdır” Ra'd, 25

Ülā'ike lehümü'l-la'netü ve lehum sü'ü'd-dār ve bi'sü'üd-dār ve bi'sü'i'l-*karār* deyüp ol deyr-i tersādan ve şavma'a-i zerḳ ü riyādan ḥazer ü hevle ve istifāze vü lā-ḥavle deryā-yı fikrete ḡarḳ ve baḥr-ı ḥayrete müstaḡraḳ su gibi revān ve cüyān-ı baḥr-ı ‘ummān olup günlerde bir gün bir deryā kenārına yetdi.

Fī-mevcin ke'l-cibāl

“Dağlar gibi dalgalar arasında” Hud, 42

Bu sefīne-i ābla menzil-i hūtda ḳat'-ı menāzil ḳılup bād-pāy-ı bāl-i hem'inan-ı nesīm-i şimāl olup **fī mevcin ke'l-cibāl**, fe-ḳane mine'l-muḡriḳīn mehālīkīnde hālīk ve gāḥ fe-izā raḳībū fi'l-fülki da'avü'llāhe muḥlişīne lehu'd-dīn mesālīkīnde sālīk nāḡāḥ kenār-ı deryādan bir ḡamām-ı nil-reng ve buḥār-ı mādān bir zālām-ı bī-direng ḥayme-i nīlisin hevāda ḳurdı ve ṭınāb-ı laciverdīsīn eṭrāf-ı āsmāna urdı.

Fe-ḳāne mine'l-muḡriḳīn

“Böylece boğulanlardan oldu” Hud, 43

Bu sefîne-i ābla menzil-i hūtda қат‘-ı menāzil қılıp bād-pāy-ı bāl-i hem‘inan-ı nesīm-i şimāl olup fī-mevcin ke‘l-cibāl, *fe-қāne mine‘l-muğriқtīn* mehālिकinde hālिक ve gāh fe-izā raқibū fi‘l-fülki de‘avü‘llāhe muhlişine lehu‘d-dīn mesālिकinde sālिक nāgāh kenār-ı deryādan bir gamām-ı nil-reng ve buḥār-ı mādan bir zalām-ı bī-direng ḥayme-i nīlisin hevāda қurdı ve tīnāb-ı laciverdīsın eṭrāf-ı āsmāna urdı.

Fe-izā raқibū fi‘l-fülki da‘avü‘llāhe muhlişine lehu‘d-dīn

“Gemiye bindikleri zaman ihlasla Allaha yalvarırlar” Ankebut, 65

Bu sefîne-i ābla menzil-i hūtda қат‘-ı menāzil қılıp bād-pāy-ı bāl-i hem‘inan-ı nesīm-i şimāl olup fī-mevcin ke‘l-cibāl, fe-қane mine‘l-muğriқtīn mehālिकinde hālिक ve gāh *fe-izā raқibū fi‘l-fülki de‘avü‘llaāhe muhlişine lehu‘d-dīn* mesālिकinde salik nāgāh kenār-ı deryādan bir gamām-ı nil-reng ve buḥār-ı mādan bir zalām-ı bī-direng ḥayme-i nīlisin hevāda қurdı ve tīnāb-ı laciverdīsın eṭrāf-ı āsmāna urdı.

Bi‘l-‘aşıyyi ve‘l-ibkār

“Sabah akşam” Mü‘min, 55

Bi‘l-‘aşıyyi ve‘l-ibkār baḥr-ı şöhrete müstağraқ idi

Nūn ve‘l-қalemi ve mā-yeşturūn

“Nun, kaleme ve yazdıklarına andolsun” Kalem, 1

Dehān-ı devlet-i *nūn* ve zebān-ı kilik-i *ve‘l-қalemi ve mā-yeşturūn* maṭla‘-ı divān-ı rāzda ve maқta‘-ı şāh-beyt-i niyāzda ḥadış-i ‘ilm-i ‘işq-ı yāruñ ve muşḥaf-ı ḥüsn-i nigāruñ rāviyān-ı aḥbārından.

Ferīқun fi‘l-cenneti ve ferīқun fi‘s-sa‘īr

“Bir grup cennette, bir grup cehennemdedir” Şura, 7

Hizmetinde ‘ābid u ‘āşī ve dānī vü kāsī aşhāb-ı yemīn ü yesār ehl-i ‘araşāt gibi şaf şaf ve kaçtar kaçtar kiminüñ defter-i hesābı yemīninde şafha-i nūr üzere taħrīr ve kiminüñ kara yazulı kitābı yesārında levha-i nārda taştīr olup *ferīkun fi’l-cenneti ve ferīkun fi’s-sa’īr*.

Hūrun maqşūrātün fi’l-ħiyām

“Onlar, çadırlara kapanmış hurilerdir” *Rahman, 72*

Öñünde perīvār ħayme vü ħargāhlarda şubḥ u şām *ħūrun maqşūrātün fi’l-ħiyām* gibi sağında aşhāb-ı yemīn ü şimālinde etrāb-ı zühre-cebīn, öñünce ħavārī cinān ve ardınca ħavārī vü ğılmān ke-ennehünne’l-yāķūtü ve’l-mercān lem yaţmıřhünne insün ķablehüm ve lā cānn

Ke-ennehünne’l-yāķūtü ve’l-mercān

“Sanki onlar mercan ve yakutturlar” *Rahman, 58*

Öñünde perīvār ħayme vü ħargāhlarda şubḥ u şām ħūrun maqşūrātün fi’l-ħiyām gibi sağında aşhāb-ı yemīn ü şimālinde etrāb-ı zühre-cebīn, öñünce ħavārī cinān ve ardınca ħavārī vü ğılmān *ke-ennehünne’l-yāķūtü ve’l-mercān* lem yaţmıřhünne insün ķablehüm ve lā cānn

Lem yaţmıřhünne insün ķablehüm ve lā cānn

“Bunlardan önce onlara ne insan ne cin dokunmuştur” *Rahman, 56*

Öñünde perīvār ħayme vü ħargāhlarda şubḥ u şām ħūrun maqşūrātün fi’l-ħiyām gibi sağında aşhāb-ı yemīn ü şimālinde etrāb-ı zühre-cebīn, öñünce ħavārī cinān ve ardınca ħavārī vü ğılmān *ke-ennehünne’l-yāķūtü ve’l-mercān* lem yaţmıřhünne insün ķablehüm ve lā cānn

‘İcnen ceseden lehü ħuvār

“Böğüren buzağı heykeli” *Taha, 88*

Hikmet-i simyâyla ve şıfat-ı kimyâyla zıbağ-ı mâdan ‘ağd-i tılsım-ı ten ve heyülâ-yı hevâdan şüret-i beden kılip ‘amel-i şıbâğatde şan‘at-ı mu‘ciz âşarum sihr-i Sâmirîvâr *‘iclen ceseden lehü huvâr* durur.

İnne hâzâ’ş-şey’ü ‘ucâb

“*Muhakkak bu şaşılacak bir şey*” Sa’d, 5

Nazarla Raķīb karīb ü karīn ve intisâbla dīvi hem-nişīn görüp şeytānuñ Raḥmānla münāsebeti *inne hâzâ’ş-şey’ü ‘ucâb*.

İnnī li-ecdi rīḥun yūsuf

“*Muhakkak ben Yusuf’un kokusunu duyuyorum*” Yusuf, 94

Nükhet-i dehen bû-yı pīrāhenünden *innī li-ecdi rīḥun yūsuf* peydā, fe-elķāhü ‘alā-vechihi fertedde başīrā hüveydā idi.

Fe-elķāhü ‘alā-vechihi fertedde başīrā

“*Gömleği Ya ‘kubun yüzüne sürdü ve gözünü hemen açılıverdi*” Yusuf, 96

Nükhet-i dehen bû-yı pīrāhenünden innī li-ecdi rīḥun yūsuf peydā, *fe-elķāhü ‘alā-vechihi fertedde başīrā* hüveydā idi

Selāmün ‘aleykümü-dḥulü’l-cennete bimā küntüm ta‘lemün

“*Selam size cennete girin çünkü çalışıyordunuz*” Nahl, 32

Ve nesrinden naḥ‘-ı dil-keşler ve kızıl âltün benekli mefreşler üzere sāk-ı mevzūne ve nazar-ı zū-fünūna rehnümün olup *selāmün ‘aleykümü-dḥulü’l-cennete bimā küntüm ta‘lemün*.

Min-lebenin lem-yeteğayyar ta‘müh

“*Onun tadı bozulmayan süttten*” Muhammed 15

Her biri lezzetde *min-lebenin lem-yeteğayyar ta'müh* şerbeti gibi nüş-ı cān ve halāvet u şafvetde min-‘aselin muşaffā şarābı gibi çeşme-i revān idi.

Min-‘aselin muşaffā

Her biri lezzetde *min lebenin lem-yeteğayyar ta'müh* şerbeti gibi nüş-ı cān ve halāvet u şafvetde *min-‘aselin muşaffā* şarābı gibi çeşme-i revān idi.

Rabbi erinī enzur ileyk

‘‘*Rabbim, bana kendini göster, sana bakayım*’’ *Araf, 143*

Nihāl-i gül-i ra'nā şecere-i Mūsá gibi āteş-bār ve bülbül-i gūyā *rabbi erinī enzur ileyk* nidāsıyla āşüfte ve bī-ķarār idi.

Fe-ħarre Mūsá şa'ikā

‘‘*Musa bayılarak yere düştü*’’ *Araf, 143*

Nazaruñ Tūr-ı Mūsávār ol şiddet-i işrākdan ve heybet-i iħrākdan vücūdı seng-i ħāre-şıfat pāre pāre olup ol pertev-i nūr-ı mehlikādan maşdüde-i **fe-ħarre Mūsá şa'ikā** oldı.

Tübtü ileyke ve enā evvelü'l-mü'minīn

‘‘*Sana tevbe ederim, ben müminlerin ilkiyim*’’ *Araf, 143*

Nazar ol vādī-i eyvende nedīm-i dergāh-ı Mūsá kelīmü-llāh gibi āh u enīnle vü nāle-i ħüzn ile *tübtü ileyke ve enā evvelü'l-mü'minīn* āyetiyle münācāt.

Sülāletin min-ṫīn

‘‘*Balçığın özünden*’’ *Mü'minün, 12*

Nuṫfe-i ħilķatimiz *sülāletin min ṫīn* ve şīşe-i cibillīde ‘alāķa-i fıṫratımız fı-ķarārın mekīn.

Fī-ķarārın mekīn

“Sağlam karar kılmış halde” Mü’minün, 13

Nuṭfe-i hilkatimiz sülâletin min t̄in ve ş̄şe-i cibillide ‘alâka-i fıtratımız **fi-karārin mek̄in**.

Cezā’en bimā k̄anū ya‘melūn

“İşledikleri amellere mükafat olarak” Ahkaf, 14

Bir müceb-i emr-i şer‘ ve k̄anūn u muқтаzī-i emr için sırr-ı ‘ammā yef‘alūn **cezā’en bimā k̄anū ya‘melūn**.

Ve nefahtü fihi min-rūhī

“ Onu şekillendirip içine ruhumdan üfledim ” Sad, 72

Ol bezm-i elestüñ mesti ve humḥāne-i bade-peresti ben bād-peresti ve faķır-i dil-şikesti **ve nefahtü fihi min-rūhī** deminden bir cām-ı şabūhī birle şöyle mest itdi kim yevme yenfaḥu fi’ş-şūr ‘ālemine dek üftāde vü pest itdi.

Yevme yenfaḥu fi’ş-şūr

“Sura üflendiği gün” Nebe, 18

Ol bezm-i elestüñ mesti ve humḥāne-i bade-peresti, ben bād-peresti ve faķır-i dil-şikesti **ve nefahtü fihi min-rūhī** deminden bir cām-ı şabūhı birle şöyle mest itdi kim **yevme yenfaḥu fi’ş-şūr** ‘ālemine dek üftāde vü pest itdi.

İhbiṭū minhā cemī‘ā

“Topluca oradan inin” Bakara, 38

Ve firdevs-i mu‘allādan qarīni Havvāyla ma‘an **ihbiṭū minhā cemī‘ā** ḥiṭāb-ı ‘itābıyla miḥrāb-ı imāmetden kıyām.

Rabbenā zalemnā enfüsenā

“Ey Rabbimiz biz nefislerimize zulmettik” A‘raf, 23

Niçe yıllar deşt ü vādīde fī-zulümātiş'-şahari ve'l-bevādī *rabbenā zalemnā enfüsenā* nidāsıyla münādī ve in lem tağfirlenā ve terhamnā şadāsıyla nācī vü nādī olup

Ve in lem tağfirlenā ve terhamnā

“ Eğer sen bizi bağışlamaz ve bize merhamet etmezsen” *A'raf, 23*

Niçe yıllar deşt ü vādīde fī zulümātiş'-şahari ve'l-bevādī rabbenā zalemnā enfüsenā nidāsıyla münādī *ve in lem tağfirlenā ve terhamnā* şadāsıyla nācī vü nādī olup

Şāniyeşneyni iz hümā fi'l-gār

“Mağarada iki kişiden biri” *Tevbe, 40*

Çār-yār-ı *şāniyeşneyni iz hümā fi'l-gār* gibi gār-ı Hırāda kehf-i 'uzlet ihtiyār

Fī-şalātihim dāyimūn

“Onlar namazlarında dayimdirler” *Me'aric, 23*

Ve tağlar teşehhüdde kâ'id ve kâyimūn *ve kâ'idūn* ve rāki'ūn ve sâcidūn *fī-şalātihim dāyimūn* ve li-emānātihim ve 'ahdihim rā'ūn.

Ve li-emānātihim ve 'ahdihim rā'ūn

“Onlar emanetlere ve verdikleri sözlere riayet ederler” *Mü'minün, 8*

Ve tağlar teşehhüdde kâ'id kâyimūn *ve kâ'idūn* ve rāki'ūn ve sâcidūn *fī şalātihim dāyimūn ve li-emānātihim ve 'ahdihim rā'ūn.*

Ve'l-ķameri izā-telāhā

“Onu izlediğinde Ay'a andolsun” *Şems, 2*

Ve kiminūñ şüret-i müdevverinūñ hıtt-ı ğubārı *ve'l-ķameri izā-telāhā.*

Vel'l-leyli izā-yağşā

“Onu izlediğinde Ay’a andolsun” Şems, 4

Her biri serā-perde-i *vel'l-leyli izā-yağşā* da şem‘-i şeb efrüz-sıfat.

Ve'n-nehāru izā-cellā

“Onu ortaya çıkardığında gündüze andolsun” Şems, 3

Ve devlet-i serāy-ı *ve'n-nehāru izā-cellā* da mihr-i ‘ālem-süz.

Ülā'ike hümü'l-mühtedün

Ve müstenid-i devlet-i serāy-ı ünsde müşārun ileyh *ülā'ike hümü'l-mühtedün* ve manşūşun ‘aleyh ve ce‘alnāhüm e'immeten yed'ün

Ve ce‘alnāhüm e'immeten yed'ün

“Biz onları davet eden imamlar kıldık” Kasas, 41

Ve müstenid-i devlet-i serāy-ı ünsde müşārun ileyh *ülā'ike hümü'l-mühtedün* ve manşūşun ‘aleyh *ve ce‘alnāhüm e'immeten yed'ün..*

Fe-izā hiye şü'bānün mübīn

“O zaman o apaçık bir ejderha oluverdi” Şu'ara, 32

Ol şāhuñ hizmetinde nevbetle nāyib ve ‘aşā-yı istikāmetle hācib olan serverlerüñ kiminüñ yed-i beyzāsında ‘aşā-yı ejdehā peykeri dīde-i sehḥāre ejdehā-yı heft-ser olup *fe-izā hiye şü'bānün mübīn* ve ül-kıye's-seḥaratü sācidīn.

Ve ül-kıye's-seḥaratü sācidīn

“Sihirbazlar derhal secdeye kapandılar” Şu'ara, 46

Ol şāhuñ hizmetinde nevbetle nāyib ve ‘aşā-yı istikāmetle hācib olan serverlerüñ kiminüñ yed-i beyzāsında ‘aşā-yı ejdehā peykeri dīde-i sehḥāre ejdehā-yı heft-ser olup fe izā hiye şü‘bānün mübīn *ve ül-ḳıye’s-seḥaratü sācidīn*.

Ḳul yuḥyīhe’llezī enşe’ehā

‘De ki: Onları inşa eden diriltir’’ Yasin, 79

Āşār-ı keyf-i yuḥyi’l-mevtā tekünü ve le‘alle mesīḥan manzarında esrār-ı *ḳul yuḥyīhe’llezī enşe’ehā* meknün idi.

Tü’ti’l-mülke men teşā’ü ve tünzi’u’l-mülke mimmen teşā’

‘Dilediğin kimseden mülkü geri alırsın’’ Al-i İmran, 26

Ve vehhābü’l-‘aṭāyā kí *tü’ti’l-mülke men teşā’ü ve tünzi’u’l-mülke mimmen teşā’*.

Hāzā kitābünā yanṭıḳu ‘aleyküm bi’l-ḥaḳḳı innā künnā nestensiḥu mā küntüm ta‘lemün

‘İşte kitabımız, yüzünüze karşı hakkı söylüyor, Çünkü biz sizin yaptıklarınızı hep kaydediyorduk’’ Casiye, 29

Hāzā kitābünā yanṭıḳu ‘aleyküm bi’l-ḥaḳḳı innā künnā nestensiḥu mā küntüm ta‘lemün ilham-ı vahy-i āşār ve peygām-ı i‘cāz-ı şī‘ārla ḥāme-i mu‘ciz-raḳam.

Fe-innehü tetenezzelü ‘alā-ḳalbıke bi-izni’llāh

‘Muhakkakki o (Cebrail) senin kalbine Allah’ın izniyle indirdi’’ Bakara, 97

Gāh *fe-innehü tetenezzelü ‘alā-ḳalbıke bi-izni’llāh* mücebiyle mülhem, nidā-yı fe-e’l-hemehā fücūrahā ve taḳvāhā ve mürşid-i rehnümā-yı ḳad eflāḥa men zekkāhā ve ḳad ḥābe men dessāhā teblīg ü irsāl ve tenzīl ü inzāl itdūgi āyāt u āşār ve ḳışaş u aḥbār oldur kí.

Fe-elhemehā fücūrahā ve taḳvāhā

‘‘Sonra ona kötülüğünü ve korunmasını bildirene andolsun’’Şems, 8

Gāh fe-innehü tetenezzelü ‘alá-ḳalbıke bi izni’llāh mücebiyle mülhem, nidā-yı *fe-e’lhemehā fücūrahā ve taḳvāhā* ve mürşid-i rehnümā-yı ḳad eflaḫa men zekkāhā ve ḳad ḫābe men dessāhā teblīğ ü irsāl ve tenzıl ü inzāl itdügi āyāt u āşār ve ḳışaş u aḫbār oldur kí.

Ḳad eflaḫa men zekkāhā

‘‘Elbette nefsinı temizleyip paklatan kurtulmuştur’’Şems, 9

Gāh fe-innehü tetenezzelü ‘alá-ḳalbıke bi-izni’llāh mücebiyle mülhem, nidā-yı fe-e’l-hemehā fücūrahā ve taḳvāhā ve mürşid-i rehnümā-yı *ḳad eflaḫa men zekkāhā* ve ḳad ḫābe men dessāhā teblīğ ü irsāl ve tenzıl ü inzāl itdügi āyāt u āşār ve ḳışaş u aḫbār oldur kí.

Ve ḳad ḫābe men dessāhā

‘‘Onu kirletip gömen ziyan etmiştir’’Şems, 10

Gāh fe-innehü tetenezzelü ‘alá-ḳalbıke bi-izni’llāh mücebiyle mülhem, nidā-yı fe-e’l-hemehā fücūrahā ve taḳvāhā ve mürşid-i rehnümā-yı ḳad eflaḫa men zekkāhā ve *ḳad ḫābe men dessāhā* teblīğ ü irsāl ve tenzıl ü inzāl itdügi āyāt u āşār ve ḳışaş u aḫbār oldur kí

İnnā enzelnā ileyke’l-kitābe li-tüḫkime beyne’n-nāsi fimā erāke’llāhü ve lā-tekün li’l-ḫāinıne ḫaşımā

‘‘Doğrusu biz sana hakikatın ta kendisi olan kitab(Kur’an) ı indirdik ki insanlar arasında Allah’ın sana gösterdiği şekilde hükmedesin. Sakın hainlerin savunucusu olma’’Nisa, 105

Ḳavlihi te‘ālā ‘izzü ḳā’ilehü ve ‘alá-*innā enzelnā ileyke’l-kitābe li-tüḥkime beyne’n-nāsi fīmā erāke’llāhü ve lā-tekün li’l-ḥāinīne ḥaṣīmā* ve-stegfiru’llāh. İnnā’llāhe kāne ğafūrān raḥīmā

Ve-stegfiru’llāh. İnnā’llāhe kāne ğafūrān raḥīmā

“*Ve Allahtan af dile. Çünkü Allah gerçekten bağışlayıcıdır, esirgeyicidir*”
Nisa, 106

Ḳavlihi te‘ālā ‘izzü ḳā’ilehü ve ‘alá-*innā enzelnā ileyke’l-kitābe li-tüḥkime beyne’n-nās fīmā erāke’llāhü ve lā-tekün li’l-ḥāinīn ḥaṣīmā. Ve-stegfiru’llāh. İnnā’llāhe kāne ğafūrān raḥīmā*

Fa‘‘ālün limā yürīd

“*Dilediğini yapandır*” Büruc, 16

Ḥuṣūṣān sulṭān-ı ḳal‘a-i beden ve ḥāḳān-ı ḥiṣārātuñ kí ‘ālem-i ‘anāşırıñ müdebbir ü mürīdi ve ḥakīm ü ḳādirüñ *fa‘‘ālün limā yürīd*.

Ülā’ike’llezīne le‘anehümü’llāhü ve men yel‘ani’llāhü fe-len tecide lehü naşīrā

“*Onlar Allahın lanetlediği kimselerdi, her kimi Allah lanetlerse artık onu kurtaracak birini bulamazsın*” Nisa, 52

Bī-namāzlara cām-ı meyle kūze-i vüzü’dan el yudıralar ve ramazānı ḥelva-yı ‘īd gibi yedüreler. *Ülā’ike’llezīne le‘anehümü’llāhü ve men yel‘ani’llāhü fe-len tecide lehü naşīrā* ve se-yaşlevne sa‘īrā.

Ve se-yaşlevne sa‘īrā

“*Onlar yakında çılgın ateşe atılacaklar*” Nisa, 10

Bī-namāzlara cām-ı meyle kūze-i vüzü’dan el yudıralar ve ramazānı ḥelva-yı ‘īd gibi yedüreler. *Ülā’ike’llezīne le‘anehümü’llāhü ve men yel‘ani’llāhü felen tecide lehü naşīrā ve se-yaşlevne sa‘īrā*.

Ellezîne habişat a‘mālühüm fi‘d-dünyā ve‘l-āhırah. Ve mā-lehum min nāşırın

“İşte bunlar dünyada ve ahirette amelleri boşa gitmiş kimselerdir ve onları kurtaracak da yoktur” Al-i İmran, 22

Ellezîne habişat a‘mālühüm fi‘d-dünyā ve‘l-āhırah. Ve mā-lehüm min nāşırın zümresinden ola ve cümlesinden kendüni ma‘dud kılasun.

Ve emmā men hāfe meķāme rabbihı ve nehe‘n-nefse ‘ani‘l-hevā

“Her kim Rabbinin makaından korkmuş, nefsinı kötü arzularđan engellemişse” Nāziāt, 40

Bir dil kí menzil-i rızāda ve maķām-ı havf u recāda **ve emmā men hāfe meķāme rabbihı ve nehe‘n-nefse ‘ani‘l-hevā fe-inne‘l-cennete hiye‘l-me‘vā** maşlabına řālib ve maķsadına rāģıbdur.

Fe-inne‘l-cennete hiye‘l-me‘vā

“Muhakkak onun varacağı yer cennettir” Nāziāt, 41

Bir dil kí menzil-i rızāda ve maķām-ı havf u recāda **ve emmā men hāfe meķāme rabbihı ve nehe‘n-nefse ‘ani‘l-hevā fe inne‘l-cennete hiye‘l-me‘vā** maşlabına řālib ve maķsadına rāģıbdur.

Tilke āyātüllāhi netlühā ‘aleyke bi‘l-ħaķķ

“İşte bunlar, Allahın ayetleridir. Onları sana hak sebebiyle okuyoruz” Āl-i İmrān, 108

Muřlaķa **tilke āyātüllāhi netlühā ‘aleyke bi‘l-ħaķķ** ma‘nāsiđı muřaddıķ ve fehvāsı muřaķķıkdur.

İnne ‘ıbādı leyse leke ‘aleyhim sülřānün illā meni‘t-tebe‘ake mine‘l-ģāvın

“Sana uyan azgınlardan başka kullarımın üstünde hiçbir nüfuzun yoktur” *Hicr, 42*

İnne ‘ibādī leyse leke ‘aleyhim sülṭānün illā meni’t-tebe‘ake mine’l-gāvīn ve dem-i saltanatla gūş itmediler ve kul e‘üzū bike min hemezāti’ş-şeyātīn deyu nasīhatler eyledüm esāvis-i şeyṭāniyye ile sözümi işitmediler.

Ve kul e‘üzū bike min-hemezāti’ş-şeyātīn

“De ki: Ey Rabbim şeytanın vesveselerinden sana sığınırım” *Mü’minün, 97*

İnne ‘ibādī leyse leke ‘aleyhim sülṭānün illā meni’t-tebe‘ake mine’l-gāvīn ve dem-i saltanatla gūş itmediler **ve kul e‘üzū bike min-hemezāti’ş-şeyātīn** deyu nasīhatler eyledüm vesāvis-i şeyṭāniyye ile sözümi işitmediler.

İnnī eḥāfū ‘aleyküm mişle yevmi’l-aḥzāb

“Size Ahzab günleri gibi bir gün” *Mü’min, 30*

Eger muḥāvere-i ḥıṭāb bir münāzara-i su’āl u cevāb bir re’y-i şavāb olmazsa **innī eḥāfū ‘aleyküm mişle yevmi’l-aḥzāb.**

Felā telūmūnī ve lūmū enfūsikūm

“Artık beni kınamayın, kendi nefislerinizi kınayın” *İbrahim, 22*

Hele biz selāṭīn-i cihān yanında ma‘zūr ve esāṭīn-i zaman nazarında töhmetden dūr olduk **felā tellūmūnī ve lūmū enfūsikūm.**

İttebi‘ūnī eḥdīkūm sebīlū’r-reşād

“Bana uyun ki sizi doğru yola iletayım” *Mü’min, 38*

Ve ol defāyin-i esrār-ı ğayr-ı mütenāhiyyesinden en‘ām-ı ‘āmm idüp kavmine tarīk-i seddād ve silk-i irşād için **ittebi‘ūnī eḥdīkūm sebīlū’r-reşād** deyüp andan

muḥayyem-i zafer bārgāh ve mu‘asker-i nuşret-penāhdan geçüp ‘asker-i Ḥüsnüñ üstüne yürüdi.

2.6.2 Hadis-i Şerifler

Ve inne mine’ş-şi‘ri le-ḥikmeh

‘‘Şiirde, mutlak bir hikmet vardır’’ *Hadis-i Şerif, Buhari, Edep, 90*

Ve deḳāyık-i eş‘ār-ı meşnevîleri nazmen ü belāgaten *ve inne mine’ş-şi‘ri le-ḥikmeh* ve ḥaḳāyık-ı güftār-ı ma‘nevîleri keşfen ü sırrān ve inne mine’l-beyāni le-siḥrā.

Ve inne mine’l-beyāni le-siḥrā

‘‘Beyanda, mutlak bir sihir vardır’’ *Hadis-i Şerif, Buhari, Tıb, 51*

Ve deḳāyık-i eş‘ār-ı meşnevîleri nazmen ü belāgaten *ve inne mine’ş-şi‘ri le-ḥikmeh* ve ḥaḳāyık-ı güftār-ı ma‘nevîleri keşfen ü sırrān *ve inne mine’l-beyāni le-siḥrā*.

Ennāsü ‘alā-dīni mülūkihim

‘‘İnsanlar meliklerinin dini üzeredir’’ *Hadis Şerif, İbn-i Kesir*

Ḥalk-ı ‘ālem daḳı *ennāsü ‘alā-dīni mülūkihim* muḳtażāsınca her biri zevḳ ü şafā ve murād-ı nefsleri üzere ḳā‘ide-i vefāda olmaḳıla ‘ālem şerr ü şūrla dolup ehl-i fitne ḥuzurda oldı.

Küntü nebiyyen ve ādeme beyne’l-mā’e ve’ṭ-ṭīn

‘‘Ben peygamber iken Adem toprakla su arasındaydı’’ *El-Buhari, Tarihü’l-Kebir Cilt: S/374*

Şadr-ı dergāh u bār-gāh lī-ma‘a-llāhda bir server-i dīn ü sālār-ı *küntü nebiyyen ve ādeme beyne’l-mā’e ve’ṭ-ṭīn* ḳarār itmiş.

2.6.3 Deyimler ve Atasözleri

Ab-ı ruyu yere saçılmak	93
Ağzının suyu akmak	82
Ateş almaya gelmek	92
Ayağına düşmek	136
Bağrı yağını yakmak	86
Bezme dolu yağmak	130
Başına kakmak	158
Canını kurban etmek	70, 130
Ciğeri dağlanmak	158, 169, 178, 201
Çanına ot tıkmak	153, 201
Çeki düzen vermek	162
Diş bilemek	174
El açmak	78, 225, 234
El üzere tutmak	223
Elinde oynatmak	174
Eşiğine yüz sürmek	177
Göz değmek	148
Göz kararmak	87, 92
Göz ucuyla bakmak	82

Gözden irak olan gönülden irak olur	110
Gözü aç olmak	161
Gözyaşını toprağa karmak	72
İğne yutmuş it gibi inlemek	128
İğne ile kuyu kazmak	129
Kadem basmak	210
Kanadı altına almak	113
Kanı kaynamak	150, 167
Karalar giymek	105, 221
Kendi çalıp kendi oynamak	105, 166
Kulağı güm gümlmek	108, 204
Kulağı çınılamak	195, 153
Kulağını burmak	162
Parmak basmak	173, 178
Parmakla gösterilmek	165
Suya götürüp susuz getirmek	85, 88
Uykuya kanmak	148
Urgan(İp)da un	210
Yakı yakmak	166, 171
Yüreği oynamak	82 , 136

Yüz çevirmek	68, 201
Yüz sürmek	126, 148, 176

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

METNİN KURULUŞU İLE İLGİLİ AÇIKLAMALAR

Firâk-nâme mesnevisinin tenkitli metninin oluşturulmasında Ahmet Ateş'in "Metin Tenkidi Hakkında" adlı makalesinde belirttiği esaslar ve İsmail Ünver'in "Çeviriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler" adlı makalesinde önerdiği hususlar dikkate alınmıştır.

İki nüshası bulunan mesnevinin metni, daha önce karşılaştırmalı metin alanında yapılan çalışmalarda uyulan kurallara göre karşılaştırılmış, nüsha farklılıkları dipnotta belirtilmiştir.

"Vâv-ı ma'dûle" ile yazılan "h" harfi "h̃" şeklinde gösterilmiştir.

Firâk-nâme mesnevisinde özel isimlerin ik harfleri büyük harfleri özel isimle yazılmış olup, gelen eklerde kesme işareti kullanılmamıştır.

Eserin iki nüshası metin içinde; Kûthaya Vahit Paşa Kütüphanesi nüshası K, İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi nüshası İ şeklinde gösterilmiştir.

Metnin oluşturulmasında İ nüshası hem daha eksiksiz olması, hem de düzenli olması dolayısıyla esas alınmıştır.

Metinde ayet, hadis ve diğer Arapça, Farsça metinler italik olarak yazılmıştır.

Vezin gereği ya da fonetik özelliklerden dolayı birleştirilen Tükçe kelimeler (n'ola gibi) kullanımlar, kesme işaretiyle gösterilmiştir. Fakat (nideyim, niçün) gibi kalıplaşmış ve vezin bakımından sorun olmayan kelimeler olduğu gibi kesme işareti kullanılmadan Latin harflerine aktarılmıştır.

Metinde kullanılan ara başlıklar, nüshalardaki duruma farklılık göstermektedir. İ nüshasında olmayıp K nüshasında olan başlıklar mevcuttur. Bunlar dipnot olarak gösterilmiştir.

Metinde olmadığı halde ilave edilen yapılan değişiklikler ve eklemeler [] işaretine İçine alınmıştır.

Metnin kuruluşunda aşağıdaki transkripsiyon alfabesi kullanılmıştır.

METİNDE KULLANILAN TRANSKRİPSİYON ALFABESİ

Arapça Yazılışı	Karşılığı
ا (ā)	a, ā
ا (ā)	a, e, i, i, u, ü
ء	'
ب	b,p
پ	p
ت	t
ث	Ṡ
ج	c, ç
چ	ç
ح	h
خ	ḥ
د	d
ذ	z
ر	r
ز	Z
ژ	J
س	S
ش	Ş
ص	ş
ض	z,d
ط	ṭ
ظ	ẓ
ع	'
غ	Ġ
ف	F
ق	q
ك گ	k, g, ñ
ل	L
م	M
ن	N
و	v, u, ū, ū, o, ö
ه	h, a, e, í
لا	la, lā
ى	y, i, í, ī, á

METNİN ARA BAŞLIKLARI:

Bismillāhirrahmānirrahīm.....	55
Sebeb-i te'lif-i ın kitāb.....	60
Ser-i āgāz-ı dāstān	62
Ferzend tālebīden-i 'Aql-ı tāj-dār ez-ḥudāvendigār mekkār	65
Şıfat-ı kal'a-i beden u binā-ı tılsım-ı ten.....	70
Şonīden-i Dil macerā-yı Āb-ı ḥayvān ve 'uzlet kerdn ez-hevā-yı ḥāk-dān.....	78
Şıfat-ı Nazar-ı dīde-bān ve firistāden-i Dil-i nev-cüvān be-taleb-i Āb-ı ḥayvān ve şıfat-ı seḥer	82
Resīd[en]-i Nazar be-şehr-i 'Āfiyet ve porsīden-i Āb-ı ḥayvān ez-nāmūs-ı por mevhıbet	86
Resīden-i Nazar-ı be-şehr-i Şöhret ve porsiden-i Āb-ı ḥayvān ez-Faḥr-ı por şevket.....	88
Güzer kerdn-i Nazar 'aḳabe-i Zühd ü Riyā vü porsiden-i Zerḳ Rāhib.....	92
Resīden-i Nazar-ı por ğayret be-girdāb-ı Ḥayret	99
Residen-i Nazar-ı şāhib-i sa'ādet be-şehr-i Hidāyet.....	102
Āgāz-ı dāsītān-ı 'Işḳ-ı 'ālem-süz ve Ḥüsn-i perī ruḥsār	106
Giriftār şoden-i Nazar-ı edīb der-dest-i leşker-i Raḳīb	113
'Azm kerdn-i Nazar u Raḳīb be-şehr-i Şöhret ve residen-i be-Naḥlistān-ı Kāmet ve gürīḥten-i Nazar ez-dest-i Raḳīb	119
Resīden-i Nazar be-'acāyibhā-yı Naḥl-sitān-ı Kāmet	125

Şıfat-ı Miyân.....	127
Şıfat-ı Sîne.....	130
Şıfat-ı Gerden.....	131
Şıfat-ı Müyhâ-yı Kelle.....	132
Resîden-i Nazar be-şehr-i Dîdâr ve temâşâ kerden-i Ān Diyâr	132
Şıfat-ı şehr-i Dîdâr	134
Şıfat-ı Hâl ve Nokta-i Dâire-i Cemâl	138
Şıfat-ı Ğamze.....	140
Āverden-i Çeng ü Def ü Nây be-siyâsetgâh-ı ‘Aql-ı kâr fermây.....	151
Şıfat-ı Çeng.....	152
Şıfat-ı Def	153
Şıfat-ı Ney	153
Hikâyet kerden-i Çeng pîş-i ‘Aql-ı por-heng-i aşl-ı hod.....	154
Hikâyet kerden-i Def ez-aşl-ı hod pîş-i ‘Aql-ı tâcdâr	160
Beyân kerden-i nây-ı sūznâk be-pîş-i ‘Aql-ı tâcdâr ez-şıfat-ı hod	167
Beyân kerden-i Nağme ez-aşl-ı hod pîş-i ‘Aql-ı tâcdâr ve nümüden-i hünerhâ-yı hod.....	172
Şûret-i mektûb-ı şeyh-i İlhâm be-‘Aql-ı ‘ālî maķâm ve mezemmet-i Çeng ü Def ü Nây u Süz u Semâ‘ u Raķş u Hüy u Hây.....	182
İcâbet kerden-i ‘Aql-ı peygâm-ı İlhâm-râ.....	187
Meşnevî li-müellifihî.....	226

TENKİTLİ METİN

(1b)

Nazm*Müfte‘ilün / Müfte‘ilün / Fā‘ilün*

- * * - / - * * - / - * -

Bismillāhirrahmānirrahīm

Maṭla‘-ı envār-ı kelām-ı kadīm

Fātiha-i nüṣṣa-i tevķī‘-i dīn

Ḥātime-i rāh vele‘d-dāllīn

Şallü ‘alā-men hüve ḥayru‘l-enām

Men ‘arefe‘l-‘adnü ‘aleyhi‘s-selām

Varaḳ-nigār *kitābün ünzile ileyk*²⁰ ve kıṣṣa-güzār *nahnü naḳuşşu ‘aleyk*²¹ münşī-i cerīde-i ümmü‘l-kitāb ve naḳḳāş-ı şahīfe-i faşlü‘l-ḥiṭāb āfitābü-llāhi nūru‘s-semāvāt²² ve māhtābü‘l-ḥamdü li-llāhillezī ce‘ale‘z-zulumāti ve‘n-nūr.²³ mişbāḥ-ı eşbāḥ-ı meşeli nūrihi ke-mişkātün fihā mişbāḥ²⁴ ve iz ḳāle rabbüke li‘l-melā‘iketi innī cā‘ilün fi‘l-arzi ḥalīfeh.²⁵ Ol dem kí sultān-ı ‘aḳl-ı lāhūtī ‘arz-ı beden-i nāsūta ḥalīfe-i

(2a)

yezdānī ḳılup ve şehr-yār-ı dil-i insānī şehristān-ı ṭabī‘at-i ḥayvānīden şāhib-i vażīfe-i rabbānī ḳıldı.

⁴¹ A‘raf, 2

²¹ Yusuf, 3

²² Nur, 35

²³ En‘am, 1

²⁴ Nur, 35

²⁵ Bakara,30

Meşnevî²⁶

Mefā 'ilün / Mefā 'ilün / Fe 'ülün

* - - - / * - - - - / * - -

Göz açup kâf u nündan 'ayn-ı 'âlem

Zebânsuz nuṭka geldi mīm-i Ādem

Nesīm-i feyz-i ḥaḳḳ 'Īsâ-dem oldu

Demünden kara toprak Ādem oldu

Bulunmaz ḥāk-i Ādem degme kânda

Anunçün yoḳdur âdem cihânda

Dirîgâ kanı ol devlet hümâsı

Ḥayât âbı gibi yoḳdur ḳarası²⁷

Meger zûlmetde ol ser-çeşme-i cân

Yire geçmişdür çün Āb-ı hayvân

Neşr²⁸

Pes bu kevkebe-i şâhîden ve dîde-i gûş-i şehinşâhîden gûş-i feleke ḡulgule ve hûş-i meleke velvele ve simāk u semeke zelzele düşüp cāmî'-i ezher-i semâda ve mescid enver-i aḳşâda ḥaṭîb-i minber-i 'arş ve seccâde-nişîn-i mihrâb ferş imâm-ı ka'be-i ḳudsdan ve hümâm-ı medîne-i kâşâne-i²⁹ ünsden ḥuṭbe-i *ve iz ḳulnâ li'l-melâ'iketi-scüdü li-âdem*³⁰ zümresinde ḥıṭṭa-i şavma'a-i 'âlem ve zâviye-i ka'be vü zemzemde mu'tekif kâffe-i ümeme ve 'âmme-i erbâb-ı himeme lisân-ı ḡaybden ve zeban-ı lâ-raybden terennüm-i bî-nidâ ve tekellüm-i bî-şavt ve şadâ ile

²⁶Meşnevî K

²⁷ḳarası: beḳâsı K

²⁸Neşr K

²⁹kâşâne K

⁴⁸Bakara, 34

(2b)

bī-nuqaṭ u ḥurūf ve bī-cezm u vuḳūf, ber-ḥuṭbe-i ‘īd ve ber mev‘īza-i pūr va‘d u va‘īd, imlā vü inṣā itdi kim e‘imme-i melek³¹ ve cemā‘at-i cāmi‘ nūh felek ol kıble-i dil ü cāna ve miḥrāb-ı zemīn u āsmāna³² şaf şaf ve ṭaraf ṭaraf kıyām u ḳu‘ūd u rükū‘ u sücūd idüp rāki‘ün ve sācidün *fe-secede ‘l-melā’iketü küllühüm ecma ‘in*³³.

Nazm³⁴

Fā‘ilātün / Fā‘ilātün/ Fā‘ilün

- * - / - * - / - * -

Ḳılınup mescid-i felekde namāz

Sidre açdı du‘āya dest-i niyāz

Ṭoḡruluk üzere çün kıyām itdi

Anda Cibrīl-i ḥaḳḳ imām itdi

Kej idi çün rükū‘ı şeyṭānuñ

Cümle sehv oldı secdesi anuñ

Neşr³⁵

Lā cerem ol şanem-i şavma‘a-i vücūd u ‘adem ve kıble-i bütān³⁶-ı ḥudūs ve ḳadem-i ka‘be-i ervāḥdan zīr-i eşbāḥa gelüp miḥmān-ḥāne-i cihān ve naḳş-ı nigār-ı zamān³⁷ ve büt-ḥāne-i kevn ü mekāna şüret-i erjeng ve ferḥār oldı.

³¹ melek: felek K

³² āsmān: zamān K

³³ Sa‘d, 73

³⁴ Nazm: Meşnevī K

³⁵ Neşr K

³⁶ bütān: penāh K

³⁷ zamān: cān K

Kıt'a

Mefā 'ilün/ Mefā 'ilün / Fe 'ülün

* - - - / * - - - / * - -

Zihī 'aṭā vü nevāl ü zihī celāl ü şeref

Zihī kemal-i cemāl-i cemīl-i celle celāl

Muḳaddes-i ceberüt u müsebbeḥ-i meleküt

(3a)

Yüsebbihüne lehü bi'l-ğudüvvi ve 'l-āşāl³⁸

Neşr³⁹

Huşuşān ol mukahḥal-i çeşm-i *mā-zāğa'l-başar⁴⁰* ve münevver-i ṭal'at-ı *ikterebeti's-sā'atü venşakka'l-kamer⁴¹* kī 'ayn-ı 'uluvv-i himmeti nergis zār-ı ḥarem-i nāsūta iltifāt-ı nazar kılmadı ve nazar-ı 'afv-ı 'işmeti 'abher-i gülzār-ı melekütü 'aynına almadı.

Beyt

Mef'ülü/ Fā 'ilätü/ Mefā 'ilü/ Fā 'ilün

- - * / - * - * / * - - * / - * -

Nergislerinde sürme-i mā-zāğı görmeyen

Göñli gözinde yoḳdur ānuñ kuḥl-i rüşenā

³⁸ Nur, 36

³⁹ Neşr K

⁴⁰ Necm, 17

⁴¹ Kamer, 1

Neşr⁴²

Āyāt-ı mu‘ciz-i āşārla ve beyyināt-ı i‘cāz-ı şî‘ārla bevādī bedāyi‘-i belāgatde eş-şu‘arā’i yettebi‘uhümü’l-gāvün⁴³ ve vadi-i şanāyi‘-i feşāhatde bülegā-yı zū-fünūn fī-küllü vadin yehīmūn⁴⁴.

Şî‘r⁴⁵

Mefā‘ilün/ Mefā‘ilün/ Fe‘ülün

* - - - / * - - - / * - -

Levha-i muhdesāta hıtt-ı kadem

Yazalı ebced-i vücūd u ‘adem

Ṭıfl-i mekteb gibi huzūrunda

Kodı levh üzre barmağını kalem

Beyt⁴⁶

Ve li-‘ömri en-yüfná şifā’e ömrī

Ve yā-leyte şî‘rī en-ezkürehü şî‘rī

Ve leyse lī-şî‘rī ve kavli şî‘rī

Ve nüşalli ‘alā-men iştāfāhü beyne’l-verá

Kavlihi te‘ālā⁴⁷: *Ve esrá bihi mine’l-mescidi’l-ħarāmi ilá’l-mescidi’l-aķşá*

⁴² Neşr K

⁴³ Şu‘arā, 224

⁴⁴ Şu‘arā, 225

⁴⁵ Meşnevī K

⁴⁶ Beyt K

⁴⁷ Kavlihi te‘ālā K

(3b)

li-nüriyehü min āyātina'l-kübrá⁴⁸ fe-evhá ilá-'abdihi mā-evhhá⁴⁹ ve hüve bi'l-üfuķi'l-a'lá⁵⁰ sümme dená fetedellá⁵¹ fe-kāne kābe kavseyni ev edná⁵² ve 'alá-ālihi ve aşhābihi ve hayra aḥbābihi ve enşābihi ve 'aleyhim efdalü's-şalāti ve ekmelühā ve ekmelü't-taḥiyyāti ve efdalühā mā-ṭale'a āl ve belāga āl ve küllü mā-kāne mensūben ileyhim selāmüllāhi mecmū'ān 'aleyhim.

Sebeb-i te'lif-i in kitāb

Sebeb-i tesvīd-i **nāme-i firāk** ve menşe-i inşā-i ruķ'a-i iştiyāk oldur kí bu nāme-i firkatuñ varak-nigārı ve hengāme-i ḥasretüñ kışsa-güzārı defter-i miḥnet gibi perīşān evrāk-ı dīvān-ı meḥabbet gibi pür derd ü iştiyāk

Beyt:

Mefā 'ilün/ Mefā 'ilün/ Fe 'ülün

* - - - / * - - - / * - -

Belālu dillerüñ dūd-ı siyāhı

Firāk odma yanmış ya'ni āhı

Nesr⁵³

Ol zamān kí ḥalvet-i güzīn-i kūh-ı 'uzlet ve vīrāne-nişīn-i deşt-i ğurbet olup tār-ı 'ankebūt-ı nisyāndan ğār-ı hicrāna perdedār⁵⁴ ve hümā ṭal'at hevāsıyla *sāniye*

⁴⁸ İsrā, 1

⁴⁹ Necm, 10

⁵⁰ Necm, 7

⁵¹ Necm, 8

⁵² Necm, 9

⁵³ Nesr K

⁵⁴ perdedār: pervāz K

(4a)

*şeyni iz hümā fi'l-gār⁵⁵ idüm.***Meşnevî***Mefā 'ilün Mefā 'ilün Fe 'ülün*** - - - / * - - - / * - -*

Cihāndan yüz çevirüp nāme gibi

Dilüm kesmişdüm el⁵⁶den hāme gibi

Bütün dünyāda bir yārum yoğıdı

Egerçi itden ağyārum çoğıdı

Kızıl kan ile gözyaşın ezerdüm

Kara yazulu dīvānum yazardum

Neşr⁵⁷

Cihān husrevlerine şehd ü şeker-rîz olup gāh hikāyet-i Şîrîn u Pervîz ve gāh rivāyet-i Gülgün u Şebdîz gāh tîşe-i hāme ile kühkenlige āgāz ve gāh bîsütün-i gamda nāle-i Ferhād⁵⁸ a dem-sāz u hem-āvāz

Beyt*Mefā 'ilün Mefā 'ilün Fe 'ülün*** - - - / * - - - / * - -*⁵⁵ Tevbe, 40⁵⁶ el: ān K⁵⁷ Neşr K⁵⁸ Ferhād: feryād K

Dil-i Ferhād gibi dūd-ı āhı

Melāmet kühunuñ ebr-i siyāhı

Nesr⁵⁹

Farķında çetr-i şāhī ve ḥayme-i şehinşāhī olup āmed-i medīd ve müddet-i ba‘īd ol maṭlūb-ı cānuñ ḥuşūlünde ve mergūb-ı cihānuñ vūşūlünde aķ kāğıd üzere nāme-i siyāhumı taḥrīr ve şaḥīfe⁶⁰-i seyyi’ātuma cerīde-i günāhumı

(4b)

tastīr idüp āḥir sāk-ı mesāk-ı kelām, ḥalḥāl-i ihtitāma encām ve girībān-ı ibtidā‘ dāmān-ı intihāda tamam olmadın. Ve maṭla‘-ı dīvān-ı rāz şāh-beyt-i niyāzda maḳṭa‘ ve maḥlaş bulmadın. Ḥayyāt-ı dest-i ḳudret sündüs-i ḥaḍrādan bir serv-i semensānuñ ḥil‘at-i vālāsm ve meşşāta-i yed-i ḥikmet istebrak-ı ḥamrādan bir gül-i rā‘nānuñ aṭlas zībāsm. Her serv-i sidre ḳāmetūñ ṫırāz-ı ‘ālem-ārāsına hemser ve her ḳadd-i ḳiyāmetūñ endāze-i bālāsına beraber süzen-i ḳalemle ārāste olmağıla ve rişte-i raķam ile pīrāste ḳılmağıla dehān-ı yārdan bir hātīf-i ğaybī ve zebān-ı dil-dārdan bir kāşif-i lā-raybī sırr-ı cāndan āvāz ve rumūz-i nihāndan keşf-i rāz olduķda

Ser-i āġāz-ı dāstān⁶¹

Varaķ-nigār-ı enzele ‘alā-‘abdihi’l-kitāb⁶² ve ḳışşā-güzār-ı fī-ḳaşaşihim ‘ibratün li-‘ūli’l-elbāb⁶³.

(5a)

Münşī cerīde-i ‘alleme bi’l-ḳalem⁶⁴ ve naķķāş-ı ḥarīṫa-i ‘alleme’l-insāne mā-lem ya’lem⁶⁵ lisān-ı mecāz ve zebān-ı ta‘miye vü elġāzla ‘ulemā ‘allemenī ve fuşahā

⁵⁹ Nesr K

⁶⁰ şaḥīfe: şafḥa K

⁶¹ dāstān: düstān K

⁶² Kehf, 1

⁶³ Yusuşf, 111

*leḳad kellemenī. Cām-ı cihānı nümā-yı māzīde şüret-i hāl ve istikbālden bir vechle keşf-i mişāl ve ‘arz-ı cemāl itmişlerdür kī zamān-ı hūkemā[y]-ı Yunan ve devrān-ı ḳudemā[y]-ı Süryānda İskender-saṭvet ve Eflāṭūn-ḳikmet ‘Aḳl-nām bir feylesof-i cihān ve feylesof-i şāḳib-ḳırān var idi kim ḳal‘a-i bedende hūkmi cān gibi sārī ve ḳiṣār-ı tende emri ḳan gibi cārī biḳār-ı ma‘rifetinden bāḡ-ı cinān tecrī⁶⁶ taḳtehe’l-ehār bahar-ı ma‘deletinden būsṭān-ı cihān *fenzurū ilā-āṣār*⁶⁷ meydān-ı siyāsetinde aṣḳāb-ı fīl ü seḡsār⁶⁸ *termīhim bi-ḳicāretin min-siccīl* ⁶⁹ḳāmi’s-sūnneti ve’l-farz ve mehāmī *innā ce‘alnāke ḳalīfete**

(5b)

*fi’l-arz*⁷⁰ bi’t-ṭavli ve’l-arz bi’l-ḳat‘i ve’l-ḳarz

Meşnevī

Mefā‘ilün/ Mefā‘ilün/ Fe‘ülün

* - - - / * - - - / * - -

Cihān ḳılmaḡa cānuñ āna teslīm

Yedi şaf leşker olmuş yedi iḳlīm

Ḳapusuna mülāzımdur şeb ü rüz

Bulur bir kerre nevbet yılda nevrüz

Anuñ vaşluna ḳurbān itmeḡe cān

Gelür her yılda bir kez ‘īd-i ḳurbān

⁶⁴ Alak, 4

⁶⁵ Alak, 5

⁶⁶ tecrī K

⁶⁷ Rum, 50

⁶⁸ seḡsār K

⁶⁹ Fil, 4

⁷⁰ Sad, 26

Neşr⁷¹

Naqqāş-ı kāyināt ve reng-āmīz-i ma‘ādin ü nebātāt heyülā-yı ‘ālemi taḥrīr şuver-i Benī Ādemi taşvīr itdikde raqam-ı ḥāme-i taqḍīr ve qalem-i nāme-i taşarruf ve tedbīri anuñ zebānına ta‘līm ü tefḥīm ve netīce-i irādetine tefvīz ü teslīm idüp tevkī‘-i ve *kāne ḥaqqān ‘aleynā naşru ‘l-mü‘minīn*⁷² ve menşūr-ı ve *ke-zālike neczī ‘l-muḥsinīn*⁷³ şafḥa-i cebīninde gün gibi ṭālī‘ ve levḥa-i ruḥsār-ı sīmīninde bedr-sıfāt lāmi‘ *ef‘āl-i ḥuda ve bid‘a*‘ ve *aqvāl-i muḥtera*‘ ve *mübteda*‘ ḥalk-ı cihāndan merfū‘ ve ehl-i zamāndan medfū‘ idi.

Nazm⁷⁴

Mefā‘ilün / Mefā‘ilün / Fe‘ülün

* - - - / * - - - / * - -

Hevāya kimse uymazdı meger ney

Delükanluluk itmezdi meger mey

(6a)

Güzeller taşra bakmazdı⁷⁵ ḥaremden

Meger serv-i sehi bāğ-ı İremden

Göge ağmazdı bir mazlūmuñ āhı

Meger ‘aşıklarūñ dūd-ı siyāhı

⁷¹ Neşr K

⁷² Rum, 47

⁷³ Saffat, 105

⁷⁴ Nazm: Meşnevī K

⁷⁵ bakmazdı: çıkmazdı K

Ferzend talebīden-i ‘Aql-ı tācdār ez-Ḥudāvendigā mekkār

Egerçı kim hükümüne her diyār maḥkūm ve şem‘-i cem‘ine pervāne-şıfat rüzgār mum idi. Ammā kī mum gibi oğul balı lezzetinden maḥrūm idi.

Beyt

Mefā‘ilün Mefā‘ilün Fe‘ülün

* - - - / * - - - / * - -

Oğul balından ayru zār u maḥrūm

Yanardı ḥalvetinde nitekim mum

Neşr⁷⁶

Baḥr-i ‘arūz gibi bī-āb ve şadef gibi bī-dürr-i hoş-āb idi.

Meşnevī

Mefā‘ilün/ Mefā‘ilün/ Fe‘ülün

* - - - / * - - - / * - -

Külāhunda yoğıdı dürr-i şehvār

Yetīmi idi bir dürrüñ şadefvār

Ḳara toprağa gözyaşın ḳarardı

Deñizler ḥarc idüp gevher arardı

Neşr⁷⁷

⁷⁶ Neşr K

⁷⁷ Neşr K

Lā-cerem mantıq-ı hikmet Loqmānları ve mīzān-ı hüccet bürhānları miqyās-ı mīzān-ı şarīh ve kıyās-ı bürhān-ı şahīh üzere bu muqaddemāt-ı neticetü⁷⁸l-entāc ve netīce-i lāzimetü'l-ihtiyācda envā'-ı muqaddemāt-ı müselleme-i tertīb ve eşnāf-ı kazāyā-yı

(6b)

müveccehe-i te'lif ü terkīb idüp āhir asl-ı haseb-i keyāndan ve nesl-i neseb-i nūşin-revāndan medāyinde Nefs-i Nefis adlu ve şirin gibi ağızlığı taṭlu bir nigār-ı şīrīn zebān⁷⁹la ve nāzenīn sükker-dehānla⁸⁰ Hüsrevāne eşref-i evkātde ve es'ad-i sā'atde ve nāhid u bercīs-i burc-ı ḥamelde teşlīş ü tesdīs bulup şülüş-i leylden rubu'-ı nehāra degin kırān-ı sa'deyn ve iktirān-ı sa'ideyn oldı.

Meşnevī

Mefā'ılün / Mefā'ılün / Fe'ülün

* - - - / * - - - / * - - -

Şadef burcına ebr oldı kehribār

İkisinden toğar bir dürr-i şehvār

Çü devlet-i maṭla'ından toğdı ol māh

Melekler didi gökden *zādehüllāh*

Neşr⁸¹

Çün dürc-i şadef-i fıtratdan ol dürr-i giran māya zāhir⁸² oldı ve bürc-i kenef-i hilkatden ol mihr-i āsmān pāye bahir⁸³ oldı. Ümmühāt-ı ṭabāyi'-i çehār erkān ve

⁷⁸ netice: beyyine K

⁷⁹ zebān: dehān K

⁸⁰ dehān: zebān K

⁸¹ Neşr K

⁸² zāhir: bāhir K

⁸³ bahir: zāhir K

ābā'-i bedāyi'-i nüh gerdan ol tıfl-i zi'l-küflüñ ve hulāşa-i mā-fi'l-'uluvvi ve's-süflüñ
ve şufûf-ı melekde

(7a)

ve şunûf-ı ehl-i felekde tehniyeti tehzîb⁸⁴ini ve terbiyyeti tertîbini peder-i 'aql-ı
muşaffâ işâretiyle ve māder-i nefis-i müzekkî müşâveretiyle lâyıq ve müstahakk
muvâfık [u] muṭâbık görüp

Meşnevî

* * - - / * - - - / * * -

Fe 'ilātün/ Mefā 'ilün/ fe 'ilün

(Fā 'lātün) (Fa 'lün)

Ter idüp anı meşk-i huşk gibi

Şardılar bir harîre müşk gibi

Kesilüp nāfi āhū-yı Çinüñ

Göbegi burdı nāfe miskinüñ

Ḳāmetini meh-i nev eyledi çin

Ki ola mehdinde çenber-i zerrîn

Neşr⁸⁵

Pes nüh ābā-yı 'ulviyye ve kavābil-i çār-ı ümmehāt-ı süfliyye ol ferzend-i
berzahıyyü'l-hilkatüñ ve mevlūd-i girāfū'l-fıtratuñ maḳām-ı refi'in miyān-ı arz ve
felek beyne'l-hayvān ve'l-melek bildiler ve ciger gūşe-i muḳbillerinüñ nām-ı bedī'in
Dil kıldılar.

⁸⁴ tehzîb: tezyin K

⁸⁵ Neşr K

Nazm⁸⁶

* * - - / * - - - / * * -

Fe 'ilātün/ Mefā 'ilün/ Fe 'ilün

(Fā 'ilātün) (Fa 'lün)

Buldı çün ol meh dü hefte kemāl

Kendi eksikligini bildi hilāl

Çarhı batdı felekde mihr ü mehüñ

Yıldızı düşdi mäh-ı çār-rehüñ

Neşr⁸⁷

Çünkü ol nūr-ı hadeka-i merdüm-i melek ve nūr-ı hadıka-i

(7b)

'unşur-ı felek tahta-i hestī ve şafha-i bālā vü pestīde ruķūm-ı merķūmdan ve hurūf-ı manzūmdan istifādiyye ve mertebe-i 'aql-ı heyūlanīden derece-i 'aql-ı müstefāda fi'l-cümle mā'il oldı. Pes me'ālim-i 'ālemü'l-esmā ve mu'allim-hāne ve 'alleme Ādeme'l-esmā'e küllahā⁸⁸ şadrında Hiss-i müşterek-nām bir pīr-i hümām celiyyü's-şadr ve imām-ı 'aliyyü'l-kaadre ol meh-i bedri ta'līme teslīm ve tefhīme taşmīm eylediler.

Meşnevī

* * - - / * - - - / * * -

Fe 'ilātün/ Mefā 'ilün/ Fe 'ilün

⁸⁶ Nazm: Meşnevī K

⁸⁷ Neşr K

⁸⁸ Bakara, 31

(Fā'ilātün) (Fa'lün)

Şafha-i māha sürdiler jengār

Yazdılar levh-i sīme haṭṭ-ı ğubār

Çılmağa perde-i zülmeti nūra

Çekdiler meşk levh-i kāfūra

Gice gündüz yüzine oldu hicāb

Bürka'-ı ebr-i māha saldı niķāb

Neşr⁸⁹

Ve'l-hāşıl maḥşül-i kemāl-i iḥsās ve ḥāşıl-ı ḥayāl-i ḥavāss kí ḥazīne-i ḥiss-i müşterekde derk ü derc ve defīne-i ḥayāl-ı ḥāfızda müdrik ü müdricdür ve şuver-i munṭabıka-i nāṭıka kí

(8a)

derd-i müdrikāt-ı 'uķüle munṭabıka vü muṭābıķādur ve ğurar-ı idrākāt-ı şadıķa kí şuver-i ma'ķüle-i māfī-nefsü'l-emrle müteṭābıķa vü müteşādıķādur. Zamān-ı sehilde ve āvān-ı ḳalīlü'l-mehlde icmāl-i tafđil-i taḥşıl ve tekmīl idüp ḥıket-i işrākıyyede Eflātün-şıfat mihr-i gerdün-i süvār ve 'ulüm-ı meşşāvende niçe⁹⁰ Aristolar riķābında ğāşiyedār oldu.

Nazm⁹¹

* * - - / * - - - / * * -

Fe'ilātün/ Mefā'ilün/ Fe'ilün

(Fā'ilātün) (Fa'lün)

⁸⁹ Neşr K

⁹⁰ niçe K

⁹¹ Nazm: Meşnevī K

Eylese çarha barmağın per-gār

Devr iderdi cihānı gāşiye⁹²dār

Ꞑuṭb u merkez şıfātun eylese şerḥ

Nokṭa ile iderdi ‘ālemi tarḥ

Şıfat-ı ꞑal‘a-i Beden u bina-i Ṭılsım-ı Ten

Cezāyir-i merace’l-baḥrayni yelteḳiyān⁹³ ve ḥazāyir-i beynehümā berzaḥun lā-yebḡiyān⁹⁴ beyne’l-baḥreyni ve fī-vasaṭi şātiü’n-nehreyn iksīr-i bād u āb ve kimyā-yı hevā vü türābda Cezīre-i Berzaḥ-nām bir maḳām-ı ferḥunde-fercāmda nokṭa⁹⁵-i ḥāmdan ꞑal‘a-i Beden ve ḥişār-ı Ten adlu sīmīn fām ve sīm

(8b)

endām bālā bülend bir ꞑal‘a-i ercümend vardı kim ḥazāyin-i la’l-i raḥşānı küh-ı bedaḥşāna hemser ve defāyin-i yāḳūtı ve mercānı emvāc-ı ‘ummāna beraber derūn-ı eyvānı taḥayyül peyker ve bīrūn-ı dīvānı ḥayāl fānūsı gibi pür naḳş u zīver⁹⁶ bir ṭılsım-ı mu‘teber kī ne ‘ayn-ı ‘ālem resmin görmüş ve ne mīm-i ādem isminden ḥaber virmiş.

Meşnevī

Mefā‘ilün/ Mefā‘ilün/ Fe‘ülün

* - - - / * - - - / * - -

Anuñçün ka‘be olmuşdur siyeh pūş

⁹² gāşiye: dāyire K

⁹³ Rahman, 19

⁹⁴ Rahman, 20

⁹⁵ nokṭa: nuḳre K

⁹⁶ zīver: muşavvar K

Kim ola dergehinde halkadur güş

Yakasın çäk idüp şevkiyle mihrāb

Çerāg-ı ka‘benüñ içi tolu tāb

Ayağ üzre durup hamd ü şenāya

Menār-ı ka‘be el açmış du‘āya

Nesr⁹⁷

Mi‘mār-ı kubbeye-i ‘ulyā ve mühendis-i ve *rafe‘nāhü mekānen‘aliyyā*⁹⁸ künbed-i a‘lā⁹⁹ya ve tāk-ı mu‘allāya binā urduğda ve kal‘a-i zümürüdde bu zerrin seriri kurduğda ol hisār-ı gerdün-vaqārın sirişt-i ‘anberbārın ve gilvīr-i feklele müşkīn-ğubārın

(9a)

kırk yıl dest-i kudretle terbiye vü terkīb ve yed-i hikmetle ta‘biye vü tertīb idüp cevher-i nürdan ve mücevvef-i billürdan iki yüz seksen ‘imādi mütehālifü’l-eb‘ād ve nihād-ı mütebāyinü’l-evtād üzere tıynet-i pākini taħmīr ve miyāne-i hākini ta‘mīr ve der ü dīvārını taħrīr ve naqş u nigārını taşvīr ve tāriḥ-i rüzgārını taşvīr ve müddet-i kararını tefsīr itmiş ve yedi yüz yigirm[i] tār-ı ak ibrişim evtār her ‘amūdunu zünnārvār bend ve her mücevvef sütününü ney gibi peyvend idüp eyvān-ı anāşır gibi çār dīvār ve burūc-ı āsmān-şifat on iki reh-güzār üzere tarḥ ve taqşimin ‘iyān u taħdīd¹⁰⁰ ve tersimin beyān itmiş. Evvelā iki sütün-ı ‘ācī ve üstünde bir qaşr-ı züccācī kī kapu¹⁰¹ sunda bir güher ve iki ‘ālem ḥarācı ve biñ

(9b)

Süleymān taḥt u tācı

⁹⁷ Nesr K

⁹⁸ Meryem, 57

⁹⁹ a‘lā: mīnā K

¹⁰⁰ taħdīd: taħrīr K

¹⁰¹ kapu: kubbeye K

Meşnevî

Mefā'ılün/ Mefā'ılün/ Fe'ülün

* - - - / * - - - / * - -

Sanasın iki billürîn mināre

Derk olmuş gümüşden bir hışāre

Billürîn kûbbe-i iki gümüş mîl

Götürmüş seyre çıkmış mîl-der-mîl

Neşr¹⁰²

Andan bu dāruñ kâpusı yek pâre ve iki la'l-i āb-dār ve mîh u mismārı dürr-i şehvār mışrā' bābında ve kitābe-i müşk-nābında benefşe-redîf-i lāciverdle bir beyt-i laṭîf yazmışlar. Yazınca niçe niçe kânlar ezmişler.

Meşnevî

Mefā'ılün/ Mefā'ılün/ Fe'ülün

* - - - / * - - - / * - -

Leb-i yâkût-ı dilber gibi rengîn

Yazılmış hâteminde hatm-i miskîn

Çekilmiş sürhile san halka-i cîm

Ya la'lîn hokka açmış gonçe-i mîm

Ya almış ağzına yâkût-ı rahşân

¹⁰² Neşr K

Leb-i dilber gibi la‘l-i bedaḥṣān

Nesr¹⁰³

Ve otuz iki dāne aḳ incüden ve muşaffā lü‘lüden iki şaf dendāne-i sīmīn olmuşdur ve miyānında yāḳūt-ı remmānīden şeh-nīşīn kurulmuş üstüne bir tercemān-ı şāhib-i beyān oturmuş¹⁰⁴ kī yetmiş iki milletde otuz üç

(10a)

dili söyler ve belīgāne her lisānı laṭīf¹⁰⁵ zebānla şerḥ eyler. Ḳal‘anuñ dili anuñ elinde ve ḳal‘a¹⁰⁶ nuñ kilid-i fetḥi ānuñ dilündedir.

Meşnevī

Mefā ‘ilün/ Mefā ‘ilün/ Fe ‘ülün

* - - - / * - - - / * - -

Şeker güftārlu tūṭī-şıfatlu

Güzeller gibi ağızlığı ṭatlu

Meger kim süsen-i bāğ-ı cināndur

Anuñçün başdan ayağa zebāndur

Ḥazer ḳıl sırruñı fāş itme zinhār

Dime kim ḳal‘a içinde dilüm var

¹⁰³ Nesr K

¹⁰⁴ oturmuş K

¹⁰⁵ laṭīf: faşīḥ K

¹⁰⁶ ḳal‘a: ḥişār K

Neşr¹⁰⁷

Andan ser-nīgūn bir ‘amūd-ı mercānı on toköz pāre gümüşden nerdebān ve mūntehāsında bir kūh-ı bī-sütūn-ı kerān kūh-ı bedahşān-şıfat dāmānı pūr la‘l-i rahşān. Her ʔarafı kān-ı la‘l u gūher ve her kenefi ma‘den-i sīm ü zer. Her ma‘dende iki dürlü cevher ve her cevherde envā‘-ı eşkāl ve şuver¹⁰⁸-i ravza-i cennet gibi her ʔarafı tecrī min-tahtihā’l-enhār ve heşt-behişt-şıfat şahnında dört zībā cūybār-ı

(10b)

nāriyyü’l-kevn ve dīnāriyyü’l-levn çeşme-i hūrşīd reng bir mu‘teber āb-ı baħr gerdūn gibi zerrīn habāb kenārında cāme-i zerrīn ve imāme-i nīlūferīn ile nergis gözlüler ve şem‘ gibi yalıñ yüzlüler başlarında şemsī destārları beste ve kelle-pūşları gönçe-i nesrīn ile pīrāste, āteş-i ḫalīl ruhşārları ta başından bir şerer-i nār-ı Mūsā ‘izārları sūzişinden bir eşer-i Yahūdī ve hūdī bir niçe şarrāf u đarrāb kūrre-i āteşden sikke-i hūrşīdi tāb ve nuḫūd-ı kevākib ü māhı sīm-āb idüp māh-rūları mihrlerine germiyyetle kızdırurlar ve müş[t]erīleri ḫarāretle kelebçevār şıkup sızdırurlar.

Meşnevī

Mefā ‘ilün/ Mefā ‘ilün/ Fe ‘ülün

* - - - / * - - - / * - -

Yahūdī beççeler şarrāf u zerger

Götürmüş her biri şanduka-i zer

Ḳamū gün gibi zerrīn zīver olmuş

Güzellik baħrine nīlūfer olmuş

(11a)

¹⁰⁷ Neşr K

¹⁰⁸ şuver: şūret K

Neşr¹⁰⁹

Sükker¹¹⁰ıyyü't-ıtu'me ve miskıyyü'r-rāyiha yāķütü'l-levn ve 'anberıyyü'l-fāyiha ĥamr ırmağı gibi bir nehr-i rengin ve cūybār-ı ĥūnīn kī lezzetü's-şāribīn ve ĥasretü'n-nāzırīndür. Etrāfında güneşden lāleveş reng alıcı ve āyine-sıfat hevādan jeng alıcı mizācları germ ve imtizācları nerm; gül-izār lāle ruĥsār sāķīler, tāb-ı mülle gül gül ve ehl-i meclis şevķ-i ĥulĥulle bülbül olup la'lin piyālelerin cūşla ķanın ķaynadurlar ve rengin şurāĥilerūñ ĥurūşla ķanlı yüregini oynadurlar.

Meşnevī

Mefā'ılün/ Mefā'ılün/ Fe'ülün

* - - - / * - - - / * - -

Meger devr itmiş ol yāķüt-ı seyyāl

Yañaķlar gül gül olmuş çehreler āl

Ruĥ-ı sāķī ķadeĥden gül gül olmuş

Anuñcün ehl-i meclis bülbül olmuş

Neşr¹¹¹

Andan bir āb-ı sīmīn-i şāfi ve gül-āb-ı şīrīn-i şāfi üzere 'ācī tākılar ve züccācī revāķlarda sīmīn ten ve şurāĥi gerden sāķīlere ķarşu

(11b)

gümüş piyālelerūñ ağızı şuyı aķar ve ĥabāb-ı mey kenarından göz ucuyla baķar.

¹⁰⁹ Neşr K

¹¹⁰ sükker: şeker K

¹¹¹ Neşr K

Nazm¹¹²

Mefā 'ilün/ Mefā 'ilün/ Fe 'ülün

* - - - / * - - - / * - -

Çemende tahtehā'l-enhār olup āb

Okur rıdvān-ı cennet *iftehu 'l-bāb*

Bāşın çikzindirüp āb-ı hayātuñ

Ferāmüş itmege hālin memātuñ

Neşr¹¹³

Ve müntehā-yı çeşme-i hayātda bir āb-ı siyāh ve seyl-āb-ı tebāh cāri belā
se[y]l-ābınuñ hem-çeşmesārı ve dīvānelerüñ menba'-ı cünün u sevdāsı ve
mestānelerüñ sebab-i na'ra vü gavğası

Meşnevī

Mefā 'ilün/ Mefā 'ilün/ Fe 'ülün

* - - - / * - - - / * - -

Çara günlülerüñ tahtına beñzer

Çara gönüllülerüñ sahtına benze[r]

Şeb-i tārik-i hicr-i yār gibi

Çarānūdur dil-i agyār gibi

¹¹² Nazm: Meşnevī K

¹¹³ Neşr K

Neşr¹¹⁴

Cihān Ferhādı küh-kenlerinden ve zamān üstādı seng-efgenlerinden miḥnet-pīşedār ve mühendis-i tīşekār-ı leyl ü nehār ol ḥiṣāra bennā vü mi‘mār olup üç yüz altmış

(12a)

nīl-i revān [ü] seyl-i devān¹¹⁵ gibi eṭrāf-ı gülzāra ve eknāf-ı sebzezāra cāri vü sārī idi ve ol ḳal‘a-i zātü’l-burūcuñ kelle¹¹⁶sinden maṭla‘-ı şemse beraber bir gümüş mīl üzere iki ‘anberīn kemer ve miḥrāb-ı mu‘teber kí her rükni ka‘be gibi mescūd-ı melek ve her kūşesi māh-ı nev gibi miḥrāb-ı felek bir mahfīl-i ‘izām ve menzil-i kirāmda künbed-i dimāg-nām tılsım-ı Süleymānī ve gencīne-i sulṭānī iki başı var kí āfitāb gibi ebr-i siyāha girmiş ve farkı çetr-i seḥābvār mihr ü māha irmiş. Ḥāşıl-ı ḥırmen-i dū-cihān ve maḥşül-i kiştzār-ı kevn ü mekān-ı ‘Aḳl-ı tācdāruñ mihr-i kāmurāniyle ve Dil-i şehr-yāruñ pīş-i ḥātem-i zer nişānla ol ḥazīnede maḥzūn ve meknūn ve ol

(12b)

defīnede medfūn ve merḥūn idi. Bir ḳaşr-ı Şeddādī ve burc-ı müşeyyedī kim *lem yuḥlaḳ mişlühā fi’l-bilād*¹¹⁷ dur. Sulṭān-ı ‘aḳl ve burhān-ı naḳl ol ḳal‘a-i felek-iştibāhı ve ḥiṣār-ı melek-sipāhı ciğer kūşesi ve dünya ve āḥiret tūşesi Dil-i şehr-yāra rāḥatgāh ve mesned-i devlet penāh idüp Dil-i şehr-yar-ı kāmḳār daḫı ol ḳal‘anuñ ḥavālīsinde güzergāh-ı nesīmüñ şimālīsinde yek-pāre yāḳūt-ı remmānīden iki şuḳḳalu bir bārgāh-ı gülgūnı ve la‘l-i bedaḥşānīden şānev-beriyyü’l-fiṭra ve maḥrūṭiyyü’l-ḥalka bir ḳubbe-i ser-nigūnı kendüye ḥalvet serā ve menzil me’vā ḳılup rüz u şeb mücavir-i diyār¹¹⁸uñ zamān dīdeleri müsāfir-i rüzgār¹¹⁹uñ zemīn devīdeleri ile taḥte-i ebced-i ḥākūñ şafḥa-i zeberced-i

¹¹⁴ Neşr K

¹¹⁵ devan: devrān K

¹¹⁶ kelle: ḳulle K

¹¹⁷ Fecr, 8

¹¹⁸ diyār: devr K

(13a)

eflākūñ her varaķından bir kitāb ve bir varaķından yüz faşl bāb açup kal‘a-i deyyār¹²⁰uñ gerdişinden ve şevābit-i seyyāruñ sükūn u cūnbüşünden ‘ālemūñ āb üzere resmin ve ādemūñ zibaķ-ı mādān tılsımın aşhāb-ı memālik-i İlāhi ve erbāb-ı mezāhik-i melāhi ile aħbār-ı milel-i nahlden ve āşār-ı ‘ilel-i cūmelden gāhi muħāvere-i baħş u cedel ve gāh mūnāzara-i ‘aķd u ħall kılup her zaman ‘izzet¹²¹-i serāy-i ķudsde ‘işret-i rażıyye ile *rāżıyeten merzıyye*¹²² ve gāh devlet-i ferā-yı ünsde ni‘met-i marzıyye ile *fī- ‘işetin rāżıye*.¹²³

Şoniden-i Dil macerā-yı Āb-ı Ĥayvān ve ‘uzlet kerden ez-hevā-yı ħāk-dān¹²⁴

Nażm

Mefā ‘ilün/ Mefā ‘ilün/ Fe ‘ülün

* - - - / * - - - / * - -

Seher çün āb-ı Ĥızruñ eşmesünden

Ĥayāt ırmağınuñ ser-çeşmesünden

Göründi nūrdan bir çeşme-i cān

(13b)

Kı zulmetden yudı el āb-ı ħayvān

¹¹⁹ rüzgār: dehr K

¹²⁰ deyyār: devvār K

¹²¹ ‘izzet: ta‘miyet K

¹²² Feer, 28

¹²³ Karia, 7

¹²⁴ Şoniden-i Dil-i macerā-yı Āb-ı Ĥayvān ve ‘uzlet kerden-i ez-hevā-yı ħāk-dān İ

Seher çün dâmen-i zulümâtdan

Neşr¹²⁵

Ser-çeşme-i ‘aynü’l-hayât baş götürdi ve her hâk-i siyah¹²⁶ Hızır-şifat sebze-i hağrâ bitürdi ve Hızır-ı âsmân İskender-i mâhı vâdî-i zulmetde¹²⁷ şuya iletüp susuz getürdi. Meger ol nür-ı çeşme-i ‘aynü’l-hayât ve âb-ı rüy-ı çeşme-i zulümât a‘nâ Dil-i şeh-r-yâr-ı kâmkâr bir gün kal‘a-i beden-i s[ī]mîn tenleriyle ve hişâr-ı ten-i sîmîn bedenleriyle gülgüş-t-i bâğ u râğ ve temâşâ-yı künbed-i dimâğ idüp şanâyi‘-i eşkâlden ve bedâyi‘-i timşâlden ve defâyin-i emvâlden ve hazâyin-i dürr-i lâlden hazîne-i hayâle ve kitâbhâne-i Dânyâle irdi. Ol beyt-i ma‘mürda bir kitâb-ı mestür ve saķf-i merfû‘da bir varaķ-ı menşür gördi kim aħbâr-ı mu‘ciz-âşârı ve âşâr-ı i‘câz-şî‘ârı esrâr-ı belâgatde delâyl-i i‘câz ile ve güftâr-ı feşâhatde miftâh-ı

(14a)

‘ulüm-ı râzla tenfîh uşul-i şanâyi‘ ve telvîh-i fuşul-i bedâyi‘ hâşıl-ı şuhuf-i rabbâniyye ve maħşul-i kütüb-i sübhâniyye üzere maṭvî ve münṭavî Dil-i şeh-r-yâr ol zebür-ı mezbûruñ ve menşur-ı ber-şuruñ müṭâla‘a-i ṭavâli‘-i envârında ve müzâkere[i] meṭâli‘-i efkârında bir gice şem‘veş bağrı yağın yakup kandîl-i mâh gibi şabâha çerâğın çıkardı ve ol sefîne-i deryâ-yı ebrârdan ve defîne-i maħzen-i esrârdan dürer-i fevâyd ve ğurer-i ferâyd çıkardı.

Nażm

Mef‘ülü/ Fâ‘ilätü/ Mefâ‘ilü/ Fâ‘ilün

- - */ - * - */ * - - */ - * -

Halvetde şem‘ gibi yakup bağrı yağını

Ol mâhı gör sabâha çıkardı çerâğını

¹²⁵ Neşr K

¹²⁶ siyah: siyeh K

¹²⁷ vâdî-i zulmetde K

İttifāk-ı taqdīr-i rabbānī ve irādet-i sübhānī bir gün huşr-ı kalem-i zulmet hikāyet-i İskender u Hızr u zulümāt ve rivāyet-i ser-çeşme-i Āb-ı Hayāta irdi. Hızr-ı İskender lika gördi kim kenār-ı bāğ-ı cihānda ve miyān-ı büstān-ı cinānda leb-i cinān gibi bir çeşme-i cān ve bir zülāl-i cān-bahş-ı revān var kī āb-

(14b)

rūy-ı cihān ve menba‘-ı hayāt ins ü cānndur. Belkī ‘ayn-ı ‘ömr-i ezelī ve rūh-ı levh-ı lem yezelīdür.

Meşnevī

* * - - / * - - - / * * -

Fe‘ilātün Mefā‘ilün Fe‘ilün

(Fā‘ilātün) (Fa‘lün)

Anı haqq gerçí nüş-ı cān itmüş

Leb-i dilber gibi nihān itmüş

İsteyen ya‘nī çeşme-i cānı

Yokluk içinde istesün anı

Hemāndem Hızr-ı İskender likānuñ ol çeşme-i beķānuñ nüş-ı cān fezāsı ta‘atıuşundan ve şerbet-i rūh-ı efzāsı teşevvüşünden çeşme-i zulümāt gibi gözi kararđı ve nīlūfer āb-ı hayāt-şifat günden güne yüzi şarardı. Cihānuñ feylesofların ve zamanuñ şāhib-i vuķūfların bir gice cem‘ine cem‘ ve şem‘ine pervane-şifat cem‘ idüp brehmen-i zamāndan ve tehmeten-i devrāndan ol şerbet-i cān-fezānuñ қanūn-ı şerbetinden su’āl ve ma‘cūn-ı şifānuñ esrar-ı keyfiyetinden istifsār-ı hāl itdi. Tabīb-i hāziķ dağı nabz-ı bīmāre muvāfiķ-ı

(15a)

cevāb-1 şāfī ve şarāb-1 şāfī virüp didi kim: Ey nūr-1 çeşme-i ‘ayn-1 hayāt ve ey Hızr-1 şarāb-1 çeşme-i zulümāt

Meşnevī

* * - / * - - - / * * -

Fe‘ilātün Mefā‘ilün Fe‘ilün

(Fā‘ilātün) (Fa‘lün)

Āb-1 hayvān cihānda bir şudur

Kim ānuñ ötesi kıaranudur

Niçe İskenderi o çeşme-i cān

Şuya iletüp şusuz getürdi revān

bu dār-1 fenāda bekā diyüp İskender cān virdügi çeşme-i rüşena deyu zulümātda Hızr-1 zinde gördügi egerçi kim haberde mevcudu’l-ismdür. Ammā kí cān gibi nazarda ma’dümü’l-cismdür. Dehān-1 yar gibi dillerde güftār ve miyān-1 dildār gibi ortada ne ol var ve ne bu vardır.

Meşnevī

* * - / * - - - / * * -

Fe‘ilātün Mefā‘ilün Fe‘ilün

(Fā‘ilātün) (Fa‘lün)

Adı var kendi kimyā gibidür

İştılāhāt-1 simyā gibidür

Niçe İskender el yuyup cāndan

Teşne leb gitdi āķıbet andan

Ėonçe lebler dehānı gibi hemān

Adı var kendi cān gibi pinhān

Çünkü Dil-i nev-cüvān bir zaman ol sāz-ı müteķālifü'l-evtāruñ āvāzın diñledi
ve nağme-i ķāricü'l-edvāruñ

(15b)

terāne-i rāzın añladı ve bildi kim maķzā ķuşūr-ı himmetden nāşī ve bir vehm-i
mütelāşīdür kí mūceb-i tehāvün-i tüvānī ve müstevcib-i ķırmān-ı neyl-i emānīdür.
Hem ķavm-i lā-yefķahūn ve ķāife-i lā-yefhemūn diyüp ke-şariri'l-bāb ve ķīnenü'z-
zūbab ol nağme-i sāza demsāz ve der ü dervāzesine hem āvāz olmayup nāzır-ı perde-
i Ėayb ve muntazır-ı āheng-i lā-rayb olup ķırdı ve ol terāneye Ėuş-ı cān urdı.

**Şıfat-ı Nażar-ı dīde-bān ve firistāden-i Dil-i nev-cüvān be-
ķaleb-i Āb-ı ķayvān ve şıfat-ı seķer**

[Meşnevī

* * - - / * - - - / * * -

Fe'ılātün Mefā'ilün Fe'ilün

(*Fā'ilātün*) (*Fa'lün*)

Çün seķer dīdebān-ı ķal'a-i Çīn

Yaķdı meşriķde meş'al-i zerrīn

Pertevünden o meş'al-i nūruñ

Yandı kandîli beyt-i ma'mûruñ

Devr idüp pāsbān-ı ƙal'a-i şām

Yedi ƙat ƙal'a Ʃolandı tamām

Meger merdüm zāde-i a'yāndan ve merdüm-i a'yān-ı erkāndan ƙal'a-i bedende bir dīdebān-ı şāhib-nazar ve hişāretünde Nazar-nām bir gözi açık server var idi kim mabşarlıƙda dīde-i ülü'l-ebşār ve hurde-bīnlikde nūr-ı çeşm-i rüzgār idi. Ammā bir ayyār-ı çālāk ve Ʃarrār-ı bī-bāk idi kim āsiyāb-ı feleki bir bir elekden ve hırmen-i kehkeşāmı cev cev galbīr-ı felekden geçirüp penbe-i ebrle ıldız gözünden sürmeyi koparur ve rişte-i şü'ā'-ı mihrle 'arūs-ı şubhuñ ağzundan şakızın çekerdi. Bir gün müceb-i 'ādet-i mülük ve muƙtażā-yı hıdmet-i sülük serv-i nāz-ı perveruñ yanında sebzevār yüz yire urdı ve şanevber gibi el ƙavuşturup ayağ üzere Ʃurdı ve gül-'izār-ı lāle-ruhsāruñ mir'āt-i cemālünde gerd-i teğayyurden eşer gördi, şeker lebinden gönli Ʃarlıgınuñ sebebin şordı:

ƘıƩ'a

Mefā'ılün/ Mefā'ilün/ Fe'ülün

* - - - / * - - - / * - -

Nedendür ey meh-i āyine ruhsār

Ƙarānūluƙdadur çün Āb-ı hayvān

Bulunmaz ciddle anı degme insān

Gönül āyinedür sevmez ğubārı

Götürmez cām-ı cemşīd inkisārı

Andan Dil-i şeh-r-yār ayıtdı: Ey nazīr-i hurde-bīn ve merdüm-i dīde-i kurret ü 'ayne'l-yaƙīn benim mir'āt-ı ruhsārumda görünen dūd-ı vāh ve āyine-i 'izārımda zāhir olan ğubār-ı siyāh ol āb-ı rüşenānuñ ƙarasına irmek ve çeşme-i zulümātuñ rüşenāsını görmek kedüretinüñ in'ikāsıdur ve vişāl-i dil-ğüşāsınuñ firƩat ve

kerbetinüñ karasıdur kí *el-kāşī kâşün li'l-kāşī*. Anınçündür benüm gönlüm karası karadur. Ka'benüñ dāyim libāsı kara gönlüm kí āb-1 rüşenādur. Anuñçün menzirim dāyim karadur. Pes Nażar ayıtdı: Her zamān cūy-1 bahār gibi gönlün tolandurup ve seyl-āb-1 kūhsār-şıfat her ğubārla derūnum bulandurup hātır-1 'aturını hayra ve zamīr-i münīrünü tīre itme. Eger Süleymān-1 zamanuñ dall-1 devleti delīl ve hüdhüd-i hidayeti hādī's-sebīl olur ise

Beyt

Mefā'ilün/ Mefā'ilün/ Fe'ülün

* - - - / * - - - / * - -

Hidāyet hüdhüdi hādī olursa

İrem sīmurğa biñ vādī olursa

Eger ol maṭlūb-1 cānuñ huşūli ve mergūb-1 cihānuñ vüşūli rāh-1 firķat gibi bī-hadd ü 'āliyyet ve raķībūñ 'ömri gibi bī-nihāyet olursa da ol ezmine-i ğayr-i mütenāhiyyeyi sā'āt-be-sā'at mesāfet mesāfet peyā-pey Hızır-şıfat tayy idüp leb-i pālūde-i sūkker-i ālūde-i habīb gibi aña irmeyince ve hālvā-yı raķīb gibi aña tatlu tatlu diş urmayınca Āb-1 hayvānsa da ağzıma bir içim su almayam ve tu'me-i cānsa da dehānıma bir loķma şalmayam.

Meşnevī

* * - - / * - - - / * * -

Fe'ilātün Mefā'ilün Fe'ilün

(*Fā'ilātün*) (*Fa'lün*)

Baħr-1 zulmet olursa her vādī

Devletüñ Hızır1 ger ola hādī

Ejder-i çerh-i nīl-reng gibi yedi

Baħri geüp neheng gibi
 Gemilerle deñizleri geeyin
 Baħr-ı zulmet arasına uayın
 Leb-i la‘lũñ gibi o Şerbet-i cãn
 Hoa-i cãn iinde olsa nihãn
 Sorarak ol zũlāl-i cãnı ben
 Bulam ol eŐme-i nihãnı ben

ünkü Dil Nazaruñ bir szle gz arardup zulũmãta ‘azm itdũgin ve Hızr-Şıfat taleb-i Āb-ı hayvana gitdũgin yakĩn bildi. Nazar bãzlıđına ve hũner nevãzlıđına hezãr āferĩn ve taħsĩn kıldı.

Beyt

Mefã ‘ilũn/ Mefã ‘ilũn/ Fe ‘ũlũn

* - - - / * - - - / * - -

İki gzini nergis gibi pdi

Şanevber gibi arasını yepdi

Nazar dağı serv-i gũl-ruħŐãruñ ayağına jãlevãr du‘ã dũrrlerin saup goneveŐ dehãn aup hemãndem tertĩb-i ‘azm-i sefer ve ‘azĩmet-i at‘-i menãzil-i baħr u berr ılup hũdhũd-Şıfat nemed-pũŐ ve bũlbũl gibi hıra-i peŐmĩne berdũŐ ılup Şu gibi hũk u acerde ve bãrãn-Şıfat seng ũ mederde

Nazm

Mefã ‘ilũn/ Mefã ‘ilũn/ Fe ‘ũlũn

* - - - / * - - - / * - -

Eser yil gibi esdi bãđ u rãđa

Aķar şu gibi aķdı deşt ü tġa

şu denlũ ab deyu ħĩz iderdi

şanasın kim od almaġa giderdi

Resĩd[en]-i Nazar be-şehr-i ‘Āfiyet ve porsĩden-i Āb-ı ħayvān ez-Nāmũs-ı por mevhıbet

Bir řubĥ-dem kĩ şehr-i ‘Āfiyet gũlřende ‘arāyis-i ebkār perde-i nāmũs u vaķārla bezenmişdi ve ħıřta-i merd bost-i çemende nefāyis-i ezhārla cũybār-ı bahārdan yũz şuyın ķazanmiřdi. Jāleler ħayādan ġarķ-ı ‘araķ ve lāleler gũl gibi ķandere mũstaġraķ ebkār-ı gũl ü nergisũn yũzi gũzi aķılmamıř ve ‘arũs-ı gonçenuñ henũz ab-ı rũyı yere řaķılmamıř idi. Semenũn ruĥsārı gũlgũne-i tekellũfden sāde ve řemenũn serv-i bahārı muĥālif hevālarda āzāde idi.

Beyt

Mefā ‘ĩlũn/ Mefā ‘ĩlũn/ Fe ‘ũlũn

* - - - / * - - - / * - -

Cemāl-i yāre dũnmũř dehr bāġı

Uyanmış gũlřenuñ rũřen řerāġı

Ķararmıř sũsenũn ħařt-ı ġubārı

Ķızarmıř gũlřenuñ naķř-ı nigārı

şanevber serve kılmış ‘arz-ı ķāmet

Ķıyāmet ũstũne ķoymuř ķıyāmet

Ķutulmuř sũsenũn nuřķı dilinde

Ķara yazulı bir mektũb elinde

Nāgāh Nazar-ı āhū çeşmüñ nigāhı ve nazar-ı dīde-i siyāhı bir şahrā-yı ‘āfiyet-nesīme ve bir fezā-yı ‘āṭifet-şemīme irdi kim her taraftan ebkār-ı çemen-i gül-ruhlarnuñ gerden u gūşı cevāhirle ārāste ve ezhār-ı gülşen-i şūhlarınuñ sīne vü dūşı zevāhirle pīrāste, pille-i şahrāda şahrā-i şammānuñ farkında ve tille-i ḥaḍrāda perseng-i bālānuñ fevķinde kal‘a-i zātül’l-burūcvār bir ḥişār-ı sevābit-ķarār-ı seyyārāt-medār gördi kim me‘āric-i burūcı ṭāķ-ı āsmāna ḥurūc ve medāric-i ‘urūcı niṭāķ-ı kehkeşāna vülūc idüp vūs‘at-i derūnda sāḥa-i şahn-ı mīnā *ke-halkati fi’l-ķulān* ve fūşhat-ı gūrunda kısmet-i kūnbed-i ḥadra gibi *etemmü fi’l-fürāt* levḥa-i bābında yazılmış kī *ūdḥulūhā bi-selāmin āminīn*¹²⁸ ve şafḥa-i müşk-bārında kazılmış kī *hāzihī cennātü ‘adnin fe’dḥulūhā ḥālidīn*.¹²⁹ Nazar-ı dīde-bān ‘ayn-ı ‘ibretle bir zamān ol sevād-ı a‘zamuñ şafḥa-i beyāzında ve ol bilād-ı mu‘zzamuñ levḥa-i riyāzına ķarşu irāķdan pergār-şıfat ser-gerdān ve yakīnden noķtavār bī-ser ü sāmān ol mevzi‘-i şīrīnuñ sükkān-ı ḥıṭṭasın sordı. Dediler kim bu ravza-i ‘ulyānuñ nāmūs-ı ekberi ve bu riyāz-ı ḥaḍrānuñ ṭāvūs-ı aḥḍarı Nāmūs adlu ve Cemşīd-i kāvūs kebāsetlü ve Behmen-i tūsī firāsetlü bir cüvān-ı şāḥib-vaķār menşūr-ı ‘Aķl-ı tācdārı bu diyārda vālī ve şehir-yārdur kī mekārīm-i aḥlāķ-ı seniyyesi maşdüķa-i *inneke le-‘alā-ḥulūķin ‘azīm*¹³⁰ ve meḥāsin-i evşāf-ı zekiyyesi *inne ibrahīme le-evvāḥūn ḥalīm*¹³¹. Pes Nazar-ı cāsūs-ı ‘azm-i dest-būs-ı Nāmūs kılup gördi kim serīr enbūsı ve şandal-i serā-yı senderūsı da ehl-i ‘izz ü temkīn bir şehir-yār-ı güzīn karār itmiş kim āb-ı rüy-ı vaķarı ol diyārı *cennātü ‘adnin taḥtehā’l-enhār* itmiş. Nazar ol āsitān-ı Ka‘be nişānuñ ve miḥrāb-ı āsmānuñ cānib-i kıblīsinde Allāhü ekber diyüp kıyām u ķu‘ūd u rükū‘ u sücūd idüp taḥiyyātdan ve teşehhüdden soñra selām virüp ‘arz-ı peyām u i‘lām-ı merām eyledi.

Meşnevī

* * - / * - - / * * -

Fe‘ilātün Mefā‘ilün Fe‘ilün

¹²⁸ Hicr, 46

¹²⁹ Taha, 76 āyetinin başına "hāzihī" kelimesi eklenmiş, ardından da Zümer, 73 āyetinin bir parçası eklenmiştir.

¹³⁰ Kalem, 4

¹³¹ Tevbe, 114

(Fā' ilātün) (Fa' lün)

Didi bir reh-i nürda pür derdem

Hāk-i gurbet ile çihre pür gerdem

Teşne-i cūy-ı çeşme-i hayātem

Tālib-i vaşl-ı āb-ı hayvānem

Bilmezem kim bu çeşm-i hūn ābı

Toprağı mı çeker ye hūd ābı

Pes Nazara ayıtdı: Ey nazar-ı hürde-bīn nūr-ı başiretle 'ayne'l-yakīn belkī 'ālemde Āb-ı hayāt dedikleri ādemde 'ayn-ı 'ıffetden kināyetdür ve dāmen-i zulümāt-ı girībān-ı 'işmetden 'ibāretdür. Her kim pīrāye-i 'ilm ü vaqārla gonçe-şifāt bezendi ve māye-i nāmūs-ı 'ārla gülşen-i dünyāda gül gibi yüz şuyın kazandı. Ta ide āsār-ı maḥmedeti Hızır-şifāt *ḥayyün lā-yemūt* ve aḥbār-ı mekremeti *ilā-yevmi'l-ḥaşr lā-yezāl* ve *lā-yefūt*. Derd-i Nazar-ı nāmūsüñ ol te'vīl-i ābīsinden temsil-i ḥaṭāyīsinden āteş-ber-āteş ve 'atş-ber-'atş tahsil idüp gördi kim bir te'allül-i 'alīl ve müdde'ā-yı delīldür ki *lā-yeşfi'l-'alīl* ve *lā-yaskı'l-galīl*. Pes ḥarāret-i dehānla ve merāret-ı zebānla şehir-i 'Āfiyetden dīvānevār çıkup gitdi ve nāmūs-ı neng ü 'ārı bunda terk itdi.]¹³²

Resīden-i Nazar be-şehir-i Şöhret ve porsiden-i Āb-ı hayvān ez-Faḥr-ı por şevket

Bir şubḥ-dem kī şevket-i sultān-ı bahār ve taṭāna-i ḥākān-ı rüzgārla şehir-i Şöhret-i gülşen libās-ı faḥrla ārāste ve encūmen-i çemen ü nişīmen ve şemen-i kaşr-ı zümürüd nigār gibi envā'-ı ezhārla pīrāste olmuşdı nergisüñ kendüyi gördüğünden

(16a)

¹³² [] Bu bölüm metinde der-kenār kısmındadır.

ve nesīm-i şubhuñ esüp şavurduğundan habābı ābuñ bād-ı naḥvet ü gurūr hevā-yı selvet ü sürürla ʔolmuşdı ve çenāruñ hil'at-i vālāsı min sündüsin ḥadrā ve gülzāruñ atlas-ı zībāsı min istebraḳ-ı ḥamrā

Meşnevī

Mefā'ılün/ Mefā'ilün/ Fe'ülün

* - - - / * - - - / * - -

Çemende nār-ı nesrīn nūra dönmüş

Şular kevşer semenler ḥūra dönmüş

Çekerler lāleler la'līn ayağı

Emerler gonçeler gülgün tuḡağı

Şanevberler ayağ urur tururlar

Çiçekler oturur şular yürürler

Nāgāh Nazār-ı cāsūsūñ çeşm-i 'ayyārı ve nazār-ı dīde-i mekkārı bir şahrā-yı Çīne ve fezā-yı müşkīne irdi kim noḳta-i sevdā-yı 'anber-fāmı rūy-ı cāna müşkīn-i ḥāl ve beyāz-ı ravza-i sirişt-i mu'anber-i meşāmmı çehre-i zamāna meşşāte-i ḥüsn ü cemāl ve şahrāda bir dervāze-i felek dur-bīnā olunmuş kí rükn-i rekīni dezve-i zātu'l-burūcuñ ḥazīz ḳaşr-ı

(16b)

zemīne 'avd itmüş ve ḥavza-i ḥısn-ı ḥaşīni gāv [ü] semekden āheng-i burūcu'ş-sevr itmüş. Şahāyif-i dīvārlarında yazılmış kí *hiye baḳ'ate meşḥūnete bi'l-melāḥ* ve şafāyih-i rüzgārlarında ḳazılmış kí *ve ḥayyāmün ke'd-dū fi'l-mişbāḥ*. Nazār ol şehir-i Şöhretüñ āyīnine ve şöret-i salṭanatuñ tezyīnine bir zamān vālih ü ḥayrān ve dembeste vü sergerdān olup şehriñ şehir-yārın ve zü'l-faḥr ve kāmḳārın şorardı. Didiler ki: Bu şehir-i zībānuñ iştihārı dillerde şehir-i Şöhret ve pādīşāḥ pür iftiḥārı

ellerde fahr-ı pür şevketdür. Sofra-i ni‘metüñ fakîrler halka begüşî ve hil‘at-i devletinüñ dervîşler nemed püşîdur. Pes Nazar-ı ‘ayyâr kendü bir tâcir-i hemsâr ve h‘âce-i mâldâr şekline düzüp kaçâr-ı bahâr çözüp âstîn-i dāmânın dâne dâne la‘l-i âbdârla

(17a)

pür dürr-i şemîn ve habîb-i giribânun dürrîn ü zerrîn dürr-i şehvârla rengîn idüp Faħruñ serây-ı kāmranına ve serâ-perde-i eyvânına geldi. Dîvân-ı Süleymân-şîfat bir cem‘iyyet-i ins ü cänn müşâhede kıldı kim müzâhame-i nüfûs ve zaħme-i tabl u kûs, taħ-ı enbüse ve niṭâķ-ı senderüse irmiş. Şadr-i kemâlde mâh-rûlar şaff-ı ni‘âlde hilâl ebrûlar, mihr ü meh gibi muķâbil ü muķârin ṭurmuş. Pes Nazar-dîde-i kehribâr ve çeşm-i eşkbârdan faħra şenâların nişâr u îşâr ve ol dürr-i şehvârlaruñ ayağına şu gibi nişâr idüp tertîb-i kelâm ve taķrîr-i merâm ve mu‘âmele-i hevâ-yı zulümâtı ve mâcerâ-yı Âb-ı Hâyâtı Faħrden su‘âl itdi.

Meşnevî

* * - - / * - - - / * * -

Fe‘ilâtün Mefâ‘ilün Fe‘ilün

(Fâ‘ilâtün) (Fa‘lün)

Didi bir reh-rev-i beyâbânem

Teşne-i nüş-ı çeşme-i cânem

Baħr içinde yürürken âb gibi

Şudadır levz-i kerem habâb gibi

Ya çeken Hızır gibi âb mıdır

(17b)

Ya Sikender gibi türâb mıdır

Faḥr ayıtdı: Ey Nazar sen kî nūr-ı başiret u başarla lâ-yüdrükühü'l-ebşâr ve diğkât-i fikret nazarla manzûr üli'l-enzârsun. Qalem-i nâşihde ve raqam-ı râsihde sehv ü gâlaṭ ve iştibâh-ı ḥurûf u nuqat seng-i efkârını fâsid ve bâzârını kâsid itmiş kim kimyâ-yı künûzda mezkûr ve me'âlim-ı rumûzda mestûrdur kî Âb-ı ḥayât demek kimyâ dimekdür ve kimyâ daḥı qahrla cem'-i mâl idüp lütüfla yemezdür. Zîrâ her kişinüñ istikmâlinüñ nihâyeti kemâl ve kemâl ü cemâlün müntehâsı mâldur. Pes devletün qaṅtarası ve ehl-i dünyânuñ qaṅatîr-i muqaṅtarâsıdır. Her kim zîver-i genci i mâlla bezendi zer gibi dünyada bir sikke şüret qazandı. Ne denli qalbi siyâh ise daḥı adı sikke-dâr-ı

(18a)

sengîn ü ber-qarâr ve her kişinüñ terâzusunda şâhib-i 'ayyârdur.

Meşnevî

* * - / * - - / * * -

Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün

(Fâ'ilâtün) (Fa'lün)

Câhilün faḥri cem'-i mâlladur

'Ârifün 'izzeti kemâledür

'Işq u şevk ehli vecd-i ḥâl

Ne kemâl ister ne mâl ister

Bizi gör kim ne ḥâlimüz vardur

Ne kemâl ü ne mâlimuz vardur

Çünkü Nazar Faḥruñ ol dünya perestâne cevâbın ve şarâb-ı gurûrla mestâne hitâbın gûş-ı hûşla diñledi ve i'tikâd-i fâsadinûñ sebep-i şahîhin anladı. Bildi kim bir temsîl-i bî-ma'nâ ve te'vîl-i mālâ ya'nîdir ve lâ-yüsmenü ve lâ-yügnâ min cû'il-cünûni fûnûn ve küllü hızbin bimâ ledeyhim ferihûn¹³³ diyüp Faḥruñ ol dâr-ı şöhret-i gurûrundan ve serây-ı şevket-i sürûrundan mülk-i fenâ ve menzil-i ehl-i dünyâ gibi *el-âfilîne li'l-gâfilîn ve'l-bâkıyatü's-şâlihât* diyüp Faḥr-ı dil-şikeste himmet-i pest diyüp

(18b)

Beyt

Bâ-müdde 'î me-güyîd esrar-ı 'ışk u mestî

Tâ bî-ḥaber be-mîred der dest-i ḥod peresti

şehr-i Şöhretten ve ol dâr-ı gâfletten çıkup gitdi

Güzer kerden-i Nazar 'aḳabe-i Zühd ü Riyâ vü porsiden-i Zerḳ Râhib

Bir şeb çarḫ-ı azrak-püş hırka-i kebûdunı zâhidâne düşına almış idi ve taylesân-ı siyâhını zarrâkâne gûşuna şalmışdı. Miḥrâb-ı 'arşî kândîl-i mâhdan rüşen ve seccâde cirm-i mâhtâbdan gülşen ittifâḳ Nazar şeb-rev ol gice mâh-ı nev gibi kara aḫşâma ve sevâdd-ı hengâm-ı şâma degin bir kûh-ı enbûh u kûh-sâr-ı pür şükûha irdi kim çehresi kaçran u kıre vardı. 'Abûs-ı kaçtarîre ve mir'ât-ı hevâsı dil-i zâlim gibi tîre ve âyine-i semâsı âh-ı mezâlim gibi hîre olmuş terâḫüm-i eşcâr u terâküm-i şâh-sârıla bir kûh-ı sengîn kî *tal'uhâ ke-ennehü ru'ûsü's-şeyâḫîn*¹³⁴

¹³³Rum, 32

¹³⁴ Eserde sayfa eksiktir.

(19a)

*Kūhī be-sipih̄r ser keṣ̄īde**Der-seng-i melāmet efzīde**Būd ebr-i bahār bürde an kūh**Ez-āteṣ̄-i āh-ı dūd enduh**Bādeṣ̄ dem serd müstemendān**Bārān heme eşk derdemendān**Her lāle kī ser-zede ziḥāre**Pirāhen geṣ̄te est pāre**Şūrī zi-çeṣ̄m-i eşkbārī**Der-dāmen-i kūh-ı çeṣ̄me sārī**Ān tiġ kī seyr mi-nümūdeṣ̄**Jengāri zi-ḥūn-ı ḥalk budeṣ̄*

Şā'ika-i pür nārı ve seḥāb-ı āteṣ̄ bārı āh-ı 'āşık gibi gerdüne peyveste ve mū[y]-ı jülide Mecnūn-şıfat farkında deste deste olup yalman-ı tiġ-i pülādından ve semā berk-i āteṣ̄ nihādından sīne-i seng-i ḥāra cevşen-i mīġ gibi pāre pare, nergis gibi gözi baġlu ve lāle gibi cigeri daġlu sīne çāk-ı kefen pāre pāre ola dirile. Maḥşer-i sebzezāre gelüp ol derbend-i pür ḥaṭaruñ ve mu'abbir-i pür 'iberuñ rāh-ı teng

(19b)

tārikinden eşer ve güzer-gāh-ı bārikinden ḥaber şordı. Didiler kī: Bu kūh-ı zümür-rūd-fām sevālif-i eyyāmdan ka'be-i en'ām ve kıble-i ḥāşş u 'āmm maḥfil-i 'ubbād ve menzil-i zühhād ve 'atebe-i zühd ve riyā ḥāngahīdur kī bu kūh-ı kerānuñ ḥārelerinde ve seng-i ḥārelerinüñ maġāralarında deyr-i felekvār bir ma'bed-i qadīm ve meşhed-i

‘azīm vardur kí içinde ehl-i temcīd ve tevḥīd-i murtāz u tecrīd, Zerḫ-nām bir imām-ı vaḥīd ve hümām-ı ferīd şāḥib vardır kí zebānı gencīne-i du‘ā ve āsitānı Ka‘be -i şıdḫ u şafādurur miḥrāb-ı şerāda ve seccāde-i ğabrāda rüy-ı zerdi ve sīne-i pür-dag u derdi nīlūfer gibi gözü yaşına ğarḫ ve lāle-şıfat ḫāk u ḫūna müstağraḫdurur

Meşnevī

Mefā‘ilün/ Mefā‘ilün/ Fe‘ülün

* - - - / * - - - / * - -

Zirā‘at eylemiş āb-ı vuzū’dan

Bitürmiş gülşenin firdevs o şudan

(20a)

Cihānuñ terk idüp varını cāndan

Yumuş ol māyla destin cihāndan

Ruḫ-ı zerdini ābıyla ter itmiş

‘İbādet baḫrine nīlūfer itmiş

Elinde ejdehā peyker-i ‘aşādur

Yed-i beyzāda ol naḫş-ı eşer-i dehādur

Nazar ayıtdı: Egerçı kim rāhibler cānların ‘ūd gibi odlara yaḫup ve micmer-şıfat duḫānları ḫamğalarından çıḫup mağāralarda şeb-perevār uçarlar ve ḫuffāş-şıfat bir mağāradan bir mağāraya göçerler. Ammā medāric-i istidrāciyyelerin me‘āric-i mi‘rāciyye şanup bir tağdan tağa uçmağıla kendilerin uçmağa girdüm ve ‘azāzil-şıfat semt-i semāya çıḫmağıla mele’-i a‘lāya irdüm şanūrlar. Seccādelerine söykenüp ‘aşālarına ḫayanurlar. Hele zünnārvār rişte-i cānında ‘uḫde-i ḫasret olmasun ve micmer-i sīnemde nār-ı firḫat ḫalmasun diyüp zāhidāne ḫırḫa-i pelāsla ve ‘ābidāne

(20b)

siyāh libāsla gūşe-i seng-i hārede bir maştaba-i ‘ulyāda ve künc-i mağārada bir şavma‘a-i kübrāya irdi kim deyr-i cihānda bir taşvīr ve şavma‘a-i zamānda bir peyker-i bī-nazīr taḥrīr-i lāciverdī ṭāķı ve raķam-ı ‘anberīn revāķı sāķī-i s[ī]mīn-bāruñ ḥaṭṭ-ı müşkīn ğubārı gibi ḥamāyil kerdēn-i āfāk ve ta‘vīz bend-i dil ü cān-ı ‘uşşāķ bir nigāristān-ı Çīn ü Bahāristān behişt-i āyīn kī ḳubbe-i sīmīni kemer-i kehkeşāna beste ve kemer-i zerrīn hilāl āsmāna peyveste, beyt-i ma‘mūr gibi meşāil-i nūrı yanmış ve saķf-i merfū‘-şıfat ḳanādīl-i sūrūrı uyanmış.

Meşnevī

* * - / * - - - / * * -

Fe ‘ilātūn Mefā ‘ilūn Fe ‘ilūn

(Fā ‘ilātūn) (Fa ‘lūn)

Rūşen itmiş meşā‘il-i nūrı

Saķf-ı merfū‘ beyt-i ma‘mūrı

Ḳāmiyyetini meh-i nev itdi kemer

Kī ḳapusunda ola ḥalka-i zer

Künc-i ḥalvetde rūşen zamīrler ve kūşe-i zulmetde şem‘-i münīrler nūr-ı çeşm-i ehl-i yakīn ve merdüm-i dīde-i

(21a)

cihān-bīn kī miyān-ı ğārda ḥalvet-nişīn ve zāviye-i tārik u tārda ‘uzlet-ġüzīn olup sīne-i ḥāralarda ve şadr-i mağāralarda bir niçe yār-ı ğār-ı vefā ve aşḥāb-ı kehfi şafā kī ḳıtmīr nefsi ğār-ı bedende kendilere tābi‘ ve mağāra-i tende bir üstühāna ḳāni‘

itmişlerdi. Kūh u vādīde ve şahrā vü bevādīde ve *tenhūtüne mine'l-cibāle büyyütā*¹³⁵ hükmüyle 'āmiller ve *tenhūtüne mine'ş-şahari kuvvetā* ehliyle mu'āmiller,

Nazm

Fā'ilātün Fā'ilātün Fā'ilün

- * - - / - * - - / - * -

Cānla dil olmağıçün yār-ı gār

Kehf-i beden-i gencin idüp ihtiyār

Yolda seg-i nefsi bulup kalb ü cān

Şālīşühüm kelbühüm oldı revān

Mesīhā-şıfat zen-i dünyānuñ dāmānına el urmuşlar. Tarīk-i hizmetde 'aşā gibi istikāmetle тұrmuşlar ve gūşe-i deyrde şalībvar el du'āya götürmüşler. Nazar ol meşhed-i bālānuñ hāzırlarına şenā ve gāyiblerine du'ā idüp cārub-şıfat miyān beste yüz üzere āheste

(21b)

āheste Zerķ Rāhibe cāndan mürīd ve feyz-i istifādesinden müstefid olmak niyetine şeyhūñ halvetine girdi. Zerķ Rāhibi bir maķāmda maţla'-ı şemse karşı kıyāmda yed-i beyzāsında 'aşā-yı ejdehā peyker tutmuş, Fir'avn nefsin tāc u tahtını şu'bān-ı Mūsā gibi yutmuş. Nazar Zerķuñ seccādesi kūşesinde secde-i niyāz ve dest-i du'āyı dāmen-i himmete dirāz idüp münāsebetle taķrīr-i kelām ve mācerā-yı āb-ı hayātdan istifsār-ı maķām itdi. Şeyh andan mācerā-yı ābı Hızrveş tefsīr ve şu gibi bir bir taķrīr itdi.

Meşnevī

* * - - / * - - - / * * -

¹²⁶Şu'ra, 149

Fe‘ilātün Mefā‘ilün Fe‘ilün

(Fā‘ilātün) (Fa‘lün)

Didi ey gār-ı devletüñ yarı

Kehf-i ğurbetde mūnis u yarı

Seg gerekse kapuñda hizmetiñe

Ben segi mūnis eyle ħazretiñe

Neşr

Pes Zerķ ayıtdı: Ey sālīk-i siyeh pūş ve mūrīd-i ħalkā

(22a)

begūş her āyetüñ bir temşīli ve her rivāyetüñ bir temşīli vardır. Ol āb-ı şāfi dünyada şāfi i‘tikad-ı aşhāb ve ħüsn-i i‘timad-ı aĥbābdur kī her tālīb kim ħunābe-i eşkle ve şüvūrābe-i sirişkle künc-i zulmetde ħırķa-i siyāhı büründi ve cihān İskenderlerinüñ gözine Ĥızr sebze-pūş göründi. Ĥalkā-i zikri ħalkā-i dām itdi ve dāne-i tesbīhle birķaç kuşları kendüye rām itdi. Ne deñlü zāġ-ı murdār ve kellaġ-ı cife-ĥārvār ise ħalkūñ nazārında simurg-ı kāf-ı ħurbet ve ‘anķā-yı kūh-ı ‘uzlet olup nāmūs-ı ekber ve tāvus-ı aĥzār gibi ħümā-yı lā-meķan ve şehbāz-ı ‘arş-āşiyān olur.

Meşnevī

* * - / * - - - / * * -

Fe‘ilātün Mefā‘ilün Fe‘ilün

(Fā‘ilātün) (Fa‘lün)

Kendiden şol kī şeyĥ olup gitdi

Kendi seccādesine söykendi

(22b)

Kendin ehl-i tarīkat oldu sanup

Yola girdi ‘aşāsına tayanup

Oldı tācında naqş u şüret-i dāll

Başdan kendi egriligine dāll

Ƙaralar giyüp ol gözi yaşlu

Kendi ağlar ol Ƙara başlu

Ya‘ni gömgök HāƘƘuñ velīsidür

‘Ālemüñ kıbkızıl delīsidür

Göge uçmağa biñ yıl eylese diyü

Ādem olmaz görürse uçmağa diyü

Ƙara geymek yüzini eylese āğ

Şehbaz-ı şefid olurdı kelāğ

Vaqtā kí Nazar ZerƘuñ ol kāfir namāzı gibi müşevveş ü müşevver harekātın gördi ve haţţ-ı tersā-şifāt ma‘kūs ve maƘlūb kelimātına güş urdı. Bildi kim bir ālet-i şoħbetdür ki şarāb-ı murdār gibi kendi Ƙabında Ƙaynamışdur ve bir ‘avratdur ki zührevār gibi kendi çalmış ve kendi oynamışdur.

Meşnevī

* * - - / * * - - / * * - - / * * -

Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilātün Fe‘ilün

(Fā‘ilātün)

(Fa‘lün)

Kendi kendiyle Şu kim kendi a‘lāda oya

Kendin a‘lāda Şanup kendiden ednāya uya

Kendi zarfında yine mey gibi kendi aynar

urmadan zühre gibi kendi alar kendi oynar

*Ülā’ike lehümü’l-la‘netü ve lehum sū ‘ü’d-dār*¹³⁶

(23a)

ve bi’sü’d-dār ve bi’sü’l-arār deyüp ol deyr-i tersādan ve Őavma‘a-i Zer ü riyādan hāzer ü hevle ve istifāze vü lā-avlle deryā-yı fikrete ar ve bar-ı ayrete müstarak su gibi revān ve cūyān-ı bar-ı ‘ummān olup günlerde bir gün bir deryā kenārına yetdi.

Resīden-i Nazar-ı por ayret be-girdāb-ı ayret

Rāvī aydur: Bir Őub-dem kī mellā-ı bar-i nīlgūn ve seyyā-ı ulzüm-i gerdūn fülk-i felekūñ bād-bān-ı zerrīnin evc-i muıta peyveste ve hilālūñ zevraq-i sīmīnin kenār-ı maribde ullāb-ı kehkeŐāna āltūn zencīrle beste itmiŐ idi. Terāūm-i emvācden ve telāum-i bar-i mevācden deryā-yı siyāhuñ gümüş zevraqları a‘r-ı māya batmıŐ

(23b)

ve māhuñ keşti-[i]revāmı sevādd-ı Hinde araya atmış idi

Nazm

Mefā’ılün/ Mefā’ılün/ Fe’ülün

¹³⁶ Ra‘d, 25

* - - - / * - - - / * - -

Gümüş pullı balıklar şuya batmış

Her âltün mâhı kendin taşra atmış

Kızıl ırmağ idüp baħr-ı siyâhı

Deñizde ħaçere düşmüşdi mâhı

Nazar âb-ı revân gibi düşe tura ve yüzün yollara süre süre bir baħr-ı bî-kerâna ve deryâ-yı bî- pâyâna erişdi kim emvâc-ı felek evc-i felek gerdünı bir ħabâb gibi deryâda oynatmış ve zevrağ-ı muħîti bir keff-i kemterîn gibi çarħuñ yedi baħrinden taşra atmış. Neheng-i tîz çengünden ve ejder-i nîk-renginüñ âhenginden deryânuñ mâhileri ve kişver-i zamanuñ sipâhîleri peleng-i gerdün gibi kimi zırh-püş ve kimi âhen-i siper ber-düş olup ħayme-i ħabâbdan rüy-ı âb-ı ordu-yı şâh kâmyâb olup tınâb-ender-tınâb idi. Nazar ol zindân-ı ‘inâda maħbûs ve maħbes-i belâda ħalâşdan

(24a)

me’yus iken nâgâh kenar-ı râhda bir seng-i siyâh gördi kim üstünde ‘Ibrî ve ‘Umrani birkaç satr-ı Süleymânî târiħ yazmışlar ve Dâvüdî pulları ħazımışlar kim: Ey rûzgârla bu deryâ-yı ħayrete keştî[i] miħnete süren ve sefîne-i ħurbetle bu sâħil-i firħate iren evvela ‘ılme’l-yaħîn bilesün ve ‘ilmine lâyıħ âħir ‘ayne’l-yaħîn ‘amel kılasun kim bu ‘ummân-ı baħr-ı endişe vü fikret ve bu ħulzüm-i bî-kerân-ı girdâb-ı ħayretde bu sevâħilüñ ħâyetinde ve merâħilüñ nihayetinde bir cezîre-i necât ve ħazire-i ħayât-nâm bir ferħunde maħâm vardır ki Himmet-nâm bu baħr-ı endişenüñ nehengi ve bevâdi pîşenüñ pelengi sâħil-i necatüñ delîli ve şehr-i Hidâyetüñ hâdi’s-sebîl ol diyâra şehr-yâr ve vâlî-i şehr ü diyardur. Nâm-ı şerîfine Himmet ve maħam-ı

(24b)

münîfine şehr-i Şöhret dirler. Çünkim Nazar, Himmetüñ ‘ulüvv-i himmetinde mekârim-i hidâyet ‘ılliyyesin ve dünüvv-i ħurbetinde merâsim-i seniyyesin ol ‘umüduñ tılsımında mefhüm ve levħüñ târiħ-i resminde ma’lüm kıldı. Rûzgârla

kenār-ı bahra gelüp bir fülk-i felek-sīmāyla kamervār burç-ı ābi üzere nāzil ve bu sefīne-i ābla menzil-i hūtda kat'-ı menāzil kıilup bād-pāy-ı bāl-i hem'ınan-ı nesīm-i şimāl olup *fī-mevcīn ke'l-cibāl*¹³⁷, *fe-ķane mine'l-muğriķīn*¹³⁸ mehālikinde hālik ve gāh *fe-izā rakībū fī'l-fülki da'avü'llāhe muħlişīne lehu'd-dīn*¹³⁹ mesālikinde salik, nāgāh kenār-ı deryādan bir ğamām-ı nil-reng ve buħār-ı mādan bir zālām-ı bī-direng hayme-i nīlisin hevāda ķurdı ve tınāb-ı laciverdīsın eṭraf-ı āsmāna urdı. Meğārib ü meşāriķ-i zulmet-i hevādan leyle-i ṭāriķ

(25a)

ve meşā'il-i şavāiķ ü bevāriķ şeb-i tīre neyyir-i a'zam gibi şāriķ kıilup bād-ı 'aķīm baħr-ı hevāy-ı mā-ı ħamīm gibi ķa'rından ķaynatdı ve felek-i fülki feleki yerinden taħte taħte oynatdı. Ṭās-ı felekūñ cünbüşünden deryānuñ ķulağı güm güm gümledi ve eşter-i seħābuñ ħanīninden zemīn ü zamān inledi. Kuvvet-i bād-ı 'āşifden ve şiddet-i rüzgār-ı muħālifden Nazaruñ sefīnesi zevraķ-ı hilāl ve keşti-[i] felek-miŞāl-gāh lücce-[i] ħaḍrāda burc-ı ābīye hemser ve gāh ķa'r-ı deryāda menzil-i hūte beraber olup āħiru'l-emr ve āķibet-i mācerā'n-nehü ve'l-emr telāṭüm-ı emvāc-ı ħādişe Nazaruñ zevraķın gütürüp seng-i ħavādişe şöyle ķaldı kim Nazar-ı miskīn levħa yazılmış şüret gibi bir taħte üstünde ķaldı.

(25b)

Ķıṭ'a

Mef'ülü/ Fā'ilātü/ Mefā'ilü/ Fā'ilün

- - */ - * - */ * - - */ - * -

Bu felek şeş cihetde göñli ķār-miħ olup

Şaldı muħiṭ-i ħayrete mellāħ-ı emr-i kūn

¹³⁷ Hud, 42

¹³⁸ Hud, 43

¹³⁹ Ankebut, 65

Mevc-i havādişiyle helāk itdi ‘ākıbet

Bir baħr-ı pür haşarda k  yok ana şa‘r u b n

Neşr

Deryā dil-i cihānda k  bu r zgārdur tecri‘r-riyāħ leyse kemā-teştehi’s-sefn. Dāyimā mellāħ-ı ta‘d d¹⁴⁰-i sevākin-i keşti āmāli sāħil-i necāta s rmez ve riyāħ-ı tedbir-i zevraķ-nişin ācāli menzil-i hayāta ırg rmez. Pes ‘ākıl-i deryā dil olana çare ve tedb r oldur ki bu baħr-ı b  řarāru  c nb ş nden ĥur ř ve r zgār-ı na-hemvāru  serzenişinden c ş itmey p dāyima kendi lengerin g zleye ve kevākib-i eşkle bu deryānu  yolm  zleye.

Residen-i Nazar-ı řāħib-i sa‘ādet be-şehr-i Hidayet

El-kışşa

Nazar ‘ālem-i tuşuliyette deryā-yı siyāħ iinde y zmemde māhir ve sevād-ı Hindden şarfet ’l-‘ayn iinde

(26a)

baħr-i sefide gemege kādır idi. İki řabaġla yedi deňizi bir nazarda geerdi. Baħr-ı ‘ummānu  ġavvāřları anu  ĥavfindan şuyı tālib ierdi. İki řabaġı yine ol demde ĥāzır ve r zgāru  c nb ş ne nāzır idi. ‘Āķıbet neheng-i deryā-g zer gibi deryāda gāħ ĥabbāb gibi raķķās ve gāħ d rr-i ĥoř-ab gibi ġavvāř olup miyān-ı baħrde seyr   sefer ve řabān-ı şarada şoyup ‘āfiyet yaķasına g zer itdi. Nazar miyān-ı muĥ tte ĥaz re-i şudse hemser bir ĥaz re-i mu‘teber g rd  ki řayyāġ-ı ruzgar fařř-ı fir zevār deryānu  ĥātem-i nigininde řan‘atla merk z ve eng şterini s m ninde tılsım-ı ĥikmetle mekn z itmişdi k  řafħa-i beyāzı deryā iinde aya ve sevād-ı riyāzı māya

¹⁴⁰ ta‘d d, taķd r K

düşmüş zıll-i hümayā dönüp kuṭb-i cevze cevza merkez-i dāyire-i deryā olmuş bir mürğzār-ı behişt-āyin ve gülzār-ı huld-berīn

(26b)

kı ravza-i bahārı şemāyim-i seng¹⁴¹-i Tatarla *yefūhu min riyāḥehā* zekiyyāt-ı nefehāti'l-üns ve 'arşa-i müşk-bāri nesāyim-i 'ūd kumādı birle ve *yehibü min ḥadiqatihā ṭayyibāt* nesimü'l-kuds lezzetde her zülāli bir çeşme-i nüş ve şüretde her nihāli bir Hızr-ı sebz püş idi. Kenār-ı deryāda burc-ı ābivār bir ḳal'a-i kevākib-i medārike gülle-i felek 'urūcı gāv [u] semekden burc-ı hūte irmiş ve ḳal'a-i burūcı Yusuf-ı māh gibi menzil-i delvde mīzāna girmiş. Himmet-i deryā-yı kamervār burc-ı hūte nāzil olup baṭn-ı hūtda Yunusvār ol burc-ı ābīnūñ şadrında ḳarār idüp *fi zulümāti'l-bihar* deryā-yı nūra ḡarḳ *bi'l-'aşıyyi ve'l-ibkār* baḥr-ı şöhrete müstaḡraḳ idi. Baḥr-ı muḥīṭ gibi deryāları nüş ve rüz u şeb ḥurūş idüp şiddet-i rüzgārdan sīne pür-cüş ve leb-i ḥāmūş

(27a)

idi. Nazar, Himmetüñ dergāh-ı āsmān rif'atine ve bārgāh-ı keyvān ḥaşmetine geldi. Bir eyvān-ı şāhī müşāhede ḳıldı kim sāḥa-i şaḥn¹⁴²-ı zümüröd bināsı āltün benekli āsmānilerle ārāste ve fūşat-ı ferş-i zeberced esāsı perde-i düḥānilerle pīrāste; şadr-ı salṭanatda bir şāh-ı hümayūn ṭal'at ḳarar itmiş kim zıll-i hü mā gibi sāye-i devleti niçe gedāları şehir-yar itmiş. Nazar ol ka'be-i 'ulyānuñ ve ḳible-i mu'allānuñ mihrāb du'āsında ve küngüre-i felek nümāsında seccāde-şifāt yüzün ferş ve müjgānın cārüb-ı ka'be vü 'arş idüp melekler gibi ḳıyām u ku'ūd ve felekler gibi rükū' u sücūd itdi. Çünkü Himmet-i 'ālī rütbet nazaruñ yadı Nazarda nazar-bāzlıktan ṭıynetinde cevher ve merdüm-nevāzlıktan cibilletinde gevher gördi bildi kim bir merdüm-zādedür kı eşk-i 'āşık

(27b)

¹⁴¹ seng: müşk K

¹⁴² Nazm: Meşnevī

gibi nazardan üftāde vü dūr ve gözden irāğ olmağıla göñülden mehcūr olmuşdur. Āstīñ-i mürüvvetle çeşm-i eşkbārından akan seyl-i hūnbarın ve dāmen-i Himmetle mir'āt¹⁴³-i 'izārından ğubārın silüp ol dervīş-i lā-mekānuñ ve dil-rīş-i bī-nişanuñ aşl-ı mekānından su'āl ve nām u nişānından istifsār-ı hāl kıldı. Nazār dahı göñülden kesr-i hümūmun ref' ğam-ı ğumūmun def' idüp şad harekāt ve sekenātla cerr-i kelām ve feth-i merāmda harf-be-harf mu'tell ü şahīhin şarf itdi.

Nazm¹⁴⁴

* * - / * - - - / * * -

Fe'ilātün Mefā'ilün Fe'ilün

(Fā'ilātün) (Fa'lün)

Didi ey Hızr-ı vādī-i zulumāt

Hādī-i çeşme-sār-ı Āb-ı hayāt

Benüm ol lāle-i beyābānı

Kı yakup dāğ-ı derd ile cānı

Yakdı bağrum karara sūziş-i tāb

'Aşşum lāle gibi kesmedi āb

Neşr¹⁴⁵

Bir niçe rüzgārdur kı baħr-ı endīşe ve fikretde hevā-yı ābla ħabābvār serkerdān ve girdāb-ı hayretde āsiyāb

(28a)

¹⁴³ mir'āt K

¹⁴⁴ Nazm: Meşnevī K

¹⁴⁵ Neşr K

gerdün-şıfat bī-āb-ı gerdān olup şavma‘a-i sālūsda nāmūs-ı pür¹⁴⁶-mevhibetle zāhidāne nedīm ve şehir-i ‘Āfiyetde şūfiyāne yıllarla muķīm olup şehir-i Şöhretüñ naķş-i nigārına nigerān ü zār ve Faħr-i pür şevķetüñ dāne-i dām-ı iştiharına mürġ-i ġāfil gibi giriftār olup ne Zerķ Rāhibde mevāhib-i rabbāniden eşer ve ne ehl-i Zerķ ü riyāda mevhibet-i yezdāniden bir şāhib-i haber gördüm.

Beyt

Fā ‘ilātün/ Fā ‘ilātün/ Fā ‘ilātün/ Fā ‘ilün

- * - - / - * - - / - * - - / - * -

Geş t idüp seyr eyledüm gitdüm¹⁴⁷ cihanı cev-be-cev

Bulmadum bir dāne kim altında anuñ dāmı yok

Neşr¹⁴⁸

Andan Himmet aytdı: Ey ka‘r-ı biħārda māhi-şıfat şitābla cost u cūy-ı āb kılan ve nişf-i nehārda çerāġ-ı encüm-i tābla tālīb-i fūruġ-ı āfitāb olan āb-ı hayātuñ kışşasınuñ taħķīķi taşavvurī degil taşdıķıdır. Belkı dolāb-ı

(28b)

āsumānī ol āb-ı gülistān-ı cihānuñ ve cānda cereyānuñ āşārıdır ve āsiyāb-ı devrān būstan-ı zamānda şüreyyānuñ feyz-i envārıdır. Ammā kı bu tılsımuñ resmi hendese-i fażl u kemāl u hesāb u fikr u hayāl ile olunmaz ve bu mu‘ammānuñ ismi ‘amel-i taħşıl ile bilinmez¹⁴⁹. Hemān mürşid-i muħaķķıķa lāzım-ı irşād-ı tarīķ ve mürīd-i şādıķa vācib-i irādet ü taşdıķdır kı *min saħiħi’l-‘azīmeti sā‘adehü’t-tevfīķ ve ‘āzadehü’t-telfīķ ve’t-taħķīķ. Vallāhü ‘alā mā naķulün vekil. Vehüve’l-hādi ilā sevāi’s-sebīl.*

¹⁴⁶ pür: pir K

¹⁴⁷ gitdüm: gezdüm K

¹⁴⁸ Neşr K

¹⁴⁹ bilinmez: beyān kılınmaz K

Āgāz-ı dāsītān-ı ‘Işk¹⁵⁰-ı ‘ālem-sūz ve Hüsni perī ruhsār

Dehān-ı devlet-i nūn ve zebān-ı kilik ve ‘l-ķalemi ve mā yeşurun¹⁵¹ maṭla‘-ı divān-ı rāzda ve maṭṭa‘-ı şāh-beyt-i niyāzda ḥadīs-i ‘ilm-i ‘işk-ı yāruñ ve muşḥaf-ı hüsni-ni nigāruñ rāviyān-ı aḥbārından

(29a)

ve muḥaddişān¹⁵²-ı āşārından bu vechle rivāyet ve bu şüretle ḥikāyet itdiler kim diyār-ı meşriķda maṭla‘-ı mihr-i cebīn ve ufķ-ı ḥāver-i zemīnde ‘Işk-ı ālem-sūz u Mihr-i cihān-efrūz adlu bir āfitāb-ı sipihr-i dīn zıllu-llāh fi’l-arzīn var idi kim şa‘şa‘a-i tīg-i āteş tāb ve berķ-i nīze-i şehābından mağrib-i zemīnūñ leşker-i encüm şümārı tārmar ve çerḥ berīnin livā-yı zer-nigārı rüy-ı ḥāke nigūsār idi. Perçem-i tuğunuñ zıll-ı şeref pāyesi hümā-yı ‘arşa sāye-i devlet şalmışdı ve livā-yı kamer fūrūgunuñ hümāyūn sāyesi sīmürğ-ı kazāvār beyze-i çerḥi ḳanadı altına almışdı. Meymene-i sipāhında ve meysere-i leşkerghāhında tīr-i āhla ve kemend-i dūd-ı siyāhla dīvāneler ve ferzāneler ḳarar itmişler ki şavā‘iķ-i nārdan ve bevāriķ-i

(29b)

āteş bārdan tob na‘ralarıyla ḳal‘a-i gerdūnı ḥişār itmişler. Şukķa-i ḥargāhı atlas-ı çerḥi ḥāvī ve ḳubbe-i bārgāhı ḳal‘a-i zātū’l-bürūca müsāvī vūḥuş u tuyūr-ı Süleymān-şifat süfre-i ni‘metinden nevale-bend ve leşker-i mār u mur ḥürde-i simātıyla ḥürsenddür.

Naẓm¹⁵³

Mefā‘ilün/ Mefā‘ilün/ Fe‘ülün

* - - - / * - - - / * - -

¹⁵⁰ Işk, İ

¹⁵¹ Kalem, 2

¹⁵² ḥādişān K

¹³⁰ Naẓm: Meşnevī

Cihānuñ Rüstem ü İsfendiyārı
 Süleymān u Sikender yādigārı
 Nigīn-i hāteminden irse fermān
 Tılsımıyla yürür div-i Süleymān
 Ğubārından göge çün ebr ağardı
 Yere yağmur yerine kan yağardı
 Kopardı kühı nız ile yirinden
 Atardı taşra çerhuñ çenberinden

Nesr¹⁵⁴

Hiżmetinde ‘ābid u ‘āşī ve dānī vü kāsī aşhāb-ı yemīn ü yesār ehl-i ‘araşāt gibi şaf şaf ve kaţar kaţar kiminüñ defter-i hesābı yemīninde şafha-i nūr üzere taħrīr ve kiminüñ kara yazulı kitābı yesārında levha-i nārda¹⁵⁵ tastīr olup *ferīkun fi’l-cenneti ve ferīkun fi’s-sa’ir*¹⁵⁶. Hāver-i zemīnüñ meh-rūları ve Hıtā [vü]

(30a)

Çīnüñ miskīn mūlarından şemsiyyetü’ş-şü‘ā’ ve bedriyyetü’l-iltimā’ Hüsn-i kamer ruhsār adlı bir zühre ‘izārı ve bir duħter-i sa’d aħteri ve kamer-cebīn ve ħurşīd manzarı var idi kim rüy-ı mehveşi güzellik āsmānında ħurşīdle rü-be-rü ve ebrü-yı kemānkeşi melāhat meydanında mah-ı nev ile hem-pehlü idi. Ne ħurşīd-i rüy-ı cihān sāyesinüñ yeryüzü¹⁵⁷nde karasın görmüş ve ne māh-ı āsumān pāyesinüñ çerh-ı berīnde menzil-i bālāsına irmiş. Gīsü-yı ‘anber¹⁵⁸ āmizinüñ sünbül-i siyeh-püşı ve

¹⁵⁴ Nesr K

¹⁵⁵ Nārda İ

¹⁵⁶ Şura, 7

¹⁵⁷ yeryüzü: rüy-ı zemīn K

¹⁵⁸ ‘anber: ‘ıtr K

ture-i dil-āvizinüñ benefşe-[i] halka-beguşı dürr¹⁵⁹-i ‘iffet ü ‘işmetle ve tenvîr-i
hüsn-i tal‘atla *râbi‘atü’l-âfâki ve sâlişetü’n-nîreyni fi’l-eşrak.*

Meşnevî

Mefâ‘ilün/ Mefâ‘ilün/ Fe‘ülün

* - - - / * - - - / * - -

Cemâli fer¹⁶⁰inüñ nûruyla her gâh

Zavallusı güneş eksiklisi mâh

Şüreyyâ çenberinde ‘ukde-i nâz

Hilâl ucına âltün telli pervâz

(30b)

İdelden vaşfını gülşende bülbül

Kulağdan kıp kızıl dîvânedür gül

Bu niçe yaş¹⁶¹ çeküp ol sünbülter

San olmuş gice vü gündüz beraber

Cemâli ferî virse ‘âleme nûr

Çıkup cennetden uçmağ isteye hür

Neşr¹⁶²

¹⁵⁹ dürr: nûr K

¹⁶⁰ fer: nûr K

¹⁶¹ yaş: baş K

¹⁶² Neşr K

Naḳḳaş-ı ezel ve reng-âmez-i lem yezel kilik-i ibdâ‘la ve hâme-i ihtirâ‘la büt-hâne-i ḥüsn ü cemâlde ve mihmân hâne-i burc-i kemâlde cevher-i cândan bir rûh-ı muşavveri taşvîr ve bir peyker-i bî-naẓîri taḥrîrler itmiş kim taḥayyurdan Çîn putları kendilerin unutmuşlar ve hicâletden yüzlerin dîvâre tutmuşlar. Mihrâb-ı ebrûsına ve maṭla‘-ı ḥurşîd-rûsına karşı şanemler ayağ üzere tırmuşlar ve çelîpâlar el du‘âya götürmüşler. Şîrîn harekât ve ‘işve-engiz ve gün gibi her günde bir yüzden toğucu bir mâh-ı cân ve dil-âviz kim

Nazm

Mefâ ‘ilün/ Mefâ ‘ilün/ Fe ‘ülün

* - - - / * - - - / * - -

Güzellik nat‘ı üstünde sürüp at

(31a)

Güni bir ruḥ yüzünden eylemiş mat

Zülâli âba katmış şehd ü şeker

Lebi ol şekeri kılmış mükerrer

Nesr¹⁶³

Ammâ ol tāvus-ı lâ-mekân ve sîmürğ-ı kâf âşiyân ‘anḳâvar küh-ı kâfda karar ve nişîmen-i cihânda ‘uzlet ihtiyâr eyleyüp kişver-i kâfi Süleymân-şîfat emrine râm ve ins ü cinnüñ peri-rûlarıyla anda ârâm idüp kâfuñ kulle-i şarkîsinde şehir-i Dîdâr ve bâğ-ı Ruḥsâr adlu bir şehristân-ı zîbâ bünyâd ve bir âsitân-ı dilârâ âbâd itmişdür kî cüybâr-ı behiştüñ âb-ı rüyı tıynet-i pâkinden âşâr ve gülzâr-ı ‘adnüñ reng ü büyü ḥâk-i tâbnâkından müste‘ârdur. Ne şâhsâr-ı sidre vü tûbânuñ resini ser ü bâlâsınuñ dâmânına irmişdür ve ne nergiszâr ferd ve seg-i çeşm mestüñ ‘abherlerinüñ dîde-şehlâsını görmüşdür.

¹⁶³ Nesr K

Ꞑıꞑ'a

* * - - / * - - - / * * -

Fe 'ilātün Mefā 'ilün Fe 'ilün

(*Fā 'ilātün*) (*Fa 'lün*)

Bağ-ı dīdār¹⁶⁴ı görmek istersen

(31b)

Gel temāşā-yı şehr-i dīdār it

Sūr-ı nev su gibi revān andan

Gün toğa 'azm-i bāğ-ı ruhsār it

Neşr¹⁶⁵

Ol bāğ-ı behiştüñ tıyneti hākinden ve ravza-i 'anber-siriştüñ türbet-i pākinden muzā'af ve müdgām çeşme-i mim-femdürler. Bir selsāl-ı cān ve selsebil-i revān vardur kim zülāl-i nesīm ol çeşme-i mīmde maḥfī vü nihāndur ve çeşme-sār-ı ḥalka-i mīm ol tesnīimde pinhandur. Āb-ı ḥayvān ol redif-i cānuñ kāse-i dehānından cāri ve çeşme-i cān ol mā-ı mu'īnūñ ser çeşmesinden sārīdür.

Ꞑıꞑ'a

* * - - / * - - - / * * -

Fe 'ilātün Mefā 'ilün Fe 'ilün

(*Fā 'ilātün*) (*Fa 'lün*)

Menba'-ı çeşmesār-ı āb-ı ḥayāt

¹⁶⁴ dīdār: Firdevs K

¹⁶⁵ Neşr K

Halka-i mīm u çeşme-i femdür

Mā-ı tesnīm içinde mīm gibi

Çeşme-i mīm ğamda müdğamdur

Neşr¹⁶⁶

Ammā dünyāda çeşm¹⁶⁷-i insāndan mektūm ve ‘uqbāda nazār-ı ehl-i cināndan
hıtām-ı miskle mahtūmdur. Hüsni-i perī ruhsār şehr-i Dīdāruñ melek manzarlarıyla
her bār ol çeşmesāruñ

(32a)

öñ¹⁶⁸ünde perivār hayme vü hargāhlarda şubḥ u şām *hūrun maqşūrātün fi’l-ḥiyām*
¹⁶⁹gibi sağında aşḥāb-ı yemīn ü şimālinde etrāb-ı zühre-cebīn öñünce ḥavārī cinān ve
ardınca ḥavārī vü ğilmān *ke-ennehünne’l-yāķūtü ve’l-mercān lem yaṭmeshünne insün*
*ķablehüm ve lā-cānn*¹⁷⁰

Meşnevī

Mefā’ilün/ Mefā’ilün/ Fe’ülün

* - - - / * - - - / * - -

Şüreyyā cem‘i ile māh-rūlar

Varup her dem¹⁷¹ ṭapusunu ṭapular

Ururlar gökde cenk-i çerḥa māḥmil

Dönerler gün gibi menzil-be-menzil

¹⁶⁶ Neşr K

¹⁶⁷ çeşm K

¹⁶⁸ öñ: eknāf

¹⁶⁹ Rahman, 72

¹⁷⁰ Rahman, 56

¹⁷¹ dem: gün K

Nesr¹⁷²

Ve hergiz ol şanemlerüñ kat¹⁷³larında canı yokdur kí ol çeşme-i cânüñ ağızlarına alup haberin söyleyeler ve bir zerre denlü eşerin halka beyân eyleyeler. Hüsn-i şîrîn zebānuñ bûsesini Bûse-i senbûse dehân adlu sâķīsinden ğayrı ol cām-ı beķānuñ cür‘a-i bāķisinden İskender cān verse kaçresin göremez. Hızr-ı zindenüñ zulmet-i hayretde

(32b)

āña eli iremez ve bundan ğayrı kemānsāz ve tîr endāz Hindüstanuñ pāsbānları ve Türkistanuñ didebānları sehhār-ı mekkārlar vardur kim sihirle bōrkli yedi başlı ejdehāya hemser ve şü‘bān-ı Mūsāya beraber iderler. Kūh-ı Qāfuñ ‘afāritü’l-cinn ve efā‘i’s-semumü’s-sinnlerinden iyāb-ı azfārla ve ser-pençe-i sīne-güzārla merdüm efken yüz biñ esved-i ğūrı ve güzār-ı düşmen-i şad kelb-i ‘aķūrı vardur kim dehān-ı nā-pākinden ve dendān-ı zehr-nākinden hil‘at-i hayātuñ dāmānı şad çāk ve libas-ı şihhatuñ giribānı pür-hūn ü hākdur. Huşuşān diyār-ı segsāruñ dīv-i la‘īni ve kūhsār-ı káf¹⁷⁴uñ ehremen-i bī-dīni kim hāme-i siyāh-zebān ve nāme-i ta‘na-i zenān gibi iki dili harf atmaķda māhir ve iki yüzden

(33a)

ķara haber alup satmaķda üstād-ı kādīr-i hannās-ı dīv āña nisbet Cibrīl-i a‘zam ve vesvas-ı peri [vü] div āña göre ‘ālemde bir ādemdür. Andan dāyire-i şehir-i Dīdār ve cevze-i gülşen-i bāğ-ı Ruhsār mültekāsında şām-ı zülf-i müşkbār ve şubh-ı nūr-ı ‘izāruñ haţţ-ı sevād-ı zācı ve şafha-i beyāz ‘ācı arasında haţţ-ı müstaķīm-i yār ve mu‘addilü’l-leyl ve’n-nehar ķuţb-i feleke hemser ve mınţıķa-i zātu’l-buruca beraber bir hıţta-i vālāda ve ķamer-i haţţ-ı üstüvāda ehl-i ķalem ve şāhib-i ilm Kāmet-nām bir serfirāz-ı sidre-maķām serv-i nāz-ı tūbā hīrām¹⁷⁵ vardur kim şehir-i Dīdāruñ ‘alemdārı

¹⁷² Nesr K

¹⁷³ kat: ten K

¹⁷⁴ káf K

¹⁷⁵ hīrām: kıyām K

ve bāğ-1 Ruhsāruñ serv-i hūş reftāridur. Ol şāh-1 Yūsuf cemālūñ ben bende
karındaşum ve Mısr-1 melāhatde başına beraber yoldaşum bāzār-1

(33b)

hüsñ ü bahāda göz terāzūsunda ve mīzān-1 adlūñ rüz bāzūsunda ikimiz bir bahādayuz
ve ol maqām-1 bālādan ve menzil-i a‘lā’dan öte serhadd-i Hindūñ gāyeti ve zengbār-1
Sindūñ nihāyetidür ve bu vilāyet-i tārık ü tār ve menzil-i mūr ü mārdir. Halkı
serāser mār-pā ve serdārlarları Zūlf-i duta adlu yedi başlu ejderhādur. Andan şehr-i
Dīdāre bir günde irilür ve bāğ-1 Ruhsāra gün toğunca girilir. Heman söz Himmetde
ve Nażar ‘azīmetdedür deyüp himmet-i ‘ālī rütbet¹⁷⁶ sākıt oldı. Nażar-1 teşne dilūñ ol
tatlı kelāmuñ şevkından ve lezzet-i zevkından şeftālū-yı şīrīn¹⁷⁷ gibi ağzı cülāb
sükkerinle tıldı. Hemān ‘asā-yı istikāmet elif-kāmet-i bālā menzilete toğrı degüp
gitdi ve dehān-1 Himmetden Āb-1 hayvān için ağzı haberin alup

(34a)

yola ‘azm itdi

Giriftār şoden-i Nażar-ı edīb der-dest-i leşker-i Raķīb

Nażar-ı siyeh-pūş ve serheng-i halka-begūş şeb-revlikden mäh-ı nev gibi
za‘ıfı’l-hāl ve kāmēt-i geceyle seyr eylemekden hilāl olup mūrūr-ı eyyāmla ve ‘ubūr-
ı şubh u şāmla bedr-şıfat bir aḥşam seyrin tamām idüp diyār-ı meşriķden tāli‘ ve
kenār-ı āsman-ı ‘ışkdan lāmi‘olmağa yaķın olmuşdı ve hüsñ-i mihr-i ruhsārla
muķābil ve muķārin aḥşamlamağa hemān bir gicesi kalmışdı. İttifāk yolu bir
sengistāne uğradı kim hāk u hūn içinde ayağını lāle-[i] kūhistān gibi pāre pāre
doğradı. Nażar-ı bī-çāre cān acısıyla iç acısın taban acısı çıkarur diyüp bir iki mil
miķdārı yer daḥı revān ve seyl-i kūhsār-şıfat seng ü hāk içinde revān olup bir
maqāma

¹⁷⁶ rütbet: himmet K

¹⁷⁷ şīrīn: şeker K

(34b)

irdi kim ve ırakdan bir mül-i mu'allā gördi kim sīne-i şahrāda elif gibi çekilmiş ve 'amud resminde sakfī āsmāna dikilmiş. Üstünde ehl-i tevārīh-i ḥall ile bir kaç satır tārīh yazmışlar ve Süleymān-şıfat sikkelerin mermerde kızmışlar ki: Ey ḥazāyin-i la'l u zer ḥarc idüp bu kūh-ı zümürüd-fām¹⁷⁸a gelen ve eşk-i sürh u rü-yı zerdle bu maḳāma güzer kılan bu hāviye-i hicrāne derbend-i segsār ve bu bādiye-i ḥarmāna vilāyet-i Raḳīb-i dil-āzārdırlar. Bir derbend-i bī-pāyāndur ki ejderhā-yı bī-cān gibi bu kūh-kerānı ḥalka-i kemerine almışdur ve çenber-i āsmānı girih-i kemendine şalmışdur. Bir mārdu kim niçe behrāmları leşker-i encüm-i şomārla yutmuşdur¹⁷⁹ ve keyvān-ı çerḥa ağız açup yutmağa 'azm etmişdür. Bu vilāyetde Raḳīb adlu bir seg ve kıyruğı buyruğıyla yürür kendi

(35a)

kendiden ulu bir beg vardur kim ḥükmünde leşker-i şeyātīnūñ ḥadd ü 'addi yok ve Raḳībūñ 'adedi itden çokdur. Bu deryāda anlardan ḡayrı it yelmez ve ḳarga sekmez ve eşegin yavı kılan anlarsuz bu maḳāma gelmez ve bu kūhsāruñ ḳal'a¹⁸⁰sında zūḥal-i eyvān-şıfat ve ḳal'a-i keyvān-şıfat bir ḥişārı vardur kim mühendis-i çerḥ-i devvār ol dervāze-i zūḥal medārı üstüvār ittikte felāket-i felekden mihrūñ ṭālī'i 'aksine dönmüşdi ve şiddet-i rüzgārdan māhuñ sa'ādet çerāḡı sönmüşdi. Neyyir-i a'zam ḥazīz-i nuḥustde üç şerefdan dūr ve cirm-i ḳamer-i serāperde-i ḥusufdan ba'īd olunur imiş. Dīde-i kevākib enzār-ı terbi'ile āyine-i mihre nāzır ve keyvān u merrīh tīḡ-i tizle meydān-ı siyāsetde ḥāzır olup erḳām-ı ittişālāt

(35b)

sa'dün lā-ḥayra fīhā min-ba'īd idi. Nazar çünkim o ḥaṭṭ-ı 'imrāninūñ levḥa-i ṭılsımından ve ṭılsım-i Süleymānīnūñ tārīh resminden ol ḥaber-i hevlnākı aldı. Eşḳāl-i ṭılsımāt gibi arḳasın dīvāra urup bir zaman taḥayyur 'āleminde ḳaldı. Āḥir dest-i ḥikmetle ḥaṭṭ-ı dilber gibi ne yazılarda yuyulmuş var ve ne tīḡ-i ḳudretle levḥa-i

¹⁷⁸ fām: ḳāf K

¹⁷⁹ yutmuşdur: tutmuşdur K

¹⁸⁰ ḳal'a: ḳulle K

cebînde kazılında mahv olmuş var diyüp ol sūrāḥ-ı mārā ve çāḥ-ı sūsmārā ser-rişte-i sitemü'l-ḥayyāṭa ve sūzen-i atlas gūzār harīr-i ḥayyāṭa dūḥūl ve ḥulūl ider gibi girdi ve dağ eteğinden şahrā yaqasında gülle-i raqīb gibi seng-i ḥārādan bir ḥarpuşteye irdi. Üstünde zamān-ı Şeddādan ve eyyām-ı nuḥusāt-i ‘Ādden qalmış bir köhne ḥişār yapılmış. Raqīb ol ḥişāruñ begi ve ol diyāruñ hem ‘asesi hem segi idi. Ḥalkuñ ğavga ve

(36a)

‘alāları ‘ālemlere ṭolmuş ve feryād ü nāleleri it üni gibi fersaḥ-be-fersaḥ yollara pür olmuş idi. Yükseklikde gökyüzünde it ürse üni āña ürmez ve çevresin bir günde yügrek at yügremezdi. İttifaḥ Nazar dervīşi bir raqīb gelüp hemen görünce imiş ve it gibi yatdığı yerden urunca imiş. Her taraftan mevt-i vebā gibi bī-mūḥābā seg-i dīvānevār ol deñlü segsar-ı āhen-sitiz dendān-ı ‘adā[ve]tlerin tīz idüp ol faḳīri, ḥasīs-i nākes-i dirhem ü dīnār bağlar gibi muḥkem¹⁸¹ bağladılar ve nār-ı ḥasretle sikkevār bağrını tağladılar. Mühürle getirdiler. Ḥarca sürmeğiçün raqīb-i següñ dīvānına yatırdılar. Nazar eṭrāfına nazar idüp Raqīb-i dīvi gördi kim bir seg-i bī-dīn

Mıṣrā‘

Mefā‘ilün/ Mefā‘ilün/ Fe‘ülün

* - - - / * - - - / * - -

Ḳaba kuyruklu it bıyıklı la‘īn

Beyt¹⁸²

Mefā‘ilün/ Mefā‘ilün/ Fe‘ülün

* - - - / * - - - / * - -

Açgözli dilenci ortağı

¹⁸¹ muḥkem K

¹⁸² beyt: meşnevī K

Boza bekr̄isi bengī yanşığı

(36b)

Zi-şūr-ı nef̄s ez-şerr-i şeyāt̄in

İğ̄şinā yā ğıyāse 'l-müstağ̄t̄s̄in

Neşr¹⁸³

Raķīb dağı Nazaruñ ta'r̄if-i resmin ve cedd ü ismin şorup şan'at ve p̄işesinden su'al ve fikret u endişesinden istifsar-i ħāl itdi. Nazar ayıtdı: Ehl-i mağribden kılā'-ı kıālī'-i t̄ılsımāt ve kal'a-güşa-yı me'ādin-i kulzümāt kāmیلü'l-vezn ve şāhibü'l-'ayyār bir feylosof nāmdāram kī ħafāyā-yı sipihrūñ meķālidi elimde ve ħabāya-yı dehrūñ kilidi dilimdedür. Ĥāk-i pāyum me'ādin-i arzuñ kibrit-i aħmeri ve ehl¹⁸⁴-i iksirūñ kimyā-yı ekberidür. Hikmet-i simyāyla ve şıfat-ı kimyāyla z̄ıbaķ-ı mādān 'aķd-i t̄ılsım-ı ten ve heyülā-yı hevādan şüret-i beden kılup'amel-i şıbāğatde şan'at-ı mu'ciz āşārum siħr-i Sāmīrīvār 'iclen ceseden lehu ħuvār¹⁸⁵ durur.

Beyt

Fā 'ilātün/ Fā 'ilātün/Fā 'ilātün/Fā 'ilün

- * - - / - * - - / - * - - / - * -

Ṭālib-i ikşir-i 'ışķam rü-yı zerdüm var benüm

(37a)

İşüm āltün eyledüm kimden ne derdüm var benüm

¹⁸³ Neşr K

¹⁸⁴ ehl K

¹⁸⁵ Tāhā, 88

Nesr¹⁸⁶

Raķīb gürdi kim ĥekīmüñ her sözi şafĥa-i zebercedde altün kalemle yazmalu ve levĥa-i zümürüdde sikke-i āfitab gibi zerrīn tīgla kızımaludur. Reşkinden zerger-i āfitāb şemse-i zerrīn¹⁸⁷ in rū-yı ĥake pür-tab ve şabbağ-ı mäh-tāb kameriyye-i sīmīnin ālude-i türāb itmişdür. Miskīnūñ sīm ü zer āvāzesiñden ağlar iken yüzi gözi güldi ve kalb-i siyāhı zırnıĥla zer-i ĥālīş gibi ĥandān ve tābān oldı. Zīrā kim kādīmü’z-zamāndan şan‘at-ı icabet-i aĥcār ve ‘aķd-i zībağ-ı semmü’l-fārla ehl-i türāb ve yüzi gözi kara tüten atı kullāb geçerdı. Heves-i kameriyye ile her şubĥı şām ve hevā-yı şemsiyye ile her şāmı seĥer iderdı. Dayima¹⁸⁸ bir ‘ālim-i ‘āmil ve bir mucerrib-i kāmīl isterdi. Pes Nażar-ı ‘ayyār sikke-vār sengin ü ber-karar tutup naķd-i kavlini kāl

(37b)

ve mīzān-ı ‘aķl¹⁸⁹ la kıl u kāl idüp didi kim: Anlar kī zevāyā-yı zemīnūñ kāşifleri ve ĥabāyā-yı arzinūñ vāķıflarıdır. Rumuzāt-ı kimyānuñ ĥall u ‘aķdinde ‘aķl-ı her cāyīleri firār¹⁹⁰ ve tas‘īd naķdinde ‘aķl-ı her-cāyīleri ferrrār ve tas‘īd nakdinde nefsi hevāyīleri tayyārdur. ‘Amel-i ikşīr kī rabt-ı rūĥ u cesed ve ‘aķd-i ĥall ü şeddür. Ne rūĥ-ı a‘zamsuz beķāsı pāy-dār ve ne ĥacer-i mükerrremşüz binası üstüvārdur. Eger şemsiyye-i raĥşān ve kameriyye-i tābān isterseñ maţla‘-ı āfitabda ‘azm-i şehr-i Dīdār itmek gerekdür ve mürğ-zār-ı bağ-ı ruĥsāra gitmek gerekdür. Ol ravzānuñ nesrīn-i semen-zārı serāser edviye-i sīm ü zer ve ĥubār-ı lālezārı kibrīt-i aĥmerdür ve rūĥ-ı me‘ādin kim süziş-ı āfitābla ve perveriş-i mäh-tābla şadr zemīnde nazĥ ve kuvvet ve sīne-i arzında taş‘īd-i

(38a)

taşfiye vü taķviyet bulur. Ecsād-ı cevāhirde rūĥ-ı ĥayvānī gibi sārī ve ‘urūķ-ı me‘ādinde nefsi insānī gibi cārī olur. Ol diyāruñ cevherīleri ol ikşīr-i ĥayātı

¹⁸⁶ Nesr K

¹⁸⁷ zerrīn: münīr K

¹⁸⁸ dāyimā K

¹⁸⁹ ‘aķl: ‘adl K

¹⁹⁰ firār: karār

bulmuşlardır ve hoşka¹⁹¹-i cānla çeşme-i femde nihān kılmışlardır. Anıñçün kimyā cān gibi nazardan nihān ve çeşme-i hayvān-şifat nāmı var kendi bī-nişāndur. Ve'l-hāşıl t̄alib-i kimyā dāyima dīnāruñ nāmı ile şerer gibi rakqās ve dirhemüñ kāmı ile güher gibi gavvāş gerekdür. Zīrā ne dest-i tegāfülle dāmen-i maṭlūba el urulur ve ne kadem-i tekāsülle menzil-i maqşūda irilür. Elde kalem-i nāsih veya 'amelde kadem-i rāsih gerekdür. *'Aleyküm bi'l-kademi'r-rāsih ev bi'l-kalemi'n-nasih*. Beḳā¹⁹²da anlar kī edviye-i kimyāyı kemā hiye bulmuşlardır. Bu künc-i ḥalvet-i fenāda bulunca

(38b)

niçe otlar yolmuşlardır. Raḳīb aytdı: Ey üstād-ı māhir bildim kī şan'atında tamām kādirsün. Eger maqşūd taḥşil-i cevher ve murād tekml-i sīm ü zer ise isār-ı genc-i māl benden ve izhār-ı fazl u kemāl senden ve ger maḥzā temāşā-yı şehir-i Dīdār ve seyr-i bāğ-ı Ruḥsār ise ne minnet-i gül gibi nazardadır ve nazar hemān izhār-ı hünerdedür. Çirkin yüzüm ehl-i nazaruñ zībā kademinde gubār ve naqd-i ömrüm şāhib-i hünerlerüñ ayağı toprağına nişardur didi.

Beyt

* * - / * - - - / * * -

Fe'ilātün Mefā'ilün Fe'ilün

(Fā'ilātün) (Fa'lün)

Zer işitdi çü ḳaltabān-ı cihān

Ḥāndān ḳapusını açdı hemān

¹⁹¹ hoşka: ḳumḳuma K

¹⁹² beḳā: fenā K

**‘Azm kerden-i Nazar u Raķīb be-şehr-i Şöhret ve residen-i be-
naħl-sitān-ı Kāmet ve gürīhten-i Nazar ez-dest-i Raķīb**

El-kışşa

Nazar-ı ‘ayyār Raķīb-i merdüm-āzārī diyar-ı segsārdan it gibi yanına bırağup
deşt ü küh-sārda tama‘-ı

(39a)

hāmla bir seg-i gürüsnevār uş uş ile yıldırup leyl ü nehār kelb [ü]gazāl ğurab [ü] tūtī
mişāl naħl-sitān-ı kāmete doğru cū-yı gülistān gibi revān ve nesīm-i būstan-şifat
üftān u hīzān olup günlerde birgün miyān-ı naħl-sitānda yürürken bir deyr-i
mu‘azzama ve harīm-i Ka‘be-i hāreme irdiler kim ‘Arafāt du‘āsında ehl-i sidre ve
tūbā şaf şaf ayağ üstünde turmuşlar ve mevķıf-i minber¹⁹³ şafāsında melāike-i kerrübī
naħl-sitān-ı ka‘be gibi ellerin du‘āya götürmüşler idi. Nazar-ı edīb Raķībden sordı
kim bu menzil-i mu‘allā ‘izzü ismeħü ve ‘alā ne behişt-i zībā ve ne ravza-i
dilgüşādur kim dest-i tūbā dāmen-ı şimşād-bālāsında kütāh ve sidretü’l-müntehā
māye¹⁹⁴-i serv-i dilārāsında bir kemterin giyāhdur. Bu serv-i sidre-kāmet ne
kıyāmetdür kī dest-i dād-h‘āhundān dāmān-ı çenārvār ser-ā-ser dest

(39b)

ve heşt behişt sāye-i vālāsunda hāk-i haķīr gibi bī-miķdār u pestdür. Raķīb ayıtdı: Bu
gölşen-i mīnā hıttā-i haţţ-ı üstüvādur ve bu naħl-sitān-ı Kāmet-i būstān kıyāmetdür ki
şehr-i Dīdāruñ ‘alemdārı ve şeb-i zülf ve rüz-ı ruhsāruñ muaddil-i leyl ü nehāridur
kim hāk-ı rāhını görmek tūtīya-yı devletdür ve ğubār-ı dergāhına yüz sürmek iksir-i
sa‘ādetdür diyüp Nazar ve Raķīb naħl-sitān-ı kāmete girdiler.

Beyt

Mefā ‘ilün/ Mefā ‘ilün/ Fe ‘ülün

¹⁹³ minber: neyyir K

¹⁹⁴ māye: sāye K

* - - - / * - - - / * - -

Ne hoşdur bāğ-ı hüsn içinde ‘āşık

Şeker şeftālüler ağzuna lāyık

Neşr¹⁹⁵

diyüp ol naḥl-ı cihān-ārānuñ şeker hürmasın dirdiler. Kāmet-i sidre-ḥirām daḥı hezārān ihtizāzla kıyām ve müsāfirlerine ihtirām idüp elif ḳaddini¹⁹⁶ lām ve edeble selām itdi. Nazarla Raḳīb ḳarīb ü ḳarīm ve insānla dīvi hem-nişin görüp şeytānuñ rahmānla

(40a)

münāsebeti *inne hāzā 'ş-şey'ü 'ucāb*¹⁹⁷ ve dīvüñ insānla ḳarābeti ba‘īdün ‘ani’ş-şavāb deyüp kūşe-i çeşmele Nazara rumuz-i ḥiṭāb ve ṭarf-ı ḡamze ile su’āl ve cevāb için iki Yūsuf cemāl birbirini göz terāzūsuna uruşdılar ve şeker lebler birbirinüñ ḥālīn¹⁹⁸ şoruşdılar. Nazar daḥı nazar-ı istikāmetle ḳāmeti gördi kim bir serv-i tūbā-ḳıyam ve şimşād-ı sidre-ḥiramdur kim ḳāmet-i pür i‘tidāli bir şem‘-i ḳāfurudur kī ‘aks-ı nūrı ferş-i zemīnden saḳf-i āsmāna pertev şalmışdur ve şekl-i bī-mişal şems-peykeri bir livā-yı nūrudur kim kişver-i hüsnī taḥte’l-livāsına almışdur. Hemān dem bī-iḥtiyār el başına urup ve çenārvār ayağ üzere durup didi kim

Meşnevī

Mefā ‘ilün/ Mefā ‘ilün/ Fe ‘ülün

* - - - / * - - - / * - -

Hemīşe ḳāmetüñ ey serv-i bālā

¹⁹⁵ Neşr K

¹⁹⁶ ḳaddini K

¹⁹⁷ Sa‘d, 5

¹⁹⁸ ḥālīn: ḥātrın K

Bülend ü taze kılsun Hakk te'ālā

Yüz gözlerden itsün Hakk seni dūr

(40b)

Gözünden müdde'inüñ nitekim nūr

Nesr¹⁹⁹

Pes Himmetüñ ol peyk-i sebk irsāl itdügi peyām ve peygāmları kāmete toğruluğıla bir bir iṣāl itdi. Kāmet daḥı maṭla'-ı kelāmdan maḥlas-ı ihtitāma degin ve dībāce-i merāmdan ḥātīme-i encāma degin meḳālūñ rāstına ve ḳıl ü ḳālūñ kem u kāstına maṭla' olup bildi. *Lākinne't-teṣāgule 'an-ba'zı'l-ümūr teḡāfūl ve't-teḡāfūl ft ba'zihā tekāsül* muḳtażāsınca tecāhül yüzünden Raḳīb-i cāhile sual ḳıldı ki: Ey nigeḥ-bān-ı ūḥr-i Dīdār u bāḡbān-ı bāḡ-ı Ruḥsār bir serheng-i zāḡ rengle ve kelāḡ-ı bī-ferhengle bu ūḥn-ı gülzārda ve naḥl-sitān-ı ūker bārda pervāz-ı ūāmdan ve āḡāz-ı bī-hengāmdan murād-ı tām ve maḳṣūd u merām nedür kim 'ıṣḳ-ı cihāndār ve ḥüsn-i peri-ruḥsār bu ḥāletden ḥāberdār ve ta'n-ı div-i āḡyar ola ūanmadıñuz mı?

(41a)

Ve ūḥr-i Dīdāruñ Pertev-i nūr-ı kemālinden ve 'ıṣmet-i cemālünden utanmadıñuz mı didi. Raḳīb ayıtdı: Ey serv-i sidre-i kāmēt ve tūbā-yı bālā ḳıyāmet rāst dersün. Ammā kí sen āḥū-yı āfet²⁰⁰ çeṣmüñ nergis-i bīmārına ūıḥḥat kim dāru'ū-ūifā-ı kūyıñdandır ḥayli müddetdür kim rāncvarlıkdan pest ve meḥcūrlukdan ūikest olup yidigim ve içdigim cū'il-kelb gibi beni kendü içmeden yedi ve cismüm igne yemiū it gibi günden güne inledi. Āḥir bu ṭabīb-i ḥāziḳ ve ūstād-ı fāyıḳi ḳānūn-ı ūifa ūzere 'āmil ve tecrūbe-i ūādıḳında kāmil görüp ḳünkim çeḥre-i zerdüme nāzar ḳıldı. Reng-i rüyumdan kāruremüñ aḥvālını ḳuvvet-i meṣreble bildi. Āb-ı seg-engūrle ḥarāretümi teskīn ve ḳussā'ü'l-ḥimārle ḳabzumı telyīn ḳıldı. Ta'dil-i mizāc vire ḳanuma zeylü'l-kelb

¹⁹⁹ Nesr K

²⁰⁰ āfet K

(41b)

ile ‘ilāc itdi. Hātīme-i ‘ilācda bir müferriḥ-i cāna ve kuvvet-i revāna ihtiyāc olundu ki la‘l-i rengīn-i yār gibi nām-ı şerīfünden ğayrı ne vücūdundan haber bulundu ve ne nişānundan eşer bilindi. Bunca zamāndur kim ol müferriḥ-i cānuñ ḥasretinden ciger kanın yutup ve me‘ārif-i zemīni geşt idüp kūh-be-kūh gezmekte idüm. Müjgān-ı hun-ālūdemle kūh-ı bedehşānda igne ile kıyu kızmağda idüm. Āḥir bu maḳām-ı cennet-i ābādda haberin alduğ. Hūşūl-i maḳşūdda dest-ress bulmağ arzusıyla bunda geldük didi. Çünkim ḳāmet-i mevzūn hareket raḳīb-i keḳ-ḫab‘uñ reftāri gibi güftārında istikāmet yok idüğün bildi. Tegāfūl gösterüp evvelen ve āḫiren *ekrimü’-z-zayfi velev kāne kāfiren* muḳtezāsınca zāhiren Raḳīb

(42a)

ziyāfet yerağın kıldı. Pes naḥl-sitānuñ serv ḳadleri ve büstānuñ lāle ḥaddleri kimi sākī-i gül-‘izār ve kimi raḳḳāş-ı zühre ruḥsār olup ḳāmetüñ şem‘-i kāfūrīsi boyunca yandı veya līk yüzölürüñ rüşen çerāğı bir pāre uyandı. Ḳāmetle Naḫar ayağ üstüne tūrdılar, ite ite Raḳīb-i segi şadra geçirdiler. Ol ite vāfir vāfir içirdiler. Ol nākes ü ḥasīs daḫı

Mışrā‘

Der şehr kes benūde ez-an şod raḳīb kes

Neşr²⁰¹

diyüp şadr-i meclisde güzīn ve kim ḳadr ü bālā nişīn olup oturdu. Pes Ḳāmet buyurdu kim semen tenleri sīmīn ayağı nāzla reftāra geldi ve gönçe dehenleri la‘lūñ tuḫağı ḳulḳul-i şūraḫi ile güftāra geldi. Meyūñ buḫāri ebr-i bahār gibi serv-i ḳaddlerüñ başına ağmağa

(42b)

²⁰¹ Neşr K

başladı ve gülistân-ı bezme tolular yağmur gibi yağmağa başladı.

Beyt

Mefâ‘ilün/ Mefâ‘ilün/ Fe‘ülün

* - - - / * - - - / * - -

Şarābuñ çün buḥārı başa ağdı

Ṭolular bezme yağmur gibi yağdı

Nesr²⁰²

Pes Raḳīb-i ḥālī derūn-ı doluya doymayup dıraḥt-ı pūşidevār ser-nigūn olup yıkıldı. Ṭahāretsüz yüzünüñ üstüne secde kıldı. Āḥir ol sergerdanın yüki yetdi ve yüzi üstüne çöküp yatdı.

El-kışşa

Raḳīb-i murdārı ol gice kayy-i şarābla şöyle²⁰³ ālūde ve ḥarāb itdiler ve kennāslar sıfāl-ı nā-pāki gibi götürüp şöḥbetden²⁰⁴ taşra pür-tāb itdiler. Sebük-rūḥ u sebük-serler Raḳībi orta yerden tarḥ itdiler ve āḥū nazarlar ol kelbe gezdür tazıyı didiler. Ḳāmet Nazarı yanına da‘vet ve merdüm-nevāzlık yüzünden istimālet virüp didi kim: Ey mihmān-ı ḥalīl ve netice-i ḳurbān-ı İsmā‘īl

Beyt

Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilün

- * - - / - * - - / - * - - / - * -

²⁰² Nesr K

²⁰³ şöyle K

²⁰⁴ şöḥbetden K

Cān kızusını gönül şol demde qurbān eyledi

(43a)

Hakk Te'ālā sen halīli baña mihmān eyledi

Neşr²⁰⁵

Cevāhir-i kademinde naḥl-sitānuñ nergis nazarları dīde-i bīnāların enver ve gülistānuñ 'abherterleri çeşm-i şehläların münevver kıldılar. Ol gül-ı beyābānī ve dīv-i Süleymānī kimdür kim anuñla enīs ü ādem gibi celīs olup diyār-ı gurbetde seyr ü sefer ve ihtiyār-ı nār-ı saḡar kılmışsun.

Beyt

* * - / * * - - / * * - / * * -

Fe 'ilātün/ Fe 'ilātün/ Fe 'ilātün/ Fe 'ilün

(Fā 'ilātün)

(Fa 'lün)

Vaşluñ 'īdine şol canları qurbān itdigim

Seni 'īd ayı gibi isteye qurbānlarla

Neşr²⁰⁶

Nazar dahı elif qaddini dāl ve kāmētüñ ayağında ḡalḡāl idüp 'unvān-ı dīvān-ı firāk ve maḡlaş-ı mecmū'a-i iştiyākda derc olan kışşa-i derd-i iftirākı ve ḡuşşa-i sūz-ı ihtirākı giribān-ı maḡla'dan dāmān-ı maḡta'a dek zebān-ı ḡāme gibi beyān ve beyān-nāme-şifat 'iyān idüp mennānün zū'l-minene şükr ü sipās ve ḡamd-i

(43b)

bī-kıyās itdi.

²⁰⁵ Neşr K

²⁰⁶ Neşr K

Beyt

Mefā 'ilün/ Mefā 'ilün/ Fe 'ülün

* - - - / * - - - / * - -

Külāhum ol gün irdi fark-ı māha

Kí irdüm sen meh-i zerrīn külāha

Neşr²⁰⁷

Meger kim Kāmet-i 'ālī visākuñ Sāḳ-nām bir ḡulām-ı sīm endāmı²⁰⁸ vardı kim ṭarīḳ-i istiḳāmetde rāst-ı refṭār ve rāh-ı ḥıdmetde müstaḳīm ve pāy-dār u istiḳāmetle adı 'Alem-dār idi. Dāyim kāmetüñ yanınca bile yürürdi ve giceler ayaḡ üzere ṭururdi. Kāmet Nazarı heman ol ḡulāma ıṣmarlardı kí naḥl-sitānuñ miyānunda sīm-i ḥāmdan ṣol iki sütün ve 'amūd-ı nuḳre-ḡün üzere ḳaşr-ı sīmīnuñ pāyesinde ve ḳubbe-i billürunuñ sayesinde ārām idüp kāmetüñ zıll-i ḥimāyetinde ḥuzūr ve sāye-i devletinde zevḳ ü sürür eylesün²⁰⁹ didi.

Resīden²¹⁰ -i Nazār be-'acāyibhā-yı naḥl-sitān-ı Kāmet

Meger kim naḥl-sitān-ı Kāmetüñ mu'ciz²¹¹-i 'İsevī ve i'cāz-ı

(44a)

nebevī ile nesīm-i 'anber-i ṣemīm adlı muḥyi-i 'izām-ı remīm peyk-i melekut-ṣıfat bir rıdvānı ve nāmus-ı ceberūt ṣüret bir bāḡbānı vardı kim enfās-ı müşk-bārından meṣāmm-ı heṣṭ behiṣṭ pür müşk-i Tātār idi. Nūkhet-i dehen bū-yı pīrāhenünden *inni*

²⁰⁷ Nesr K

²⁰⁸ sīm endam K

²⁰⁹ eylesün: itsün K

²¹⁰ Resīden: Dīden K

²¹¹ mu'ciz K

*li-ecdi rīhun yūsuf*²¹² peyda, *fe-elkāhū ‘alā-vechihī fertedde baṣīrā*²¹³ hüveydā idi. Enfās-ı cān-perveründe ‘İsā-şifat rumuz ‘ilm-i ihyā meknūz ve dem-i mu‘aṭṭarunda mesīhāvār *ente yuhyi’l-mevta* meknūn idi. Ol şubḥ-dem sāk-i ‘ālī visāk ol ṭāḳ-ı sīmīn niṭāḳdan nazarla seyr-i būsṭān ve temāşā-yı nahl-sitān için ol bāḡ-ı behişt rıdvān gibi delil ve ravza-i ḳudse Cebraīl olup peyk-i şimālle

(44b)

nesīm-i ‘anber şemim a‘lām ve peyk-i şimāl adlu bir rasūl-i ferrūḥ fālle ol rıdvān bāḡ-ı nesīme irsāl-i peyām itdi kim ol ḥuld-i berīn ve ravza-i behişt²¹⁴ āyīn, sündüs-i haḍrālarla tezyīn ve istebrāk-ı zībālarıyla reşk-i ḥūr-ı ‘īn idüp *meftūḥū’l-bāb ve müftetiḥatū lehümü’l-ebvāb*. Ol ravza-i dilārāyı nazarla göreler ve riyāz-ı dil-güşāya zamānen nazar ideler. Nesīm-i micmer gerdān daḡı müşk ü ‘anber efşān olup giribān-ı gülzārda ve dāmān-ı kūh-sārda bū-yı müşk-i tātārla ve buḥūr-ı ‘ūd ḳumādıyla lāle ve nesrinden naṭ‘-ı dil-keşler ve kızıl āltūn benekli mefreşler üzere sāk-ı mevzūne ve nazar-ı zū-fünūna rehnümün olup *selāmūn ‘aleykümü-dḡulū’l-cennete bimā küntüm ta’lemūn*²¹⁵ didi. Nazar daḡı ol dār-ı ḳarara *ni’me’d-dār*

(45a)

diyüp devlete dāḡil ve sa‘ādet-i ebediyyeye vāşil oldı. Bir şaḡn-ı gülzār ve ravza-i behişt āşār gördi kim ravza-i eşcārı ḡuşe-i eşmārla ‘aḳd-i pervīne hemser ve ‘arşa-i gülzārı envā‘-ı ezḡārla ḥuld-i berine beraber bāḡ-ı cennet gibi eşmār-ı gūnā-gūn ile *fthā fākihētūn keşiratūn ve minhā te’külūn*. Ezḡārımuñ leṭāfetinden güzellerūñ yüzleri yere düşmüş ve meyveleriniñ lezzet-i ḡalāvetinden şekerin aḡızlarına siñekler uşmuş. Reşk-i enārından sineler ḳatre ḳatre ḳanla dolmuş ve ‘unnāb-ı şeker bārından yürekler pāre pāre ḳanla pür olmuş. İşfahānī ayvalarundan ḡasretle çehrelerin ḳan ve ḡayvānī elmalarından kelleler kızıl ḳan içinde ḡalṭan şeftālülerinden şeker leblerūñ dehānı pür āb ve ḡonçe dehenlerūñ aḡızları ırāḳdan ṭoṭolu cūlāb olmuşdur.

²¹² Yusuf, 94

²¹³ Yusuf, 96

²¹⁴ behişt: cennet K

²¹⁵ Nahl, 32

(45b)

Her  arfda g zler g rmedik nergis-i  ehl lar n z uy usundan b d r ve kulaqlar i itmedik ‘andel b g y alar n l n   z r olup n renc-i dil- vizinden ve t runc-ı ‘ıtr- mizinden s m n g bgablaru  s b-i zek nı ayva gibi zerd ve z r u niz r ve limon- ifat rengi hem h z n ve hem bah r idi. G zya larına cigeler kanların kar mı lar ve g l ve  eftal lerin ol  bla  uvarmı lar. Bu na l-i cih n- r da ve nih l-i ra‘n da iki h  e-i misk n zeng-i erjeng a mı lar kim her  arfında ni e dilleri  venk id p serri te-i ‘ mrlerin kesmi ler. Ne b d m-ber n b st n-ı d ny da nergis-i  ehl nu  g zi g rm   ve ne ra b-ı s kkerinu  b g-ı fen da na l-i cih n- r nu  eli irmi . Bir ravza-i cennet nes m k  hev -y  ‘anber-i  em m h ld-i na‘ m gibi l -b rid

(46a)

ve l -ham m²¹⁶. Nazar ol na l-sit nu  vaz‘-ı perg rında perg r- ifat d yireden sergerd n ve nu tav r ortada denk   hayr n iken

 ifat-ı Miy n

N g h ir dan peyk-i hay l eri mez yerde²¹⁷ bir reh-g zer ve di kat-i k l   k l yeti mez s m-i h mdan bir kemer g rdi kim  st d-ı m  ik f-ı n me-i k h-ı k fi bir m yla k h-ı kamere beste ve  an‘at-ı cerr-i inti  lle iki cebel-i s m ni bir ri te-i hay lle birbirine peyveste id p iki cih nu  miy nın ri te-i b r k-i ‘ademle bend ve iki ‘ lemi birbirine peyvend itmi . Ta kim ol r hla kimi menzil-i v c ddan r h-ı ‘ademe sefer ve kimi m lk-i ‘ademden vil yet-i v cuda g zer k la. B stan-ı k met   ta s mi ol kemerde t lsim ve d ny  v   h ret   tevd d ve ters mi ol ni  k-ı mu‘anberde m rtesim²¹⁸ olmu . Nazar-ı b - are g rdi kim

²¹⁶ ham m: ker m K

²¹⁷ yerde K

²¹⁸ m rtesim: resm K

(46b)

yolu ʔarīk-i ‘adem gibi bir rāh-ı pür-ḥaṭara ve güzergāh-ı pür ‘ibere irdi kim

Beyt

Fā ‘ilātün/ Fā ‘ilātün/ Fā ‘ilün

- * - / - * - - / - * -

Ƙıl gibi köprüden Ādem mi geğer

Ya ṭayanur ya üzilür ya uçar

Nesr²¹⁹

diyüp guşsa-i āb-ı ḥayvānī ḳodı ve ser-çeşme-i ḥayātdan gözyaşı gibi el yudı. Meger kim ḥüsn-i dil-nüvāzuñ kemend-i nāzla meydān-ı ‘izār ve ‘arşa-i ruşsārda Zülf-i kemend endāz adlu Hindistān serfirāzlarundan bir cānbāz-ı çābük bāzı vardı kim kemend endāzlıkda ve kemin sāzlıkda şeb-rev-i ‘ayyār ve bād pā-yı rüzgār idi. Meger ol gün zülf-i pürçin meydān sīnesinde şavlecān miskīn ve ṭüb-ı ‘anberinle ‘azm-i kūy-ı çevgān ve ṭüb-ı ḥüsn ve meydān-ı felekde gün gibi ser-gerdān idüp naḥl-sitān-ı ḳāmetüñ miyān²²⁰unda tāb-ı āfitābla ve ḥarāret-i mihr-i cihān tābla bir zıll-i müntehāda ve sāye-i ṭübāda siyāh atlasdan çetr-i müşk-nāb

(47a)

ve ḥayme-i mu‘anber ṭnābla ol kemerüñ sāyesinde nāz uyḥusuna ve çāşt-i sultānīde yaz uyḥusuna varmışdı. İttifāḳ Nazar Zülf-i perişānuñ ḥayme-i mu‘anber ṭnābınuñ bir ṭnābına ayağı ṭolaşdı ve dām-ı belāya düşmüş ḳuş gibi ṭalabındıkça başına gavğalar uşdı. Zülf-i cādūnuñ ol ḥāy-ı ḥüdan Hindu-şıfat-ı gāzab gibi uyḥusu başından sıçrayup ḥışmla ṭurdu. Başın ḳaldırup Nazar o başı ol ḥal-i perişanla gördi didi kim: Ey ‘ayyār u düzd ve ey ṭarrār-ı bī-müzd, her ḥayvān bağı bağından çāpük

²¹⁹ Nesr K

²²⁰ miyān: meydān K

kuş iki ayağından tutulur. Ey düzd-i bî-hâşıl zindân-ı belâdan gâfil bu maķâmdan öte
‘anķâlar uçup gitmez ve sîmurg-ı küh-ı ķâf sefer itmezken zâg-ı siyâh ve kelâg-ı bî-
râhda ne per ü bâl ola kim bu naķl-sitân-ı dilârâya

(47b)

pervaz-ı bî-hengâm ve bu bûstân-ı zîbâyı neşimen-i şâm itmege mecâl olabilmez
misün kí bu benefşezârda diller kafadan çekilmiş ve bu gülzârda hûnîn kelleler
gonçevâr nîzeler üstüne dökülmüşdür. Şehr-i Dîdâruñ dîdebânı bu nergis-zârda nâzır
ve bâg-ı Ruhsârûñ bâgbânı bu gülzârda hâzır ola dimeyüp ne başla ve ne dil o başla
bu kemer-i ķâmet-i dûtâya gelmişsün ve mihrâb-ı Ka‘be gibi secde kılmışsun. Nazar
aytdı: Ey kebg-i bâg-ı şîve vü nâz ve şehbâz-ı hümâ pervâz encümen-i mürgân ve
nişîmen-i gülistândan dūr u mehcūr bir mürg-ı küh-ı âşiyân ve şahrâ-yı melâmet
mekânem kim şâh-be-şâh bî-pervâ ve küstah begünsun. Hümânuñ zıll-i hîmâyetinde
ve şâh-ı hümâyün-pâyenüñ sâye-i devletinde ilticâ idüp egerçi kim zâhirde bînâyem.
Ammâ kí nergis-şîfat *el-ġarîb ke‘l-a‘mâ* yem benim küstaķlıgum ma‘zūr

(48a)

ve bî-edebliğüm maķbül-i ‘ızz-i hużūr gerekdür diyüp Zülfüñ egilüp ayağına düşdi
ve etegine şarmaşup toluşdı. Zülf-i ‘anberîn daķı Nazaruñ miskînlîgini görüp
meşâmm-ı câna andan âşinâlık koķusu irüp nâfe-şîfat tamarındaki ķanı huşķ
olmuşken ķaynadı ve âhû-yı Çîn gibi ol nâfe-i müşķ içün ķanlı yüregi oynadı.
‘Alâķa-i ezeliyye hareket ve nazar-ı miskîne merhâmet idüp ol kemer-i miskînüñ
üstünden ħablü‘l-metin gibi bir kemend-i müşķin tâb ķullâb-ı pür-Çîni âşüfte pür-tâb
itdi. Nazar daķı târ-ı ‘ankebûta düşmüş megesvâr bî-ârâm ve bî-ķarar ol mi‘râc-ı
âsmân pâyeye ‘urüc eyledi²²¹.

Beyt²²²

Mefâ‘ilün/ Mefâ‘ilün/ Fe‘ülün

* - - - / * - - - / * - -

²²¹ eyledi: itdi K

²²² Beyt: Nazm K

Eger mi‘râc iderseñ de semāya

Çıkılır nerdebāna pāye pāye

Zülfüñ kemend-i hümāyūnunu miyānına beste ve ol dil-āvize şarmaşu tolaşu

(48b)

āheste āheste.

Şıfat-ı Sīne

Ol kemer-i zībānuñ bālāsına çıkup şadr-i naḥl-sitānda rengīn gonçelerle ve sīmīn turuncelerle bir enāristān-ı cennet-i behcete irdi kim ve sīne-i büstān-ı cinānda nehr-i lebinden iki çeşme-i revān gördi kim her biri lezzetde *min-lebenin lem yetegayyar ta'muh*²²³ şerbeti gibi nūş-ı cān ve ḥalāvet u şafvetde min ‘aselin muşaffa²²⁴ şarābı gibi çeşme-i revān idi. Eşmārı sīneler ḥūnuyla terbiye bulmuş ve enārı cigerler kanıyla ta‘biye olmuş.

Meşnevī

* * - - / * - - - / * * -

Fe‘ilātūn Mefā‘ilūn Fe‘ilūn

(*Fā‘ilātūn*) (*Fa‘lūn*)

Bir gümüş levḥ idi o sīne hemān

Ol gümüş levḥa naḳşdı dū cihān

İki naḳş eylemiş turunçe gibi

Bir gül üstünde iki gonçe gibi

²²³ Muhammed, 15

²²⁴ Muhammed, 15

Şıfat-ı Gerden

Ol suffe-i eyvānuñ ve şahn-ı meydānuñ başında bir sütün-ı sīmīn ve ‘amūd-ı billūrīn kademē kademē dikilmiş ve saķfı toğrı pāye pāye āsmāna çekilmiş. Güyīya şīşe-i kannağdur kim pāre pare

(49a)

ķand-i nebātla ve āb-gine-i cūlābdur. Leb-a-leb Āb-ı hayātla memlūdur. Bārgāh-ı şadrde gerden-keş bir şem‘-i kāfurī ve ol dergāh-ı felek-i ķadrde mehveş bir çerag nūrıdur kim kişver-i Hüsnuñ livā-ı kamer peykeri ve leşker-i ‘Işķuñ direfş-i mihr²²⁵-i manzarıdur.

El-ķışşa

Nazar o şahn-ı sīmīnuñ ism [ü] resmin ve ‘amūd-ı billūrīnuñ tılsımın Zūlf-i hevādāruñ nefsi-i müşk-bārından işitdi. Andan Zūfün ayađına düşüp şarmaşu tolaşu ķucaşup ‘işve²²⁶ vü ‘ışķ meşķ idüp gitdi. Zūlf-i ser-efrāz dađı meskenet-sāzlık ve miskīn-nevāzlık yüzünden ‘ömr-i dirāzından bir miķdār be-resm-i yādigār Nazara īşār idüp mū-yı müşkbārından birķaķ tār-ı sūnbül-i tābdār virdi kim eger bu kūh-ı ķāfda ve rüz-ı rezm²²⁷-i meşāfda cinn ü periden saña bi efsūn dīv irmek ve meger ehrimen-i dīvden saña bir müşkil iş görmek

(49b)

vāķi‘ olursa bu mū-yı ‘anberbāruñ bir tarını, āteş-i ruhsārda buķūr ve şu‘le-i nārda nūr idesin kī anuñ bū-yı dil-āvizinden ve buķūr-ı ‘ıtr-āmizinden micmer-i hevā mu‘anber ve meşāmm-ı şabā mu‘atıtar olmadın. Kūh-ı ķāfuñ peri-rūları benümle saña vāşıl ve senūñ teşhīr-i da‘vetūñden ins ü cinn yanında murāduñ hāşıl olur didi. Andan Nazar Zūfūñ ol mū-yı dilāviz ve ‘ömr-i girān-māye gibi yādigār-ı ‘azīzin hamāyilvār kimin bāzusuna bend ve kimin ‘aķdu‘l-lisān gibi gerdenünde peyvend idüp ‘ömr-i bī-ķarār gibi sā‘at-be-sā‘at güzeran ve şehr-i Dīdāra revān oldu. İttifāķ

²²⁵ mihr K

²²⁶ ‘işve K

²²⁷ rezm: bezm K

Nazaruñ yolu kâfuñ kullerinden leşker-i ejdehâ serâna ve kişver-i mâr-ı bî-pâyâna uğradı. Ejdehâ-serleruñ Nazaruñ başına şol kadar uşdılar kim Nazar-ı miskîn mür gibi mâr-pâlar zîr-i pâlarına

(50a)

düşdi.

Şıfat-ı müyhâ-yı Kelle

Küh u vâdi ol mâr-pâlar ve ejdehâ-serlerle şöyle toldı kim Nazar ortalarında yılan ayağı gibi görünmez oldı. Meger kim Nazaruñ kal'a-i beden hekimlerinden ve 'Aql-ı tâcdâruñ nedimlerinden Tabîb-i Cân adlu bir üstâd-ı cihânuñ nazârında terbiyyet bulmuş hokka-i dehân içinde tertîb olmuş bir miqdâr tiryâk-ı fârûkı vardı kim bakıyye-i cânı gibi kendiyle niş-i gurbeti nüş itmekde yar idi. Nazar hâşşıyyet-ı tiryâk-ı kebir ile mâr-gir gibi ol ef'îleruñ kimisin kucak kucak deste-i sünbül ve kimisin bölük bölük turre-i kâkül-şıfat düşunda hamâyil ve gerden ü güşunda halka halka ta'vîz-i cân u dil gibi küre küre boynunda mârlar deste deste düşunda tomarlarla şehir-i dîdâra temâşâ-yı 'acâyib ve hüsn-i perî ruhsâra teferrüc-i garâyib

(50b)

itdirmek için 'azm itdi. Günlerde bir gün şehir-i Dîdâruñ maṭla'-ı âfitâbda olan dervâze-i felek rif'atine yetdi.

Resîden-i Nazar be-şehir-i Dîdâr ve temâşâ kerden-i Ān Diyâr²²⁸

Bir şubh-dem kî Süleymân-ı çerh-i berîn şehir-i zerrinde serîr-i zer-nigârın kurmuşdı ve İskender-i zamân u zemîn kal'a-i heftümünde serâ perde-i sîmîn

²²⁸Resîden-i Nazar be-Şehir-i Dîdâr ve temâşâ kerden-i Ān Diyâr İ

urmuşdı. Şa‘şa‘a-i tecelliden küh-sāra āteş-i Tūr düşmüşdı ve pertev-i nūr-ı Mevlādan tağ u taş odlara tutuşmuşdı. Nihāl-i gül-i ra‘nā şecere-i Mūsá gibi āteş-bār ve bülbül-i güya şıfat²²⁹-ı *rabbi erinī enzur ileyk*²³⁰ nidāısıyla āşüfte ve bī-ķarār idi. Şehr-i Dīdāruñ her bedeni ķal‘a-i devvār gibi pür nakş u nigār ve her burc-ı sīm-teni ķasr-ı zümürüdvār müsteğrak-ı envār idi. Nāgāh Ka‘be tarafından kıble yeli irdi ve buhār-ı zālāmı diyār-ı islāmdan

(51a)

zulmet-i küfr gibi sürdi. Rūy-ı hevādan nūr-ı Aħmed ve cemāl-i Muħammed gibi bir nūr-ı bāhir ve āfıtab-i ‘ālem-tāb gibi zāhir oldı. Nazaruñ Tūr-ı Mūsāvār ol şiddet-i işrākdan ve heybet-i iħrākdan vücūdı seng-i hāre-şıfat pāre pāre olup ol pertev-i nūr-ı mehlikādan maşdüde-i *fe-ħarre Mūsá şaikā*²³¹ oldı.

Meşnevī

Mefā ‘ilün/ Mefā ‘ilün/ Fe ‘ülün

* - - - / * - - - / * - -

Bu vecd ü hālle hayrān-ı medhūş

Nidā-yı Cibrīl itmiş gibi gūş

Göyünmüş Tūr-ı Mūsá gibi nāre

Tecelliden vücūdı pāre pāre

Şanasın vādī-i eyvende nāgāh

Nidā irişdi kim *innī enā-llāh*

Dū ‘ālem ol nidādan geldi vecde

²²⁹ şıfat K

²³⁰ Araf, 143

²³¹ A‘raf, 143

Rükū‘ itdi felekler hāk²³²-i secde

Nazar ol vādī-i eyvende nedim-i dergāh-ı Mūsá kelīmü-llāh gibi āh u enīnle
vü nāle-i hūzn ile *tübtü ileyke ve ene evvelü ’l-müminīn*²³³āyetiyle münācāt ve göñül
tūrında ‘arz-ı hācāt iderken nāgāh emvāc-ı nūr-ı seher-gāh

Şıfat-ı şehir-i Dīdār²³⁴

Hevāda bir deryā-yı nūr

(51b)

ve lücce-i hādrāda nūrdan mihr-i enver gibi müdevver bir sūr gördi ki kulle-i bālāsına
kal‘a-i felekden nazar iderken dīdebān-ı mihrüñ zerrīn külāhı rü-yı hāke düşmüş ve
burc-ı mu‘allāsına mülk-i melek²³⁵den güzzer kılarcken pāsban-ı sipihrüñ sīmīn çerağı
pertev-i mihrinden odlara tutuşmuş. Kulle-i burūcunda ‘alem-i dūd-ı āhlar feleklere
çekilmiş ve zirve-i felek ‘urucunda kanlu kanlu başlar tūb-ı mihr gibi nīzelere
dikilmiş ve her birinde kanla yazılmış kí

Beyt

Mefā ’lün/ Mefā ’lün/ Fe ’ülün

* - - - / * - - - / * - -

Sipāh-ı ‘ışk olıcağ burc-ı tende

Çoğ olur kanlu başlar ol bedende

²³² hāk: kıldı K

²³³ A ‘rāf, 143

²³⁴ Şıfat-ı Şehr-i Dīdār İ

²³⁵ melek: melekūt K

Neşr²³⁶

Ve tîg-i hûn efşânla kazılmış kim

Beyt

Mefâ 'ilün/ Mefâ 'ilün/ Fe 'ülün

* - - - / * - - - - / * - -

Çonaldan leşker-i gam burc-ı tende

Ne başlar çıkdığım görseñ bedende

Neşr²³⁷

Burc-ı bārusunuñ her hıştı tal'at u behcetde mihr ü mähla rü-be-rü ve dervāze-i mīnūsunuñ kemer-i zer-nüvişti meydān-ı leṭāfetde hilāl-i āsmānla hem-pehlū idi. Her burc

(52a)

bir sīm-beden maḥbūb ve her bedeni bir sīm-ten hūbdı. Nazar ol gülşenuñ ṭāvūsundan ve ravza-i firdevsüñ nāmusundan ol maṭla'u'l-envāruñ ve mahzenü'l-esrāruñ ṭarīk-i mu'ammā ile ismin ve kā'ide-i lugaz ile müsemmasınuñ resmin sordı. Didiler kī: Bu Ka'be-i 'ulyā *şerefehā'llāhü te'ālā* ve behişt-i zībā mev'id-i dīdār-ı ḥaḫḫ ve meşhed-i envār-ı ḥüsn-i muṭlaḫ şehr-i Dīdār ve taḫtgāh-ı Ḥüsn-i peri ruḫsārdur kī dū-cihān ḥüsn-i kitābundan bir varāḫ ve kevn ü mekān ol kitābuñ fasl u bābından iki satır bir sebaḫdur. Bu ḥarem-i muḫterem ve rükn-i mu'azzamda 'arşuñ zāyirleri şalavatla yürürler ve ḥarīm-i ḫudsüñ mücāvirleri çıḫup cennetden uçmağa ṭururlar. Nazar evvel ḫadem kim şehr-i Dīdāra irdi. Dervāze-i şekl ü şemāilinden içeri girdi ve bir şekl-i cān perver ve şemāil-i meh manzar gördi kim beşere-i nūr peykerinden

²³⁶Neşr K

²³⁷Neşr K

(52b)

nişâne-i mā-hāzā beşer gün gibi rahşān ve çehre-i münevverinde āyet²³⁸-i venşakke'l-kamer bedr-şifat tābān, naqş-ı saḥāyif-i zer-nigāri kıbletü'l-uşşāk min fecci 'amīk ve raqam-ı şafāyih-i zer-nigāri zā'iren bi's-sa'y ve'l-ihrāmi ke'l-beyti'l-'atik.Şem'ler fürüzān ve pervāneler sīne-sūzān cāmi'-i ezherinüñ kanādīli yanmış ve mecāmi'-i münevverinüñ meşā'ili uyanmış. Mihrāb-ı şarkīsında biñ 'ābid-i ehl-i ḥāl-i āfitāb-perest ve bāb-ı ğarbīsinde şad zāhid siyeh şāl kevākib ü māha qarşu dest-be-dest ol şehir-i Çinüñ göbeğinde nāfe-vār bir çār-sū-yı miskīn ve bāzār-ı 'anberin sünbül mūlar ḥalka ḥalka mezād-ı misk²³⁹ [ü] 'anber ve şeker lebler ṭabla ṭabla kand ü nebātla feryād-ı şehd ü şeker kırup 'Işkuñ dellālī metā'-ı ḥüsnüñ re'sü'l-mālını mezād ve dellālīk benden bāzırgānlık senden deyü feryād idüp Mışruñ

(53a)

ṭarrārları ve Bağdaduñ 'ayyārları kimi cān u dil metā'ını bir bendle ṭolandurmağda ve kimi naqd-i ḳalbini bir şem'-i ruşsāra şevkle yandurmağda. Her kūşe-i bāzārda Züleyḥāvār kīse kīse sīm ü zerrīyle 'azizler ṭurmuşlar. Mısr-ı ḥüsnüñ Yūsuf gül çehrelerin göz terāzūsuna urmuşlar. Zūrafā-yı diyār ve şu'arā-yı rūzgār

Beyt

Mefā'ülün/ Mefā'ülün/ Fe'ülün

* - - - / * - - - / * - -

Kimi vaşşāf-ı zülf u kimisi ḥāl

Kimisi şā'ir u kimi remmāl

²³⁸ āyet İ

²³⁹ misk: müşk K

Nesr²⁴⁰

Kimi metā'-ı Hüsnuñ h'āceleriyle mu'āmelede hayrān ve kimi deve dellāl gibi bir şīve-i şütür için sergerdān, tahte'l-ḳal'a-i 'Işkuñ keyfiyyet-i esrāriyla kendilerin unutmuşlar ve hengāme-i Hüsnuñ kışsa-hānlarıyla āverd u bāzār tutmuşlar. Ve'l-hāşıl Nazar her maḥalle ki irdi bir maḥalle gördi kim meşā'il-i mesācidinüñ silsilesi ḳandil-i māh gibi saḳf-ı āsmāna çıkar ve ḳanādil-i me'ābid²⁴¹inüñ meş'alesi mihr-i şubḥ-gāh-şıfat çerağı hān-gāh-ı 'arşden yaḳar. Bād-ı bahār būstānlarda

(53b)

düşe tura yürür ve āb-ı cūybār gülistānlarda dīvānevār zencirin sürür. Nazar ol ḥadāyik-i gülzār ve şaḳāyık-ı sebzezārda ruhsār-ı yār gibi bir bāg-ı behişt-āşār gördi kim tabaḳ tabaḳ güller açılmış ve deste deste sünbüller şaçılmış. Yūsuf-ı gülgünī pīrāhenini ḳana bandurmuş ve benefşe Ya'kubvār hırḳa-i mātemini göge boyandırmış. Nergis²⁴²ler nāz uyḥusundan maḥmūr serkerdān ve 'abherleri yaz uyḥusundan bīmar u nātūvān, reşehāt-ı zülālinden Āb-ı Hızruñ menzili zulumāt ve nefehāt-i şimālinden dem-i 'Īsā bir nefeslik ḥayāt, āteşin güllerinden bülbül-i çerāg-ı 'ışḳa pervāne ve miskīn²⁴³ sünbüllerinden benefşe gömgök deli ve lāle ḳıbkızıl dīvāne

Meşnevī

Mefā'ülün/ Mefā'ülün/ Fe'ülün

* - - - / * - - - / * - -

Göyünmiş lālenüñ bağrında dāğı

Dil-i 'uşşāḳdan yaḳmış çerāğı

²⁴⁰ Nesr K

²⁴¹ me'ābid: meḳābir K

²⁴² nergis: 'abher K

²⁴³ miskin: müşḳīn K

Reyāhīn eylemiş sünbülleri Çīn
 Benefşe hattı-dilber gibi miskīn
 Çözölmüş sünbölün mü-yı siyāhı
 Örtmüş lāle la‘lin şeb-külāhı

(54a)

Şıfat-i Hāl ve Nokta-i Dāire-i Cemāl

Meger Hüsni-kamer ruhsāruñ şehir-i Dīdāruñ havālisinde bir hāl-i var idi kim vilāyet-i zeng-bārda sevādd-i dīde-i üli‘l-ebşār ve merdüm-i çeşm-i rüzgār idi. Lu‘bet-i cemālde şatranc-ı mehabbetün şāhı ve nat‘-ı hüsnün beydağ-ı siyāhı olup niçe şāhlardan lu‘betle fil ve at ütmüşdi ve dil-ārāmları manşübe ile berzağ yüzünden māt itmişdi. Egerçi kim fülful ve dāne-i kıaranfil gibi bir Hindü-yı siyeh-rū idi. Ammā kim gönce leblerün ağzında hubbū‘l-misk gibi hoş-büy idi. Güzellik nat‘ınuñ ferzānesi ve hüsni-gendüm-günüñ hürmen-i cemālinuñ bir dānesi idi. Devr-i kıamerde şeb-revlikle şöyle şöret bulmuşdı kim şehir-i Dīdār kıaracıları içinde bir beg olmuşdı.

Beyt

Mef‘ülü/ Mefā‘lilü/ Mefā‘lilü/ Feülün

- - * / * - - * / * - - * / * - -

Pervāne gibi bāl [ü] peri kıapkıra yanmış

Bir şem‘-i ruhuñ şevkiyle dūda boyanmış

Nesr²⁴⁴

Hıdmetünde kıavm-i Zengbārdan siyeh-rū kıarrārlar

²⁴⁴ Nesr K

(54b)

ve yüzi kara ‘ayyārlar var idi kim qaracılıkda her biri bir Hindū-yı bī-rāh ve belā-yı siyāh olup āşüb²⁴⁵-ı şeh-r-yār ve fitne-i mülk ü diyār idi. Şem‘-i hüsnuñ dūd-ı siyāhına ser-ā-ser boyanmışlar idi.

Maṭla‘²⁴⁶

‘Arız-ı gülzār-ı o şem‘ī būd efrūhte

Hālehā der-gerd-i o pervāneha-yı sūhte

Nesr²⁴⁷

Nazar bir zaman pergār-şifāt hāliñ dāyiresinde sergerdān ve ol noқта-i müşkbāruñ çevresinde bī-ser ü sāmān olup didi kim: Ey noқта-i süveydā-yı bāl ve merkez-i dāyire-i hüsñ ü cernal, sen ki ruhsār-ı ‘āleme zīb ü zeyn ve dide-i Ādeme kurretü’l-‘aynsun. Ben sitāre-i siyah sen māhla karnen ba‘de karnin burc-ı hem-kırān ve batnen an batnin meşime-i hilkatde tev-āmān olup lā büdd ol alāka-i cibillī ve rābiṭa-i küllī āhir nāfevār būy-ı misk²⁴⁸-i Tātārla ben yābis-mizācuñ dimāg-ı huşkıni ter ve meşāmmını mu‘atṭar idüp sebep-i ‘işk-ı müşk ve ‘illet-i şalāh-ı mizāc-ı huşk

(55a)

oldı. Oş bu gün ben gedā dervişāne hırmen-i hüsnuñden şey’en li-llāh dāne itmekiçün āyinevār nemed giyüp yüzim elime aldum ve bu şüretle sen māh-ı Yūsuf cemāle karşı geldüm.

El-kışşa

Nazar-ı ‘ayyār hāliñ qaracıları ve mekkār ü ‘ācileriyle ol gün şeh-r-i Dīdāruñ kūçe kūçe bāzāruñ ve Bāg-ı Ruhsāruñ kūşe kūşe gülzārda uğrı girmiş bostana ve

²⁴⁵ āşüb i

²⁴⁶ Maṭla‘: Beyt K

²⁴⁷ Nesr K

²⁴⁸ misk: müşk K

yağmacı Tātār urmuş şehristāna döndürüp gördüklerine uydılar ve erdiklerini soydılar. Buçuk sā‘atde bütün şehre vāveylā koydılar. Ol bu bölük Hindū-yı güm-rāh ve belā-yı siyāh göz qarasıyla nāgāh bāğ-ı ruhsārda bir nergis-zāra irdiler.

Şıfat-ı Ğamze²⁴⁹

Kılıcın yastanūr yatmış bir dilāver gördiler. Zehr-āb-ı ecelden tīg-i hūnbārına āb ve hañçer-i āb-dārına seng-i cefāyla tāb virüp tīg-i tizinden ve şimşir-i hūnrizinden pehlüvan-ı sipihruñ cigeri

(55b)

kanla tolmuş ve cevşen-i sīmīn ve zer ü zerrīn endāmında halka halka olmuş bir tīr-i endāz-ı çālāk idi kim bir oğ atımı yerden sīneler zaħm-ı tīrinden şad çāk idi. Adı Ğamze-i tīg-zen ve laķabı ciger delen idi. Rāvi aydur: Meger ol kim Nazaruñ peder ü māderi nūr-ı dideleri tufūliyyet aleminde ve şabāvet deminde iken deryā-yı siyāhdan güzer ve baħr-ı sefīde sefer iderken Nazaruñ bir qarındaşı gözyaşı gibi iki göz arasında ve baħr-ı sefidūñ miyān ü qarasında Nazardan cüdā ve peder ü māderi çeşminden nā-peydā olmuş idi. Rūzgārla sevāhil-i şehir-i Dīdāre ve menāzil-i hüsn²⁵⁰-i kamer-i ruhsāra yol bulmuş idi. İttifāk ol şīr-i merd-efken, Ğamze-i tīg-zen idi kim ol nergiszārda āhūları nāz uyħusuna varmış ve şīr-i feleke hāb-ı har-güş virmiş idi. Meydān-ı melāhatde şöret-i şehir-i Dīdār ve silahdār-ı Hüsn-i peri ruhsār idi. Bir zamandan sonra kim Ğamze-i maħmūr harāb ve ālūde-i hāb uyħudan uyandı ve ‘āşıklarūñ

(56a)

kanına kanar gibi mestlik uyħusuna kana kana ķandı. Hemān kavş-i ķadr²⁵¹den atılmış tīr-i ķazā gibi çālāk peykan-ı ecelle Nazaruñ sīnesin çāk ve cigerin zaħm-nāk etmegiçün elinde zebān-ı mār ve dendān-ı ejdehāvār bir deşne-i merdüm-şikār ve

²⁴⁹ Şıfat-ı Ğamze İ

²⁵⁰ hüsn K

²⁵¹ ķadr: ķudret K

hançer-i sîne-güzâr didi kim: Ey lâle-i sîr-âb gibi kendi kanına teşne ve bahâr-ı ‘ömr-i cüybârınuñ âb-ı revânına teşne bu lâlezârda gül-ruhsârlaruñ bağı gönçeveş pür-hûn ve lâle-izârlaruñ çehresi hûn-ı cigerle gül-gün iken sen ne yürekle bu gülzâruñ hûnîn gönçelerin dermege bu bağa geldüñ ve ne yüzle rengîn güllerine yüz sürmege hevâ vü heves kılduñ. Pes Ğamze hemân göz dikdi kim Nazaruñ teninden câme-i hayâtını şuya ve haţt-ı şebâtını tahta-i vücûddan âb-ı tîğla yuya. Meger kim Nazaruñ anası, nergis-i bânû-yı şehlâ çeşmüñ gevher-i seyr-âbından münevver ve cez’-i yemâniden müdevver mühre-i mihr ü mâh gibi iki şâh-mühresi ve şeb-çerâğ-ı ‘âlem-şühresi var idi kim her biri yâkût-ı remmâniden âb-dâr

(56b)

ve la‘l-i bedahşâniden tâbdâr idi. Birini göz degmesün deyu Nazar-ı ayyâruñ kulağına halkavâr bend ve birini def‘-i zahm-i çeşm için Ğamze-i hûn-hâruñ kılıcı bağına hamâyil gibi peyvend itmişdi. Ol dem kim Ğamze-i hûn-rîz karındaşı Nazaruñ kanın dökmege âhenün sitîz ve Kâbil Hâbilüñ katline hîz ider gibi tîğ-i ‘adâvetin tîz itdi. İttifaq ol gevheri Nazaruñ güşunda görüp ol kılâde-i mâh-ı nev ve mühre-i zühre pertevde mihr-i rüşenâyiden çehre ve baır-ı âşinâyiden behre gördi. Nazar-ı zühre-bâz ve mu‘allim²⁵²-i râz-endâzdan ol mührenüñ nejadın ve üstâd-ı şâhib-i güşâdın sordı kî ol şeb-çirâğ-ı mâh-peyker kankı deryânuñ dürcinden lâmi‘ ve zühre-i mihr-manzar kaçıncı semânuñ ucundan tâlî‘dür. Ol silk-i cevâhir saña ne silsile ile vâşıl ve manzûme-i zevâhir ne ‘alâka ile gerdenine hamâyil olmuşdur didi. Nazar ayıtdı: Ey kahramân-ı mülk-serveri ve nerîmân-ı iklîm dilâveri egerçi kim bu cevherüñ

(57a)

nûr-ı ziyâsı ve şu‘le-i ‘âlem-ârâsına dürcüñ gevheri ve kankı burcuñ necm-i ezheri olduğına ve nûrunuñ rüşenâsı ne kevkebden alduğına gündün rüşen-i delil karanu gicede çirâğ-ı mâh-tâb gibi hâdi’s-sebildür. Ammâ şöyle mervîdür kim ol dem kî kımâr-hâne-i çarhuñ şeş derbâzı ve tās-ı feleküñ mühre-endâzı bu ka‘beteyn-i sefid ü siyâh ve mühre-i mihr ü mâhı naţ‘-ı âsmânda ğaltân ve bisâţ-ı kevn ü mekânda

²⁵² mu‘allim: maqâm K

sergerdān itdikde yedi dürlü cevherden müretteb ve bir dāne gevher-i müdevverden mürekkeb mīnā-yı siyeh fāmla ṭabaḳāt-nām yedi ṭabaḳa bir ūstüvār itmiş kim Ḳuvvet-i bāšire adlu nūrdan bir meliki ol vilāyete nāzır-ı diyār itmiş. Ol ūshuñ Hindustān serverlerinden Merdüm-bīnā adlu bir ḡulāmından ve Türkistān duḡterlerinden nergis-i ūhlā rehberlü bir cāriye-i sīm-endāmından Ğamze ve Nazar dimekle meşhūr ūstüvār-ı ṭabaḳātta iki birāder zuhūr itdi kim

(57b)

her biri nūr-ı bāširetle ādemüñ çeşm-i cihān-bīni ve ālemüñ merdüm-i dīde-i ‘ayne’l-yaḳīni idi. Ben bende ol ḡöz yaşı gibi nazarlarından dūr ve dīde-i merdüm-zādelerinden mehcūr Nazar-ı üftādem kī ḳarındaşum Ğamze ile her dem yedi ṭabaḳa bir ḳasr-ı züccācīde ve ṭāḳ-ı enbūs-ı ‘ācīde ḳuṣūr-ı muṭbīkimiz çarḡ-ı mu‘allaḳ ve ḳubbe-i ezraḳ gibi ṭabaḳan ‘an ṭabaḳ idi. Meşīme-i ‘inebīde nuṭfe-i ḡilḳatimiz *sülāletin min ṫīn*²⁵³ ve ūşse-i cibillīde ‘alāḳa-i fıṫratımız *ḫī ḳarārın meḳīn*²⁵⁴ mesīḫāvār ṫıynet-i nūrānī ve cibillet-i rūḡānīmizde ve meşāri’-i envārımızuñ teḳāṫı ve ūşvārī’-i nūr-ı āşārımızuñ meḳāṫı’ı heyet-i cibilliyet olduḡı dāll ve ūşāhid-i ḡāl idi. Ammā ḡāḡ perde-i ‘ankebūta dūşmūş mekesvār bī-ārām u bī-ḳarar ve ḡāḡ baḡr-i siyāḡda māḡi-şıfat dām-ı ūşbikīye giriftār. Her ūşeyüñ ūşreti bizim āyīnemüzde ma‘lūm ve biz kendi ḡālīmüz müşāhedesinde maḡrūm idik ve bu gevher-i ābdār ve mūhre-i tābdār kī merdüm-i ‘ayn-ı ‘ālem ve nūr-ı çeşm-i benī Ādemdür. Terḳībī cevāḡir-i ‘ulviyyeden

(58a)

bir cevher-i semāvi ve ‘anāşır-ı süfliyyeden evc-i gevher-i māvīdendir. Ol dem kī peder ü māder biz iki birāderle deryā seferinde ḡirdāb-ı bī-ḳarar ve rūzgār-ı nā-hemvārla nūr-ı dīdelerinüñ birisini māḡivār nā-bedīdār ve ḡarḳ-ı emvāc-ı biḡār itdiler. Ol dem bu demdür ḳarındaşum Ğamzeyi tīr-i ḡamza gibi sipihrūñ kemānı ḳanḳı ḳalbe atdıḡın ve cigerümde cevr oḳu gibi ḳande batduḡın bilmedüm. Canuma ḡeçince istedüm tīr-i ḡam gibi sīnemde nişānın bulmadum.

²⁵³ Mü’min, 12

²⁵⁴ Mü’minün, 13

Beyt

Mef'ūlü /Fāilātü/ Mefā'īlü /Fā'ilün

- - - */ - * - /* - - */ - * -

Bilmem cigerde ğamzeñ oku kande batdı kim

Cānuma geçdi ben anı arayı arayı

El-Kışşa

Ğamze-i dilāver Nazaruñ o cigerler delici ve yürekler dilici hasret kılıcınıñ şerha şerha yaraları ve firkat tiginuñ kanlı kanlı ciger-pāreleri gibi kelimātından lāle-şifat bağı pür-hün ve girībān u dāmānı gözleri yaşından gül-gün olup yakın bildi kim Nazar kendinüñ nuṭfe²⁵⁵-i qarābetle māder-i hilkatde tū-ı emānı ve ufk-ı uḥuvvetde bir gicede bile toğmuş māh²⁵⁶-ı tābānidur. Kanlu yüregi şol tır-i şayyād tokunmuş āhū gibi

(58b)

uyandı ve iki gözden iki oğ yarası gibi cigerinüñ kanı kaynadı. Pes Ğamze buyurdı kim Türkistān āhūları göbek göbek misk²⁵⁷-i ezfer ve Hiñdustānuñ sünbül mūları ṭabla ṭabla 'abherterle Nazara nişār ve ayağı toprağına işāre gelüp Ğamzenüñ dilāverleri tır ü kemānla ve tığ u sinānla Nazarı şāhāne ortaya aldılar. Ol Ğamzenüñ kemer-i hilāl peykeri küngüresinde olan kāsır-ı muḳarnes manzara geldiler. Nazar çünkim Ğamzenüñ menziline bir nişāne-i tır miqtāri yer kaldı. Kirpikleri ucundan kūşe-i çeşmle nazar şaldı. Gördi kim kavs-i kuzah gibi iki ser-nigün kemerde halka²⁵⁸-i ve mā yestürün birle āyet-i nūn yazılmış bir 'anberin ṭāk kim *lem yühlak mişlühā fi'l-āfāk* ve raqam-ı müşkīn²⁵⁹ midādla süre-i şād naş olmuş yedi ṭabaqa,

²⁵⁵ nuṭfe: nokta K

²⁵⁶ māh: necm K

²⁵⁷ misk: müşk K

²⁵⁸ halka: hāme K

²⁵⁹ müşkī: miskin K

āb-nūsī ‘ācdan bir қаşr-ı züccācī derūn u bīrūnı қаşr-ı mīnā gibi pūr-nūr ve dōrt dīvārı künbed-i hađrā-şifat yedi dürlü gevher-i

(59a)

nūrānī ile ma‘mūr idi. Ol қаşr-ı zībā ve maқām-ı dil-güşāya geldiler. Ğamze-i merd-efgen қарındaşı Nazar-ı şāhib-i gevheri ziyāfet idüp pes ol gice yalın yüzlülerüñ şem‘i yandı ve Ğamzenüñ uyumuş bahtı fitne-i āhir zaman gibi uyğudan uyandı ve Ğamzenüñ mestāne sākīlerinden ve şarāb-ı ‘işkuñ cür‘a-i bākīlerinden Nazar ol gice mest ü harāb ve ālūde-i mey-i nāb olup eline gāh piyāle-i dil-i pūr-hūn ve gāh sākīlerüñ cām-ı gülgünün aldı. Sabāha degin iki elleri yāruñ hınnālu eli gibi қan içinde қaldı.

Meşnevī

Mefā ‘ilün/ Mefā ‘ilün/ Fe ‘ülün

* - - - / * - - - / * - -

Şanasın levha Cibrīl oldı nāzır

Tecellī-[i] nūrın ānda gördi hāzır

Cihān naқşına bulmağa vuқūf ol

Oқur ol haттı bī-lafz²⁶⁰ u hurūf ol

Çü bir harf ile bildigin unuttı

Pes evvel sözde dersin āhir itdi

Eger ‘aқl u nazar var ise sende

Bilirsin ‘aқlı baһş olmaz bu fende

Baқaraq naқşa oldı vālih ü zār

²⁶⁰ lafz: levh K

Ṭayandı kaldı şankim nakş-ı dīvār

(59b)

Hevā yolunda²⁶¹ oldu öyle mest ol

Püt-i Çīn iken oldu putperest ol

Namāzın anıñçün lehv kıldı

Rukū'un kej sücūdun sehv kıldı

Nesr²⁶²

Dil-i şeh-r-yār eşk-i gevherbārla baħr-ı muħīṭ gibi hevālardan cūş u ħurūş ve deryā-yı yāķūtı āltūn gemilerle nūş idüp ol dürc-i cevāhirūñ ħıfl-i mercānın açardı ve zevraķlarla deñizleri içüp cur'a yerine la'l-i ter saçardı. İttifāķ bunlar bu terāne-i ğüftārda ve terennüm-i eş'ārda iken Nağme-i dem-sāz daħı hem-dem ü hem-rāzlarıyla bād-pālara süvār olup semā'-ĥānenüñ yanına²⁶³ irdiler. Eşnā-ı keyfiyetde muṭribler arasına ħarışup revzen-i sem'den içerü dilüñ soħbetine girdiler, bir ārāyiş-i meclis gördiler. 'İşret-ĥāne-i felekde şāh-ı mihr ü māh bu zīneti görmüşdür ve bezmgāh-ı ins [ü] melekde sākī devrān ol cām-ı devleti devr-i Süleymānda sürmemişdür. Pes nağme-i ħūş-āvāz dem-i nefesle dilüñ tennüresin pür-nār-ı sūzān

(60a)

ve āteş-i şevķuñ fūrūzān itmegiçün zümre-i meleki inledüp ve zühre-i feleküñ ħulağın çınladup on iki burūcuñ edvārın tamām ve nüzül u 'urūcuñ eṭvārın maķām-be-maķām sā'atüñ 'ubūru ve deķāyık-ı dürcüñ mürūruyla taķsīm ve taṭbiķ-i durüb ve naķarāt-ı idüp uşul ü nağme ve şur u şa'b zaħmesi siħr-i Hārūt ve efsün-ı Mārūtla ħıllup ve fevāyid-i te'sīr ve zühre-i zehrāyı felekde teşhīr idüp bezm-i hevāda üstür-i şehābı hem raķķās-ı ṭarabsāz ve hem ğüyende-i terāne perdāz itdi. Dilüñ germiyyet-i

²⁶¹ yolunda: bezminde K

²⁶² Nesr K

²⁶³ yanına: bābına K

şarābla tamarlarına mey gibi şöyle girdi ve bir dem içinde hevā-yı neyle hırmen-i şabrın yele virdi kí dil-i ferheng ol hayretle vālih ü deng olup şordı kim bu muṭrib-i zühre-cemāl kimdür kim nevāsı şeh-nāz-ı melekden zībā, şadası sünbüle-i felekden a'lādur. Āvāze-i kemānı İşfahān u Hicāz ṭolmuş ve dervāze-i cemālünden

(60b)

‘uşşāk u ‘acem muḥayyer olmuşdur. Nağme ayıtdı: Ey şāh-ı müşterī tal‘at ben bende-nağme-nām bir muṭrib-i nāhīd-i ‘işretüm kí āsitānum ehl-i ḥācāt²⁶⁴ uñ ka‘betü’l-‘uşşākı ve aşhāb-ı ḥarābatuñ kıble-i Hicāz u ‘İraqīdür. Her nefes seyr-i maḳām ve karar-gāh-ı şubḥ u şāmla biz rāst on iki kabileyüz. Büzürg u küçügümüz hep bir kabileyüz ve biribimize vesileyüz. Ammā tezvīc-i ezvāc ve imtizāc-ı izdivāc ile eşnāf-ı kabāyilimiz batnen ‘an batn yirmi dört dürlü ḍurüb²⁶⁵ üzere tefrī‘ u fūru‘ ve uşlümüz otuz iki şu‘beye tezvī‘ olunmuşdur. Her birimiz ilm-i kırā‘atde Ebū Hafs-ı şānī ve seb‘a-ḥ‘ān-ı seb‘a’l-meşānī ezkār-ı enbiyānuñ Zebūru’l-ḥānı ve eş‘ār-ı evliyānuñ meşnevī-ḥ‘ānı yüz maḳāmımız hevāsı müferriḥ u dil-güşā ve kelāmımız edāsı mürevviḥ u rūḥ-efzādur. Gülistanlarımızdan ‘andelīb-i

(61a)

güyānuñ dāsītānı bir varak ve büstānlarımızdan mürğ-i ḥüş āvānuñ Zebūru’l-ḥānı bir sebaḳdur. Bezm-i muşaffāda ‘uşşāk-ı bī-nevālarımızuñ nāle vü āhı ehl-i Hicāzuñ evḳāt-ı ḥamsde penc-gāhıdır. Şavma‘alaruñ kandilin odlara yaḳan āteş-i āh u fiğānımızdur ve nākūs-ı müğānuñ çāñına ot tıkan gül-bāng-ı ezānımızdur. Hāliyen şāhuñ şīt u şadāsını ırāḳdan istimā‘ ve kulaḳdan ney gibi semā‘la kemer beste bendesi ve nazārında boynı bağı ve cigeri dağı efkendesiyüm diyüp şenāyla i‘lām-ı merām ve du‘āyla ḥatm-i kelām itdi. Çün Nağme kendinüñ ḍurüb u şüyü‘un aşlıyla beyān-ı ḥaḳıḳatin ecnās ve füşūluyla ‘iyān itdi. Nüdemā-yı meclis kí her biri muḥāzarāt-i aḥbārla ve münāzarāt-i āşārla gül-zār-ı feşāḥatde bülbüllere ta‘ne taşın atarlar ve belāğatde ‘Atṭāra Mantıḳü’ṭ-ṭayr şatarlardı. Güftārına taḥşin

²⁶⁴ ḥācāt: münacat K

²⁶⁵ ḍurüb: şüret

(61b)

ve eş‘ārına āferīn itdiler. Pes Dil-i nāmvar buyurdı kim Hüsnuñ eyvânında ve sultân-ı ‘Işkuñ dīvânında olan gün yüzlü mâhlardan ve mihr-i zerrīn külâhlardan şehri Dîdaruñ gül-‘izâr ve gül yüzlülerinden ve gülşen-i ruhsârûñ benefşe-zülf ve sünbül-mûlarından müselsel söyleye ve silsile-i efsünla ‘âkılları mecnûn eyleye. Lâ cerem nağme-i şîrīn mekâl dahı zühre tal‘atlardan Nefes-nâm bir nâhîd-i felek-i maqâmla bir kavli-i tarab-engiz ve ‘amel-i dilāvîz başladı. Ol sihr-i Bâbilüñ taşıl-i peykânı görünmez tîr gibi Dilüñ yüregın hasret şimşiriyle pâre pâre eyledi. Buğâr-ı şarâbından dîdesi habâb gibi pür-humâr ve bâde-i mehabbetden kellesi şurâhivâr hevâ-yı meyle tobtolu buğâr olup ol gün ahsâma degin şarâbı şeker leblerle nûş ve delikanlı güzellerle cûş u hürüş idüp ale’d-devâm hengâm-ı seherden

(62a)

tâ hengâme-i şâm.

Beyt

Mefâ ‘ilün/ Mefâ ‘ilün/ Fe ‘ülün

* - - - / * - - - / * - -

İrince devr-i cām-ı cür ‘a encām

Ṭutarlar ol çemende lâleveş cām

Neşr²⁶⁶

Çünkü sultân-ı Şâm²⁶⁷ uñ âltün benekli âsmânisi kuruldı ve serâ-perde-i dühânisi uruldı. Ol gice sâkîler deryâ-yı yâkûtuñ mellâh-ı sefine-güzârı ve kadehler gavvâs-ı gevher nisârı olup rûzgâr öñüne düşüp sürdiler. Şabâh olunca sevâd-ı Hind’den Cezâyir-i Rûm’a irdiler. Çünkü leyletü’l-kadrüñ turre-i müşkîninden hatta maṭla‘u’l-fecr cebînini tâlî‘ ve tal‘at-ı zîbâsı mihr-i cihân-ârâ gibi lâmi‘ ol leyletü’l-

²⁶⁶ Neşr K

²⁶⁷ Şâm: ‘Işk K

‘İdüñ berât-i pîrüzında tuğrâ-yı *min külli emrin selâm*²⁶⁸ ve rüz-ı sa‘İdüñ menşur-ı berekâtında *fadlen mine-llāh ve rahmetü’l-enām* yazıldı. Siğirden kasr-ı ‘işret-i ābāduñ mühendisleri serâ-yı ‘ayşa bünyād urup sākīler hāne-i cismüñ hākini cür‘alarla gamnāk

(62b)

ve zücāce-i mey-i nābla tāk-ı eflāk gibi tīb-nāk itdiler. Ol gün dil-i āyine ruhsār hayāl-i āyinedārun levha-i cemālini güşāde ve ğubār-ı hātırın şāf-ı sāde görüp didi kim: Ey yār-ı güzīn sen kim dīde-i ‘ayne’l-yaķīnsün. Bu çeşm-i hudā-bīnle her dem cemal-i hüsne nāzır ve sulţān-ı ‘Işkuñ nazargāhında hāzırsun. Ben ğubār-ı bī-miķdāra zerrevār ol pertev-i āfitābla ve cür‘a-i mihr-i cihān tābla sergerdān-ı rāh-ı hevā ve rakķāş-ı bezm-i belā olup bu mihr ü mehle ve pertev-i zıllü’llāh kim nūr-ı Mevlā gibi ben zerrenüñ vücūdundan tecellī idüp ol hırşīd-i āsmāna sücūd ve şebnem-şıfat maḥv-i vücūd idüp ‘inān-ı ihtiyārı elden gitmiş ve tevsen-i şabr u qarārı bir yola ‘azm itmiş. Ne serḥadd-i menāziline şeh-süvār-ı ‘aķluñ esb²⁶⁹leri irişür ve ne hudūd-ı merāḥiline sārban-ı

(63a)

naķlüñ kārbanları girişür. Meger sulţān-ı ‘Aķluñ dergāh-ı āsmān-ı rif‘atinde ‘uţārid-heybet bir dilīri ve bārgāh-ı keyvān-ı ḥaşmetinde müşterī-sīret bir vezīri var idi kim cāsūs-ı sipihr ve pāsban-ı kal‘a-i māh u mihr idi. Şadr-ı saltanatuñ güzīni ve mü‘aḥḥar-ı dimāğuñ şadr-nişīni şevābitüñ ḥarekāt-ı ḥazīz ü ‘urūcundan ve kevākibüñ sekenāt-ı zātü’l-bürūcundan dāyım tefekkür-i meḥāvif ve tezekkür-i meḥāyifle ḥāyif ve hem nām-ı hengām-ı ḥalāvetden vehhām mir‘āt-ı ‘avāķibe nāzır ve āyine-i ‘aleyküm biḥusni’t-tecārib dāyım nazarında hāzır muḥāl-i ma‘dūmuñ vücūdına ihtimāl ve hayāl-i mevḥūmuñ imkānına farz u muḥāl ile her da‘vānuñ senedin redd ve her maḥlūbuñ mesnedin sedd kı lup vaķt-i mu‘ārazada ‘aşḥāb-ı ādābla muḥāveresi ve maḥall-i münāķazada erbāb-ı ülü’l-elbābla münāzarası her şeb u rüz ve le’in sellim lem lā yecüz idi.

²⁶⁸ Kadir, 4

²⁶⁹ esb: üstür K

(63b)

Beyt*İlla fuḳahā'i hezā'l-'aşru ṭurran**Ezā'ū'l-'ilm ve 'şteḡilü eblem lem**İzā lā-ḳaytühüm lem telaḳ minhüm**Sivá ḥarfeyni lem lā-nüsellim***Neşr**²⁷⁰

Çünkü vehmüñ semā'ıyla nağmenüñ nevāsı ve istimā'ıyla çeng [ü] nāyun sadāsı ḳal'a-i beden ahālisinüñ ḳulaḳlarıña çalındı ve ol hevāyiler tahrīḳ ile dil-i hevādār serv-i sehīvār ḥaremden başın ḳaldırdı. Lāle-ḥaddler ve şanevber ḳadler arasına şalındı. Pes Müfekkire-nām bir hümām kí 'Aḳl-ı tādāruñ şadr-i a'zāmı ve destur-ı mu'azzamı idi ve hem ol feylesof -ı şeref ḥuzūruna varup yakīniyatüñ zanniyātla muḥālaṫasından ve müslimātuñ vehmiyātla muḡālaṫasından ol ḥekīmüñ göñlüni pür-şek ve nokṫa-i yakīni levḫa-i ḳalbinden ḫak idüp Nazar-ı ḳallāşuñ tır-i nīkinden ḫayāl-i naḳḳāşuñ Dile geçdügi renginden nağmenüñ semā'-ḫāne-i sem'a-āhenginden ve Dilüñ ol hevāyilerle varın nām ü nenginden ḫikāyet şüretinden dil-i ḡamzedārı remz

(64a)

ü şikāyet yüzünden ol āhū ḡamze-i 'aḳla ḡamz idüp didiler kim: Ey me'ālīm-i kübrá vü şuḡrānuñ maṫlab-ı a'lāsı ve ey 'avālim-i dünyā vü 'uḳbānuñ maḳşad-ı aḳşası, cevher-i 'aḳluñ ki ciñs-i muḳavvemi cinn ü nās ve faşl-ı muḳassem-i cem'ū'l-ecnāsdur. Her meṫālib²⁷¹-i taşdıḳiyyeyi bedāhetle ma'lüm ve netāyic-i taḫḳikiyye-i zarüretle mefhüm iderken ḳıyās-ı saḫīḫü'l-erkānuñ şekl-i iḳtirānisinden ve miḳyās-ı ehl-i mīzānuñ delīl-i bürhānisinden maṫlūb-ı saḫīḫ ve netice-i şarīḫ olmidur kí neseb-

²⁷⁰ Neşr K²⁷¹ meṫālib: ṫālib K

i erba‘adan ħaric bir iki mechülü’n-neseb ve nā-ma‘lümü’l-ħaseb cüz’ü lā yenfekk ve lāzim-i ġayrū münfekk ki şāhuñ her nev‘le külliyātına nāzır ve her şınıfla cüz’iyyātına mübāşir olup āħir bu kışsa-i nā-marzıyye kesret-i muġālaṭa ile kıl ü kâle müeddâ ve ħaşm-ı mü‘ānid-i ceng ü cidâle müteşaddî ola. *Eş-şeyy izâ cāveze ħaddehü in‘akese zıddehü ħāliyen*. Hüsni-şehr-yāruñ ziynet ü hevâsıyla ve bâġ-ı Ruĥsāruñ

(64b)

behcet ü şafâsıyla diyār-ı ‘Ağldan güzer ve iklīm-i ‘İşka seyr ü sefer itmişdür. Sīmurġla meşāfe ve ‘ankā şikār itmege küh-ı Kāfa gitmişdür. Qal‘a-i bedenden bār-ı bengāhın götürmüş ve ħayme vü ħargāhın ħişāretinden taşra urmuşdur. Seyl-āb-ı fesād kî sebep-i taħrīb-i bilāddur. Baħr-ı mevvac gibi kaynayup taşmadın ve emvac-ı belâ gözyaşı gibi başdan aşmadın. Ol müfsidler me‘āric-i resenle āsmāna mi‘rāc ve mehāric-i cilā-yı dār u vaṭanla cihāndan iħrāc idüp bu fitne başılmağ ve ol boğazı ipliler aşılmağ gerek. Bir müceb-i emr²⁷²-i şer‘ ve kânün u muḳtażā-yı emriçün sırr-ı *ammā yef‘alün cezāen bimā kânū ya‘melün*²⁷³. Pes ‘Ağl-ı tādār ol ħikāyet-i vehmnākden ve şikāyet-i sehmnākden buyurdı kim ol ħarābātlerüñ mecma‘ u muḳirrlarin başlarına teng ve zarf-ı lağv-i müstakirrlerin muħtesib-i perseng idüp her biri müte‘allikātıyla ve nāme-i müteferri‘ātiyla *fī mecma‘ihim bi ecma‘ihim*. Nefs-i nākışātuñ dāru’ş-şıyāfesinden

(65a)

‘ağl-ı kāmilü’l-yaġnün ħasru’l-ħalāfasına getürüp nazar-ı mūkahħal-i ‘ayna nergis gibi mīl ve sürmedān-ı çeşmine nīl koyup ħayāl-i naġkâşı bir rengle tutalar, ħayālāt-ı eş‘ār gibi bağlayup bahra atalar. Çengün kulağın buralar ve defün yüzüne göre ṭabancasın uralar ve nāyuñ nālesin Hicāz-ı ‘uşşāka irgürelere ve nağmeyi İşfahān u ‘Irāka süreler.

²⁷² emr İ

²⁷³ Ahkâf, 14

Āverden-i Çeng ü Def ü Nāy be-siyāsetgāh-ı ‘Aql-ı kār fermāy

Tevkī‘-i kadr-i fermān ve menşūr-ı kazā-yı cereyānuñ ‘unvān-ı ‘ālem-i metā‘ını ve fermān-ı vācibü’l-ittibā‘ını bu harekāt üzere müncer ve sekenātla muqarrer oldu kí künbed-i dimāğ-ı táb-hānelerinde müsāfir ve kāşānelerinde mücāvır olan sevākin-i sem‘uñ halka beguşların ve ol emākin-i cem‘uñ peşmīne püşların dīvān-ı ‘aqlıda ihzār ve burhān-ı naķille hüccetlerin istifsār ideler. Pes o lāle-şıfat cigerleri dağlı ve sünbül gibi boyunları bağıl yetimleri

(65b)

dürr-i şehvār gibi kaţār kaţār ve la‘l-i ābdār-şıfat gözleri yaşın nisār idüp Nazarı hayālle bağıladılar ve nağme ile nāyuñ cigerin dağıladılar, çengüñ burnuna kıl tıkdılar ve debleğüñ dünbekīliğini başına kağıdılar.

Meşnevī

* * - - / * * - - / * * -

Fe ‘ilātün Fe ‘ilātün Fe ‘ilün

(Fā ‘ilātün) (Fā ‘lün)

Deldiler sīnesini çeng ü neyüñ

İçdiler kanını su gibi meyüñ

Neyüñ işini nāle eylediler

Ṭatlı mey būselik begüm didiler

Neşr²⁷⁴

Andan ‘Aql-ı tādār dahı ‘ayn-ı i‘tibārıla Nazar-ı kallaşuñ çeşm-i ‘ayyār ve hayāl-i naķķāşuñ naķş u nigārına çengüñ nāle-i cān-güzārıña ve nağme-i kānun nevā-

²⁷⁴ Neşr K

sāzıñ söz ü sâzına bir zamân çeşm ü güş ve dil-güya zebân-ı hāmüş olup cân gözüyle gördi kim sâde-bîrûn ve âyîne-derûn bir bölük nemed-püş kimi pîrâne hırka berduş ve kimi mürîdâne halka begüş zaħm-ı sîneleri dehân ve her mûları tenlerinde zebân olup büzürgâne maķāmlardan söylediler. Her nefesde Hicâz u İşfahâni seyr eylediler.

(66a)

Aşhâb-ı devâyir edvâr-ı melekûtda her biri sâyir güftârlarında temhîdü'l-gâfilîn ve ezkârlarında temcîdü'l-vâşilîndür.

Beyt

Cist mî-dânî sadâ-yı çeng ü 'ūd

Ente hasbî ente kâfi yâ vedūd

Pes ol cemâ'at-i cāmîlerüñ ve kavm-i melâmîlerüñ şadrında bir muhaddebü'z-zuhr ve muķķa'arru's-şadr

Şıfat-ı Çeng

Bir pîr-i ma'nâ ve şeyh-i muħannâ turmuş murâķabede başın zânûsına urmuş, şikestelikden sînesi tahta tahta sökûlmüş ve hastalıktan saçları deste deste ayağına dökûlmüş. Nabz-ı revânından teninde²⁷⁵ bir eşer ve post u üstüñânından bedeninde bir iki tamar ķalup ne 'urûk-ı ahşâsında bir ķatre ķan ve ne şerîha-i a'zâsında dest ü pâdan nişân var. Ammâ her regi revân el ucuyla nabz tutana cândan haber virür. Zamâne dilberleri gibi zaħmesin râst uranuñ zaħmına merhem ve ardına geçüp burgusun buranuñ derdine emdür.

Naẓm²⁷⁶

* * - / * * - - / * * - / * * -

²⁷⁵ teninde K

²⁷⁶ Naẓm: Meşnevî K

Fe‘ilātün/ Fe‘ilātün/ Fe‘ilātün/ Fe‘ilün

(Fā‘ilātün)

(Fā‘lün)

Arkasından kucana can virür ol

(66b)

Önüne alana revān virür ol

Burkulasañ kulağıñı burarak

Arkasın döndürür saña turarak

Şıfat-ı Def

Ol pīr-i hudā²⁷⁷nuñ şöhetinde nedīm ve hıdmetinde muķīm üstād elinden tabanca yimüş ve ehl-i maķāmatla çok şöhet eylemiş kamer yüzlü ve zühre yıldızlı müşkīn hāl ve zerrīn halhāl kulağı halkalı bir hilāl ebrū meh-cebīn hurşīd-rū devr eyler ki şūret-i müdevveri bedrūñ işini tamam ve tal‘at-ı münevveri māhuñ şubhını şām itmüş. Ammā kí dehr-hūbları ve bezm-i şeh- maħbūbları gibi elden ele varmağa ve hercaylığı her şöhetde yüzüne urulmağa öğrenmiş. Anınçün bir iki mangıra muhtāç ü gedālar gibi gönli gözi aç olup döğücisiyle şöhet-be-şöhet yürür ve dileñcisi yanınca ‘uryān ile pulun devşirür.

Şıfat-ı Ney

Ol nāy kāşāne ahālisinüñ muķīmlerinden ve semā‘-hāne mevālisinüñ nedīmlerinden kenār-ı Ceyhūn u Firātda

(67a)

²⁷⁷ hudā: ħarābāt K

ve diyār-ı Āb-ı hayātdan koptmuş mähî-şıfat mā'î'l-mevlid ve ney-i şeker gibi mādān mütevellid hevā yolunda miyān beste ve ehl-i nevāyla peyveste bir cüvān-ı mevlvî ve cerīde- hūān-ı meşnevî kî şevk²⁷⁸-ı semā'ından felekler döne döne sergerdān ve zevk-i istima'ından melekler şaf şaf vālih ü hayrān, hevādan beñzi sāz ve delikli sīnesi nālesine demsāz.

El-kışşa

'Aql-ı tācdār emretti ki ol gün eyvān-ı sulţānî ve dīvān-ı Süleymānî vühūş u tuyūr ve encümen-i mār u mūrle kal'a-i bedenüñ tāk-ı atlasında ve künbed-i dimāguñ niţāk-ı muķarnesinde kurlup revzen-i sem'a kulağı uralar ve manzar-ı dīdeden ne görünür göreler nāyuñ nevālarından ve nağmenüñ hevālarından çeng ü ney söyletdireler ve sem'lerine çalınan terāne-i rāz nihānların şerh itdireler.

Hikāyet kerden-i Çeng pīs-i 'Aql-ı por-heng-i aşl-ı hod

Pes ber-müceb-i emr-i şāhî

(67b)

ve hük-m-i şāhinşāhî evvelā bir cüvān-ı pür-uşul yerinden tırdı ve yüz biñ naķışla el ele urdı. Ol pīrūñ āheste āheste kulağın burdı ve taşnifle arķasına girdi. İñledi iñledi meydana getürdi. Ol dağı bir zamān o tārını gāh hāl ve gāh şedd ve her tārını gāh irsāl gāh medd idüp cüvānāna kendüyi çeküp çevirdi ve endāmına çeke düzen virdi. Āhîr teninde her kılı bir dil ve her dili yüz biñ kıl ü kalle kail olup küçük dehenler gibi büzürgāne āvāz ve şeker lebler gibi tatlu tatlu büselige ser-āgāz idüp didi ki: Ey hākān-ı Çīn ve sulţān-ı hāver-i zemīn ve zühre-i feleküñ çengi nevā-yı adlūñle demsāz ve zümre-i meleküñ āhengi şadā-yı fazluñla hem-āvāz āsitānuñ 'uşşākuñ Ka'be-i niyāzı ve İşfahān [u]'Irākuñ kıble-i Hicāzıdur. Ben pir-i nātüvān 'unfevān-ı cüvāñde bir zamān mülk-i kühistanda bir serfirāz-ı bālā himmet

²⁷⁸ şevk: sūz K

(68a)

ve serv-i nāz-ı müntehā menzilet idüm. Sāye-i devletüm zıll-i hümādan pīrüz ve pāye-i rif'atüm şāh-ı tūbādan dil-fürüz idi. Hāk-i pāyüm ezhāruñ āb-ı rüyı ve cūybāruñ yūzi suyu, nergisūñ tūṭiyāsı ve 'abherūñ kühl-cilāsı, semenūñ yūzi ağı ve çemenūñ çeşm ü çirāğı idi. Ravza-i çemen feyzümden taḥtehā'l-enhār ve sebze-i gülşen bahār-ı hüsñümden bāğ-ı cennet gibi pür-ezhār²⁷⁹ olup hevā yolunda sābit-ḳadem ve istiḳāmetle heft-kişverde ādem-i 'alem idi. Kūhistānuñ şanevber ḳāmetleri ḳarşumda şaf şaf ayağ ṭururlar idi ve büstānuñ serv-i ḳadd ḳıyāmetleri el ele virüp hevāmla raḳs ururlar idi. Dıraḥt-ı 'ömrümüñ her nihāli farḳuma hemser ve şol u sağumda her budāğum başuma bir ebr, ḳadd ü ḳāmetüm saṭvet ü şalābetde behmen-i zamān ve vaz'-ı hey'ātum şavlet ü şecā'atde tehmeten-i devrāndı. Aṭlas-ı felek

(68b)

sündüs-i ḥadrāmuñ āvāresi ve ihtirām-ı mülk-i istibraḳ vālāmuñ Ka'be-şıfat giribān pāresi sāyem müsāfirlerūñ naṭ'-ı pelengi ve mesned-i devlet pāyem mücāvırlarūñ bisāt-ı sebze rengi menār-ı eşcārda ve menābir-i şāhsārda müsebbihān-ı tıyūr ve müzekkirān-ı mār u mūr şubḥ u mesāda temcīdim söylerlerdi ve seccade-[i] ḡabrāda zıkr ü tesbīḥüm ve taḥmīdüm eylerlerdi. Hulle-i sebzle ṭāvus-ı aḥzār ve cāme-i Hızırla nāmūs-ı ekber gibi kerāmetle Hızırvār ayağum başdığı yerler sebzār olup zīr-i ḳademden āb-ı revān çıkardı ve eknāf-ı vilāyete cūy olup aḳardı. Cūybār-ı sımīn ḥalḥāl ve benefşeẓārdan müşkīn ḥalle ḡurre-i gül-āb-ı rüyumdan ḡarrā ve ṭurre-i sünbül-i ḥāk-pāyumdan muṭarrā, serīr-i çemen taḥt-ı kāvusum ve deste-i benefşe mirvaḥa-i ṭāvusum ḥil'at-i sebzüm

(69a)

'arāyis-i ebkāra Hicāz ve nefāyis-i ezhāra ṭāk-ı nāz in'ām-ı 'āmmum mār u mūra nişār ve nevāle-i şubḥ [u] şāmum vūḥuş [u] tıyūra işār. Gāh destüm zerle mālā māl ve gāh ayağumda la'ı ü cevāhir-i pāymāl idi. Serkeşlücke tūbāvār 'aşayı göklere

²⁷⁹ ezhār: gülzār K

degmişdüm ve bālālīg u ra'nālīgıla cūybār-ı bāğ-ı cihānda bahārıla el yuyup etek
silkmış idüm.

Nazm²⁸⁰

Mefā'ılün/ Mefā'ılün/ Fe'ülün

* - - - / * - - - / * - -

Çeküp el serv gibi büstandan

Etek silküp kamu gerd-i cihāndan

Şanavber gibi gülşenden çeküp baş

Maķāmum tağ idi menzilüm taş

Nesr²⁸¹

Fāriğü'l-bāl ve müreffehü'l-hāl çemenüñ kaşr-ı zümürrüd tākına
mağrur ve gülşenüñ şahn-ı zeberced niṭākına mesrūr; yigitlik rüzgārı eser yel gibi
'ubūr ve cüvānlık bahārı aķar Őu gibi mürür idüp nergis-şifat a'mālıkdan ve 'abher
gibi nā-bīnālıkdan bilmezdüm ve fikr kılmazdum kí zamānuñ nihāyeti bir an işaret-i

(69b)

*ilā-inne zarafe'z-zamāni hüve'l-'ān ke-lafzati'z-zemāni şikāyetehü 'ani'd-dünyā ve
mā fihā. Ve cihānuñ bu vechle şüreti cihandur. 'Ālemüñ soñı elem ve ādemüñ āhiri
bir demdür. Merheminde hem ve emseminde sem, cāh u devleti taşhīfle çāh ve kāh-ı
salṭanatı taħrīfle hāk-ı rahdur. Lezzeti zilletden maķlüb, gül-zārındaķi gül-i zāra
mensübdur.*

²⁸⁰Nazm: Meşnevī K

²⁸¹Nesr K

Şi'r²⁸²

Mef'ülü/ Fā'ilātü/ Mefā'ülü/ Fāilün

- - * / - * - * / * - - * / - * -

Çerhüñ bize çü mihr-i vefâsı cefâ imiş
 Andan ne deñlü başımıza gün toğaymış
 Gülzâr-ı dehr içinde nesîm-i şabâ gibi
 Halkuñ esüp şavurduğu bād-ı hevâ imiş
 El virdüğine zamâna mağrûr olma kim
 Dest-i ecelden ol saña bir merhabâ imiş

Neşr²⁸³

Nāgāh cebel-i kâşıfden bir rîh-i 'âşıf ve rûzgâr-ı muhâlif peydâ olup girdâb-ı hevâyı deryâ-şıfat ka'rında kaynatdı ve âsyâb-ı semâyı bir habâb gibi havâda oynatdı. Hâkîler kavm-i Hüd gibi yele ve mâiler ümmet-i Nüh gibi seyle varup ol bād-ı hazândan

(70a)

ve şarşar-ı berg-rîzandan kühistānuñ şanavber kadleri ser-nigün ve lāle-hadleri müstağrak-ı hün olup tünd-bād-ı ecel şöyle esdi kim dirâht-ı 'amel 'uruqını kökünden kesdi. Serv-i sāyedārum tûbāvâr şābit-kadem iken bî-karâr ve sidretü'l-müntehâ gibi nigūsār olup dest-i firkat ve yed-i hicret tîr-i miñnetle ayağıma balta urdı ve tîğ-i kat'la başuma beraber budaklarımı kırdı. Tarîk-i 'ademde müsāfir-i rāh olup *ilā haysü mā şā'allāh* sefer kıldım. Bir nefesde bu cihândan ol cihāna güzer kıldım. Ol göz ucuyla hâk-pâyuma müştāk olan nergisler beni 'aynına almaz oldılar ve ol serv-i

²⁸² Şi'r: Meşnevî K

²⁸³ Neşr K

ḳaddümi ıraḳdan barmağla gösteren bül-hevesler baña toğrı nazar ḳılmaz oldılar.
Māye-i nazretüm mā gibi havāya ve revnaḳ-ı ḫazretüm hevā-şifat māya döndi.
Minşār-ı ğurbet dilümi iki

(70b)

dildi ve erre-i fırḳat tenümi Zekerıyyā gibi dü nīm ḳıldı. Germe-i miḫnet beni Eyyüb-
şifat şöyle yedi kim ḫaste cismimi delik delik eyledi.

Meşnevî

* * - / * - - - / * * -

Fe‘ilātün Mefā‘ilün Fe‘ilün

(*Fā‘ilātün*) (*Fa‘lün*)

Çün ‘adem mülküne güzer itdüm

Ḫaysü mā-şā’e dek sefer itdüm

Ben yol azmışa oldı mürşid-i rāh

Rehber-i lā ilāhe illā-llāh

Neşr²⁸⁴

Bir zamān tīg-i ‘izzet²⁸⁵ le cigerüm toğradum. Āhir habīb-i neccār vilāyetine
uğradum. Çünkü ben nā-terāşideye nazar şaldılar. Benüm tağda büyüdüğüm bildiler.
Tīg ü teberler getirüp baña karşı geldiler. Benüm gölgesi küçüklüğüm görüp ‘acebe
ḳaldılar. Tışe ve teberlerle baña el şundılar. Serkeşlik ideyin şandum, muḫkem
yundılar. Āḫir Himmet-i pīr ben faḳīre dest-gīr olup nā-terāşide iken ḳalendervār
terāş ve ser-ḫalka-i rindān-ı evbaş oldum. Libās-ı fāḫrı çıkardım palās-ı faḫr giydim.
Andan ‘Abdu’l-ḳādir dilini söylemege ve ‘abdu’l-mü’мін

²⁸⁴ Neşr K

²⁸⁵ ‘izzet: ğurbet K

(71a)

ilini seyreylemege bir hıttā-i şerīfe sefer ve kūçe-i münīfe güzer itdim kim küçüklerinüñ hevāları nevā-yı ‘uşşāka dem-sāz ve büzürglerinüñ nevāları āheng-i Irāq u Hicāz, terennümleri lahn-ı edvār ve tekellümleri terāne-i eş‘ār oldı. Ezkār-ı mülk nevāsāzları ve edvar-ı felek nağme-perdāzları ile çünkim ol menzil-i kirām enīs ve maħfil-i ‘izāma celīs oldum. Ol maķāmuñ perdebāzları ve terāne perdāzları hevā-yı ‘ıŝkla āhengümi rāst gördiler, maķām-ı ‘uşşākı baña bī-perde gösterdiler. Ben daħı bir muşannıf-ı şāhib-i edvār u şāhib-i hüner ve zührevār kendi çalar kendi oynar olup naķş-ı nigārla ķaddümi şāh-ı nev-bahār ve reng-i ruhsārla ħaddümi reşk-i gülzār ve sīnemi lāleveş pür dāğ ve her kanlı dağımı bāğ-ı bahārda rüşen-i çirāğ idüp

(71b)

āteş-i ‘ıŝkla bağrumı yaķdılar. Sīmīn bedenler sīnemüñ üstüne şifāsāz yaķılar yaķdılar. Ne palasımuñ girībānı ve ne libāsımuñ āstīn ü dāmānı var iken yirmi dörtpāre ħarīrden cismüme bir ķaba ve ķaddüme dilim dilim bir ‘abā giydirip cāmeyāne menķül u ŝedd ve imāmeyāne nemeddür bir gerden²⁸⁶-beste ve dil-ŝikeste āheng-i vecd ü semā‘ ve ol ictimā‘-ı merdāne vedā‘ itdüm. Gāh bu sarāy-ı ŝeyħuñ nevā-senci ve gāh bu dār-ı miħnetüñ mu‘tekif künci gibi olup meydān-ı süħan ķafadārları ve diyār-ı köhen hevādārları beni omuzlarında götürdiler ve dizler üstüne alup ŝehler bezmine getirdiler. Āħir nevā-yı ‘uşşāk ve hevā-yı Hicāz u Irāq ile aŝhāb-ı edvārı temām ve erbāb-ı müsikārı maķām-be-maķām seyr idüp ķānün-ı nevāsāz-ı cihān ve naķş perdāz²⁸⁷-ı kevn ü mekān āheng-i fūrūdāŝtumı ŝeh beyit du‘a-yı şāha ve maķta‘ı ŝenā-yı

(72a)

ŝehinşāha yetürdi. Bilmezem kí bu maķāmdan dest-i felek beni ne güŝmālla zār ve ne ceng ü cefāya giriftār ider.

²⁸⁶ gerden: gerdān

²⁸⁷ perdāz İ

Hikāyet kerden-i Def ez-aşl-ı hod pîş-i ‘Aql-ı tâcdâr

Çünkü ol pîrûñ maţla‘-ı dîvân-ı râzından ve maḥlaş-ı eş‘âr-ı söz u sâzından şem‘lerün çerâğ-ı baḥtı yandı ve pervânelerüñ şem‘-i devleti uyandı. Meh-rûlar güneş gibi çerḥa girdi ve rakş u semâ‘uñ âvâzesi sem‘-i zühreye irdi. Sâgaruñ kanı kaynadı ve şuraḥinüñ kanlı yüreği oynadı. Pes ‘Aql-ı nâmdâr emr itdi kí ol gün ehl-i edvâr ol pîr-i müsiqâruñ maḳâmında ‘ulvî vü süflî cem‘ ve ol tıfl-ı zü‘l-kifli şem‘ idüp oğlanı ḳoltukdan söyle[t]diler ve dâyireden yüzine ḫabanca urmağıla râz-ı nihânın şerḥ eylediler. Ol tıfl-ı ḫâliyü’z-zihn dahi ḫavfla nâlân ve üstâd ḫabancasından lertzân, ruḥsârında ḫamervâr pençe yerleri ‘iyân ve ḫabanca eşerleri nişân çehresi gül gül yüzi pul pul

(72b)

olup âh u enînle âvâz ve şüret-i ḫazînle ser-âğâz idüp didi kim: Ey şâh-ı güzîn ve ey mâh-ı zühre-cebîn bu sîmîn def kí zer-çenber ve zerrîn celâcıldür. Bezm-i iḥsânuñda gurabâne ile cerr ider bir sâyıldür. Bu tıfl-ı küçek ḳâmetüñ âğâz-ı ser-güzeştî ve ferzend-i büzürg himmetüñ maḳḫa‘-ı bâz-keştî oldur ki ben bende henüz bir gulâm-ı sâde-rû ve benâ güşü şüreyyâlu bir hilâl-ebrüyen ol pîrûñ nemed-püşü ve mürîd-i ḫalka begüşü idim. Anuñ ḳoltuğunda ḫâşıl ve ḫabancasıyla bu maḳamâta vâşıl olup ḫidmetde cebînüm dâğ ve şoḫbetde başdan ayağa tenüm ḳulağ idi. Ol benüm *fenafaḫtü fih* deminden peder-i lâhütüm ve ben âña ney gibi nefesden püser-i nâsûtam bir zamân idi. Ben bende kim serheng-i muḫîḫ-i ‘ummân ve neheng-i ḳulzüm-i bî-kerân idüm. Diyâr-ı deryânuñ İsfendiyâr-ı rüyîn teni ve ḳişver-i mânuñ mâh-yâr-ı mâhî bedeni mâlikü’l-bihâr ve melikü’d-diyâr idüm. Heft deryânuñ mâhîleri heft ḳişver ve yedi baḫruñ siyâhîleri yedi şaf leşkerüm ḫalka ḫalka zırhlardan ve girih girih zihlerden

(73a)

ḳaçan kí cevşen-püş olup cenge girdim. Mâhilere cúbbe şatmaḫ niçe olur gösterdüm. Gâḫ burc-ı sereḫanda güneş gibi ḫulü‘ ve gâḫ menzil-i ḫüte ḫamervâr delvden rucü‘ idüp burc-ı âbîden güzer ve cevz-i şüreyyâdan seyr ü sefer ḳıldım. Leşkerüm reml-

i deryādan bī-ḥad ve ‘askerüm neml-i şahrādan bī-‘aded, baḥr u berrde ḥük-m-i yel gibi sārī ve ḥuşḵ ü terde emrüm şu gibi cārī idi.

Meşnevī

* * - - / * - - - / * * -

Fe‘ilātün Mefā‘ilün Fe‘ilün

(*Fā‘ilātün*) (*Fa‘lün*)

Şankí sīmīn sebṭike idi tenüm

Sīm idi başdan ayağa bedenüm

Akçe puluñ nihāyeti yoğ idi

Beli ḥançerli kullarum çoğ idi

Neşr²⁸⁸

‘Ummānuñ neheng-i deryā güzeri ve deryānuñ ejdehā-yı heft-seri ḥavfumdan perī-vār per döküb geçerlerdi ve қа‘r-ı deryā²⁸⁹ da şuyı ṭalub içerlerdi. Çerḥuñ baḥr-ı gerdūnı ve neheng-i kılzüm-i nīlgūnı cengümden bī-cān ve āhengümden girīzān idi. Şol u şağımda her ḥançer-i sīne güzārum zebān-ı mār gibi ser-tīz ve nīze-i merdüm şikārum sırr-ı Zūlfekār gibi

(73b)

ḥūn-rīz olup keşti-[i] Nūh misāl *fī-mevcin ke‘l-cibāl*. Gāh rū-yı hevāda fark-ı semā māh-ı semmāke hemser ve gāh қа‘r-ı māda gāv [u] semeke beraber demden deryānuñ yüz felek gibi pūr-nücüm ve her gice ol nücümle şeyāṭīne rücüm idi. Deryālar gözümde keff ü ḥas ve ‘anḳālar nazarumda bir meges degildi. Gāh baḥruñ emvācından māī ḥāreleriyle ārāste ve gāh nehrüñ dībācından āsmānī dībālarla pīrāste.

²⁸⁸ Neşr K

²⁸⁹ deryā: mā K

Her gün bir nigârda şikâr ve her gice bir yar koyundadır. Kenâr-ı şahñ-ı şebistânüm şem‘-pür-süz ve şeb-çerâğ-ı ‘âlem-efrûzla tāk-ı zebercedden pîrüz ve künbed-i pîrüzeden dîlfürüz idi. Künc-i deryâda sînem şavma‘a-i Yûnus ve kalbüm zîkr-i haqqıla mûnis olup tenessüm-i ervâhda ve tebessüm-i şabâhda tesbîh u taḥmîdim *sübḥâne min tesebbühi‘l-ḥûti fi‘l-bihâr* ve taqdîs ü temcîdüm *sübḥâne min tekaddüsi‘r-reml fi‘l-kîmâr*. Her zamân şest-i feleküñ

(74a)

hezârân dîdesi ve şebîke-i müşebbeküñ nazar dîdesi bize nâzır ve şayyâd-ı ecel kemimizde ḥâzır olduğundan gâfil ve bu dâmuñ da bir iki dânesine mâil idüm. Āḥir ḥalka ḥalka ağuñ girihlerinde ve girih girih düzâğıñ rehlerinde çengâl-ı ecel ben siyeh rûzgârı ağa ve kullâb-ı ecel ben giriftârı duzâğa düşürüp sefine-i vücûdum deryâ-yı ‘ademde mâya batdı ve zevrak-ı ḥayâtum baḥr-ı zulumâtda qaraya atdı.

Beyt

* * - - / * - - - / * * -

Fe‘ilâtün Mefâ‘ilün Fe‘ilün

(*Fâ‘ilâtün*) (*Fa‘lün*)

Felek-i dil çıkmadın kenâra daḥı

Rûzgâr atdı bir diyâra daḥı

Neşr²⁹⁰

Bir müddet ki deryâ-yı ğurbetde ḥayret sefinesi sürdüm. Rûzgârla bir sevâḥil-i kulzûme irdim. Diyâr-ı Keylânda niçe yıl mübtelâ-yı âb u gil olup âlüde-i ḥün u ḥâk ve cîfe-i dünyâ gibi nâ-pâk tu‘ma-i zâğ ve loḳma-i kelâğ ṭaliblerüm gül-âb ve râğıblerüm ğurâb oldı. Āḥir ol diyâruñ vehâmet hevâsı ve ‘ufûnet mâsıyla za‘fu‘l-bünyeden ve sū-i‘l-ḳunyeden istîşkâ-i ṭablı taḥşîl idüp tebdîl-i âb u hevâ ve ta‘dîl-i

²⁹⁰ Neşr K

(74b)

devā vü gıdā için sefer itdüm. Ol televvüsdan pāk olmağa aḥī evrān-ı debbāğ vilāyetine gitdüm. Çünkim ol menzil-i āşināya mahrem ve mahfil-i ehl-i vefāya hemdem oldum. Müşkümüñ büyü ğammāz ve nāfe-i huşkumuñ nesīmi kāşif-i rāz olup ben miskīnde āşinālık ҡoḥusı buldılar. Būy-ı vaşlumdan dimağlarını ter ve meşāmlarını mu‘atṭar kıldılar. Her birinüñ benümle ‘ışk meşki bī-endāze ve dimāğ-ı huşkı ter ü tāze oldı. Ol pīrünüñ nazārında şoyundum ve ol diyāruñ āb-ı revānlarında bir zaman²⁹¹ yundum. Āḥir sūzeş-i āfitāb ve perveş-i māhtābla āyīne-şifat tāb-nāk ve kūdūrāt-ı televvüsdan vücūdum pāk olup andan bir ‘atebe-i ‘ulyāya daḥı güzer ve menzil-i me’vāya daḥı sefer itdim ki ṭāk-ı muḳarnes manzarı nitāk-ı āsmān²⁹²-ı keḥkeşāna hemser ve kemer-i muḳavves peykeri hilāl-i āsmāna bir ebr-i saḳf-ı mīnāsı ve ravza-i ‘ulyā gibi gerd-i ḥavādiseden pāk ve ferş-i ‘ālem-nümāsı ‘arş-ı mu‘allā-şifat kūdūrattan mücellā vü tāb-nāk

(75a)

deyr-i cihānda bir taşvīr ve büthāne-i zemānda bir peyker-i bī-naẓīr kim ḥalkā ḥalkā ehl-i felek bölük bölük şufūf-ı melek kimi bāb-ı ḥizmetde ‘aşā gibi istikāmetle ṭurmuşlar ve kimi miḥrāb²⁹³-ı ‘ubūdiyyetde seccāde-şifat yüz yere urmuşlar. Ol şavāmi‘-i felek-rif‘atüñ zevāyāsında ve cāmi‘-i melek-ziynetüñ ḥabāyāsında sikke-[i] ḥayderī ve ḥırḳa-i ḳalenderī üzere selāsıl ü aḡlāl ve celācil ü ḥalḥāl ile gerden u gūş-ārāste ve sīne vü dūşı pīrāste bir pīr-i şāḥib-i edvār ve ehl-i evtār ḳarār itmiş kim sūz-ı semā‘ı rakḳās çerḥi dōne dōne zār atmış ve baḥr-ı vaḳarda fülk-i felek gibi kendiye lenger virüp oturmuş ve ḳulzüm-i neng ü ‘ārda bādbān-ı ‘iffeti bād-ı himmetle evc-i muḥīte getürmüş. Ben daḥı ol pīr-i ḥayderīnüñ kulağı ḥalkalu çākeri ve bir köçek ḳalenderi ṭavḳ-ı ḥizmetle bendesi ve zencīr-i irādetle boynı baḡlı efgendesı olup hilāl ebrūlar gūşuma zerrīn ḥalkalar ṭaḳdılar ve sīmīn-pehlūlar sīnemüñ cerāḥatlerine şifā-baḥş yaḳılar yaḳdılar. Hilāl iken on on beş günde

²⁹¹ bir zaman K

²⁹² āsmān İ

²⁹³ miḥrāb: cenāb K

(75b)

hüsn-i ber-kemālüm bedr oldı ve hāl-hāl-şıfat pāy-māl iken şaff-ı ni‘ālden yerüm şadr oldı. Ben dağı miskīn hāllerle ve zerrīn hāl-hāllerle her şöhetde yüzüm kızdırmağla bī-şerm ve bir iki mankıra gedālar gibi germ olup sīm-i sāk-i sākilere ağzumdan zer gösterüp göğsüm kaçmağa başladum ve sebū-yı meye her tarafından kulplar takmağa başladum. Çenber-i felek gibi pür-zīver ve gerden u güşum tobtolu sīm ü zer idi. Aña degin kī çerhuñ²⁹⁴ çenber-bāzī ve bezm-i felek terāne perdāzī beni pīr-i şāhib-i edvāruñ yār-ı dihi ve şeyh-i müsikāruñ hem-rehi idüp dem-i Dāvudla dem-sāz ve hem-Zebūr-ı ‘ışkla hem-āvāz kıldı. Bunca zamāndur kī dest-i hasretle göğsüm dögüp yürürin ve miñnet eliyle kendi yüzüne kendim tabanca ururın. Ol pīr-i maķāmātuñ maķālātın dinlerin. Hem göğsüm dögüp hem iñlerin, derūnumdaki eski derdüm tazelenür ve Zebūr-ı ‘ışkımda dem-i Dāvuddan āvāzelenür.

(76a)

Āhir şavāmi‘-i Hicaz u İraqı tamām ve mevāzi‘-i ‘uşşākı maķām-be-maķām seyr idüp kânūn-ger-i ‘ālem ve terāne-gū-yı benī Ādem āgāz-ı sergüzeştimi maţla‘-ı du‘ā-yı devlete ve maķta‘-ı bāz-geştümi maħlaş-ı senā-yı rif‘ate ırgürdi. Bilmezem kī bu dāireden hāric çarh-ı çenber-bāz ne perdeden āvāz ve ne maķāmdan keşf-i rāz idüp dest-i felek beni ne tabanca ile zār ve ne kimesnenüñ çengine giriftār ider.

Beyān kerden-i Nāy-ı süznāk be-piş-i ‘Aql-ı tācdār ez-şıfat-ı hod

Çünkü ol tıfl-ı nāzenīnūñ āh u enīninden ve püser-i zühre cebīnūñ nale vü hazīninden şem‘-i cem‘üñ āteş-i cān-güdāzı dilleri yaqdı ve pervāne-i şem‘üñ söz u sāzı canlara od bıraқdı. Sāgaruñ bağı kızıl kanla tıldı ve şürāhinūñ kanlu yüregi kāse kāse hūnlarla pür oldı. Pes sultān-ı ‘Aqluñ hükmi-ı qadr-tüvānı şöyle vārid ve emri-ı każā cereyānı böyle mütevārid oldı kim ol cüvān-ı mevlevī dağı zebān-ı dehlevi ve lisān-ı pehlevi

²⁹⁴ çerhuñ K

(76b)

birle esrār-ı ma‘nevi ve güftār-ı meşnevīden raqs u semā‘uñ şūr²⁹⁵ u şevkını döne döne söyleye ve şevk-i istimā‘uñ lezzet ü zevkını inleyü inleyü terāne-i kıl ü kāl ile şerh eyleye. Qand u nebātuñ ağızı dādın vire ve ney-i şekerde lezzet yenmiş göstere. Pes ol cüvān bü’l-heves dağı kabül-i nefis ve icābet-i mültemis kırup nāyı hevā vü heves virüp hikāyet yüzünden şikāyet şüretinden hikāyet eyledi.

Beyt

Bişnev ez-ney çün hikāyet mī koned

Ez-cüdāyihā şikāyet mi koned

Neşr²⁹⁶

diyüp derūnundan şöyle inledi kim mihrāb-ı felekden tesbīhin koyup anı diñledi. Sūz-ı dilden göynekli göynekli āvāz ve delikli sīneden ser-āgāz idüp didi kí: Ey sultān-ı ‘Aql-ı tarīkat ve burhān-ı naql-i haqīkat edvār-ı maķāmātuñ perdebāzları ve ezķār-ı münācātuñ nevāsāzları ney gibi şöbetiñde kemer-beste gerekdür ve bağı delinmiş cigeri dağı dil-şikeste gerekdür. Egerçi kim bezm-i gamda nidügüm dil-i nālānımdan ma‘lüm

(77a)

ve ne perdeden kıl ü kāl itdügüm nāle vü efgānumdan mefhumdur. Ammā kí ben bī-nām ü nişan ve ğarīb-i lā-mekānuñ mevlid ü menşe’ ve melā²⁹⁷ ü melce’i sāhil-i Nīl [ü] Fırat ve menzil-i āb-ı hayatdur. Bir zaman idi kí ben dağı ehl-i seyf ü kalem ve şāhib-i livā vü ‘alem-i Hızrvār sebz cāmelü ve ‘alī-şifat yeşil ‘imāmelü bir emir-i ğīsūdār ve şāh-ı kederķār idüm kí ğarbet-i tīg-i ābdār ve heybet-i zü’l-fekārımdan baħr u berde yeşil bayraklı sancāğum çekilirdi ve huşķ u terde müşķin perçemlü mu‘anber tūğum dikilirdi. Şamşām-ı zümrüd-fām ve ķamķām-ı zeberced nil u

²⁹⁵ şūr: sūz K

²⁹⁶ Neşr K

²⁹⁷ melā’ K

‘ummānı tutmuşdum ve sevāhil-i Rūm-ı Yunanı tīgumla zabt itmişdim. Nīze-i bī-şümārımdan ‘arşa-[i] cihān şaf şaf neyistān ve şimşir-i ābdārumdan ma‘reke-i devrān serāser tīg-i ‘uryān idi. Hulefā-i ‘Abbāsvār sebz libāsla her bār kenār-ı şatı ve Ceyhūn-ı ābād ve diyār-ı Dicle-i dāru’l-mülk-i Bağdad idüp ser-külāhum rif‘atde fark-ı māha hem-ser olmuşdı ve perçem-i siyāhum mihr-i zerrīn külāha sāye şalmışdı.

(77b)

Engüştümüñ vāsıtı kalemleri müşārūn ileyh bi’l-benān²⁹⁸ ve engüşt-nümā-yı ehl-i dīvān olup debīr-i felekūñ hāme-i zerrīn raqamı andan şikeste zebān ve kirāmen kātībīnūñ kilik ü kalemi devāt-ı nūnda engüşt der-dehān idi. Yalman-ı nīzem ef‘ā gibi cān almağa yalmanurdı ve peykān-ı düşmen-i sitīzim görenler zebān-ı ejdehā şanurdı. Yanumda mücevher kabzalı tīgum ārāste ve miyānumda yeşil gülāflı hañçerüm pīrāste, her dem āyine-i ābda ve mir‘āt-ı cām-ı habābda ‘ömr-i güzerānuñ naqş u şüretin gözlerdüm ve seyr-i zamānuñ sür‘atin seyr eylerdüm. Ne muşannıf-ı edvār harfūme bir naqşla barmaq başabilirdi ve ne müellif-i eş‘ār harekāt-ı mevzūnumuñ üstüne şan‘at aşabilirdi. Hülle-i sebzle Hızr-ı zamān ve kerāmetle rü-yı māda revān olup sebze-i tūbā²⁹⁹-şifat şeker dehān ve süsen-i cinān gibi başdan ayağa zebān idüm. Dervişlerūñ hānesi būriyāmla ābād ve dil-rişlerūñ kaşānesi berg-i nevāmla būnyād olup bālālīgıla baş

(78a)

kaldırıp rü-yı zemīni tutmuş idim ve muntehālīgıla tūbāvār ‘aşāyı göklere degmege kaşt itmiş idüm. Kürre-i zemīni bir tūb gibi destümde oynatmaq dilerdüm ve çevegānumla çenber-i felekden taşra atmağa diş bilerdüm. Etrāf-ı cūybārda şimşād-ı hoş-hirāmum her dem hürrem ü şād ve eknāf-ı sebzēārda serv-i tūbā kıyāmum her nefes gāmdan āzād idi. Ne şimşādda kaddimūñ kıyāmı ve ne serv-i āzādde kāmetimūñ hirāmı vār idi. Her zamān sāgar-ı sūzuñ şüretinden ve bāde-i gurūruñ keyfiyetinden ne devrūñ renc-i humārımdan bīmār ve ne cām-ı ‘ömrūñ inkisārından

²⁹⁸ benān: beyān K

²⁹⁹ tūbā: tūfī K

haberdâr idüm. Āhir kiştzâr-ı âsumānuñ tās-ı zerrîni ve hırmen-i kehkeşānuñ dih-
kân-ı hūşe çîni hırmen-i ‘ömrüm hāşılın dane dane çîn etmege ve âsiyâb-ı zecrle
döne döne ögütmege, bahar-ı ömrüm sebze-zârını hengâm-ı haşād ve kiştzâr-ı
vücüdüm bahârını cev cev berbād itdi. Sebz-livâlarum şâh-ı hazân gibi zerd ü nizâr
ve yeşil sancaqlarum hâk-ı

(78b)

siyâha nigūsar şimşîr-i mücevherüm tîg-i süsen gibi şikeste³⁰⁰ zeban ve zümürürd
kabzalu elmas hançerüm hadîdü'l-lisân iken berîd-i zebân oldı. Hıl‘at³⁰¹-ı
hadrâlarum hâkister reng ve sündüs-i dîbâlarum ser ü bâlāmuñ kaddine teng olup
bilmedüm. Bu hırmen-ı fenâda ruzgâr deyu esüp şavurdukları hâşıl-ı bād-ı hevâ imiş
ve belâ taşlarıyla döğünüp gögsün urdukları mahşül-i hırmen-i ‘inâymiş. Hâne-i
dihkânuñ bisâtı şiddet-i şitâda bād-ı hazānuñ bārid hareketinden bürüdet-i havâda
zemistānuñ şovuk şüretinden şahrâlarda ‘uryân ü nālân ve bir bürüyâyla heft
endāmum lertzân idi. Ra‘şa-i a‘zâ ile ve irti‘âş-ı dest ü pâyla keşret-i mâ-ı telh
endāmum felç idüp reng ü rüyum sâz u cism-i zâr u nizārum nâle vü zârla demsâz
oldı. Nâçâr şahrâ-yı fenâyâ yüz urdum ve hevâ yolunda titremege tırdum. Müsâfir-i
râh-ı ‘adem ve mücāvîr-i hāngâh-ı belâ vü nedem

(79a)

olup *ilâ-haysü mâşâ-allâh* sefer itdüm. Bir nefesde bu cihândan ol cihâna güzer
itdüm.

Beyt³⁰²

* * - - / * - - - / * * -

Fe ‘ilâtün Mefâ ‘ilün Fe ‘ilün

(*Fâ ‘ilâtün*)

(*Fa ‘lün*)

³⁰⁰ şikeste K

³⁰¹ hıl‘at: hulle K

³⁰² Beyt: Kıt‘a K

Çün ayık götürüp bu meclisden

Didüm ol şöhet ehline yā hū

Yār hey deyu yāre çağırdum

Bir sözüm var didüm saña yā hū

Kí nedür bunca hāy u hūya sebeb

Didi kim *lā-ilāhe illā hū*

Neşr³⁰³

Ne hengāme-i gamda bu kışşanuñ āgāz u gāyetini buldum ve ne hengām-ı elemde bu guşşanuñ bidāyet ü nihāyetine irdüm.

Beyt

Mef'ülü/ Fā'ilātü/ Mefā'ilü/ Fā'ilün

- - */ - * - */ * - - */ - * -

Elkışşa guşşa kışşasınunñ yok nihāyetī

An gāyetī nedāred u in hem nihāyetī

Neşr³⁰⁴

Bu hikāyetle 'āmil ve kendi 'acz u kuşūruma kail olup bildüm kí hāl-i maqbūlu'l-māluñ māye-i istinādına 'āql tayanup dōlenmek olmaz imiş ve istikbāl-i mechūlü'l-hālīñ havaya i'timādına dervīş-i kāmilden söykenüp tekyelenmek gelmez imiş.

³⁰³ Neşr K

³⁰⁴ Neşr K

Meşnevî

Mefā 'ilün/ Mefā 'ilün/ Fe 'ülün

* - - - / * - - - / * - -

Açar su gibidür 'ömrüñ bahârı

Eser yeldür yigitlik rûzgârı

Eser yele açar şuya inanma

Yele aldanma vü şuya tayanma

Pes kaç'-ı 'alâyık-ı evtân ve men'-i 'avâyık-ı ezmânla terk-i dâr u diyâr ve
'azm-i ka'be-i kûy-ı nigâr idüp çünkim

(79b)

ol kıble-i Hicâz u 'İrağa nüzül ve harîm-i ka'be tü'l-'uşşâka dühül itdüm. Mağâm-ı İbrâhîm-şifat bir rükn-i a'zam ve harem-i mu'azzam gördüm kí sa'y şafasında ihrâm-ı meleküñ şad çāk ve mihrâb du'asında imâm-ı ehl-i feleküñ çehresi pür-ğāk, meslek-i münâcâtda ve mensik-i 'arafatda tāvus-ı melekütüñ bāl u perî şikeste ve ehl-i ceberrütüñ lebbeyki âsmâna peyveste olup zâirlerinüñ zemzem gibi gözleri yaş ve mücâvirlerinüñ batḥâ-şifat menzil ve me'vaları kuru taş âsitanına baş uranlaruñ devlet kapuları üstlerine açılmış ve eşigine yüz sürenlerüñ başlarına âsmândan gün toğup envâr-ı feyz³⁰⁵ saçılmış. Menzil-i vilâyetde bir şems-i hidâyet ve âfitâb-i sa'âdet tulû' itmiş kí nûr cemâlünde kamer nokşana ve güneş zevâle rucû' itmiş. Hızmetinde şâhib-i külehleri hüdhüd gibi nemed-püş ve padişehler Süleymân-şifat peşmîne berdüş olup tîğ-i zebân ve şukka-i taylasanla tahte'l-livâsına heft iklimi çâker ve rü'yet-i

(80a)

vâlâsına on sekiz biñ 'âlemi musahḥar itmiş.

³⁰⁵ feyz: rahmet K

Meşnevî

-- */ * -- * / * -- * / * --

Mef'ülü/ Mefāülü/ Mefā'ülü/ Fe'ülün

Olmuş serîr-i 'ışka Süleymân gibi süvâr

Hüdhüd gibi başında nemedden külâhı var

Fermânına hemîşe muṭî' iken ins ü cin³⁰⁶

Hüdhüdle hem-nişîndür mür ile hem-zebân

Neşr³⁰⁷

Ben bende[yi] daḥı ol sulṭân-ı dū-cihānuñ ḥıdmetine ve Süleymân-ı ins ü cānnuñ serîr-i sa'âdetine iletdiler. Çünkî ben mür-ı za'ıfe nür-ı velâyetle bir nazar kıldı. Bir zamân ben bende daḥı sevâḥil-i remlüñ sulṭânı ve vâdi-i nemlüñ Süleymânı olduğumu bildi. İki yerden miyānum bend ü kemer-bestelerle peyvend olmadıgumdan aşlum nidigin ve beñzüm sarılığına 'illet ne nesne idügin, sulṭânken büriyâ-püş ve deh zebânken süsen gibi ḥāmüş olduğum nazar-ı velâyetle ma'lûm ve nür-ı ferâsetle mefhûm kıldı. Beni üstād-ı şāḥib-i nefse teslim ve dem-i mübârekinden ilkâ-i nefesi ta'lîm idüp bir nefesde derünümü 'alâyık-ı kevniyyeden mu'arrâ ve bîrünümü 'avâyık-ı 'ayniyyeden müberrâ ḥāliyyü'z-zıhn ü bî-dil ve kabûl-ı nefese kâbil itdi. Çünkim sînemi meşrûḥ ve dîdemi meftûḥ gördi. Gözi açıklar

(80b)

maḳâmını baña bî-perde gösterdi. Ben daḥı ğayret oduyla cigerüm dağladum ve ḥızmet kemerîn miyānuma iki yerden bağladum. Her şoḥbetde şol u sağ cismüm başdan ayağa kulağ olup ol maḳāmātuñ söz [ü] sazını dinledüm. Ol İsrāfilvâr sūr urduḳça ben kıyâmet kıyâmet inledim. Sûz-ı demünden derünüm şevkle şöyle ṭoldı

³⁰⁶ cin: cān K

³⁰⁷ Neşr K

kim her kavline ber-çenber³⁰⁸ -i dīv itā‘atüm bir barmagıla işāretine mevķūf oldı. Ol bezm-i elestūñ mesti ve ĥumĥāne-i ‘iřķuñ³⁰⁹ bāde-peresti ben bād-peresti ve faķīr-i dil-řikesti *ve nefāhtü fīhi min rūĥi*³¹⁰ deminden bir cām-ı řabūĥī birle řöyle mest itdi kim *yevme yenfaĥu fi ’ş-şūr*³¹¹ ‘ālemine dek üftāde ve pest itdi. Ne göz ucuyla kej nazarlaruñ baña neyzen baķıř baķdıķları ‘aynūme geldi ve ne dest-i melāmetle bī-hünerler ĥarfūme barmak bařdıķları ser-engüřt denlü eřer ķıldı. Her ĥāngāh-ı ĥarābatda ve ka‘be -i sūmnānda

Beyt

Mefā‘ilün/ Mefā‘ilün/ Fe‘ülün

* - - - / * - - - / * - -

Ĥaķīķat Ĥaķķadur çün her münācāt

Ĥaķiki ařķa olmaz ka‘be vülāt

Neřr³¹²

diyüp ne dehān-ı yār gibi sözi cāndan gelür bir ādem cānın gördüm ve ne zebān-ı dildārdan

(81a)

ğayrı ağızlığı şatlu cān-ı řīrne irdim.

Mıřrā‘

Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilün

- * - - / - * - - / - * -

³⁰⁸ çenber: çeşm K

³⁰⁹ ‘iřķuñ K

³¹⁰ Sa‘d, 72

³¹¹ Nebe’, 18

³¹² Neşr K

Ālem baña yār u ben bī-yār

Neşr³¹³

Ve her kim beni nevāht itdi ben andan zār.

Nazm

Feryād besi kerdem u feryād resī nīst

Gūyā kí der-īn kubbe-i pīr u reh-i kesī nīst

Neşr³¹⁴

Hemān hazret-i feryād resedin sa‘ādet-mültemis kabūl-i nefes bāķi hevā vü heves imiş. Pes sa‘ādet herkesi kabul-i nefesi

Mısra‘

Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilātün Fā‘ilün

- * - - / - * - - / - * - - / - * -

Hİç kes bulmadı ol şahrāya haddi sözi kes

Neşr³¹⁵

Bidāyet-i icmāl-i hāl ve nihayet-i tafşıl-i mā fi’l-bāb oldur kí terāne-i kavvāl ve terennüm-i kıl ü kāl ile şāhuñ gūş-ı hūşuna çalındı. Quvāt u nağamātı ve naqarātı tamām perde perde ve maqām maqām şerh olundı. Bāķī semā‘-hāne-i felekde mihr ü māh raqs urduķca ve kāşāne-i ins ü melekde halka-i zikre semā‘ durduķca şāhuñ raķkās-ı mihr ü māh-ı ruhsārları rüz u şeb felekde çerh ursunlar ve muṭrib-i lāle-’izārları a‘dāları yere

³¹³ Neşr K

³¹⁴ Neşr K

³¹⁵ Neşr K

(81b)

girdükce anlar çerha girsünler.

Beyân kerden-i Nağme ez-aşl-ı hod pîş-i ‘Aql-ı tâcdâr ve nümüden-i hünerhâ-yı hod

Pes ol cüvân-ı Mevlevînüñ güftâr-ı sihr-âşârı te’sîr-i ğamze-i yâr gibi ‘aqluñ cânın efkâr ve aḥbâr-ı a‘câz-ı şî‘ârı ḥâşşiyet-i teşhîr-i tumar zülf-i müşkbâr-şifat cem‘iyyet-i ḥâtırın tārumar idüp nāyuñ aşlın neymiş bildiler ve raqş-ı semā‘uñ şûr³¹⁶-ı şevkini döne döne ma‘lûm kıldılar. ‘Aql gördi kim ol riñdân-ı nevāsâz ve üstâd-ı terâne perdâzuñ her biri rāh-ı hevâda ve tārîk-i mihr ü vefâda bir zülf-i siyeh-kāruñ ḥalka-begüşı ve bir āyine ruḥsāruñ nemed-püşı müsāfir-i Hicāz u ‘Irāq ve mücāvîr-i hāngāh-ı ‘uşşākdur. Pes ‘Aql-ı tād-dār çeng ü nāyuñ kavliyle nağmeye kulaqdan havādâr ve irāqdan vālih ü zār olup nağme-i şāhib-i edvāruñ maqāmın ve qarār-ı şubḥ u şāmuñ hem-nefeslerinden sual

(82a)

ve yâr dehenlerinden istifsar-i ḥāl idüp bu vech-i tegāful ve şüret-i tecāhül ile didi kim ol nağme-i bü’l-heves ḥāliya kınkı hevāyilerle hem-nefesdür kim her perde-i rāzuñ ḥāricü’l-edvārı ve her ehl-i söz u sāzuñ muḥālifü’l-evtāridur. Ānı bir naqşla bağlamak gerekdür diyince aşḥāb-ı edvārdan ve erbāb-ı müsîkârdan āvāz-ı hoş nām bir üstâd-ı şāhib-i maqām nağme-i naqş-bendi bir taşnîfle bağlayup meclise getürdi ve büzürgāne rāstlar maqāmına geçip kânunla oturdı ve söz yüzünden perde götürdi. Pes sultān-ı ‘Aql Nağmenüñ terâne-i güftārına ve naqş-ı nigārına nazar idüp didi kim: Ey muşannıf-ı edvār ve ey müellif-i müsîkār, eger güyende-[i]rāz ve cüyende-i İşfahān u Hicāz isen güftāruñ rāst söyle ve qarargāhuñ ne maqāmdur beyân eyle ki şiveñ şehnāz-ı meleke ve maqāmuñ sünbüle-i feleke benzer. Seyr-i Irāq ve sefer-i

³¹⁶ şûr: sūz K

ceziretü'l-‘uşşāk idüp bu āheng-i bī-hengāmdan niyyetüñ ve āgāz-ı bī-encāmdan
‘azimetüñ nedür

(82b)

didi. Nağme ayıtdı: Ey şāh-ı rāst girdār ve ey māh-ı felek-i edvar. Biz kí cihānuñ ehl-i taşnıfı ve zamānuñ şāhib-i te’lifı geçerez. Ekşeriyyen bizüm şi‘ārımız terennüm-i eş‘ār ve dişārımız lahn-ı edvār ve terāne-i evtārdur. Her maķāmda büzürg ü küçük bezm-i berg [ü] nevāmuzla demsāz ve İsfahān u ‘Irak şit u şadāmuzla pür söz u sāzdur. Egerçi kim *aḥsenü’ş-şu‘arā’i ekezzübehü ve ükezzübü’n-nazm e‘azzübehdür*. Ammā kí mizmār-ı belāgatda biz şol bülegā-yı zū-fünün ve meydān-ı feşāhatde ol fuşahā-yı sābıkūnuz kim bevādi-[i] belāgatımızda *şu‘arā-ı aķdemune yettebi‘uhümü’l-gāvün ve lenā -yüşā’iru mecnune feinne tezhebün*. Egerçi kim ben bendenüñ aḥbār u kaşası ve āsar-ı pür-ḥaşaşı fıtrat-ı Ādem u Havvā hikāyetlerinden ğarīb ve ḥilkat-ı ‘arz u semā rivāyetlerinden ‘acıbdır. *Lākinne’z-zikre kelāmün evcezehu ve aḥsenü’l-maķām a‘cezeh*. Ol zaman kí o kāşif-i künüz-ı ‘alleme’l-esmā’ ve vāķıf-ı rumūzu’l-ism-i ‘ani’l-müsemā sidretü’l-muḥtefī ya‘ni ki ḥazret-i Ādem şafiyy-i dem‘ālem-i lāhūtdan

(83a)

güzer ve menzil-i nāsūta seyr ü sefer kırup ravza-i ‘ulyādan ve Firdevs-i muallādan karīni Havvāyla ma‘an *ihbiṭü minha cemi‘ā*³¹⁷ ḥiṭāb-ı ‘itābiyla mihrāb-ı imāmetden kıyām ve şufūf-ı meleke selām itdükte çerḥ-i vālādan mele-i a‘lādan ehl-i sidre vü tūbā Enin ü Ḥanin adlu iki kerrübī bu kürbetde anlar ol iki sidre vü tūbāyla hemser ü hemdem ve bu kürbet ü ğurbetde enīs ü maḥrem olup niçe yıllar deşt ü vādide fi zulumātış’-şaḥari ve’l-bevādi *rabbenā zalemnā enfüsenā*³¹⁸ nidāsıyla münādī ve *in lem taġfirlenā ve terḥamnā*³¹⁹ şadāsıyla nācī vü nādī olup çār-yār-ı *şāniye-şneyni iz hümā fi’l-ġār*³²⁰ gibi ğār-ı Ḥirāda kehf-i ‘uzlet ihtiyār ve aşḥāb-ı kehf-şıfat künc-i ğārda karar idüp Yūsuf-ı şıddıķvār teessüf ü zārı fi ğıyābeti’l-ḥubbi ve kerāmeti’l-

³¹⁷ Bakara, 38

³¹⁸ A‘raf, 23

³¹⁹ Araf, 23

³²⁰ Tevbe, 40

hubbi kırk yıl kemîn riyâzetde şūfiyâne erba‘în çeküp her dem çeşm-i cihân-bîn gibi gār-nişin ve künc-i gārda halvet güzîn oldılar.

Beyt

Çü çeşm-i ân bih ki der gārī nişinī

Dü ‘âlem-râ bînī vü hod-râ ne ne-bînī

(83b)

Neşr³²¹

Ol künc-i gārda ben yetim ü zâr ol iki dīde-i bī-dāruñ ve çeşm-i eşk-bāruñ eşk-i bī-ķararından ve sirişk-i āb-dārından hāk u hūn içinde zuhūra gelüp ve gönçe-i lāle gibi ciger kanıyla neşv ü nümā bulup şadef-i zemīnūñ dürr-i semīni ve Ādem nebīnūñ netīce-i erba‘īni ve Enīn ü Hānīnūñ çeşm-i cihān-bīni oldum. Niçe zaman Ādem ü Havvā koyunda ve Enīñ ü Hānīn yanında yatdum. Nāle-i hāzīnūmden melekler giryān ve giry-e-i enīnūmden felekler nālān idi. Meger bir sehergāh çerh-i devvāruñ tokuz kubbelü tılsımınūñ meş‘al-i zerrīni yanmışdı ve menāzil-i seyyāruñ on iki kısmınūñ kanādīl-i sīmīni uyanmışdı. *Tabaķān an tabaķ* idi. Lāciverdī kubb-e-i mu‘allaķ üzere nāgāh sūy-ı semādan bir berķ-i lāmi‘ peydā ve rūy-ı havādan bir nūr-ı sātī‘ hüveydā olup zemīn ü zamānı

(84a)

cemāl-i Mustafā gibi nūra ğarķ ve kevn ü mekānı tūr-ı Mūsāvār nār-ı tecelliye hark itdi. Cihān-ı penç rūzuñ eṭraf-ı çehārından ve devran-ı şeş cihātūñ eknāf-ı hizārından gūş-ı hūşa bir nidā-yı vaḥy-i āsār ve şadā-yı i‘cāz-i şī‘ār irdi kim her ṭarafdan müsāviyü’l-cihāt ve mütesāviyü’n-nefehāt ve’n-neķarāt. Ne terkīb-i elfāz ve ne terkīb-i harekāt u vukūf ne sāz-ı edvār ve ne āvāz-ı evtār edā-yı yek reng ve nevā-yı yek aheng bir nağme-i hemvār ve fūrūdāşt-ı bī-ķarār kim cānum ol şadādan deng-i bī-hūş ve ol nidādan mest-i medhūş olup her ṭarafa ki iltifāt-ı nażar ve her cihete kī

³²¹ Neşr K

teveccüh-i başar kıldum. Zümürürd tākıarda ve zeberced niṭākıarda şaf şaf ehl-i felek ve ḥalka ḥalka ervāḥ-ı melek gördüm kî şavami'-i mülk-i meleküt ve cevāmi'-i cāmi'-i ceberrütda tesbīḥ-i ḥayyün lā yemūta müdāvim ve taḳdīs-i lā yezālū ve lā yefūta mülāzim olup mihrāb-ı 'ibādetde felekler rāki' melekler ḥāşî' ü hāzî'

(84b)

yerler sācid ve tağlar teşehhüdde ḳā'id ḳāyimün ve ḳā'idün ve rākiun ve sācidün *fī salātihim dāyimün*³²² ve *li-emānātihim* ve '*ahdihim rā'un*. Ol menāzil-i ṭabaḳatda ve meḥāfil-i kerāmātda nuḳabā-i kirāmdan ve nücebā-ı 'izāmdan yedi naḳib-i nūrānî ve edīb-i rūḥānî³²³ gördüm kî kiminüñ ṭal'at-ı münevverinüñ nūr-ı ruḥsārı ve '*ş-semşi vaḍuḥahā*³²⁴ ve kiminiñ şüret-i müdevverinüñ ḥatt-ı ğubārı ve '*l-ḳameri izā telāḥā*³²⁵, kimi seyf³²⁶-i şecā'atle ṭoḳuz meydānuñ fārisî ve kimi kilik-i ḳudretle heft iḳlīmüñ ḥārisi bir meclis-i ḥāşş ve mecma'-i şāhid ü raḳḳās ki her biri serā-perde-i *vel'l-leyli izā yağşā* da şem'-i şeb efuz-şifat maşdüḳa-i *fedünike eyyüha's-sārî hāzā't-tirās* ve devlet-i serāy-ı ve '*n-neharu izā tecellā*³²⁷ da mihr-i 'ālem-süz gibi *mā şadaḳa fīhi nūri ve hüda li'n-nās*. Dāyim nazār-ı dīdeleri ve intizār-ı sa'īdeleri her medāric ü medārdan ve me'āric-i yemīn ü yesārdan

(85a)

ḳuṭb-ı āfāḳa nāzır ve megārib [ü] meşāriḳde ricālū'l-ğayb ile her cünbüşde ḥāzırdu ve ol şaḥn-ı 'izzetüñ ḥalvet-serāsında ve yetmiş biñ perdenüñ māverasında mesned serīr-i ḳuds ve müstenid-i devlet-i serāy-ı ünsde müşārun ileyh *ülā'ike hüümü'l-mühtedün*³²⁸ ve manşūsun '*aleyh ve ce'alnāḥüm e'immeten yed'un*³²⁹. Şadr-ı dergāhu bār-ğāḥ *lī ma'a-llāḥ* da bir server-i dīn ü sālār-i *küntü nebiyyen ve Ādeme beyne'l-mā'* ve '*t-tīn*³³⁰ ḳarār itmiş kî nūr-ı cebīni çerḫ-i berini rüy-ı zemīnden müstağraḳ-ı envār itmiş. Ol şāhuñ ḥizmetinde nevbetle nāyib ve 'aşā-yı istikāmetle ḥācib olan

³²² Me'āric, 23

³²³ rūḥānî: raḥmānî K

³²⁴ Şems, 2

³²⁵ Şems, 4

³²⁶ seyf K

³²⁷ Şems, 3

³²⁸ Bakara, 1

³²⁹ Bakara, 157

³³⁰ Hadis-i Şerif, *El-Buhari Tarihü'l-Kebir* Cilt: S/374

serverlerün kiminün yed-i beyzâsında ‘aşâ-yı ejdehâ peykeri dîde-i sehâre ejdehâ-yı heft-ser olup *fe izâ-hiye sü‘banün mübîn*³³¹ ve *ül-kıye’s-seharatü sâcidîn*³³² ve kiminün enfâs-ı cân perverinde âşâr-ı keyf-i yuhyi’l-mevtâ tekünü ve *lealle mesîhâ* manzarında esrâr-ı *kul yuhyihe’llezi enşeehâ*³³³ meknün idi. Ol şadr-i kemâlün

(85b)

şaff-ı ni‘âlinde serir-i ‘izzet-i serverlerinden ve serâ-yı devlet-i mihterlerîn gördüm kî selâtin-i cihân hâk-ı derlerinde mine’r-riqâbi ve’s-sâilin ve esâtin-i zamân pür-hünerlerinde mine’s-şâ‘âlîki ve’l-kâ’ilin. Silsile-i cünbân-ı hablü’l-metin ve ser halka-i silsile-i ehlü’l-yâkin kî keşf-i kerâmât-ı ünsiyyeleri füşüş-ı hikem ve esrâr u fütühât-ı kudsiyyeleri nüşüş-ı ehadîs ü aḥbâr ve deḳâyık u eş‘âr-ı meşnevîleri nazmen ü belâgaten ve *inne mine’s-şi‘ri le-hikmeḥ*³³⁴ ve ḥaḳâyık-ı güftâr-ı ma‘nevîleri keşfen ü sırran ve *inne mine’l-beyâni le-siḥrâ*³³⁵ ve bunların gibi bûdelâ vü şühedâ kî mi‘râc-ı dârda zıkr ü tesbîhi döne döne leyl ü nehâr *leyse fi’d-dâr gayru nâ-deyyâr* olup şevḳinden ayağı yer başmaz ve müntehâ-yı himmetle kendüzin sidre vü tûbânun eli irdiği yerlerde aşmaz.

Meşnevî

Mefâ‘ilün/ Mefâ‘ilün/ Fe‘ülün

* - - - / * - - - / * - -

Nedendür dilde nâyün söz u sâzı

Delikli sîneler añlar bu râzı

Ne fehm eyler defün derd-i dilinden

Ṭabanca yemeyen üstâd elinden

³³¹ Şu‘ara, 46

³³² Şu‘ara, 46

³³³ Yasin, 79

³³⁴ Hadis-i Şerif, Buhari, Edeb, 90

³³⁵ Hadis-i Şerif, Buhari, Tıb, 51

(86a)

Ne bilsün şol kim ola dârdan dūr

Kí nüh çenberde hâllâc idi Manşūr

Neşr³³⁶

Ve bu selâtin-i cihānuñ tahte'l-livāsında ve sāye-i 'alem-vālasında eķālim-i seb'a serverlerin gördüm ve heft iklim İskenderlerine irdüm. Kimi felsefe-i ūlā ve 'alem-i a'lāda mücerredātuñ 'aqlü'l-hādi 'aşer ve nüfūs-ı insāniyyenüñ üstādü'l-beşeri hikmet-i tabī'iyyenüñ cāsūs-ı feleki ve felsefe-i ilāhiyyenüñ namus-ı meleki 'ilm hey'ātuñ mihr-i müniri ve nücüm-ı eflāk³³⁷ uñ münir-i gerdün seriri olmuşlar. Ol harem³³⁸-i ka'be harīmüñ sa'y u şafāsında t̄ayif-i ihrām-ı melekke bir niçe dürlü tavāyif dahı müşāhede itdüm kí muhtelif ve mütebāyinü'l-medāric medāhil ü mehāric-i cümelden haric-i rühāniyü'l-kevn ve hayvāniyü'l-vaz' ve'l-levn. Kimi şüret-i esved ve gūlda zū'l-enyāb ve'l-ezfār ve kimi hil'at-i sibā' vü tuyūrda bi'l-miḥleb ve'l-minķār derecāt-ı na'īmüñ ve derekāt-ı ceḥīmüñ ümem-i sālifesinden ve milel³³⁹-i müteḥālifesinden

(86b)

şufūf-ı 'arafāt ve şunūf-ı ehl-i 'araşāt gibi izdiḥām-ı enām ve müzāḥāme-i ḥāşş u 'āmmdan iķdām ale'l-iķdām bi'ş-şühuru ve'l-e'vām neml-i şahrā ve reml-i deryā gibi şaf şaf ve taraf taraf bu ḥālle māh u sāl ve bu minvālle bi'l-ğudüvvi ve'l-āşāl. Ol harīm-i ka'be nışānı zāirler ve harem-i āsmānda mücavirlerdür.

El-kışşa

Ol deryā-yı ābdāruñ lücce-i envārı ve baḥr-ı envāruñ telāṭum-ı emvāc-ı güher-bārı zevraķ-ı vücūdum deryā-yı şühūda ğark ve sefine-i nā-būdum baḥr-ı

³³⁶ Neşr K³³⁷ eflāk: āfitab K³³⁸ harem: kerem K³³⁹ milel: mülk K

vücūda müstağrağ idüp şavā'ıķ-ı sehmnāk ve bevāriķ-ı vehmnāk ile zehr[e]m çāk ve cism ü cānum havf-ı haţardan helāk oldu. Bir zaman bu sekerāt-ı vecd ü hāl ve galebāt-ı hücūm-ı ahvāl ile pūr-cūş ve lā ya'ķılıü bī-hūş ħarābāt-ı 'ademde mest olup yatdı. Cāme-i neng ü 'ārı cübbe vü destār gibi bir cūr'a-i cāma ve dūrd-i ħāma şatdı. Bir müddetden soñra kim ol cām-ı server-encāmuñ şüreti ve bāde-i

(87a)

meserret fercāmuñ keyfiyyeti cām-ı mey gibi başumdan geçdı. Ol kārbān-ı 'ayş ü nūş ve sārbbān-ı cūş u ħūrūş menzil-i tenden ve ribāt-ı bedenden göçdı ve ol renc-i ħumār ve derd-i ser-buĥār ve derd-i cigerle üftān ü ħīzān ũrdum ve eţrāf-ı zemīn ü āsmāna yüz³⁴⁰ urdum. Ol şoĥbet-i dil ü cān ve cem'ıyyet-i cān ü cihān³⁴¹ ravza-i cinān ve firdevs-i cāvidān gibi nazardan nihān ve başardan pinhān ve bī-nām ü nişān olmuş. Heman ol semā'ıñ vecd ü hālī ve istimā' u ictimā'ıñ göñlümde ħayālī kalmışdur. Āĥir bu ĥasret ü firākla ve derd-i iftirākla ĥazret-i Ādemüñ āsitāne-i felek ħırmenine vardum. Ol kıble-i melekūta karşı yüz urdum. Ādem-i şāhib-i esmādan 'alem-i esmāya tālīb ve şaĥaf-ı mükerrime kırā'atine dilden rāğīb oldum. Andan enbiyā-ı güzīn ve ekābir-i mürselīn³⁴² *riżvānu'llāhi te'ālā 'aleyhim ecma'in şāhibü'l-cezm ve ülü'l-'azm* her nebīnüñ kí

(87b)

dāmen-i ĥıdmetine dest-res buldum. Hengām-ı du'āda dem-sāz ve maķām-ı sa'y ü şafāda hem-dem ü hem-zār oldum. Ta kim taķallüb-i aĥvāl ve tebeddül-i ācālle ķarnen ba'de ķarnin irtihāl ü intiķal idüp ol vāhibü'l-menāyā ve vehhābü'l-'aţāyā ki *tü'ti'l-mülke men teşā'ü ve tünzi'u'l-mülke mimmen teşā'*³⁴³. Dāvud nebi ĥilāfet-i rū-yı zemīn tamām itdi ve i'tā itdi. Pes ben bende daĥı tecdīd-i bī'at ve tehniyet-i saltanat için Ādem u Havva selāmın ve enbiyā vü evliyā peyāmın sīne-i sena ve hediyye-i şenāyla ol sultān-ı cihānuñ ĥızmetiñe ve āsitāne-i devletine irsāl ü işāl itmege vardum. İttifāk peder ü māder Enīn u Ĥanīn adlu iki birāder ĥalīfe-i zemīnüñ

³⁴⁰ yüz: nazār K

³⁴¹ cihan: cinān K

³⁴² mürselīn: müslimīn K

³⁴³ Ali İmran, 26

hândânında gördüm kí her biri mihrâb-ı ‘ibâdetde ve halka-i zıkr ü tesbîh ü tâ‘atde maḥrem³⁴⁴-i esrâr-ı râz ve hemdem-i nâz ü niyâz olmuşlar ve dergâh-ı ḥaḳḳdan ba‘îd u mehcûr iken taḳarrub bulmuşlar. Ben daḳı

(88a)

ol şahuñ bende-zâdesi ve merd-i ser-efgeninde ve üftâdesi olup baña ta‘lîm-i elḥân-ı Zebûr ve tefhîm-i zebân-ı tuyûr idüp mürğ-i hoş elḥânla kuş dilin söylemegi ve Süleymân-şîfat vüḥûş u tuyûrle şöḳbet eylemegi bildirdi. Ben daḳı bir muşannıf-ı edvâr ve müellif-i müsiḳâr olup rûz u şeb işim zürâfâ-yı devrânla ve ‘ayyâş-ı cihânla müşâḳebet ve zamâne dilberleriyle ale’d-devâm münâsebet eylemekden ḥâlî olmayup mürûr-ı eyyâm ve ‘ubûr-ı şubḥ u şâmle ömr-i ‘azîzi bu aşl-ı pîşeye şarf itmek uş ibtidâ-ı neş’et-i vücûdum ve müntehâ-yı fıtrat-ı vücudum maḳla‘-ı dîvân-ı ḥâl ve maḳta‘-ı dâsitân-ı meḳâlde güyende-i bezm-i şafâ ve ḥünende-i dâsitân-ı mihr ü vefâ nağmât u uşülle perde perde tamâm ve ebvâb-ı füşülle maḳâm-be-maḳâm seyr eyledüm. Âḳıru’l-emr rûzgâr-ı ğaddâr ve çerḫ-i sitemkâr bu belâya giriftâr eyledi ve bundan sonra aḥvâlüm ne olacağın bilmezem diyüp ḥâmûş oldı.

(88b)

Andan ‘Aḳl-ı tâcdâruñ dîvân-ı ‘âlem-ârâsında bu ḳavm-i zurefâ ve bu aşḫâb-ı büleğânuñ kelimâtı gûş u zebânları ḥâmûş ve müstemi‘lerüñ dil ü cânı pür-cüş olup bu zevḳ ü şafâ padişâhuñ ḥâtırı nerm ve bunları dâyima nazarlarından dür eylemeyüp müşâḳabetlerine germ olup hemân emr eyledi kim Nazarı gün gibi ‘iyân ve Dil-i nev-cüvânı çeşminden nihân eyleye. Ḥayâl-i naḳḳâşla nağme-i dem-sâzı müteallîḳatıyla kendiye enîs ve rûz u şeb celîs idinüp ‘ayş ü nüşî pîşe ḳılup ve ḳalb ü cigerden def‘-i ğamumı kesrle başa iledüp bunuñ üzerine şubḥ u şâm ale’d-devâm memleket ma‘mûr ve reâyâ mesrûr ‘aḳl-ı pür-ferhengiñ şadâ-yı nağme vü nâyle ve çeng ü deff-i pür ğavğayla dimâğı pür şafâ vü sürûr ḳalbinde olan fütur-dür olduğın bilüp halk-ı ‘âlem

³⁴⁴ maḥrem: mihrâb K

dağı *ennāsü ‘alá-dīni mülūkihim*³⁴⁵ muқтаzāsınca her biri zevk ü şafāve murād-ı nefsleri üzere kāide-i vefāda olmağıla ‘ālem³⁴⁶ şerr

(89a)

ü şūrla dolup ehl-i fitne huzurda oldu. Meger kim ‘Aql-ı tācdāruñ mülk-i melekūt ve ‘ālem-i lāhūtda seccāde-nişin-i mihrāb-ı kudse ve hālvat-gūzin-i hān-gāh-ı üns-i ilhām İlāhī-nām şavma‘a-i ‘arşda bir şeyh³⁴⁷-i şāhib-i maķāmī var idi kí lisān-ı enbiyāda ism-i şerīfi vahy-ı Rabbāni³⁴⁸ ve zebān-ı evliyāda nām-ı münīfi keşf-i Raḥmānī idi. İlham-ı meleki ve peygām-ı feleki birle kāşif-i zamāyir-i ğaybī ve vāķıf-ı serāyir-i lā-raybī olup mir‘āt-ı neyyir şafāsında nūķuş-ı kevniiyye bir vechle maḥsūs ve āyine-i ‘ālem-nümāsında şuver-i ‘ayniye bir şüretle ma‘kūs idi. Āsitāne-i Hāķķda ka‘be-şıfat siyeh-pūş ve dürr-i ka‘be-i muṭlakda bende-i ḥalka begūş olup sa‘y [u]şafāsında felekler peyk-i pūyān ve ‘arafāt du‘āsında lebbeyk gūyān

Meşnevī

Mihrāb-nişin çü dīde dāyim

(89b)

Mānend-i melek hemīşe kāyim³⁴⁹

Der-kūşe-i mezra‘-ı kanā‘at

Ez-āb-ı vuzū‘ kuned zirā‘at

Şāhīst ne ba-ḥarac muḥtāc

Ber fark terk-i ‘ālemeş tāc

Āmed be-tevāzu‘aş ‘aşā-pīş

³⁴⁵ Hadis-i Şerif, İbn- Kesir

³⁴⁶ ‘ālem İ

³⁴⁷ şeyh İ

³⁴⁸ Rabbāni: Raḥmānī K

³⁴⁹ kāyim: şāyim K

Keç kerde be-şıdk kerden-i hış

Hâcet kí halk-ı âsitâneş

Miftâh-ı du‘â bûd zebâneş

Neşr³⁵⁰

Çünkü ol Ka‘be-i kudsüñ imâmı ve Medine-i ünsüñ rasül-i hümâmı ‘Aklıñ dimâğı nevâ-yı çeng ü neyle ve hevâ-yı cām-ı meyle gülle-i habâb ve âvâre-i şarâb ve serkerdân-ı mey-nâb olup bezm-i cihân meclis-i mey gibi pür-fisk u fücür ve lehv ü şerür olduğun bildi ve künbed-i dimâğuñ cevfi tenebbühât-ı rahmânî yerine hevâcis-i nefsanî vesâvis-i şeytânî dolduğun ma‘lûm kıldı. Pes nûr³⁵¹-ı firâset-nâm bir rasül-i mübîn ve cibrîl-i emînle irsâl-i kitâb ve işâl-i hıttâb için ‘aklıñ siyeh-rûlukları sevâdımdan midâd ve melek-hûlkları

(90a)

beyâzıñdan şafha-i vidâd idüp iki yüzlü bir nâme-i ‘itâb-âmez varâka-i meveddet-engîz tahrîr ü taştîr idüp didi kim

Şûret-i mektûb-ı şeyh-i ilhâm be-‘Aql-ı ‘âlî maķâm ve mezemmet-i Çeng ü Def ü Nây u Sûz u Semâ‘ u Raks u Hüy u Hây

*Hâzâ kitâbüñâ yanıķu ‘aleyküm bi’l-haķķı innâ küñnâ nestensiķu mâ küñtüm ta’lemün*³⁵². İlham-ı vahy-i âşâr ve peygâm-ı i‘câz-ı şi‘ârla hâme-i mu‘ciz- raķam ve devât-ı nûn u kilik-i ve’l-ķalem. Tāvus-ı melekût ve nâmûs-ı ceberrut gibi ol ‘izz-i huzûr fâizü’n-nûra her gâh *fe innehü tetenezzelü ‘alâ ķalbike bi izni’llâh*³⁵³ mücebiyle mülhem, nidâ-yı *fe e’l-hemehâ fücûrahâ ve taķvâhâ*³⁵⁴ ve mürşid-i

³⁵⁰ Neşr K

³⁵¹ nûr K

³⁵² Casiye, 29

³⁵³ Bakara, 97

³⁵⁴ Şems, 8

rehnümā-yı *kad eflaha men zekkāhā*³⁵⁵ ve *kad hābe men dessāhā*³⁵⁶ tebliğ ü irsal ve tenzīl ü inzāl itdüğü āyāt u āār ve kıṣaṣ u aḥbār oldur ki

(90b)

ḳavlihi teālā ‘izzü ḳāilehü ve ‘alā-innā enzelnā ileyke’l-kitābe li-tühkime beyne’n-nāsi fīmā erāke’llāhü ve lā tekün li’l-ḥā’inīn ḥaṣīmā³⁵⁷ ve-steḡfiru’llāh innā’llāhe kāne ḡafūrān raḥīmā³⁵⁸ Ey netīce-i muḳaddemāt-ı kübrā vü ṣuḡrā ve ḥulāṣa-i netāyic-i ‘uzmā cevher-i ‘aḳl ki cihān feylesoflarınıñ vifāḳı ve zamān feylesoflarınıñ ittifāḳı üzere āḥād-ı mümkinātuñ silsile-i cünbān-ı feyz-i vücūdı ve efrād-ı mevcūdātuñ vāsıta-i feyz-i vücūdıdır. Nizām-ı ma‘āṣ-ı dünyā ve intizām-ı ma‘ād u ‘uḳbā anuñ vasıta-i tedbir-i ḳavimine menūṭ ve rābıta-i taḳdīr-i müsteḳimine merbūṭdur. Ḥuṣūṣan sultān-ı ḳal‘a-i beden ve ḥākān-ı ḥiṣārātuñ ki ‘ālem-i ‘anāşırünüñ müdebbir ü müridi ve ḥakīm ü ḳādirünüñ *fa’ālün limā yürīd* dūr ve devlet-i ḳāhire ve ḥüccet-i bāhire ile salṭanat-ı kevneyn ve riyaset-i ‘ālemeyn şāḥibü’r-riyaseteyn mālīkü ezminetü’l-ümür fi’l-ciheteyndür. Ol serdār-ı mülk ü dīn ve sipeh-sālār-ı ḳiṣver-i yaḳīne

(91a)

lāyıḳ mıdır ki teselsül-i cāmuñ bāṭıl fercāmıyla ve derd-i müdāmuñ fāsīd serencāmıyla riyāset-i tāmme-i bāṭıl ve siyāset-i ‘amme-i ‘aṭıl meşāliḥ-i cumhūrı mühmel ve şalāḥ-ı re’y-i ümürı muḥtell idüp defter-i günah ve nāme-i a‘māl-i siyāh³⁵⁹ gibi bir bölük iki yüzli rü-siyāhla zıkr ü tesbīḥi söz u sāza ve vuzūyı geḳmiş namāza tutup leşker-i ber-devām ve şürbi- yehūdu’l müdām ile reviş-i salṭanat refṭār-ı mest-i ḥarāba ve pervereş-i memleket ḳayy-ı şarāba dönüp tāc-ı devlet destār-ı maḥmūrān gibi perīşān ve ḥıl‘at-i ‘izzet cāme-i mestān gibi ceyb ü girīban ola.

³⁵⁵ Şems, 9

³⁵⁶ Şems, 10

³⁵⁷ Nisa, 105

³⁵⁸ Bürüc, 16

³⁵⁹ siyāh: tebāh K

Maṭla³⁶⁰

Bā-çonin dāniş ne-yāyed rāst-kār kes serverist

Vin çonin kes der-cihān hergiz ne-yāyed ber tersī

Nesr³⁶¹

Kūy-ı ḥarābatuñ her nevvāḥ-ı meşāyisi ve meddāḥ-ı nevāyisi kiminūñ pīrāne
kāmetsi çeng ve kimi mürīdāne

(91b)

yanınca āheng idüp sūz-ı semā‘-ı mevlevī ve şevk-i istimā‘-ı meşnevī şüretinde
‘uşşākuñ nevā-sāzı ve kimi İsfahān u İraḳuñ bülend-āvāzı geçüp nağme-i server ve
şadā-yı çeng-i ‘ūd ile her maḳāmda taşnīfāt-ı mübteda‘larına ehl-i hevā-yı da‘vet ve
te’lifāt-ı muḥteri‘lerine aşḥāb-ı bid‘ u ehvāyī rağbet idüp bī-namāzlara cām-ı meyle
kūze-i vüzūdan el yudıralar ve ramazānı helvā-yı ‘īd gibi yedürelər. *Ülā’ike’llezīne
le’anehümü’llāh ve men yel’ane’llāh felen tecide lehu naşīrā³⁶² ve se-yaşlevne
sa’irā³⁶³*Fütūr-ı mizāc-ı memleket ve fesād-ı imtizāc-ı ‘aql u devletden a’dā-yı
saltanat emrāz-ı mühlik gibi ḥareket idüp ḳal‘a-i beden serverlerinden ol buḥranla
‘arāḳ baştıkda ve ḥişāretin dilāverlerinūñ başı

(92a)

yaştıkda olup ḥareket-i mevādd-i fikr³⁶⁴-i dimağıyye ve ‘ufūnet-i aḥlāt-ı tıbbā’ıyyeden
ḥarāret-i şuğrāyla merāret-i mürretü’s-sevdāyla tevārud-ı emrāz u tezāyüd-i a’rāz ile
yā ḥummā-yı daḳka müncerr veya sevdāyīlerūñ şafrāsı bulunur bir ḳan olur veyahut
ortaya balğam düşüp ḳan olur.

El-kışşa

³⁶⁰ Maṭla‘: Beyt K

³⁶¹ Nesr K

³⁶² Nisa, 52

³⁶³ Nisa, 10

³⁶⁴ fikr K

Ne nabz-ı devleti kimse el ucuyla tutabilir ve ne kı̄arure-i fāsıdeye tedbir ü
 ‘ilāc ıŝı kıılır. Hemān tabībāne ŝarāb-ı ŝāfi ve cevāb-ı ŝāfi oldur kı tedbir-i hıfz-ı
 ŝıhhat ve tedmīr-i a‘dā-yı devlet [ü] memleket için ref‘-i mevādd ve tedārik-i def‘-i
 fesād gerek. Pes ey hūlāŝa-i ‘anāŝır-ı eflak ve zübde-i mevālīd-i āb u hāk. Sen kı
 mülk-i mücerredātuñ ‘aql-ı evveline hikmetde hemser ve ‘ālem-i mufāriqātuñ ferd-i
 ekmeline rif‘atde beraber iken ne revādur kı mele-i a‘lādan nüzül ve zulmet-i
 heyūlanī bir ŝüretle kı̄abul idüp hevā-yı nefsi emmāre ile çāh-ı tabi‘atde dehān-ı

(92b)

māra düşüp ve zebāne-i nāra tutuŝup fı esfeli’s-sāfilīn. *Ellezīne habītat a‘malühüm
 fı’d-dünyā ve’l-āhīrah. Ve mā-lehum min nāŝırīn*³⁶⁵ zümresinden ola ve cümlesinden
 kendüñi ma‘dūd kılasun. Pes sa‘ādet-i dāreyne lāyık ve devlet-i kevneyne muvāfiķ
 oldur kı ol müfsidler ve lu‘bet-bāz-ı müş‘abidleri bezm-i neŝātından dūr ve bisāt-ı
 inbisātından mehcūr idüp her birin bir maķāma salmak gerek ve ŝiŝe-i nāmūsların
 cām-ı mey gibi taŝa çalmak gerek. Ta kim bir müfsid-i selātin-i mülk haŝletüñ
 ŝeytānatla müşīri ve kedū-yı mey gibi yanında kıoltuķ vezīri olup ısıcak sözle
 deliķanlılaruñ ‘uruķına girüp küllesin germ ü germiyyetle göñlin alup hātırın nerm
 itmeye.

Beyt

Mefā ‘ilün/ Mefā ‘ilün/ Fe ‘ülün

* - - - / * - - - / * - -

ŝımasaydı göñül endiŝesini

Meyüñ kimse sımazdı ŝiŝesini

Neŝr³⁶⁶

Anlar kı kühvār-ı ŝābit

³⁶⁵ Āl-i İmrān, 22

³⁶⁶ Neşr K

(93a)

ķadem ve ber-ķarardur gerekdűr kű her bād-ı ‘āşıfuñ ģareketinden ve rűzgār-ı muģālifuñ űiddetinden műtebeddil ű műtezelzil olmayup *el-cebelű’l-ķaşıfű lā yezģarahű’l- ‘āşıf* ķarārıyla bu ķulzűm-i bű-ķerānuñ mellāh-ı kelāmı ve ‘umman-ı bű-pāyānuñ ģavvāş-ı deryā-dili olup ne şadef-i gevh̄er-bār gibi dāyim vaķarla ģavvāş-ı ķa‘r-ı mā ve ne ģāşāķ-i bű-miķdār-şıfat taģrűk-i rűzgārıla raķķās-ı hava ola.

Nazm³⁶⁷

Mef‘űlű/ Mefā ‘lűn/ Fe ‘űlűn

-- */ * -- */ * --

Āb-ı rűy-ı cihān vaķārladur

Āleműn yűzi şuyı ārladur

Āb-ı rűy-ı vaķarla ķűhsār

Menzilin ķıldı taģteha’l-enhār

Neşr³⁶⁸

Bir dil kű menzil-i rızāda ve maķām-ı ģavf u recāda *ve emma men ģāfe maķama rabbihi ve neha’n-nefse ‘ani’l-hevā³⁶⁹ fe inne’l-cennete hiye’l-me’vā³⁷⁰* maģlabına tālűb ve maķsadına rāģıbdır. Eger műlk-i tevcűh ű burhān ve ger tārűķ-i tenbűh ű beyāndur. Aña delűl-i vāfi ve ta‘lil-i kāfi bu miķdar besdűr ve ittibā‘-ı ģayr-i Haķķ maģza hevā vű hevesdűr. Anlar kű tābi‘-i tārűķ-i hűdā

(93b)

ve metābi‘-i ehl-i ihtidādur. Ģűftim ve’s-selāmű ‘alā-tābi‘i’l-hűdā

³⁶⁷ Nazm: Meşnevî K

³⁶⁸ Neşr K

³⁶⁹ Nāziāt, 40

³⁷⁰ Nāziāt, 41

İcābet kerden-i ‘Aql-ı peygām-ı İlhām-rā

Çünkü şeyh-i İlhāmuñ kitāb-ı mu‘ciz-i peygāmı ve nāme-i intizāmı ol peyk-i emīnle ve rasūl-i mūbīnle ‘Aqla irsāl u iblāğ u iṣāl olundu. ‘Aql-ı tācdār ol aḥbār felekinüñ tefsīr-i āyātında ve āsār melekinüñ te’vīl-i müşābehātında ‘ulemā-ı rāsihūn gibi ḥayrān ve būlegā-yı zū-fünūn-şifat feşāhatde sergerdān olup gördi kim muṭlaqa *tilke āyātüllāhi netlūhā ‘aleyke bi’l-ḥaqq* ³⁷¹ma‘nāsıñı muşaddiğ ve feḥvāsını muḥaqqıkdur. Bildi kim maḥza ilhām-ı rabbānī ve ilḳā-i raḥmānīdür kī ḥalvetgāh-ı sırrına cānib-i Haqqdan vārid ve feyyāz-ı muṭlağdan ‘alā-vechi’t-tenbīh mütevāriddür. Pes cān u dilden ḳabūl u icābet ve tevbe vü inābetle *tebbenā min cemi’i’l-kebāyir ve enebnā mine’ş-şagāyir* diyüp

Beyt

Mefā’ilün/ Mefā’ilün/ Fe’ülün

* - - - / * - - - / * - -

Derūnunda hidāyet şem‘i yandı

Sa‘ādet gözi uyḥudan uyandı

Neşr ³⁷²

Buyurdi kim ol kūy-ı

(94a)

ḥarābatuñ cam pārelerinüñ ve cām-ı mey āvārelerinüñ cem‘iyyetlerin perīşān ve şoḥbetlerin pūr āh u fiğān idüp miḥnet-i gūşmāliyle çengi inletdiler ve ḥasret ṭabancasıyla defūñ ḳulağın çınlatdılar. Nāyuñ yüzine neyzen baḳışın baḳdılar ve āteş-i firḳatla delikli bağrın yaḳdılar. Şem‘üñ meclisde dilin kesdiler ve şurāḥī-i meyhāne ḳapusunda aşdılar. Kebābuñ çeke çeke etin yediler ve şarābuñ kāse kāse ḳanını nūş

³⁷¹ Āl-i İmrān, 108

³⁷² Neşr K

itdiler. Pes sultān-ı ‘Aql emr eyledi kim hayāl-i pür-ferhengi ve hem nāmdār-ı serhengi zindān-ı ‘aqlıda esir idüp selāsıl-i i‘tibārāt-ı ‘aqliyye ve aġlāl-ı ‘ibārāt-ı naqliyye ile zencīr ide ve Nāzar çāh-ı dīdede hāk u hūnāb içinde bend bend ve hār-ı müjgānla ol çāhuñ güzergāhını peyvend eyleye.

Beyt

Mefā ‘ilün/ Mefā ‘ilün/ Fe ‘ülün

* - - - / * - - - / * - -

Qılur ol kapuyı pür hār u hūn-āb

Kı ne çıka hayāl u ne gire h‘āb

Neşr³⁷³

İttifāk ol hātem-i mercān kim çeşme-i cāndan nişān ve Āb-ı hayvāndan Dile

(94b)

armağan idi. Nāzar ol hātemüñ taşıdığı ism-i a‘zamuñ hāşşiyatin du‘ā-i kadeh şerhinde görmüş idi ve kaşında naqş olan hırz-i mu‘azzamuñ menfa‘atin süre-i kevşer müfessirlerinden şormuşdı kı ol nigini la‘l-i şirīn-i yar gibi aġzına ala, fi’l-hāl Hızrvār ‘ālem-i ġaybdan āb-ı hayvān anuñ nazarında ‘iyān ve cihān İskenderleriniñ gözünde nihān olurdu. Hemandem Nāzar ol hātem-i mercānı aġzına alup sultān-ı ‘Aqluñ nazarından can gibi ġāyib oldu ve kendüzin bāġ-ı ruhsāruñ riyāz-ı behişt āsarında çeşme-i fem kenārında buldı. Nāzar ol sebzēzāruñ miyānında çeşme-i cān yekpāre gevherden bir havz-ı yāķūt ve şun‘-ı hayyun lā yemūt gördi kim reşkinden havz-ı kevserüñ aġzı lü‘ābla dolmuş ve çeşme-i Hızruñ dehānı ābla pür olmuş. Ol mā-ı mu‘īniñ halka-i mīminde şun‘-ı perverdigār hāme ve pergār yāķūt-ı sürhla bir havz-ı muraşsa‘-ı yādigār resm itmiş kim āb-ı hayvānı ol mā-ı

³⁷³ Neşr K

(95a)

tesnīmüñ mīmi içinde hendese-i hikmetle tılsım itmiş. Güya kim bir kırmızı târda hatt-ı nokta güzârdur kí hâme-i fikr-i müşikâfla bir nokta-i mevhumı dū-nim ve ol iki noktadan bir gonçe-i mim itmiş. Ol ‘asel-i muşaffānuñ şüret-i inficārı ve havz-ı me’vāniñ yetefecceru minhü’l-enhārından Āb-ı hayātuñ gözi nergis-i şehlä gibi kararmış ve çeşme-i hurşīdüñ nīlūfer-şıfat beñzi şararmış. Ol āb-ı havz-ı murevvaquñ altında bir āb-ı mu‘allağ ve üstünde bir gonçe-i zenbak bitmiş kim birisi bāğ-ı feleküñ nārencin engüş-t-i Muhammedī gibi iki şakğ ve birisi mihr ü māhuñ gerdenin tavğ-ı sīmīnle muṭavvak itmiş. Nazar-ı ‘atşān dūzah-ı hasretde sīne sūzan iken ol ‘ayn-i selsebil ve zülāl-i canı böyle sebil göricek bī-ihtiyār lücce-i Fırāta irmiş māhi-şıfat Hızr elinden Āb-ı hayāta atılır semek gibi kendüyi atdı ve táb-ı cigerle ol çeşme-i cāna

(95b)

pürtāb itdi. İttifāk ol ağzındağı hâtem-i mercānı mühr-i Süleymānī gibi ağzından āba düşürdi. Nazar ol devlet-i saltanatdan dūr ve ravza-i cennetden Ādem gibi³⁷⁴ mehcūr olup kendüzin diyār-ı segsāruñ vādi caħīmi ve hāviye-i nāruñ mā-ı ħamīmi kenārında Rağīb-i dīvüñ menzili civārında buldı. Hemān Rağīb Nazarı görünce dedi kim: Ey Nazar sen ol hağīm-i kimyāger degil misin kim edviye-i zer diyü nahlistān-ı kāmette baña ne otlar yoldururduñ ve lāf ü güzāfla arzuñ gencinelerin baña İskender-şıfat buldurduñ. Āħir ol büstānuñ lāle-ħadleri yanında beni ħacletinden sürh-rū idüp hile ile şarāba dārū kattırduñ ve meclisinden sebū-yı mey³⁷⁵ gibi elüm alup taşra attırduñ diyüp meger kim Rağīb-i pür-ħışmıñ Sūrāh-ı çeşm adlu suyu soğulmuş bir kör kıuyusu var idi kim ejdehā-yı

(96a)

cehennem gibi ağzın açmış ve dūzah-ı firğat-şıfat mübtelālaruñ üstüne zehrin saçmış, dāyim şad bed-ħūn u rīmi ağardı. Tenglikde rişte-i şu‘ā’-ı başarı içine girmezdi ve risīmān-ı şu‘le-i mihr ka‘r-ı baħrına irmezdi. Qadīmü’z-zamāndan şuyu soğulmuş,

³⁷⁴ Ādem gibi K

³⁷⁵ mey K

soğulunca içinde niçe merdümler boğulmuş idi. Güyyiā bir mār-ı bī-cāndum kim Raķīb-i dīvūñ her hañçer-i müjgānı ol mārūñ dehānında dendān idi ve'l-hāşıl raķīb Dildi kim Nazarı ol çāh-ı cehennemde zindān ve mübtelā-yı hāviye-i hicrān ide. İttifāķ Zülf-i dilāvizūñ ol sihr ü efsūnla bağlanmış sünbül 'anber āmizi kim Nazarda var idi ve Nazar-ı 'ayyār da 'aķdu'l-lisān için yādigār idi. Nazar ol mū-yı 'anber-bārūñ bir tārını micmer-i cānda buhūr ve sīnesinūñ nār-ı sūzānında nūr idüp hemāndem zülf-i hümā-pervāz rüy-ı hevādan şehbāz

(96b)

gibi Nazarı minķārına alup götürdi. Ol kafes-i 'inādan gülzār-ı şehr-i Dīdāra ve gülşen-i Hüsni gül-ruhsāra getürdi. Hüsni gül-'izār daķı ol bülbül-i zārūñ ser-güzeştinden suāl ve temāşā-[yı] gül-geştinden istifsār-ı mā fī'l-bāb idüp hayāl-ı 'ayyārūñ seyr-i kūh [u] deştinden keşf-i meķāl ve nağme-i bī-āvāz ve bī-ķarārūñ bāz keştinden istiħbār-ı hāl itdi. Nazar daķı girībān-ı maṭla'dan dāmān-ı maṭṭa'a dek cāme-i şikāyeti çāk ve nāme hikāyeti pür-ķışsa-i derdnāk idüp ol deñlü ħarāretle yana yana söyledi. Şem'vār sūz-ı zebānla beyān eyledi kim hüsniñ āteş-i ruhsāri nār-ı ğađabdan fūrūzān ve āb-ı 'ārız-ı 'izārı çeşm-i odundan nār-ı sūzān³⁷⁶

Beyt

Mefā 'ilün/ Mefā 'ilün/ Fe 'ülün

* - - - / * - - - / * - -

Miyānuna ķuşandı zer kemervār

Ğağabdan iki başlu āteşin mār

(97a)

Nesr³⁷⁷

³⁷⁶ kim hüsniñ āteş-i ruhsāri nār-ı ğađabdan fūrūzān ve āb-ı 'ārız-ı 'izārı çeşm-i odundan nār-ı sūzān İ

³⁷⁷ Nesr K

Âhîr meydan-ı Hüsnuñ şaf şikenlerinden Ğamze-i tîğ-zeni taleb idüp didi kim silâhdârlardan bir niçe ser-firâz ve kine-sâzla diyâr-ı ‘Aql u Dile varup bir nağşla nağme-i zârı ve bir rengle hayâl-i şüret-i nigârı sultân-ı ‘Ağldan dile. Eger kendi ihtiyârıyla ol gulâmları saña teslim ve benüm beg³⁷⁸lerüme istikbâl ü ta‘zîm iderse kâ‘ide-i meveddetüm mihr-i dilber gibi şâbit ü ber-ķarâr ve esâs-ı meħabbetüm güzeller ‘ışkı gibi üstüvârdur ve eger senüñle ceng ü sitiz ve tîğ-i ‘adâvetüñ silâhdârlaruma tîz iderse ol serkeşüñ kârzârla kârın zâr ve cem‘iyyetin zülfüm gibi târümâr ve perçem-i tuĝunuñ her târını gözlerine mâr eyle didi. Pes Ğamze-i dilâver daħı Türkistân-ı Moĝol serverlerinden bir niçe ķavs-i felek gibi çerħ oķun atıcı tîr-endâz ve hilâl-ebrü-yı kemân sâzla cüfte kemânlu ve ikişer ķurbânlu tîğ ü sinân ve hañçer-i berrân getirüp her taraftan ney-sitân-şîfat nîzelerle şaf

(97b)

şaf kendi kılıcıyla dirilür harâmiler ve ķan içici ĝarâmiler ‘azm-i râh idüp gitdi ve Nazar-ı ‘ayyârı gözci idüp ķal‘a-i beden serħaddine yetdi. Biz geldik bu cânibde ‘Aķılla Vehmüñ kışşasına ve Nazar-ı ‘ayyârı çâh-ı dîdeden göz göre kaçırđıklarınüñ ĝuşşasına çünkim sultân-ı ‘Aķl Nazaruñ ol mühr-i Süleymân ve nigîn-i la‘l-i bedehşânla ‘Aķluñ nazarından ĝâyib olduĝun ve perîvâr kendüyi bir nazarda küh-ı ķâfda bulduĝun ‘ayn-ı ‘aķılla ‘iyânen görđi ve maķâm-ı taħayyürde zamânen durdı. Vehm-i nâmdâra didi kim: Ey ĝakîm-i kavî-re’y ve ey feylesof-kâr-ı fermây-cünbiş çerħ-i kîne-sâz ve gerdiş-i dür-ı sifle nevâzı gör kim ol Nazar-ı ‘ayyârı dîn-i düzd-i bî-râh ve gedâ-yı rû-siyâh Süleymân-şîfat bir ĝâtîme dest-res bulmuş ve bu ism-i a‘zamı nağş-nigîn kılmış. Çâh-ı dide gibi zindândan gice ķaranüsunda ve dîde-bânlaruñ iki gözi arasında çıķup gitdi. Mu‘ayyendür kim ânuñ

(98a)

gerd-i bād-ı fitnessi evc-i hevâya peyveste ve fark-ı semâda kâkül-i siyah gibi deste deste olup sarsar-ı şerr u şür gerd-i fütürdan ‘ayn-ı ‘âlem pür gubâr ve dide-i Benî Âdem teng ü târ itse gerekdür. Zîrâ kim ol serkeşüñ çenârvâr aşķ-ı serdârla eli ve ĝüsn-i gonca dehânuñ süsen gibi deh zeban u dil vardur. Vâcib budur ki bu bâbda

³⁷⁸ beg: silâhdâr K

imhāl ü ihmal itmeyüp etrâf-ı vilâyete âdemler salmak gerekdür. Pes sultân-ı Akl buyurdu kim kendünün kâtib ü dīvānı ve debîr-i âsmānı şehir-i bedene tâbi‘ kılâ‘ ve zevâyâ-yı biķâ‘de cevze-i zemînün huşun-ı gerdün ‘urucundan derāvāze-i heftumînün zātü’l-bürücına dek mäh-ı encüm çeşm ve zerrîn külâh şāhib-i ‘alem leşker-i kevākib-i şümār ve kişver-i gerdün-ı gubārla her ka’r-ı raşadda ve muķķır-i serhadde metr-i şad olup nücüm-i seyyār gibi Nazaruñ seyrine nazar uralar ve cünbüşüne çeşm ü güş olup turalar. Bu tarîķ ile Taht eyaletinde olan şāhlara āhenden cāmlar ve zerrîn külāhlar pülāddan ‘imāmeler gönderüp

Meşnevî

Mefā ‘ilün/ Mefā ‘ilün/ Fe ‘ülün

* - - - / * - - - / * - -

Gümüşden kuflün âltünüñ açarlar

Demirden beğler tonlar biçerler

Pür idüp lālelerden deşt ü dāğı

Kuruldu şehirün gül-gün otağı

Neşr³⁷⁹

Āhir kal‘a-i zühd ü riyānuñ emîri ve zerķ-i pîrin ferzend-i tevbe-dilîri ‘alem-i revā ile iķlîm-i zerķiñ kişver-gîrleri ile ve nefsi-i emmārenün boynı bağlu esirleriyle bir bölük erzak püş ve taylasān-ı hırka berdüş livā-yı āh ve çetr-i siyāhla nîze yerine elleri ‘aşālu ve gazā-yı nefsiçün desti cüdālu ve kemend-i pîrine boyunları revālu

Beyt

Mefā ‘ilün/ Mefā ‘ilün/ Fe ‘ülün

³⁷⁹ Neşr K

* - - - / * - - - / * - -

Elinde nîze pîrine ‘aşâlu

Gazâ-yı nefsiçün desti cüdâlu

Neşr³⁸⁰

Nefsini cerre naşb etmiş ve gîsü-teng-i ‘ârla hayâsı gitmiş bir leşker-i cerrâr ve ‘asker-i sine-güzârdur kim eğerçi kim siyâh düşmen berg-i bād-ı hazân gibi bî-şümârdur. Âh kim ‘asker-i ehl-i zerķ dahı bir leşker-i cerrârdur. Nazaruñ ardınca sâz u selble cüyân ve pâ-yı taleble püyân iken meger kim Ğamze-i dilâver bir ok atım yerden leşkerüñ öñünce cevelân u Ğadeng cân-sitânla cost u cüy-ı meydân iderken hemân leşker-i tevbe Ğamze ‘askerinüñ alayına irdiler. Göz açdurmayup cenge girdiler, süvârân-ı Ğamze dahı sipâh-ı tevbe-i tîr-i bārânla Ğarķ-âb-ı tûfân idüp mîĝ-i siyâh gibi meydân-ı Ğâkden göge ağdırdılar. Ol ebr-i belâdan üstlerine tûfân-ı kazâ yağdırdılar. Âĝir nesîm-i seĝer Ğamze-i şaff-der cânibinden esüp leşker-i tevbenüñ gözlerin pür gerd ü ĝubâr ve ictimâ‘ların tûde-i Ğâksâr idüp târumâr itdi. Tevbenüñ leşkeri şikeste ve livâ-yı refi’u’l-ķadri beste³⁸¹ oldı.

El-ķışşa

Sinân-ı Ğamze ol zâhidlerüñ sînelerin şad-çâk ve müjĝân-ı müje ol ‘âbidlerüñ menzillerin Ğâk idüp memleket-i Zerķı ‘âşıklar şevķle şöyle yaķdılar ve ķal‘a-i riyâyı tûb-ı âhla şâdıķlar ile yıķdılar³⁸² kim esâs zühd ü riyâdan eser ve binâ-yı tevbeden zâhid başına bir Ğacer ķalmadı. Zerķ râhibi zünnârıyla gerden beste ve ‘aşâsıyla miyân şikeste ķılup ķelîpâvâr ellerin ķep ü râst baĝladılar ve micmer-şifat nâr-ı Ğasretle ciĝerin

³⁸⁰ Neşr K

³⁸¹ beste: pest K

³⁸² ve ķal‘a-i riyâyı tûb-ı âhla şâdıķlar ile yıķdılar İ

(98b)

tağladılar, şavma‘asın yakdılar ve kilisānuñ çāñına ot tıkdılar. Abdāllar tekye-i zūhdūñ postunu dūrdiler ve derviřler tesbīhi biñ kez çevirmekden ferāgat idüp yüz çevirdiler ve zerķ-ı bīçārenūñ ol ‘aķabde ‘aķīde-i nā-dürüstī ve i‘tikād-ı süstī tevbe-i fāsik gibi bī-bünyād ve şabr-ı ‘āşik gibi hevālarda berbād olup şūfīlerūñ tācları āvāre-i şarāb ve hırķaları ālūde-i mey-nāb oldu. Andan Ğamze-i nāmūr şehri-i Şöhrete ve hīřār-ı āfiyete uğradı. Faħr-ı pūr-şevketūñ kıddine tīg ile rengin kumařlar dođradı kī ol bī-endāma endāzesine göre küşye-i hil‘at kesilmek ve dervīře kendi³⁸³ kilimine göre kōsilmek öğretti. Pes Ğamze-i ‘ayyār tecessüskār ve tefahħus-ı diyār için serħadd-i ‘Aķla birķaç peyk-i sebük-bār ve cāsūs-ı şabā-reftār gönderüp ‘Aķluñ rāy-i kavīminden pūr-ħazer ve fikr-i müstakīminden pūr-ħavf u ħařar olup perīvār tebdīl-i şūret ve tađyīr-i hey‘āt kıлмаđı vācib gördi.

(99a)

Kılıcı balçığındaki du‘ā-yı seyfi okuyup nesīm-i şabā gibi askerinūñ üstüne üfürdi. Ol şaf şaf leřkerler alay alay āhūlar ve bölük bölük ğazāl-ı miskīn³⁸⁴ būlar ol menāzil-i cedy ü ħāmelde ve merāhil-i deřt ü cebelde merāti‘-i ħađrālarında ve merā‘ī şahrālarında lāle-i nev-ħiziñ kāse kāse kanına dendānların tīz ü ğamze-i ħūnīnlerin řam‘-āmiz idüp sūnbül ü reyħānuñ ‘ömr-i dirāzın kūtāh ve gül-i zaymerānuñ rüz-ı dil-nevāzın benefşe-vār siyāh itdiler. Eyyām-ı fırsatı ve hengām-ı rūřsatı gözleyüp bir kūhı sipāh penāh u kemīn-gāh itdiler. Rāvi aydur: Çünkim ‘Aķluñ tevbe-i řad sālesi ğamze-i bed mestūñ elinden bir piyāle gibi řikest ve bezm-i zūhdūñ kabaķ³⁸⁵ kerden keřleri řurāħivār bir ayađa bařılıp pest oldu. Tevbe-i ħarāb sifāl-i şarāb gibi bařın eline alup ol münhezim olan sipāh ve ħasāret u ğāret bulan bunca dād ħvāhla ‘aķluñ dīvānına gelüp yaraların dehān ve fetīlelerin zebān

³⁸³ kendi K³⁸⁴ miskin: müşk K³⁸⁵ kabaķ: kedū K

(99b)

idüp zahm-ı sīnelerini açdılar. Eşk³⁸⁶-i dīde-i pūr-hūnların yere saçdılar ve ol dīdelerden şahn-ı meydānı şöyle gül-gūn itdiler. ‘Aqluñ yūreği şimşir-i ğayretten pāre pāre ve cān u cigeri tīg-i hayretten şerha şerha ve pāre pāre oldu. Kaşd itdi kim baħr-ı elmās gibi deryā-yı pūlādı kaynadup ve demirden tağlar gibi emvāc-ı āhenīni oynadup kaydefā gibi deryā-yı siyāhla diyār-ı Hūsnüñ ocağına sokuya ve baħr-ı sefidle tahte-i vücūddan haṭṭ-ı siyāhların yuya ve iklīm-i şarka tīg-i bürrān ve kemend-i müşk efşānla bir āfītab-ı zerrīn ‘alem ve māh-ı encüm haşem ü hadem gönderüp Hūsn-i kamer-i ruhsārı yıldızlarla toğmaduğa döndüre. Pes Dil-i nevcüvānı zindāndan çıkarup pīrāne naşihatler ve cüvānane hūl‘atler virüp didi kim: Ey kaħramān-ı melik server³⁸⁷ ve nerīmān-ı iklīm-i sipihr-sālārı

Maṭla³⁸⁸

Şonīde em kí be-gül çehre-i nazar-dārī

Zi-hecr-i lāle ruħī dāğ ber-ciger-dārī

Neşr³⁸⁹

İşitdüm kí hūsn-i gönçe dehānuñ sen gül-i handānla bir zeban-ı nihānı ve ortada kuş dilin

(100a)

bilür bir ‘andelīb-i şīrīn zebānı var imiş kí gül gibi hem-dem-i hār ve bülbül-şifat mahrem-i sad gülzār u gül-‘izār imiş. Hüdhüd gibi nemedden külāh u hırkasınuñ vaşla-i sefid u hem siyāhı varmış. Ey zübde-i mevālid-i erkān ve hūlāsa-i zemīn ü zamān sen henüz tıfl-ı dāye-i devrān ve nūr-ı dīde-i cānsun. Bu māder-i bī-mihrüñ

³⁸⁶ Eşk İ

³⁸⁷ server: serdār K

³⁸⁸ Maṭla‘: Beyt K

³⁸⁹ Neşr K

şîri zehrînak ve gülşeker-i nüş âlûdî nîş-i helâkdur. Zinhâr bu benefşezârda ve bâğ-ı sebzezârda zûller benefşevâr kâfalarından çekilmedin ve kanlı başlar gönçe gibi nihâl-i bedenlerde dikilmedin. Ol bürîde-i gîsûdan çekil ve ol gül-i hod-rûdan üzül kesil kim ‘İşkuñ leşkeri ve Hüsnuñ kişveri bir bölük sehğâr-ı ejdehâ-süvârdur kim ellerinde tâziyâneleri siyeh mârdur. Kemend-endâz Türkîler ve kemân-sâz Tâtâr³⁹⁰ cengîlerdür kim kimi ehl-i zünnâr ve kimi ‘abede-i nârdur. Şehr-i Dîdârlarınûñ kızıl gülleri nâr-ı âh ve bâğ-ı ruhsârlarınûñ miskîn sünbülleri

(100b)

dûd-ı siyâhdur. Hüşûşân ol Ğamze-i harâmî ve hûn-hâr-ı garâmî kim dîv u gül ve Türkistân-ı Moğol sehğârları u mekkârlarıyla tahzîb-i bilâd ve ta‘zîb-i ‘âd³⁹¹den gayrı zerğ-ı ezrak gibi pârsâ ellerinde tersân ve fâhr-ı pür-şevket gibi sultân hil‘at-ı saltanatdan ‘uryân oldı. Şavma‘alarını yıkdı ve hangâhlarınûñ kandilleriñ odlara yakdı. Gülbâng-ı ezânuñ gulgulesin mağâm-ı Hicâzdan kesdi ve nâkûs-ı mûğânûñ silsilesiñ Ka‘be-i ‘arşda aşdı. Pes gayret-i cihân-bânı ve hamiyet-i sultânı oldur kî evvelâ ol seylâb-ı fesâdı sedd ü sedd-i İskender gibi ye‘cûc-i fitne-i redd idüp a‘dâ-ı devletûñ kal‘ u kam‘ına ve husûn u kılâ‘dan leşker cem‘iñe meşğûl olmağ gerekdür. Muvâfiğ-ı kılâl ve şevâhik-i cibâlde ol harâmîlerûñ yatağın ve durağın bulmağ gerekdür. Egerçi kim *ettânî mine’l-îmân ve’l-ucleti mine’ş-şeytândur*. Ammâ kam‘-ı şeytânîde isti‘câl mahzân nûr-ı îmân ve tevfiğ-i

(101a)

lutf-ı rahmandur. Andan kâf-tâ-kâf cihân ve eknâf-ı zemîn ü âsmân perî per ve hümâ peykeri hamâmeler ve iqlîm-i rub‘-ı meskûna nâmeler salup keşmîr-i Hiñdüñ yegleri ve zengbâr-ı Sindüñ begleri demir tağ gibi piller ve ol dağ üzere âhenîn miller gibi şahn-ı meydânında derk derk olmuş düdlar ve sağf-ı âsmâna irmiş siyeh³⁹² ‘amüdlar gibi peyveste dikilüp tûrdılar ve ‘amûd-ı gürz-girâna ellerin urdılar. Hicâz u Yemen u Hürmüz u ‘Aden serverleri dağı ‘arabî atlarıyla tek tâzî ve cemâle bahtî ve Hicâzîleri kaçar kaçar galle-i anbâr-ı felekden zîrbâr idüp ordu-yı sultânîye nüzûl ve ni‘met-i

³⁹⁰ Tâtâr İ

³⁹¹ âd: ‘ibâd K

³⁹² siyeh K

sultānī³⁹³ zād-ı zevāde-i süleymānī çeküp müheyyā itdiler. Kūhıstānuñ şanevber būyları ve peleng huyluları pelengi çūkāl u nehengi harbe vü hengāl götürüp Rūm u Yunan u Efrenc u Türk ve dīlān sipāhıyla mālīk-i kişver-i māh ve mülūk-ı cezāyir-i deryā zevrak-ı semā sīmā ve bādbān-ı

(101b)

gerdūn-sāların muhīt-i āsmāna peyveste ve ƣallāb-ı keħkeşāna beste idüp hāzır u müheyyā tıururdılar ve debdebe-i şāhī ve tıntana-i şehinşāhīden gūş-ı feleke ve hūş-ı meleke nāle vü enīn irişüp deryā-yı çarħuñ ƣulağı güm güm gümledi ve dıraħş-ı felek üştür-i seħābvār zār zār inledi. Seħer-gāh şa‘şa‘a-i pūlāddan ‘ālem yanmağa ve deryā-yı zībağ gibi baħr-ı āhen çalƣanmağa başladı. Şu‘le vü şu‘ā‘ından ƣulzüm-i felek vādi nār ve pertev-i envārından girdāb-ı hevā baħr-ı elmās-ı āteşbār oldu. Sultān-ı zengbāruñ ‘asākīr-i encüm-i şümārı tārūmār ve a‘lām-ı zümürüd-nīgārı nīgūsār olup şāhensāh-ı Çīnūñ livā-yı nūr peykeri görülmüş ve şāh-ı hāver-ı zemīnūñ direfş³⁹⁴-i miħr-i manzarı zerrīn tāc urunmuş.

Meşnevī

Mefā‘ilün/ Mefā‘ilün/ Fe‘ülün

* - - - / * - - - / * - -

Şarup başlarına ƣanlı kefenler

Felekler giydi hūnīn pīreherler

Şafağ-ı gülgūn giribānın ƣılup çāk

Ƙabāsın ƣana bandırmışdı eflāk

Giyüp mātem tınun çarħ-ı siyeh-pūş

Güneş ƣanlı kefen şalmışdı berdüş

³⁹³ sultānī: hāƣānī K

³⁹⁴ direfş K

Neşr³⁹⁵

Meger kim ‘Aql-ı tãcdãruñ hizmetinde himmet-i ‘ãlî rütbetiñ bir ferzend-i

(102a)

bālā menzileti vār idi kim vaqāyi‘-i dīde-i rūzgār ve şedāyid-i keşīde-i çerh³⁹⁶-ı nā-hemvār kıadr-i felek celãlle ni‘met-i şerīfî kudret-i kıadr-i celīl ve zāt-ı mülk-i hişãlle ism-i münīfî Şabr-ı cemīl idi. Dāyim ‘avākīb-i ümūra nāzır ve merātibāne alā ālihi hüve nazarında hãzır idi. Nazaruñ himmetinde ‘anķalar mekes ve ‘ayn-ı ‘iffetinde gülşen-i dünyā kef ü has degildi.

Meşnevî

Mefā ‘ilün/ Mefā ‘ilün/ Fe ‘ülün

* - - - / * - - - / * - -

Zırh gibi göz açmış cenge girmiş

Niçe şehirlerle rezm³⁹⁷-i āhenge girmiş

Sirişk-i germ u āh-ı serd içinde

Geçürmiş ıssı şovuk derd içinde

Ķanā‘at tahtgāhınuñ emīri

Ferāgat gūşesinüñ tūşe-gīri

Neşr³⁹⁸

Pes ‘Aql-ı tãcdãr cündüllāh-ı melek-şümãra ve sipāh-ı gerdün-gubãra şabr-ı nãmūrı ser-leşker ve himmeti rehber idüp Dil-i nevcüvãn dağı Rüstem-i dāsitãn ve

³⁹⁵ Neşr K

³⁹⁶ çerh İ

³⁹⁷ rezm: bezm K

³⁹⁸ Neşr K

Sām-ı nerīmān gibi pelengi girihlerle kūh-ı şecā‘atde aplan u nehengi zırhlarla vādī heybetde yedi başlu bir su‘bān olup öñüne şebdīz-i amer ve gülgūn-ı seer gibi bir ınk-ı sebūkbār ve esb-i şabā-reftār ekdiler kim tūsen-i felek gibi zerrin-na‘l ü zerrīn³⁹⁹ zümürred-fām pūr yāūt-ı la‘l

(102b)

Meşnevī

Mefā‘lūn/ Mefā‘lūn/ Fe‘ūlūn

* - - - / * - - - / * - -

Eser yel gibi esse mīl-der-mīl

Eser bulmazdı gerdenden eser yil

Ögredüp ün zamānı or şoñuna

Yelüp geçmezdi müstabel öñüne

Dönüp ün yine ardına giderdi

Geçen māzīler istībāl iderdi

olanup ıksa meydān-ı sipihre

okuz olandırırđı arı mihre

‘Alemler ‘aksi dönmüş lāle-zāra

Yeşil sancaarı serv-i bahāra⁴⁰⁰

³⁹⁹ zerrin K

⁴⁰⁰ ‘Alemler ‘aksi dönmüş lāle-zāra
Yeşil sancaarı serv-i bahara K

Neşr⁴⁰¹

Dil-i nāmdār daḥı ol şırūñ sebük-i üstüvāra āfitāb-ı şır süvāre bürc-i esedde taḥvīl iderken ol şire süvār ve menzil-i esedden yana seyyār olup sultān-ı ‘Aḳlla menzil-be-menzil göçüp bevādī vü şahrā geçüp bir niçe gün gitdiler. Günlerde bir gün serfirāza yetdiler.

Beyt

Mefā ‘ilün/ Mefā ‘ilün/ Fe ‘ülün

* - - - / * - - - - / * - -

Buyurdı ḳondılar ol tağa ḳarşu

Şanevberler gibi yaylağa ḳarşu

Neşr⁴⁰²

İttifāḳ Türkiştānuñ miskīn bū⁴⁰³larından ve kūhistānuñ āhūlarından bir ḳaç sünbül zülf benefşe gīsūlar bir iki āhūyı bend ü kemend ḳayd idüp getürdiler. Dil-i şehir-yāruñ nazarına yetürdilar. Didiler kim bu dāmen-i cānib-i kūhuñ sebzezār-ı mīnāsı ki menzil-i cedy ve burc-ı ḥamel ve bu şahrā-yı pür şükūhuñ mā-ı kenār-ı mīnūsı ki rif`atde burc-ı sevre bedeldür. Kūhsāruñ merā‘ī

(103a)

ve enhārı ve cūybāruñ merāti‘-i sebzezārı bir bölük mūkaḥḥal gözlü āhūlar ve perī yüzlü ḡazāl-ı miskī⁴⁰⁴n būlar gördi kim nergis-i şehlāları kühl-i mā zāḡa’l-başarla sürmelenmiş ve nāḥıyye-i ḡarrāları ḡurre-i ḳamer gibi ve vesme-i mu‘anberle vesmelenmiş. Şemāyim-i dil-cūları nesīm-i cennetden rūḥ-efzā ve nāyim-i ḥoşbūları şemīm-i ḡulşenden ‘anber-sā nefehāt-ı cān perverlerinden enfās-ı şabā *ke-misk yefūḥ*

⁴⁰¹ Neşr K

⁴⁰² Neşr K

⁴⁰³ bū: mū K

⁴⁰⁴ miskīn: müşkīn K

ve nesīmāt-ı mu‘anberlerinden nükhet hevā *ke-nesīm yelūh*. Hemīşe gıdaları sünbül-i ter gibi mār-ı siyāh yimek ve şerbet-i cān efzāları şehd ü şeker gibi nīş ef‘ā nūş eylemekdür. Dīdeleri pād-ı zehr-i hayvān ve hokka-i tiryak ve merdümleri zehr-i ef‘adan mühre-i mār tāb-nākdur. Tīg-i kudretle ayakları kalemvār dū-nīm ve nişāne-i kademleri şafha-i çemende gūyā ki halka-i mimdür. Dil-i nāmūr daḥı Ğamze-i cādūnuñ ol sihr u efsūnla muşavvar olmuş āhūlarına kemān ebrūlarıyla kemīn ve sünbül-i mūlariyla kemend endāz olup āhūlar daḥı ol şayyādaruñ irdigin ve şayd-ı devletleri murādları ele girdigin elā gözlülerle āhuvāne āhuvāne nazār ve tīr-i nazardan

(103b)

vaḥşiyāne vaḥşiyāne ḥazer kıılır gibi şahn-ı kemīn karar ve ‘azm-i be-şehr-i dīdār itdiler ve yüzlerin gülşen-i gülzārdan yaña tutup gitdiler.

El-kışşa

Şehr-yār-ı Dil, Ğamze-i fettānuñ bu fitnelerinden gāfil leşkerden cūdā ve ol āhūlar nazarından gāh peydā ve gāh nā-peydā olup birkaç gün leşker-i ‘Aklıdan mehcūr dil-i nāmūr-ı yakīn vardıkça ol āhūlardan dūr oldı. Bu cānıbden ‘aql-ı ‘ālī maḳām manzar-ı hengām-ı şām olup māh-ı tamām menziline gelmedi ve ol māh-ı nev için bir niçe ‘ayyār-ı şeb-rev şalup kimüñ burcına pertev saldıgından kimse haber almadı. Seherden leşker-i Çīn ve sipāh-ı ḥāver-zemīn ile şaflar düzüp ve ‘ālemler çözüp naḳkārların urmaḳda ve āheng-i taht-ı ḥüsn idüp çerinüñ ardın sürmekde olup çünkim Ğamze-i seḥḥār dīg-i efsūn gibi ol deryā-yı nīlgünü kaynatdı. Tağları ḥabāb gibi rü-yı hevāda oynatdı. Pes selāmet der kenār diyüp zevraḳ-ı vücudın bir diyāra daḥı atmağa ve dümeni sevāḥil-i şehr-i dīdāra tutmağa kasd idüp ol āhūlarla ḥüsn-i şehlä çeşmüñ nazarına irdi. Teḳālīb-i rüzgār ve teşārīf-i ḥüsn-i perverd-gārlarına [ol gözler görmedügi tūfān-ı gird-i fütür ve kulaklar işitmedügi

deryā-yı şerr ü şürdan haber viridi. Ol mehlif hevâlardan Hüsnuñ seyl-âb-ı baharı gönli hîre ve ğubâr-ı havâdişden derûmî tîre olup hemândem tedbir-i şavâb ânı gördi kim zebân-ı tîĝla kaṭ'-ı cevâb idüp ol mazlûmlaruñ ciĝerleri pârelerinden aḳan kıvıl kanları âb-ı tîĝla ezeler ve sultân-ı 'işka ol kanla bir şikâyet-nâme yazalar. Ol kim levâzım-ı hıdmet-i řâhî ve devlet-i şehnşâhî dürr-i edâ idüp aytdı kim: Ḥayâl ve Naĝme-nâm ol iki ğulâm kim sultânuñ âyinedârı ve biri ğüyende-i edvâridur. Anlar şehr-i dîdâruñ her naḳřına nigerân ve her şüret-i zîbâsına vâlih ü ḥayrân oldukları sebepten birkac kerre bütlerin şoyup şüretlerin bozmuşdum ve baĝırlarını kâse-i reng gibi ezmişdüm. Âḥir bu ğayretiyle bir niçe meflûk ve bir iki kendi gibi memlûk ile dâru'l-mülk-i 'işkdan ğitmişler ve diyâr-ı 'Aḳla ibâkat itmişlerdi. Ol vilâyetuñ şarrâflarına 'arz-ı ğevher ve izḥâr-ı cevher ve fazl u hüner idüp 'Aḳl-ı tâcdâruñ ḥazîne-dârı ve biri ğüyende-i esrârı olmuş idi çünkim ol ğulâmlaruñ ânda ḥaberlerin aldum. Ğamze-i cellâdı zindân-ı zeneḥdânuñ bir niçe serhengleriyle ol diyâra saldum. Âḥir Ğamze-i dilâver gibi serveruñ tîĝ-i zebânların seyfle nazârlarından sürdiler ve çâh-ı zeneḥdânuñ sîmîn zeḳanlarinuñ ardınca ḳuyular ḳazup zindânlara urdılar. Eser yel gibi 'ömr ü devletleriyle hevâya i'timâd ve aḳar şu gibi ğüzer kılan hengâm-ı salṭanatlarıyla mâya istinâd idüp zebân-ı tîĝlarına inandılar ve ḳuvvetlerine söykündiler ve nîzelerine ṭayandılar. Zerrîn külâhlara müje-i 'alemler gibi serfirâzlıĝıla dek ğeldiler ve âstîn ü dâmânların bâlâlıĝıla üstümüze silküp serdârlarımızı ḥâk-ı bî-miḳdâr gibi ayaklara şaldılar. Ne ḳavl-i ismiḥâ'la 'amele kāyil ve ne ḳıyâs-ı bürhânla cedele ḳâbil olup]⁴⁰⁵

⁴⁰⁵ [] K

(104a)

inne 'ibādī leyse leke 'aleyhim sülṭānün illā min teba'ike mine'l-gāvīn⁴⁰⁶ ve dem-i saltanatla gūş itmediler ve *kul e'üzü bike min hemezāti's-şeyātīn⁴⁰⁷* deyu nasihatler eyledüm vesāvis⁴⁰⁸-i şeyṭāniyye ile sözümi işitmediler. Her ne vechle mezellet yüzün mihrāb-ı āsitānelerine urdum. Yüz ol kadar bī-niyāzluk gösterüp nāz itdiler ve her ne denlü kim gerden-i beste vü zār ol gulāmları berdār ediñ deyu boyunum çekdim. Yalvardum urğanda un deyüp bahānelere āgāz itdiler.

El-kışşa

Āhīr kār zeban-ı ef'āvār iki dillü hāmelerle zehr-i ālūd nāmeler yazup ve siyeh mār gibi kara yazılı kâğıdlardan ṭomārlar düzüp zülf-i sehḥāruñ bir 'ayyār ile baña göndermiş ve kendisi iqlīm-i 'Aqluñ tavāyif muhtelifetü'l-ārā ve milel-i müteḥālifetü'l-hevāsıyla ḥayme-i feleke şıgmaz sipāh ve rü-yı zemīn götürmez ḥayl ü ḥargāhla serḥadd-i vilāyete kadem basmışdur. Dest-i gayret u ḥamiyyet pehlüvānlarımızuñ yayların yaşmışdur didi. Çünkü Hüsnuñ

(104b)

ol kara yazılı nāmesinüñ mühre-i mār gibi mührünü bozdılar ve ṭomār-ı siyeh cāmesinüñ ejdehāvār küngüre-i 'uqdelerini çevirdiler. Sultān-ı 'Işkuñ ol zehr-i kātıl ve kāse-i semm-i helāhil te'sīrinden gözleri şem'-i fūrūzān gibi yandı ve āteş-i sūzān gibi gāh kara kara tütünlere ve gāh kıvılcık kıvılcık 'aevlere boyandı ve ḥışm-i kīneyle didi kim: Ey fitne-sāz ve rübāh-ı ḥile-bāz eger şīr-i dilīr ve köhne gurg-i cihāngīr iseñ ejdehālara niçe urmağ ve arslan ağzında qarınca taht kurmağ niçe olur göresin. Ḥaşmına peleng ve şikārına yedi başlı neheng ne heybetle varduğın ve ne destle pençe urduğın görmek istersen bu kerre yerinde ṭurasun deyüp kendinüñ sipihsālārından Mihr-i cihāndār adlu bir āfitāb-ı şīr-sūvār ve māh-ı gerdün ḥişāri var idi kim melik-i meşrikiñ sālār-ı encüm sipāhı ve 'alemdār-ı zerrīn külāhı idi. Emr itdi kim livā-ı nūr peyker ve dırağ-ı mihr-i manzar çeküp

⁴⁰⁶ Hicr, 42

⁴⁰⁷ Müminün, 97

⁴⁰⁸ vesāvis: vesvese K

(105a)

diyār-ı ğarba yürüye ve şukka-i zer-nīgārdan felekler gibi yeryüzün bürüye. Andan mihr-i şaf-der daħı şīr-i vegā gibi ‘azm-i düşmen idüp bir niçe günden sonra şehir-i Dīdāra erdi ve Hüsni peri-ruhsāruñ dīvān-ı hümāyununda pehlüvānlar gördi kim kılıc yüzünde merīhle rū-be-rū tırmuşlar ve keşt-gīr çarħla pehleviye pehlü urmuşlar. Şāhāne pīl-süvār şaf şaf piyāde tırmuşlar ve ferzāne gibi ellerin ceng āletlerine urmuşlar. Āndan şehir-i Dīdārdan göçüp bir mürġzārda ħayme vü ħargāhın urdı ve ‘Aql-ı tādāra ādem göndermek için elçi yeraġın gördi. Meger kim mihr-i dilāverūñ yanında ġam-ı dilġir derler bir serheng-i siyāh reng ve zengī-[i] bī-ferheng var idi kim şüreti kaṭrān u kıra ve şekli ‘abūs-ı kaṭtarīrle şeb-i türe-i zemherīr gibi hem siyāh ve serd-rū ve hem tarrār u tünd-ħüydı. Külbe-i aħzāni ħāne-i ‘āşık gibi siyāh ve kūçe-i vīrāni kūşe-i⁴⁰⁹ mātemiyan gibi pür dūd u āh idi. Ādem nebī zamanından kalmış ve ħazret-i Ya‘kūbla beytü’l-aħzānda hem-nefes olmuş serā-yı ‘Işkuñ

(105b)

hemdemleri ve serā-perde-i Hüsniñ maħremleri ġam dīdelerūñ enīsi ve mātem keşidelerūñ celīsi idi. Pes ġam-ı dilġire endüh u elemi refīk ve ħüzn ü nedemi hem tarīk idüp ħāme-i ef‘ā zebānla mār-ı pīçide miyān gibi bir ṭomār yazup dürdiler ve zehirlerin kand-ı nebāt gibi içinde kāġıdlarla burdılar kī: Ey ‘Aql-ı tādār eger mey-i dem-i şāhib-i esrār iseñ mañşūr-şıfat mi‘rācuñ dār olmadın nüh çenberde Ĥallācsun. Kendüñi fikreyle ol da‘vā-yı ene’l- ħakḳ ve iddi‘ā-yı muṭlak kī sen itdūñ zīkr eyle. Ben ol belā-yı mülzem ve każā-yı mübremüm kim teḳādüm-i şufūfumuzdan ve tezelzūletü’l-cibāl ve’l-eḳṭār ve teşādüm-i süyūfumuzdan *bed lūketü’s-sehvete ve’ş-tegaletü’n-nār* ve temevvüc-i pūlād ve emvāc-ı felek nihādla ħalka-i kemendimüzden ejdeħālaruñ miyāni duta ve heybet-i cengimüzden⁴¹⁰ nehengūñ zühresi ka‘r-ı deryāda mādur. Ḳalbmüzdeki ħazāyin-i rahmet dest-i kaħrıla mühr urulmuşdur. Derūn-ı sīnemüzdeki defāyin-i şefkat mazlūmlaruñ naḳd-i ‘ömri gibi kanını kırmışlar ve tīġ-i ħūn-bārimızı ol ābla şuvarmışlardur.

⁴⁰⁹ kūşe K

⁴¹⁰ cengimüzden İ

(106a)

Eger muhāvere-i hıtab bir münāzara-i suāl u cevāb bir re'y-i şavāb olmazsa *innī eḥāfū 'aleykūm mile yevmi'l-aḥzāb*⁴¹¹ *fe-esri'ū ilā'l-cevābi ḳable en-ye'tikūmū'l-'azāb*. Eger bu Ye'cūc-ı fitnenüñ ḳal' u ḳam'ına ve ref' u men'ine bir sedd ve 'āḳılāne bir senedle redd olmazsa muḳarrardur kim az zamānda çok dürlü şerr u şūr ve eşrāt-ı sâ'atden niçe 'alāmetler zuhūr idüp seylāb-ı fesāddan tūfān-ı ḳıyāmet berbād olup kemīn fitneden zemīn şöyle talsa gerekdür kī her eşkin yāv ḳılan deccāle mürīd olsa gerek. Hele biz selāṭin-i cihān yanında maḡrūr ve esāṭin-i zaman nazarında töhmetden dūr olduk *felā tellūmūni ve lūmū enfūsikūm*⁴¹² Sevā'-ı ser ve *encikūm ve ta'linū vesvāsikūm*. Sen daḫı gerekdür kim zūlf-i a'mā ve ḫayṭ-ı 'işve ile tedbirüñ *'alā-vechi'l-'umyā* ṭayanmasın ve kīse-i naḳd-i ḳalbiñi her ḳallāşa inanmayasın. *keffe min ihtiyālike 'alā 'adıvvike eşeddü ḫavfān min 'adıvvike femā ezunnūke süyūfū-llāh*

(106b)

fī-eydi evliyāihi ve ḳad naşarahūmū-llāhū min-semāihi sellāṭahūm 'alā-a'dayihi fekūm min-halik. Heleke temādī ve mekrū ve eşḳaṭa *fī'llezī iḫtaḳara ve merrīḫu bi's-selāmi'llezī eşhūr*. Vaḳtā kī 'Aḳl, 'aḳl-i dilūr u ḡam-ı dilḡiriñ ol ḫaṭṭ-ı dilber gibi ḳara ḫaberlü nāmesinden ve ḳaracılar 'alālesi gibi ḡavḡa vū hengāmesin işitdi. Emr itdi kim def'-i melāl için meclis kurdılar ve ḡamı tevābi'le şoḫbetden⁴¹³ ṭaşra sürdiler. Leşker-i zafer peykerine iḫsān-ı zer ü sīm ve baḫşış-i memālik ü eḳālīm idüp *ḳurretū'l-kerim fīmā yu'tā* muḳtażāsınca ve mürretü'l-le'im fīmā tü'ḫazū iḳtizāsınca ḡanī ve faḳīr u gedā ve emīr atası rūḫ-ı a'zamiñ ḫazāyin-i envār-ı ilāhiyyesinden ve ol defāyin-i esrār-ı ḡayr-ı mütenāhiyyesinden en'ām-ı 'āmm idüp ḳavmine ṭarīḳ-i sedād ve silk-i irşād için *ittebi'ūnī eḫdīkūm sebīlū'r-reşād*⁴¹⁴ deyüp āndan muḫayyem⁴¹⁵-i zafer bārgāḫ ve mu'asker-i nuşret-penāhdan geçüp 'asker-i Ḥüsnuñ üstüne yürüdü. Şehr-i Dīdāruñ ḡülşen-i bārın ve bāḡ-ı

⁴¹¹ Mü'min, 30⁴¹² İbrahim, 22⁴¹³ şoḫbetden K⁴¹⁴ Mü'min, 38⁴¹⁵ muḫayyem: fetḫ K

(107a)

Ruhsāruñ benefşezerin haṭṭ-ı müşk-bār gibi mu‘anber-i gubārla bürüdi.

Meşnevî

Mefā‘ilün/ Mefā‘ilün/ Fe‘ülün

* - - - / * - - - / * - -

Çü tutdı şehsüvār-ı Hüsni-meydān

Götürdi yedi gök çarhı kalkān

Zırhlar giydi şeffāf-ı münevver

‘Alemler çekdi zerkār-ı mücevher

Dikildi bir dıraḥt⁴¹⁶-ı lāciverdī

Cihānı rüşen itdi tāc-ı zerdī

Livā-yı nūr peyker çün göründi

‘Alemler başa zerrīn tāc urundı

Yine surnālar itdiler ser-āgāz

Deliklü sīnelerden virdi āgāz

Demir tonlar giyüp zerrīn külehler

‘Alemler gibi baş kaldı başlar

Süvār olup kamu şāhib-ķırānlar

Peleng ü bebre döndi pehlüvānlar

⁴¹⁶ dıraḥt: direfş K

Nesr⁴¹⁷

Bir sihr-i husrev-i Çîn hing-i çerha zerrin-i zeyn urup bergüstüvānuñ la‘l u cevāhirla tezyīn itmiş idi ve sultān-ı hāver-zemīn-i a‘lām zer-nīgārın kal‘a-i çerh-i berinde döküp hareket-i tarem-i heftümīn itmiş idi. Tūfān-ı kār-zārların ve seyl-āb-ı tīg-i ābdardan kan ırmağ gibi şöyle taşmışdı kī felekūñ tokuz kat hişarından aşmışdı. Seyl-āb-ı hūndan çerhuñ tāsı cām-ı şarāb gibi şöyle tolmuşdı.

(107b)

‘Aql-ı tacedār kılıc bağı gibi gayret kuşağın beline iki yerden bend ve hamiyet kemendin devlet kemeri gibi halka halka peyvend idüp ez pây tābe fark demirden mil gibi pūlāda garğ olup dil-i şeh-yarı kalb-i leşkerde penāh ve şabr-ı cigerdārı şāhib-i ‘amellere külāh itdi. Kal‘a-i beden serverlerinūñ cevşen gibi arğaları düz ve hişāretin dilāverlerinūñ zırh gibi ceng için a‘zāları başdan ayağa göz olup ‘Aql-ı nāmdāra didiler kim

Nazm⁴¹⁸

Mefā‘ilün/ Mefā‘ilün/ Fe‘ülün

* - - - / * - - - / * - -

Dilr-i pehlüvānısun cihānuñ

Şecā‘atle okınūr dāsitānuñ

Kılıc bağı gibi gayret kuşağın

Belüne iki yerden bağla bağın

Çü cevşen giyüp ola arğamız düz

Zırh gibi biñ okdan yummaz göz

⁴¹⁷ Nesr K

⁴¹⁸ Nazm: Meşnevī K

Kaçan devletle sürseñ düşmene rāh

‘Alemler diyeler *naşrun mine-llāh*

Nesr⁴¹⁹

Bu yaña dağı Hüsn-i kamer-ruhsāruñ gün yüzlü mähileri ve şehr-i Dīdāruñ mihr-i zerrīn külāhları önlerince mihr-i cihāndār āfitāb gibi şır süvār olup alayların düzdiler ve āltūn başlu sancağların çözdiler.

(108a)

Ḳāmetüñ sīmīn ‘alemi dıraş⁴²⁰-ı māhtāb gibi āsmāna dikildi ve zūlf-i serkeşüñ livā-yı ejdehā peykeri göklere çekildi.

Meşnevī

Mefā ‘ilün/ Mefā ‘ilün/ Fe ‘ülün

* - - - / * - - - / * - -

‘Alemler beñzedi serv-i bahāra

Ḳızıl bayraklı gönder-i lālezāra

Livā-yı ejdehā peyker dikildi

Şanasın göge ejderhā çekildi

Nefir olmuşdı ol heybetle nālān

Dögüp gögsini tabl eylerdi efgān

Şarup başlarına kanlı kefenler

‘Alemler giydi hūnīn pīreherler

⁴¹⁹ Nesr K

⁴²⁰ dıraş: direş K

Bezendi rüz-ı maşer gibi meydān

Siperler kırdılar haşre mīzān

Saçıldıkca demir ton üzere kanlar

Münakkaşlar giyerler pehlivānlar

Ecel derzisi her ton kim biçerdi

Kılıc gülgün-ı giribānın açardı

Açup ağzını oklar içmege kan

Segü yalmanırdı almağa cān

Kılar düzd-i ecel beg dürlü tedbīr

Kı cān almağa gözler revzen-i tīr

Kızıl ırmağ akup peştelerden

Kara tağlar yığıldı küştelerden

Akup kan bahrı döndi seyl-āba

İçinde kelleler hūnīn habāba

Niçeler yasdı yayın oğun atdı

Çekilmekten kemānuñ bağı katdı

Rızā yolunda teslīm itmege cān

Kazā tīrine göğüs gerdi kalkan

(108b)

Neşr⁴²¹

Gıriv-i kūs-ı nefir ve hāy u hūy dārū-girle gūş-ı āsmāna gūlgule ve zemīn ü zamāna velvele düşüp Ğamze-i dilgīr kīş ü kurbān ve hadeng-i cān-sitānla kurdūñ birisi biñ koyuna kaşşāb ve yüz biñ serçenūñ alayına bir ‘ukāb yeter ve leşker çokluğu hemān zevāde az ider diyüp hemān bir niçe yağmacı tātār ve sihr u efsūn okların atıcı sehḥār kīşlerin taķındılar ve Dilūñ kalbine tūr-i kazā gibi toķundılar. Niçelerūñ pūr-hadengle kızıl kanların kara yerlere kardılar ve ‘Aql-ı tādāra atdıkları kīne okların kal‘a-i beden serverlerinūñ arķalarından çıkardılar. Bir taraftan kāmēt-i ser-firāz haṭṭ-ı üstüvā beglerinden bir niçe serv-i nāz mūntehā kāmēt ve Dil-nüvāz bālā kıyāmetle ‘Aqlūñ livā’ü’l-ḥamdini tūbāvār nigūsār etmeğ için ‘alem depredüp yürüdiler ve gūlgūn-şukķalardan şafaķ gibi gün yüzün bürüdiler. Niçelerūñ zahm-ı sinānla cigerin hūn ve livā-ı devletlerin sernigūn itdiler.

El-kışsa

Ol gün Dil-i nāmūr şabr-ı dilāverle asayiş-i şām irince ārām itmeyüp meydan-ı dārgirūñ tef u tābından

(109a)

ve na‘ra-i nefirūñ dem-i serdiyle āteş-i kārşāzından germ ve pūlād dilleri āhengīler gibi çakāçak gürz ile⁴²² döge döge nerm itdiler.

Nazm⁴²³

Mefā ‘ilün/ Mefā ‘ilün/ Fe ‘ülün

* - - - / * - - - / * - -

⁴²¹ Neşr K

⁴²² gürz ile İ

⁴²³ Nazm: Meşnevī K

Şeh-i şeb dikdi çün maşriqda a‘lām

Dühānī şukka açdı ru’yet-i şām

Şanup Çīn şāhı kıldı hayme vü bār

Livālar sernigün sancağ nigūsār

Nesr⁴²⁴

Ol gice Zülf-i kemend-endāz bir bölük Hindü-yı kemīn sāzla qarāvul şüretinde şeb-revāne revān ve etekleri altında şem‘-i şebistānları nihān ve Bāğ-ı Ruhsārūñ sünbülzārında cem‘ olup kavm-i Zengbārla leşker-i ‘Aqla bir şeb-hūn itdiler kim ol şahnuñ süsen u benefşelerin ‘arşa-i lālezār gibi pür-hūn itdiler. Gāh kemend-i müşk-eşān ve gāh ‘anberīn şavlecānla kellelerin tub gibi gāltān itdiler. İttifāk ol şeb nesīm-i seher diyār-ı şimālūñ serveriyle pād-pālara süvār olup ve ‘Aqluñ halīfe-i zafer peykerine serdār olup kemīn-gāh-ı gülşende nihān ve şabāha qarşu bāğ-ı Ruhsārūñ etrāfında revān u devrān iken zülfūñ ol bölük bölük zengīleri ve diyār-ı Hindūñ gürūh gürūh cengīleri leşker-i nesīm ile bir kārzār

(109b)

‘azīm⁴²⁵ itdiler kim ānlar kemend-i siyah, bunlar rīsmān-ı bād-ı şubhğāhla gāh yüzleri üstüne birbirin çekdiler ve gāh dizleri üstüne pehlüvānlar gibi çökdiler. Āhir zülf-i müşk-bāruñ mu‘anber perçemlü tuğı benefşevār nigūsār olup kavm-i rengbāruñ cem‘iyyeti nesīm elinde deste-i sünbül gibi tārmār oldu ve Hüsni-i lāle ruhsārūñ bağı ol haberden hūn-ı siyāhla tıldı, yaqīn bildi kim ‘asākīr-i ‘Aql ol cünūd-ı muzaffer ve *hızbü-llāh zafer rehberdür* kim ānlaruñla mu‘ādāt u kıtāl ve terk-i muvāsāt u cidāl iyyāke ve mu‘ādātü’r-ricāldür. *Lā-büdde ma‘nā-yı min -hāmīm bi-ğayri hücceti fekad a‘zamü’l-haṭr ve fehvā-yı min-ķātīl bi-ğayri yuḥdetü fekad ekşerü’z-zarar* mücebiyle terk-i karar ve ihtiyār-ı firār itdi. Hüsnuñ hāli ol māhuñ cemāl mezādında gubār-ı melāl görüp piyādevār ol şāhuñ ayağında bāş urup didi kim: Ey dilārām-ı

⁴²⁴ Nesr K

⁴²⁵ azīm K

rūzgār bu denlü mansūbda ne denlü lu‘bet-bāzı var idi kim bir bölük künde-bāzlara kendüni şahmāt ve ferzānelerüñ

(110a)

tarḥ-ı fl ütdüresün kim senüñ küh-ı kâfda hem-rāz-ı melek nijādlarından Ān peri-zād adlu bir hümā-yı hümāyün bāl ü tāvus bāğ-ı cemālüñ vardur kí maṭla‘-ı dīvān-ı cemālinde

Mısrā‘

Bende-i ṭal‘at ān bāş kí ānī dāred

Neşr⁴²⁶

Bir mısrā‘dur ve maḥlaş-ı mecmūa-i ḥüsn elinde ḥüsn-i kemālinde

Mısrā‘

Ḥübī ānest u leṭāfet kí fülāni dāred

Neşr⁴²⁷

bir ḥüsn-i maḥṭa‘dur. Mülk-i kâfuñ şāhib-ı kıranı ve meydān-ı meşāfiñ Rüstem-i dāsītānidur. Leşker-i ‘Aqla ne ānsuz sipāh ḥüsn-i zafer bulur ve ne ‘asker-i Dile āndan ğayrı kimse muzaffer olur. Benüm yanumda eṭıbbā-yı ḥikmet ve dāru‘ş-şifā-yı kudret mürebbālarıñdan şü‘ā‘-ı şemsle perveriş bulmuş ve āfitāb-ı cemāle karşı ta‘biye olmuş ‘anber-i ḥāmdan kırs-ı benefşe gibi bir ḥubb-i misk⁴²⁸ fāmum vardur kim kaçan ol ḥubbı micmerde sūzān u fūrūzān itsem benüm nazarumda ānı ‘iyānen görürin diyüp ol ḥubb-ı kıranfili ve dāne-i fülfuli Ḥüsnüñ nār-ı ruḥsārında nūr ve āteş ‘izārında buḥūr itdi.

⁴²⁶ Neşr K

⁴²⁷ Neşr K

⁴²⁸ misk: müşk K

(110b)

Hemāndem Ān peri-peyker rūy-ı hevādan perī per açup irdi ve sipāh-ı ‘Akla karşı bir raḥş-ı gül-gūna süvār olup meydān-ı cemāle girdi. Hüsnuñ şāhib-i külelerinden Hilāl-i kemān-sāz adlu bir terk-i tīr-endāzından gümüş ḳabzalu bir miskīn kemān ve Ğamze-i dilāverden zehrāb-ı mergle şuvarılmış bir tīr-i ḳazā peykān alup çenber-i hāle-i gerden-i māha ḥamāyil ve güneş burc-ı ḳavsa māyil olur gibi

Nazm⁴²⁹

Mefā ‘ilün/ Mefā ‘ilün/ Fe ‘ülün

* - - - / * - - - / * - -

Tecellī itdi şankim hāleden māh

Yeh burc-ı ḳavısından gün toğdı nāgāh

İnüp ḳavs-ı ḳuzah şan bir mīnāda

Ḥamāyil oldu billürīn ḥişāra

Atardı ḡamzeler tīr-i ḥadengi

Kim āhū ider aslan ile cengi

Ṭokuz ḳalkānını çerḥuñ ḳılıp bīr

Esed burcına merīḥ atdı san tīr

Neşr⁴³⁰

Ol kemān-ı efsūnuñ tīri ve ḥadeng-i siḥrūñ te’şīri Dilūñ ḳanlı yüreğın şad çāk ve peykān-ı zehr-ālūdla zaḥmn-nāk idüp şiddet-i rüzgārdan ol serv-i ser-firāz⁴³¹

⁴²⁹ Nazm: Meşnevī K

⁴³⁰ Neşr K

⁴³¹ serfirāz: sebzēār K

Mısrā‘

Be-āb-1 girye çün ebr-i bahārī

ve esb-i şabā-reftārdan rüy-1 hāke ser-nigūn olup

Mısrā‘

Fütād ez-pāy-1 serv-i cūybārī

(111a)

Meşnevī

Mefā ‘ilün/ Mefā ‘ilün/ Fe ‘ülün

* - - - / * - - - / * - -

Nigūsār oldı esb-i bād-pādan

Dıraht-1 ser-nigūn gibi hevādan

Meger ol mātem için tutdı yası

Kı giydi qaralar zülfüñ livāsı

Zırhlar ağlayup kan ol ğam için

Şaçını tuğ çözdı mātem için

Livā-yı devlet oldı çün nigūsār

Başın kaldırdı leşkerden ‘alemvār

Nesr⁴³²

Hemāndem ān efsun-sāz ve rūbāh-ı hīle-bāz rüy-ı hevādan şāhin bağışlu bāzlar ve şāhbāz-ı hümā-pervāzlarla Dilüñ mürğ-i cānı kafesinde iken bir kebüter gibi kapup götürdiler. Āşiyān-ı hümāyunlarına beg iletür gibi Hüsne Hālūñ huzūruna yetürdiler. Çünkim ‘Aql-ı tādār teķālīb-i rüzgār ve teşārīf-i hük-m-i perverd-gārdan ol hālın gördi. Bildi kim muķābele gāh-ı āhiz ü gāh mu‘tī ve muķātele gāh muşīb gāh muhtīdür kim *el-ħarbü te’ħuzü ve tü‘tī ve ‘l-mu‘terizu lehā yüşībü ve kad muhtī* dūr. Ammā kast itdi kim beher hāl-i neng ü nāmūs u ‘ār içün āheng-i kār zār eyleye. *El-mevtü fi talebi’l-‘ār ħayrun mine’l-ħayāti fi’l-gārr*. Ammā vehm-i bī-sehmūñ ol hevl u ħazer u ħavf

(111b)

u ħatardan zehresi çāk ve çehresi hemreng-i ħāk olup *li-en yağzube’l-emīr innā ħayyün eħabbü ileyye min en-yürzā ve innā meyyitūn* kavliyle ‘āzim ve *min tefekkūri fi’l-avākibi lem yüşca’ ve in kāne min-ħasmihī eşca’* fikriyle ‘āzim-i cāzim olup *min şabrān ħarrahü-llāh ve min ħarbi baħāhü-llāh* didi. ‘Aql-ı ‘ālī visāķuñ ol ħayretten tākati tāk olup hemīn *el-firārü mim mā lā-yütāķu min süneni’l-mürselīn* meslekine sālīk ve mensekine nāsik olup egerçī kim el-ķudretü li-yevmi’ş-şiddetidür. Ammā *izā inkāzatü’l-müddeti lem tüneffi’u’l-ķuvvedür*. Āħir kafa-yı serini leşker-i Çīne virdi ve ‘azīmeti mağrib-i zemīne tutunca nāgāh baht-ı gümrāh ve tālī‘-i siyāh ‘Aķluñ güzergāhın zülfüñ kemīnine ve kemend-i kinine düşürüp ol deryā-şifat leşkerden baħr-ı aħzarda dām-ı şebīkeye düşmüş mähivār gibi Zülf-i siyāhuñ ol girih girih ağında giriftār ve ħalka ħalka duzağında mübtelā vü zār oldı. Bākī leşker ol hengāme-i tiz bāzarda naķd-i ‘ömürlerin ħarca sürdiler ve bāzārlıkların

(112a)

gördiler, viren virdi, alan aldı. Hemān ‘Aķluñ deve dellālī gibi sergerdānlığı kendiye ķaldı.

⁴³² Nesr K

Meşnevî

Mefā 'ilün/ Mefā 'ilün/ Fe 'ülün

* - - - / * - - - / * - -

Niçe şāhib-i külehler terk idüp tāc

Gedālar taht u tācı kıldı tārāc

Çü āb-ı tīg geçdi sīnesinden

Yudı pāk itdi 'ālem-i kīnesinden

Metā'ın koydı bāzār-ı fenāya

Çevirtti cümle vārın yoq bahāya

Vücūdın yoğa vārın hiçe şatdı

Ecel hāşm oldı borcını ödetdi

Çara yazuyla yazup berātın

Felekler dürdi tomār-ı hayātın

Kesen her hükmi çün tīr-i kazādur

Siper-i def'ine ol tīrūñ rızādur

Ecel cellādı tutmuşdur saña kīn

Ne yatarsın başıñ koyduñ mı miskīn

Du'ādur def'iden çün her belāyı

El üzere tūtalum dāyim du'āyı

Neşr⁴³³

Rāvī aydur: Meger kim Hüsni peri ruhsāruñ Nāz-ı tannāz adlu bir dāye-i dil-nüvāzı ve hümā sāyelü bir serv-i nāzı var idi kim kāmēt-i tūbā reftārla

Mısrā‘

Mef‘ülü/ Fā‘ilätü/ Mefā‘ilü/ Fā‘ilün

- - */ - * - */ * - - */ - * -

Ḳaddi kıyāmı rūḥ-ı revāndan ḥaber virür

Neşr⁴³⁴

ve şerbet-i şirīn güftarı

Mısrā‘

Mef‘ülü/ Fā‘ilätü/ Mefā‘ilü/ Fā‘ilün

- - */ - * - */ * - - */ - * -

Ṭatlı kelāmı çeşme-i cāndan ḥaber virür

Neşr⁴³⁵

bir şūh-ı dilāvīz ve şirīn ḥarekāt u ‘işve⁴³⁶-engīz idi kim

(112b)

her da‘vāsında biñ türlü bühtānı ve her bühtānında yüz biñ mazlūmuñ ḳanı var idi. Kitāb-ı ḥüsnuñ mu‘allim-i şive vü nāzı ve bāb-ı ışḳuñ mes’ele āmūzı ve ehl-i rāzı idi

⁴³³ Neşr K

⁴³⁴ Neşr K

⁴³⁵ Neşr K

⁴³⁶ ‘işve: şūr K

kim o gice Hüsni-nâzenîn nâz-ı zühre cebîni ağıyardan halvet u menziline da‘vet idüp ayıtdı kim: Ey dâye vü ey nâhîd-i müşteri pâyeye, bugün ol bâb-ı devlet kim bizim üstümüze açılmışdur ve ol nisâr-ı sa‘âdet kim âsmândan âsitânımıza saçılmışdur. Ma‘lûmdur kî kendü gelen devleti redd ve haqqdan meftûh olan rahmet kapusun sedd itmek ne kânun-ı nakle mu‘tabîk ve ne kâ‘ide-i ‘aqla muvâfıkdur. Pes hengâm-ı fırsatı ganimet ve eyyâm-ı rûhşatı ni‘met bilüp dil-i mecrûhı kenâra çekmek ve sîne cerâhatlerine hem şeker ve hem nemek ekmek gönül murâdını hâşıl ve dil-i nâ-murâdı murâdına vâşıl itmek niçedür deyu ol gönçe dehânuñ ağızına dil şokup bir zaman kıl ü kâl ve imtiyhân yüzünde ağızın arayup niçe türlü suâl itdi.

(113a)

Andan Nâz ayıtdı: Ey Firdevs-i cennetüñ taze bâğı ve gül [ü] nergisüñ çeşm ü çerâğı

Meşnevî

Mefâ‘ilün/ Mefâ‘ilün/ Fe‘ülün

* - - - / * - - - / * - -

Şu gibi pâksun ey serv-i âzâd

Erişmez dâmenüne dest-i şimşâd

Gerek kim ka‘be gibi ola mestür

Cemâlün ka‘besi çün oldı pür nür

Ķaranülukda hoşdur âb-ı hayvân

Ķayât-ı Ķızrsın ey çeşme-i cân

Olur seg-i Ka‘be gibi siyeh-püş

Ķapuñda ola ‘âlem halkâ der-güş

Melekler el açup her dem niyâza

Turalar qarşuña şaf şaf namāza
 Uralar ka‘be gibi yüz tapuña
 Varalar yılda bir kerre kapuña
 Her iş āltūn olurken kimyādan
 Adı var kendi pinhāndur aradan
 Āna kim kimyā-yı cān gerekdür
 Cihān ehlinden ol pinhān gerekdür
 Çü kendin kimyāger zāhir eyler
 İşinüñ āltūn adın bakır eyler
 Ānuñçün ‘ıyd-i İśādur mūkerrem
 Kim itdi yıllar ile şavm-ı Meryem
 Ānuñçün vaşlına qurbān olur cān
 Kim olur yılda bir kez ‘ıyd-i qurbān
 Tutarsın her çemende lāleveş cām
 Nedīmüñ dāğ-ı hasretdir ser-encām
 Gülüñ her hāredür meyl ü vefāsı
 Yüzi açıklaruñ olmaz hayāsı
 Olursa aşlı ger bāğ-ı İremden
 Başı taşra olur servüñ çemenden

(113b)

Çü yokdur perde gül-berg-i semende
 İki yüzlüdür ādı çemende
 Dil oldı çün benefşe her yañadan
 Zebānın çekdiler āhır kafadan
 İştüm ben kî bu şîr-i cihān-gîr
 Olupdursun gözi āhūya naħcîr
 Çerāğ haddiñüñ pervānesidür
 Bahār hüsñüñüñ dîvānesidür
 Bu şîrîñ kār cereb idüp zebānı
 Şeker halvāyiyem dir rāygānî
 Ruħuñ mir'ātın ey āyîne-ruħsār
 Bu şüret uğrusundan sıkıla zinhār

Nesr⁴³⁷

Pes Hüsni ser-efrāz Nāz-ı tannāzuñ ol tiryāk-ı zehr-āmîz ve müferrih-i melāl engîzle buyurdı kim: Dil-i nev-cüvānı bir zamān esîr-i çāh-ı zenehdān ve mübtelā-yı bend ü zindān idüp 'Aql-ı tādārı zülf-i tarrār vilāyet-i zengbārda çarmîha çeküp giriftār ve diyār-ı Çîne iletüp dār ide. Rāvi aydur: Ezhār-ı bāğ-ı ruħsār ve benefsezār-ı gülşen-i 'izār içinde çeşme-i leb ve miyān-ı turuncistān ve zenehdān u ğabğabda sîm-i hām āyine-i fāmdan hendese-i hikmetle düzülmüş bir çāh ve tılsım-ı kudretle resm olmuş bir raşadgāh var idi kim

⁴³⁷ Nesr K

(114a)

mirşad-i cāsūs-ı sipihr ve merkad-ı pāsbān-ı māh u mihr idi. Tūl-ı ‘umķına feylesof-ı ‘Aķluñ fehmi erişmez ve ĥikmet-i Āristo vü Eflāţunuñ vehmi girişmez idi. Ğamze-i kīne-sāzuñ küşte ve zūlf-i kemend-endāzuñ āvīhteleri ol çāh içinde zindān ve giriftār-ı bend-i hicrān olup miĥnet-i zencīr-keşlerinüñ nāle vü efgānı

Mışrā‘

Mefā ‘ilün/ Mefā ‘ilün/ Fe ‘ülün

* - - - / * - - - / * - -

Zekān-ı yārda vefā neyler

Neşr⁴³⁸

ve āteş-i firķat dil-teşnelerinüñ sūzı ve cānı

Mışrā‘

Mefā ‘ilün/ Mefā ‘ilün/ Fe ‘ülün

* - - - / * - - - / * - -

Ser-nigūn-ı çāh içinde mā neyler

El-ķışşa

Ğamze-i cellāduñ bir niçe serheng-i bī-dādı, Ĥüsnüñ siyāsetgāhından Dil-i mehcūr⁴³⁹ı aldılar. Dehān-ı ejdehāya mūr salar gibi ol ķuyunuñ ağzından içeri saldılar. Ammā Ĥüsnüñ cerrāĥlarından birķaç üstād-ı şan‘at-āmūzla ğamze-i cerāĥat düz bir yoldan daĥı Dil-i mecrūĥın yanına gelüp zaĥm-ı ĥūnbārından ol peykān-ı sīne-ġüzārı çekdiler ve yaralarınıñ üstüne şifāsāz tozlar ekdiler ve Ĥüsnüñ Tebessüm-i şīrīn zebān adlu bir sākī[i] şekker-dehānı var idi kim

⁴³⁸ Neşr K

⁴³⁹ mehcūr: mecruh K

(114b)

işi tebessümle katl-i merdüm itmek ve ben haste dağı ol derdine tebessüm itmek idi. Dārü’ş-şifā-yı hüsnden tefrīh-i kalb hazīn ve tervīh-i cān gāmgīn idici cevher-i cānla hoşça-i dehān içinde terbiyyet bulmuş müferrih-i kebīr ve cüvāriş-i dilīr birle bir kāse şīrīn cülāb alup Dil-i bīmāruñ ser-bālīnine gelüp yāķūt-ı remmānīden la’l-i fām birle bir mücevher-i cām ol şarāb-ı cān-bahşı dil-i nātüvāna şundı ve tebessüm-künān ve hānde-zenān yine maķāmına döndi. Ol dem kim mücāhidān-ı tabī’at ve mübārizān-ı kuvvet nīze dārān-ı eşcār ve süvārān-ı nebāt u ezhārla ‘arşa-i hengām-ı bahār ve meydān-ı hengāme-i mürğzārda rahşān-ı hevāyla gerdün ğubār tevsen-i şabāyla bād-refār olup tīg-i süsende lisān-ı süryāni birle āyet⁴⁴⁰-i seyf yazılmış ve zebān-ı ‘iberi ve ‘imrāniyle şemse-i lā-seyfe illā zü’l-fikār kazılmış. Serv-i bahāruñ ‘alem-i sebz-rengi göklere çekilmiş ve lālezāruñ kıızıl bayraklı gönderleri sahrālarda dikilmiş idi.

(115a)

Meşnevī

Mefā ‘lün/ Mefā ‘lün/ Fe ‘ülün

* - - - / * - - - / * - -

Göründi bir ğubār-ı tütüvār

Güzeller haţtı gibi ‘anberin bār

Tozup tozup gelür ğülzār içinde

Haţtı dilber gibi ruhsār içinde

Bir āhu gözlü kaplan sīnelü şīr

Ķovar sahrāda bir āhū-yı naĥcīr

⁴⁴⁰ āyet: duā K

Hādenginden peleng olmuş zırh-pūş
 Neheng-i āhen siper şalmışdı berdūş
 Eline almış iki dilli bir mār
 uşanmış zū'l-fūārın ejdehāvār
 Demir zencīr urup bād-ı şabāya
 Licām urmuş dehān-ı ejdehāya
 Kemend-i hāla sīne tāb virmiş
 Ecelden tīgine zehr-āb virmiş
 Daı gūl-reng atı gūlgūn tonı āl
 Başdan ayaa āl üstüne āl
 Eritmiş ehl-i 'ıuñ barı yaın
 Uyarmış hūsnūñ rūşen erāın
 Şikār ardınca umuş bāz gibi
 anāt bükmüş gelüp şehbāz gibi

Neşr⁴⁴¹

ünkü Hūsn-i gūl-ruşār bād-pāy-ı yād refīarla ve uvvet-i nesīm-i bahārla ol
 perīlerden cūdā olup bir zaman gitdi. Āhir hārāmī gōzleri uğrın uğrın tecessūs-i rāh
 ve düzdāne düzdāne yollara nigāh itdi. Şehr-i Dīdāruñ cānib-i ıblīsinde bir tecellī
 dīdār ve pertev-i envār gördi kim

(115b)

⁴⁴¹ Neşr K

şa‘şa‘a-i ‘ālem tābından āteş-i Tūr gibi taş u taş kapkara yanmış ve lem‘a-i āfitābından elmas deñizi gibi baħr-ı hevā çağnamışdur.

Meşnevî

Mefā‘ilün/ Mefā‘ilün/ Fe‘ülün

* - - - / * - - - / * - -

Görür gün gibi binmiş şîre bir māh

Urunmuş nürdan göklerde ħargāh

Şacı çevgānın urmuş gökde aya

Güzellik tıbın ağdırmış semāya

Kaşı yayıyla şayd etmege cānı

Götürmüş iki ‘anberden kemānı

Toħuz kat çerħa urmuş tāk-ı eyvān

Yedi iklimde olmuş ħükmi fermān

Öñünce pīlden inmiş şeh-i Hind

Piyāde hep öñünce server-i Sind

Binüp bir yedi başlı ejdehāya

Süvār olmuş gelür bād-ı şabāya

Görünce bir birini kaldı ħayrān

Hevālardan şanavber gibi lerzān

Bāş üzere el koyup şimşād gibi

Yüz urdı birbirine bād gibi
 İki rāğīb birbirine mergüb
 İkisi dağı t̄ālib l̄ik maṭlūb
 Birisi yidi iḳlīmüñ penāhı
 Birisi iki ‘ālem pādişāhı
 Külāhı ānuñ ermiş fark-ı māha
 Bu koymuş mihri bir zerrīn külāha
 İki mir’āt-ı nūr-ı z̄ü’l-celāli
 Biribirine göstermiş cemāli
 Bu peydā āndan ol bundan hüveydā
 İki āyinedür bir naḳş-peydā

(116a)

Biri şem‘üñ eritmiş bağı yağın
 Biri pervāneden yakmış çerāgın
 Biri gül bağlamuş sünbüllerinde
 Benefşevār birinüñ güllerinde
 Biri olmuş iki dünya belāsı
 Biri birinüñ olmuş mübtelāsı
 İderken bir belādan kişi biñ āh

Belāyı iki başdan⁴⁴² virmiş Allāh

Birinüñ nār-ı hüsni nūra dönmüş

Biri uçmağdan inmiş hūra dönmüş

Neşr⁴⁴³

Hüsünüñ raḥş⁴⁴⁴-ı felek reftārı hāricü'l-merkez gibi seyr eylerken rücū' ve nigārīn-i kamer-ruḥ bir yüzden daḥı tulu' idüp zamīr-i münīrine ol bedr-i tamām u keyvān u behrām geldi. Ayıtdı: Āḥir bu māh-ı şafaḫ-püş ve nūr-ı hilāl ḥalka begüş 'acebdür benüm şāhum ve ol güneşli māhum degülse.

Meşnevī li-müellifihī⁴⁴⁵

Mefā 'ilün/ Mefā 'ilün/ Fe 'ülün

* - - - / * - - - / * - -

Libāsından hele bir şāha benzer

Şafaḫlar giydüğinden māha benzer

'Acebdür kim benüm şāhum degülse

Felek kaçrındaki māhum degülse

Benüm şāhin baqışlımdur bu şehbāz

Şikār ardınca kılmış bunda pervāz

Mebādā fevt ola fırsat bahārı

Kıla bu dāğ-ı ḥasret lāle-zārı

⁴⁴² başdan: yerden K

⁴⁴³ Neşr K

⁴⁴⁴ raḥş İ

⁴⁴⁵ Mesnevī: Mesnevī Li-Müellifihī K

(116b)

Revān raḥşından indi māh⁴⁴⁶ gibi
 Zemīne sāye-i şimşād gibi
 Elif addini sīmīn-i dal itdi
 O servūñ pāyına ḥalḥāl itdi
 Zemīn üstünde çerḥ urup felekvār
 Semā‘a girdi iki māh-ruḥsār
 Şanevber gibi el açup niyāza
 Ayağ üstine urdılar namāza
 Tecellīden dū-ālem geldi vecde
 İki püt birbirine ıldı secde
 Zihī vaḥdet kí anlar vāḥid oldı
 Kí hem mescūd olup hem sācid oldı
 Te‘āla-llāh zihī nūr-ı muḥahhar
 Ne ḥoş mescūd olur Allāhü ekber
 Aḡaclar urdılar şaf şaf kıyāma
 Kí ya‘ni biz daḡı uyduḡ imāma
 Teşehhüdde varup aḡlar ḥuşū‘a
 Sücūda indi yer gökler rükū‘a

⁴⁴⁶ māh: bād K

Çü kıldılar rükū‘ı vü kıyāmı
 Biribirine virdiler selāmı
 Selām olsun bunuñ gibi namāza
 Kí Cibrīl ānda el eçmiş niyāza
 İki nāz ehli ‘arz idüp sāz⁴⁴⁷ı
 Biribirine kıldılar namāzı
 Çü ħatm idüp du‘āyı vü şenāyı
 İderler birbirine merhabāyı
 Tavāf eylerdi birbirin şafādan
 Tolanup ka‘be gibi her yañadan
 Nazar itdikde şāhı gördi leşker
 Bir iken iki māhı gördi leşker⁴⁴⁸

(117a)

Pes āndan sonra māh-ı mihr ruĥsār
 Rikābın öpdi ol şāhıñ kamervār
 Kí ħüsrevler kapuñda bendeñ olsun
 Cihān server⁴⁴⁹leri efgendeñ olsun
 Hemīşe bedr-i ħüsnüñ gibi ey māh
 Seni günden güne vār itsün Allāh

⁴⁴⁷ sāz: niyaz K

⁴⁴⁸ māhı gördi leşker: iki şāh oldu beraber K

⁴⁴⁹ server: ħusrev K

Cemālũn üzere alnuñ gibi māhum
 Günüñ günden yeg olsun pādişāhum
 Gül-i ter gibi meyl idüp şabāya
 Ne yeller esdi geldũn bu yāña⁴⁵⁰ya
 Güneş yüzlüm eger itmezseñ ār
 Müşerref eyleñüz bir gönüllũn vār
 Kadem-i rencide kılsañ n'ola şāhum
 Sizũndür bende-ḥāne pādişāhum
 Çerāg-ı meh [u] mihrũn pertevdür
 Giceler tekyesi dervīş evidür
 Aña kim ins ü cin olmuşdur me'mūr
 Nedīmi hüdhüd idi hemdemi mūr

⁴⁵⁰ yaña: ara K

SONUÇ

Osmanlı padişahları dönemlerinde birçok sanatçı ve alimi himaye altına almışlar, onların ilim ve sanatla uğraşabilmeleri için birçok kolaylıklar sağlamışlardır. Padişahların bu tutumları zamanın ilim, kültür ve sanat hayatı üzerinde oldukça etkili olmuştur.

Divan Edebiyatı, zengin, çeşitli ve oldukça geniş kaynaklara sahip bir edebiyattır. Birikim açısından da oldukça zengindir. Başta Kur'an-ı Kerim olmak üzere hadisler, peygamber kıssaları, mucizeler, batıl inançlar, din, tasavvuf ve tarihi olaylar Divan Edebiyatının kaynaklarını oluştururlar.

Gazel, kaside, terakib-i bend, rubai gibi nazım şekillerinin yanında kısa vezinlerle ve ayrı ayrı ayrı kafiyeler yazılması sebebiyle uzun hikayelerin anlatımında kolaylık sağlayan mesneviler de Divan Edebiyatının içinde önemli bir yere sahiptir.

III. Murat dönemi müelliflerinden olan Manastırlı Kadı Hasan Bin Ali'nin Firâk-nâme isimli eseri çalışmamıza konu olmuştur. Çalışmamızın birinci bölümünde önce 16. yüzyıl Osmanlı dönemimine ait siyasi yapıyı inceledikten sonra edebi ve kültürel hakkında bilgi verdik. Sonra müellifin kısıtlı bilgilere sahip olduğumuz hayatı ve edebi kişiliği hakkında bilgi verdik. Sonra Türk edebiyatında Firak-nameler hakkında incelemede bulunduk.

İkinci bölümde ise eserimizin nüshalarının özelliklerini verdikten sonra kısa özetini yaptık. Sonra eserimizin dil ve imla özelliklerini, tür ve şekil özelliklerini inceledik. Üçüncü metni incelemede izlenen yol ve tansksipsiyon harfleri verilerek tenkitli metni verilmiştir.

Bütün bu bilgiler göz önüne alındığında Manastırlı Kadı Hasan Bin Ali; çok büyük şair olmamakla beraber kadı ve şair kimliğiyle XVI. yüzyılda yaşamış olup eseri Firâk-nâme gerek konuyu işleyişi gerek anlatışı bakımından dikkate alınması gereken bir eserdir.

KAYNAKÇA

Ateş, Ahmet, “*Metin Tenkidi Hakkında*”, *Türkiyat Mecmuası* 1942, s 253-267.

Aynur, Hatice, *Üniversitelerdeki Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları*, İstanbul, 2000.

Ayverdi, İlhan, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, Kubbealtı Yayınları, İstanbul, 2010.

Bursalı Mehmet Tahir Efendi, *Osmanlı Müellifleri 1299 – 1915*, Meral Yayınları, İstanbul, 1975.

Banarlı, Nihat Sami, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, MEB, İstanbul, 2001.

Büyük Türk Klasikleri, Ötüken, İstanbul, 1986.

Canan, İbrahim, *Kütüb-i Sitte-Hadis Ansiklopedisi*, Akçağ Yayınevi, Ankara, 1998.

Cebecioğlu, Ethem, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Ağaç Yay. İstanbul, 2009.

Devellioğlu, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat*, Aydın Kitabevi, Ankara, 2006.

Erkul, Rasih, *Eski Türk Edebiyatı*, Pagem Yayıncılık, Ankara, 2004.

Eski Türk Edebiyatı El Kitabı, Haz: Mustafa İsen, Osman Horata, Muhsin Macit, Filiz.

Kılıç, İ.Hakkı Aksoyak, Grafiker Yay. Ankara, 2006.

İpekten, Haluk, *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*, Dergah Yay. İstanbul, 2002.

_____, *Divan Edebiyatında Edebi Muhitler*, MEB İstanbul, 1996

Kanar, Mehmet, *Arapça Türkçe Sözlük*, Say Yay. İstanbul, 2009.

Kanar, Mehmet, *Farsça Türkçe Sözlük*, Say Yay. İstanbul, 2008.

Kur'an-ı Kerim Meali, TDV, Ankara, 2003.

Levend, Agah Sırrı, *Divan Edebiyatı, Kelimeler ve Remizler, Mazmunlar ve Mefhumlar*, Enderun Kitabevi, İstanbul, 1984.

Macit, Muhsin, *Edebiyat Bilgi ve Teorileri El Kitabı*, Grafiker Yay. Ankara, 2005.

Mengi, Mengi, *Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, Akçağ, Ankara, 1995.

Muallim Naci, *Lugat-ı Naci*, Çağrı Yay. İstanbul, 2006.

Mütercim Asım Efendi, *Burhan-ı Katı*, (Haz. Mürsel Öztürk-Derya Örs) TDK, İstanbul 2009.

Onay, A. T. *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı*. (Haz: C. Kurnaz) H Yay. İstanbul, 2009.

Pala, İskender, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, Kapı Yay. İstanbul, 2008.

Steingass F. , *A Comprehensive Persian – English Dictionary*, Çağrı Yay. İstanbul, 2005.

Şemsettin Sami, *Kâmûsu 'l-a 'lâm*, Kaşgar Neşriyat, Ankara, 1996.

_____, *Kâmûs-ı Türkî*, Çağrı Yay. İstanbul, 2007.

Şentürk, Ahmet Atilla - Kartal, Ahmet, *Üniversiteler İçin Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, Dergah Yay. İstanbul, 2007.

Gürgendereli, Müberra, *Mostarlı Ziyâ'î Şeyh-i San'ân Mesnevisi*, Kitabevi Yay. İstanbul, 2007.

Tavukçu, Orhan Kemal , “*Ayrılığın terennümü: Türk Edebiyatında Firâk-nâmeler*”, Türkiye Araştırmaları Dergisi, Cilt 5, Sayı 10.

Tuman, Mehmet Nail, *Tuhfe-i Nâilî* (Haz: Mustafa Tatçı-Cemal Kurnaz) Bizim Büro Yay. Ankara 2001.

Türkçe Sözlük, T.D.K., Ankara, 2005

Uludağ, Süleyman, *Tasavvuf Terimleri, Sözlüğü*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2001.

Ünver, İsmail “Çevriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler”, *Türkoloji Dergisi* C. XI Ankara 1993, s. 51-89.

_____ “Mesnevi” , *Türk Dili Dergisi Türk Şiiri Özel Sayısı II*(Divan Şiiri)

S.415-417, Ankara,1986, s.430-563.

Yeni Tarama Sözlüğü, (Düz. Cem Dilçin) T.D.K. Ankara 1983.

Yılmaz, Mehmet, *Edebiyatımızda İslami Kaynaklı Sözler*, Enderun Kitabevi, İstanbul, 1992.

Bilgisayar kaynakları:

Diyanet İşleri Başkanlığı, <http://www.diyamet.gov.tr>

Kuran Meali, <http://www.kuranmeali.org>

<http://www.loghatnaameh.org/>

DİZİN

- ‘Akl, 19, 22, 31, 53, 63, 77, 87, 132, 149,
150, 151, 154, 160, 164, 173, 180,
181, 182, 187, 188, 191, 198, 204,
205, 207, 210, 211, 215, 220
- Ahmed, 133
- Bursalı Mehmet Tahir, 4, 7, 231
- Cemal Kurnaz, 4, 232
- Cibril, 57, 112, 133, 144, 228
- Çin, 138
- Derviş*, 6, 7
- Dicle, 22, 166
- Dil, VII, 10, 11, 12, 18, 19, 21, 22, 52, 62,
67, 78, 79, 82, 83, 85, 137, 145, 147,
180, 195, 198, 200, 201, 210, 220,
221, 222
- Edeb, 177
- Eflâtûn, 19, 63, 69
- Efrenc, 197
- Fahr, 32, 52, 88, 90, 91, 92, 105
- Ferhâd, 61, 62
- Ferit Devellioğlu, 5
- Fir‘avn, 96
- Firâset, 182
- Ğamze, 21, 22, 140, 141, 142, 143, 144,
191, 193, 194, 196, 201, 210, 213,
221
- Gülgün u Şebdîz, 61
- Hakk, 121, 124
- Hârût, 145
- Hayret, 52, 99
- Hızr, 79, 81, 88, 97, 103, 104, 112, 165,
166, 189
- Hicâz, 22, 146, 155, 169, 173, 196
- Himmat, 11, 20, 100, 103, 105, 158
- Hind, 22, 224
- Hüd, 157
- Hüdhüd, 170, 195
- Hüsn, 52, 106, 112, 135, 150, 190, 195,
204, 208, 211, 217, 218, 220, 223
- Irak, 159, 173, 174
- Işk, 52, 91, 106
- İşfahân, 146, 150, 154, 173
- İskender, 3, 10, 19, 63, 79, 80, 81, 112,
132, 189, 196, 232
- Ka‘be, 22, 87, 129, 133, 196, 218
- Kâmet, 52, 119, 120, 121, 122, 123, 125
- Kerbelâ, 8
- Mahmud Paşa*, 6
- Mehmet Kanar, 5
- Muhammed, 133
- Müsâ, 36, 96, 134, 175
- Mustafa Tatçı, 4

- Nāmūs, 31, 87
 Nazar, 22, 36, 52, 53, 82, 83, 84, 85, 86,
 87, 88, 89, 91, 92, 94, 96, 98, 99, 100,
 101, 102, 103, 104, 113, 114, 115,
 116, 117, 119, 120, 122, 124, 125,
 126, 127, 128, 129, 131, 132, 134,
 135, 137, 139, 141, 142, 143, 144,
 149, 151, 188, 189, 190, 191, 228
 Nefs, 10, 19, 66, 150
 Nüh, 161

 Orhan Kemal Tavukçu, 5
 Osmanlı Müellifleri, 4, 7, 231

 Rāhib, 52, 92
 Rum, 22, 28, 31, 63, 64, 92
 Rüstem, 107, 198, 212

 Sind, 224
 Sultan Cem, 7
 Sultan III. Murat, 2, 4
 Süleymān, 71, 84, 90, 106, 107, 109, 114,
 132, 169, 170, 180, 191

 Şīrīn u Pervīz, 61

 Ṭabīb-i Cān, 132

 Taht, 192
 Tıb, 45, 177

 Ṭūr, 133

 Türk, I, III, IV, VII, 1, 2, 3, 5, 16, 17, 197,
 230, 231, 232, 233
 Türkistān, 22, 142, 143, 191, 196

 Vehm, 191

 Yahūdī, 74
 Yemen, 196
 Yunan, 10, 18, 19, 63, 197
 Yunus, 6
 Yūsuf, 113, 120, 136, 137, 139, 174

 Zebūr, 164, 180
 Zekerīyyā, 158